STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 12031

SHRIFTEN

Isaac Leib Peretz

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

י. ל. פרץ.

שריפטען

פינפטע פערגרעסערטע אויפלאגע מיט א נייע אבטיילונג
פון דראמאטישע ווערק.

ערשטער באנד.

И. Л. ПЕРЕЦЪ
Собранiе сочиненiй.

ВАРШАВА, 1901.
Тип. М. И. Гальтера и Комп., Налевки 7.

Дозволено Цензурою
Варшава 18 Іюля 1900

IV.

מעשה׳ליך.

אינהאלט:

אין געמויזעכטס	3—5
לאמפען־מוסר	5—7
דער דין־תורה	7—10
פון קבר	10—12
בוימער	12—13
דער גולם	14—15
מיסט־חלומות	15—16
העכט	16—20
א קאלבענער קל־וחומר	20—21
זווק	21—23
די רויז	23—30
מעשה׳ליך פון דולל־הויז:	
עולם־הבא	30—32
כל־בו	32—35
א חלום	35—38
באנציע שוויג	38—46
דאס שטריימעל	46—57
וועגום און שולמית	57—62
דער חעלמער מלמד	63—66
אלט־ווארג	66—80
פרינצעסען קוניגונדא	80—88
היהנערשע חלומות	89—93
בעניט א תליה	92—94
דער אפפעל	94—97
ביי׳ן פאקיר	98—102
משיח׳ס צייטען	102—109

די לבנה פערצאָהלט . . . . . . 110—111
דריי מאָל גערופען . . . . . . 112—124
אין פליעגעל פאַר משוגעים . . . 124—137
די טוידטע שטאָדט . . . . . . 138—148
אויף דער גרעניץ . . . . . . 148—149
נשמות . . . . 150—159
ער שפיעלט פאַר׳ן טייוועל . . . 160—161
די פרומע קאַץ . . . . 161—164
פען דע סיעקל . . . . 165— —

אין גֶעמוֹיזֶעכְטס.

אַמאָל איז זיך געווען אַ געמויזעכטס. —

עס איז זיך געשטאַנגען גאַנץ אַפּאַרט: אָבגעטהיילט פון דער רעשט לאַנקע, (וואו בהמות האָבען זיך געפּאַשעט און יונגע פאַסטוכער מיט שטיינער געוואָרפען) מיט הויכען שאַוער און שאַרף־שפּיציגע דאָרנער, און אָבגעזונדערט פון דער לופט — מיט אַ פעטט־בלישציענדיג־גרין הייטעל, וואָס דער ווינד צעררייסט אַמאָל אין אַ יאָהר. — געלעבט אין געמויזעכטס האָבען (ווי דער סדר־עולם איז) גאַנץ קליינע וואָרם, וואָס האָבען געגעססען — נאָך קלענערע.

דאָס געמויזעכטס איז — נישט לאַנג, נישט ברייט און אפילו נישט טיעף. די וואָרמליך האָבען עס נור דעם פעטטען שליים, די וואַססער־געוויקסען און די פוילע צווייגלאַך צו פערדאַנקען, אויב זיי קעננען דאָס געמויזעכטס נישט דערגרינדען, נישט צושווימען צו'ן אַ ברעג.

די געמויזעכטס־געאָגראַפיע שלאָפט דעריבער נאָך אין וויעג.

פאַר דאָס האָט די געמויזעכטס־גאוה שוין לאַנג אָפענע אויגען: די פאַנטאַזיע איז אונטערן פינסטערן הייטעל ביי דער גאַנצער ממשלה אוןביידע צוזאַממען שפּיננען און וועבען.

און מיט דער צייט האָבען זיי אויסגעשפּוננען אַ מסורה פון קדמונים, איין אמת וואָרמיגע טראַדיציע:

„דאָס געמויזעכטס איז דער ים־הגדול!".

„אין איהם גיעסען זיך אַריין אַללע פיער טייכער פון גן־עדן... דער חדקל ברענגט־מיט מיט זיך דאָס גאָלד — — דאָס איז דער שליים, אין וועלכען עס שטעקט זייער פרנסה — און די רעשט דריי טייכער ברענגען בלומען — דאָס זעננען די וואַססער־געוויקסען, צווישען וועלכע זיי שפּיעלען זיך אין בעהאָלטעניש אין אַ יומא־דפגרא — פערל — אַללע זיאַבע־שיססעלעך און קרעללען — די פערפוילטע צווייגלעך"...

„דאָס גרינע הייטעל, די פערפעצטע יאַרמולקע איבערן געמויזעכטס, איז דער הימ מ ע ל איבער'ן ים־הגדול! איין עקסטראַ בעזונדער הימעל פאַר זייער וועלט!"

שטיקלעך אייער־שאָללען, וואָס האָבען זיך דאָרט פערבלאָנדזעט, שפּיעלען די

ראָלע פֿון שטערן און מיט אַ פֿערפֿוילטע־דיניע האָט מען יוצא געווען פֿאַר דער זונן...

די שטיינער, וואָס פֿלעגן אַמאָל אַריינפֿאַללען דורך די פֿאַסטוכער, זענען — גאַנץ נאַטירליך — געווען אבני־אַלגביש־שטיינער, וואָס דער הימעל וואַרפֿט זינדיגע לייט אין קאָפּ אַריין! און, אַז דער הימעל האָט זיך געשפּאַלטען, און עטליכע שטראַהלען פֿון דער אמת׳ער זונן האָבען אָבגעשרפּעט אַ וואָרמיגען מח, האָט מען געפֿיהלט און געגלויבט אין גיהינם!

נור — וואהל האָט זיך געלעבט אין געמויזעכטס! ווי יעדער איז געווען פֿון זיך און מיט אַללע צו פֿרידען! ווער עס וואהנט אין ים־הגדול איז שוין בטבע אַ פֿיש! א י י ן וואָרמיל פֿלעגט דאָס צווייטע רופֿען: שלייען, העכט! אויף מצבות פֿלעגט מען קריצען: קראָקאָדיל און לויתן! „פֿלאָטקע" אין געווען די גראָסטע בעליידיגונג, פֿאַר „קאָלבקים" האָט מען זיך יום־כפּור נישט מוחל געווען! דערביי האָבען געבליהט: אַסטראָנאָמיע, פּאָעזיע און פֿילאָזאָפֿיע ווי די רויזען!

די שטיקליך אייער־שאָלען האָט מען געציילט ביז מען איז דערגאַנגען, אַז מען קענן זיי נ י ש ט איבערציילען...

ראָמאַנטיקער האָבען די „פּמליא של מעלה" אויף טויזענדער אופנים בעזונגען; דערביי פֿלעגט מען פּאַטריאָטען פֿערגלייכען צו שטערן, שטערן צו דאַמען־אויגען און די דאַמען אַליין צו׳ם הימעל, אויב נישט גאָר צו׳ם גיהינם! די פֿילאָזאָפֿיע האָט בעזעצט די פֿרומע געשטאָרבענע נשמות אין דער פֿוילע דיניע אַריין...

קורץ — עס האָט גאָר נישט געפֿעהלט! דאָס לעבען האָט געהאַט אַללע פֿאַרבען פֿון רעגען־בויגען! מיט דער צייט האָט מען צוגעמאַכט אַ קאָרעקס מיט הונדערטער פּירושים, עס האָבען זיך איינגעפֿיהרט טויזענדער מנהגים! און אַז אַ וואָרמיל האָט זיך פֿערגלוסט עפּיס אַ שנוי, איז גענוג געווען, עס זאָלל זיך דערמאַננען, וואָס די „וועלט" וועט זאָגען דערויף — עס זאָלל רויט ווערען, חרטה קריגען! און תשובה טהון!

נור... איין מאָל איז אַ חורבן געשעהען!

עס איז דורך אַ סטאַדע חזרים!

שרעקליכע פּיס האָבען צוטרעטען דען הימעל, צוקנעטטען דען שליים, צוריבען די קרעללען, צומאָרשטען די בלומען... און פֿון דער גאַנצער אָבגעזונדערטער „וועלט" אַ תהו ובהו געמאַכט!

טהייל וואָרם זענען טיעף אונטער׳ן שליים געשלאָפֿען (און וואָרם שלאָפֿען לאַנג), זענען זיי טאַקי נצול געוואָרען... אַז זיי זענען צוריק ארויף איז שוין דער הימעל צוריק צוזאַממען געשווימען, זיך צוריק צונויף געקלעבט... נור — גאַנצע הויפֿען דערדריקטע, דערשטיקטע און צוטרעטענע וואָרם זענען געלעגען אָהן

קבורה, אונ טויטערהייט עדות געזאָגט אויפ'ן הרבן!

וואָס איז דאָ געשעהען? פראָגען די פּאָפּער דערשראָקען, אונ זוכען א לעבענ־דיגע בריאָה, וואָס זאָלל זיי קעננען ערקלערען די סבה פון דער שרעקליכער מגפה. נור נישט לייכט איז צו געפינגען א לעבענדיגע בריאָה! וואָרען נישט לייכט איז איבער צו לעבען א הימעל! ווער עס איז נישט צוטרעטטען געוואָרען, איז גע־שטאָרבען פאַר שרעק: ווער עס איז נישט געשטאָרבען פאַר שרעק, איז געשטאָרבען פאַר ווייטאָג; די רעשט האָבען זיך אליין דאָס לעבען גענוממען... אָהן הימעל איז אָהן לעבען!

איינער איז אפילו יאָ געבליבען לעבען, נור, קוים האָט ער זיי פערציילט, אַז דער הימעל, וואָס זיי זעהען אַצונד, איז גאָר אַ נייער פון דער נאָדעל! אַז יענען הימעל האָבען חיות צוטרעטטען; אַז ער האָט זיי געזאָגט, אַז וואָרמיגע הימעל לעבט נישט אייביג... אַז אייביג, קענן זיין, לעבט נור דער אַלגעמיינער הימעל, — האָט מען באַלד דערקענט, אַז ער איז אַראָב פון זיננען.

מען האָט איהן מיט גרויס רחמנות געקאָוויט אונ אין דולל־הויז אַריין געשיקט.

לָאמְפֶּען־מוּסָר.

עס איז אַ ידוע לכל, אַז קאַגאַניקעס, הבדלות, ליכט, לאַמטערן אונ לאָמפּען פיהרען זיך אַמעריקאַניש: וואַכען, ווען ביי אונז איז נאַכט, אונ שלאָפען, ווען ביי אונז איז טאָג. — נור צו וועט איהר קעננען מודה זיין, אַז קאַגאַניקעס, ליכט, לאַמטערן אונ לאָמפּען האָבען אַ לשון אונ (אויף זייער אופן) אַ ריכטיגען בעגריף פון טוב ורע? אונ דאָך פריווט, דערמאַנט אייך נור, ווי אָהנליך זיי זענען צו אונז! די כלי, פון וואָס זי איז, שפּיעלט די ראָלע פון אַ גוף; דערביי, פונקט ווי ביי אונז, זעננען טהייל גופים נאַקיט, טהייל מיט בלומען, גירלאַנדען אָדער פערשיע־דענע פיגורען פערצירט, מיט גאָלד אונ זילבער בעשיינט. דער בוימעל, אייל, חלב, נאַפט זעננען אַ מין בלוט. דאָס בלוט איז ביי זיי אויך פערשיעדען: טהייל פון גראָססערן, טהייל פון קלענערן יחוס; טהייל גאָר פון עקסטען פאַס! חלב קומט אַרויס פון אַ מיאוס אָרט, בוימעל אונ אייל קעננען זיין כשר אונ טרפה; וואַכס איז גלאַט כשר, נאַפט איז ריין אונ אומריין, טהייל מאָל נאָך מיט אַ שלעכטען ריח! אונ ווי אָהנליך איז די דאָכט — דער פלאַם צו אונזער נשמה!

שלמה המלך זאָגט טאַקי: „נר אלהים נשמת אדם!“

אונ ווי אָהנליך זייער לעבען איז צו אונזער לעבען!

דער קאַנאַניק — אַ שריד ופליט פֿון אַלטע פֿרומע דורות — שווימט טאַקי אַרום אויף כּשר׳ן בוימעל; ער ברענט טונקעל, ציכטיג און שטילל; פֿלאַקערט נישט אויף מיט טייוולאָנישער גאוה, רעדט זיך נישט איין, אַז ער וועט בעלייכטען און בעשייַנען די וועלט... נישט זיין וועלט, ער דאַרף זי נישט פֿערזאָרגען!

זיין אייגען ווינקעלע איז פֿאַר איהם גענוג, פֿאַר דאָס מאַכט ער קיין שׂרפות נישט אָן! איהר וועט ביי איהם נישט געפֿינען קיין צייכען פֿון אנאַרחישע אידעען!

דערצו ברענט ער טרויעריג, ווייל קורץ איז דאָס לעבען, קירצער ווי „אַ שאָטען פֿון א פֿייגעל, וואָס פֿליהט נור א דורך"!

ער איז פֿולל מיט „מרה שחורה"!

„מה אָנו מה חיינו" ? אַ קנייטעל מיט א „טפּה־סרוחה" — בוימעל, און מען שטאַרבט יעדע מינוט! ער געדענקט שטאַנדיג אינ׳ם טויט און דעריבער האָבען מיר עס טאַקי פֿאַר טויטע בעהאַלטען.

הבדלות, חנוכּה־ליכט זעננען „דברים שבקדושה", כּמעט אָהן גופים! טהייל זעננען כּפול־שמונה, נור אַללע פֿערדרייט און פֿערפֿלאָכטען... און דעריבער געל — ווי הייליגע דאַרפֿען אוים צו זעהן! און ברעננען מיט קאָפּיטש, אויך ווי הייליגע טהוען; עס שטעקט דערינגען מעהר אמונה ווי חכמה, מעהר התלהבות ווי ליכט, מעהר „לשם מצוה" ווי לתשמיש...

ליכט, לאַמטערן און לאָמפּען זעננען וועלט־לייט! לאַמטערן און לאָמפּען ווייסען שוין גאָר נישט פֿון קיין יודישקייט! ליכט ווערען אפילו גענוצט אַלס נשמה־און בענש־ליכט, נור גלייבען טאָר מען זיי נישט...

דאָס איז אין איין וועגם קאָרטען־שפּיעלער און דיענען נאָך צו אַללעס ביוז, פֿון וועלכען עס איז בעססער, אַז מען רעדט נישט... ליכט, בפרט סטעאַרין ליכט, כּשר׳ע נישט אויסגענוממען, זעננען אָהן און אָהער!

לאָמפּען און לאַמטערן; ראָדטשילדס און באַסע־קאָמאַנדע! די ערשטע וואָהנען אין שטיבער, סאַלאָנען, טהייל מאָל — צווישען כל טוב; די צווייטע — אין הויז, אין גאַסם צווישען ווינד און שניי...

פֿון איין מין, ברידער פֿון איין טאַטע־מאַמע, גופים פֿון איין גלאָז, איין בלוט — נאַפֿט, איין נשמה — איינערלייַ דאָכט, און — בשעת ווען דעם לאָמפּס לעבען שיינט רוהיג און שטילל, אָדער פֿלאַמט מיט אַללע קאָליערען פֿון רעגענבויגען דורך פֿערשיעדען פֿאַרביגע גלאָזער...

בשעת ווען לאָמפּען טאַנצען אויף אַללע חתונות און באַללער, שטייען איבען אָן ביי יעדער פֿאַמיליען־פֿערזאַמלונג, בעגלייטען חתן־כּלה ביז דער לעצטער מינוט, — שטעהט דער לאַמטער אין הויז פֿון אַ זאַיאַזד. דער צוג פֿון געגען־איבער־

אָפּענע טהוירען פערהאַפּט איהם דען אָטהעם.

דער גוף איז צובראָכען. די זייטען געשפּאַלטען און בעלייגט מיט ברודיגע פּלאַסטער, און ער ברענט און צאַנקט, און גוס'עט צווישען אַ שרעקליכען ריח...

און אויף וואָס פּאַר אַ ווינטען, שטורמען, רעגען, שנייען, איז אויסגעשטעלט זיין חבר אין גאַס! יעדער רגע ציטטערט ער פּאַר זיין לעבען, עס ווייזט זיך עמי׳ץ אין גאַסס,— עס קענען זיין אַ שכור, וואָס וועט איהן מיט אַ שטיין אויף פּיצ־פּיצליך צו ברעכען.

— נאָך וואָס לייכט ער ביינאַכט, אפילו ווען לבנה און שטערן שלאָפען?

איז דאָס אַנדערש ווי אונזער לעבען? און פּאַר וואָס זאָללען זיי קיין שפּראַכע, קיין ידיעה נישט האָבען?

זיי מוזען האָבען! איך בין שטאָנדיג געוועזען דאַפיר, אַז אַללעס לעבט, אַללעס פיהלט, אַללעס ווייסט, וואָס גוט און פרום איז, און איינמאָל האָב איך אליין געהערט, ווי מיין גרויסער האָנגעל־לאָמפּ האָט מוסר געזאָגט אַ קליין טיש־לאָמפּעל, וואָס איז גראָד געשטאַנען נישט ווייט פון איהם.

— „יונגעל — מאַכט ער — פיהר דיך בדרך־הישר! ברענן גלייך ווי אַ ליניע, ברענן ווי אויפ'ן מזבח! ברענן גלייך צו'ם הימעל ארויף און פעראייניג דיך מיט יענע גרויסע ליכט, וואָס לעבען אייביג! לאָז דיך פון אַ ליאַדע ווינד נישט פער־פיהרען אין אַ זייט אריין! געדענק — אַז דיין זיידע (זכרונו לברכה) איז אַ הייליגער קאַנאַניק געוועזען! דיין פעטטער איז איין הבדלה! און חנוכה ליכט, נשמה ליכט, און שבת ליכט זענגען דיינע נאָהנטע קרובים!"

„האַלט דיך פעסט אין דיין דרך, פיהר דיך נישט ווי די באָסע־קאָמאַנדע אין גאַסט־הייזער און אין אַללע גאַססען! אַרויף דען קאָפּף! ווייס פּאַר ווען דו שטעהסט! וועמען דו דאַרפסט אָבגעבען דין־וחשבון! געדענק, אַז יעדען פריה מאָר־גען פליהט דיין דאַכט אין הימעל אַריין צו פערשרייבען אַללע דיינע תנועות!"

„פערגעסס נישט — אַז אויב דו וועסט דיך פיהרען אין גלייכען וועג, וועסט דו זוכה זיין צו אַללעם גוטען!"

— „אָמן"! האָט געאָנטפערט דאָס קליינע טיש־לאָמפּעל. —

דער דין־תּורה.

חנינא בעל־עגלה האָט געהאַט אַ דין־תורה מיט דער שקאַפּע; זי האָט גע־טענה'ט: גיב האָבער וועל איך געהן, ער — געה, וועסט דו קריגען האָבער. די

בייטש האָט זיך אַריין געמישט, איינמאָל אונ דאָס צווייטע מאָל, ביז די קלאַטשע האָט פערשוויגען אונ אויס־געצויגען די פיס...

חנינא האָט קוים אַהיים געשלעפּט דאָס וואָגעלע, פער־תּב׳ליוועט אַ שינדער די הויט, אונ ער זוכט זיך שוין אַ נייע פערד...

קיין גרויס עגמת־נפש האָט ער נישט דערפון; ער איז שוין געוואוינט מיט אַזוינע זאַכען — ער פלעגט קויפען נור אַזעלכע פערד, מיט וועלכע ער פלעגט האָבען סאַמע דין תורה׳ס, פלעגט שטענדיג רופען די בייטש פאַר אַ בורר, אונ נאָך דער בייטש איז דער שינדער מעשים בכל יום!

דער קרוג טראָגט אָבער אַזוי לאַנג וואַססער, ביז ער בלייבט אָהן אויערען, אונ קוים האָט חנינא אַרויס געשיקט דעם שינדער נאָך דער פעלל, פערגלייסט ער די אויגען, פאַלט ארונטער מיט׳ן קאָפּ, פון מויל שפריצט פיאַנע — ער האָט דעם „שלאַג" געקריגען!

דאַס ווייב מיט די קינדער ראַטיוועז; ער מאַכט אַוועק מיט דער האַנד. ער פיהלט, אַז עס איז זיין עק...

פאַר דער גסיסה איז ער אַ ביסל צו זיך געקומען; אונ געזאָגט, אַז די שקאַפּע רופט איהן צו׳ם בית־דין של מעלה.—

קיין גרויסע מורא דערפאַר האָט ער נישט.

חנינא איז געוועזען אַ שטיקעל בקי אין משפּטים!—

דורכפאָהרענדיג נעבען אַ סטויג היי צו אַ פעלד מיט קאָניצינע, פלעגט ער שטאָנדיג, מ׳כלומר׳שט, איינדרימלען, דאָס הונגעריגע פערד זאָלל באַלד אַראָב אין אַ זייט אונ אונטערלעהנען זיך מיט פרעמדער פראַצע. דאָס דרימלען בשעת הכושר האָט איהם נישט איינמאָל געפיהרט אין סאָנד אַריין, נור ער האָט זיך שטאָנדיג אויסגעדרעהט.

זיין צו־שפרונג צו דער פרנסה אין געוועזען מעקלעריי ביי אדוואָקאַטען. נו, אַביסעל האָט ער געגנאַשט אונ אַביסעל איז ער געוואָהר געוואָרען, אַז די גאַנצע מעשה איז חוזק; פאַרען אָרגסטען פאַלל, האָט ער געוואוסט, איז פערהאַנען אַ פשרה!

דערווייל האָט ער מיטגענוממען פערשווינען!...

אַז דעם סאָנד איז שוין נמאס געוואָרען דאָס דרימלען בשעת הכושר, אונ דער צד שכנגדו האָט פערלאַנגט שרפ״ט פאַר דער פשרה, איז ער באמת אָבגע־זעססען אַ צייט, האָט ער זיך באמת אויסגערוהט די ביינער, האָט זיין זוהן געמוזט זיך צוגעוואָהנען צו דער מלאכה! טאַקי אַ שאָד בטול תורה (זיין זוהן האָט געלערנט אין אַ חדר), נור סיי ווי סיי — געוואוהנט איז ער געוואָרען מיט משפּטים; קיין מורא האָט ער נישט געהאַט! מיט׳ן ווייב וויל ער דערפון נישט רעדען,

וואָס ווייסט אַ יודענע? נור דעם נושאים־מאַנן זאָגט ער: איך האָר זי ווי די קאַטץ! אין וועלל מאַכען אַ בעססערען אַטוואָד. פאַר פלווידער־מאַנן פּיאַניצע! נור אַ שאַד, וואָס איך קענן אַהין נישט מיטנעהמען קיין פערשוינען...

גיט מיר (מאַכט ער שפעטער) האָטש מיט די בייטש, אָהן איהר וועלל איך גאַר זיין ווי אָהן אַ האַנד...

פאַר'ן בית־דין של מעלה.

אונזער חנינא איז מאַקי באַלד ארוים מיט איין אַטוואָד; פאַר אַ שקאַפּע — זאָגט ער — איז גענוג אַ גמינגע סאַנד.

— זעהט, חנינא — זאָגט דער פּרעזעס — זאָלסט געוועזען שבת וויינינגער שלאָפען אונ האָרען בעססער די סדרא אין שוהל'כיל, וואָלסט דו געוואוסט, אַז אַ שור הנסקל געהער אויך צו'ם סנהדרין!

— עט — האַקט איבער חנינא — אין שוהל'כיל האָט מען נישט די סדרא, נור אַלשיך, געלערנט! קיין מוסר בין איך נישט געקוממען האָרען, אונ דעם אַטוואָד — בין איך מודה — האָב איך געמאַכט נור פאַר שיינקייט וועגען, איך זאָג מיך פון'עם אָב!

דער בית־דין גיט דער שקאַפּע דאָס וואָרט.

עס האָרט זיך אַ יאָמערליך געוויין:

— ער האָט מיך דערהרגיט, מיט דער בייטש דאָס לעצטע ביסעל כח פון לייב אַרויסגעיאָגט.—

נור חנינא לאָזט נישט רעדען.— „די שקאַפּע— שרייט ער— איז דאָך מיין! איך האָב זי פון שינדער דאָך מציל געוועזען; מען האָט זי לעבענדיגער הייט געוואָלט פּטור ווערען! אַ שינדער האָט 2 רובל געגעבען אונ איך האָב אַ צענערעל מוסיף געוועזען... אונ געיאָגט האָב איך זי אויך נור פאַר איהר טובה וועגען... אין דער היים וואָלט איך איהר אַ היי געוויזען, נישט פון סדור'ל... וויצעלט ער.

— נור כח, וואו נעהמט מען כח?— צוגיעסט זיך די שקאַפּע.

— איך פערשטהע נישט — בייזערט זיך חנינא — ווער דען האָט כח? איך האָב כח? איך האָב נור צו שאַפען! אונ אָהן אַ בייטש וואָלסט דו געגאַנגען? אונ אַ טריט געמאַכט וואָלסט דו יאָ? ווי קענן זיין אַ בעל־עגלה אָהן אַ בייטש?

דאָס בית־דין של מעלה קלערט אַ ווײלע אונ גיט אַרויס אַ פּסק.

— „אַזוי ווי דאָס בית־דין קענן נישט משנה זיין סדרי בראשית... אונ לויט סדרי בראשית מאַכט קיין פערד קיין טריטט נישט כמעט אָהן אַ בעל־עגלה, מוז בשעת הדחק דעריבער זיין אַ „בייטש”; נור פון צווייטען צד — וויל כל זמן

אז פערד ווענען פערד, איז פארט א יושר גדול, אז עס זאָלל זיין מעהר רחמנות צווישען די „צדדים" על כן —

„זאָללען ביידע צוריק מגולגל ווערען אויף יענער וועלט".

„חנינא זאָלל אריין אין א שקאפע און די שקאפע זאָלל ווערען א בעל-עגלה"!

מיט דער צייט, הייסט עס, וועללען זיי זיך אויסגלייכען און, צייט צו וואר-טען פעהלט נישט דעם בית-דין של מעלה!

פון קבר.

אז א מענש שטארבט, לעגט מען איהם שערבליך אויף די אויגען און מען פערשיטעט איהן מיט ערד... מיר — חאָטש מיין ווייב פלעגט זאָגען, אז איך בין גאָר קיין מענש נישט, און חאָטש איך האָב קיין קינדער נישט געהאט — האָט מען דאָס אייגענע געטהון.

איך האָב אלס געפיהלט, נור עס האָט מיר ממש נישט וועה געטהון. איך האָב פראָסט קיין צייט נישט געהאט צו דער ווייטאָג! ערשטענס האָב איך געהאט ביים גאנצען רחמנות א שטיקעל נקמה אויף מיין ווייב, וואָס איז געגאנגען נאָך דער מטה, און מיט איהר אייגען מויל געשריגען: אזא מענש! אזא מענש!

צווייטענס האָב איך מיר גע'חזר'ט מיין פסוק!

און איך האָב גלייך געטהון, דער מלאך דומה איז געקוממען טאקי ווי א לייב, נור — אז איך האָב איהם געזאָגט: אדם כבהמות... און ווי ווייטער שטעהט, וואָס מיין פסוק איז, איז ער אוועק געגאנגען כאחד האדם, טאקי ווי א לאָמאלע.

אויך בין איך צופריעדען געוועזען פונ'ם קבר, וואָס מען האָט מיר אויסגע-קליבען... ממה-נפשך, לעבט מען אין קבר, דארף מען דאָרט אויך האָבען גוטע שכנים; הערען=און זאָגען א גלייך וואָרטיל! און דאָ האָר איך — וועל איך האָבען רעכטס ר' מנחם זאָסיש און לינקס — ר' יוסיל דוואָשים! אויף בעססערע שכנים האָב איך מיר נישט געקענט ריכטען!...

קוים מען האָט אָבגעזאָגט קדיש, מען קלאפט פון דער רעכטער זייט:

— ר' מנחם? פראָג איך.

— יאָ, און איהר ווער זענט?

איך זאָג איהם.

— געלויבט איז גאָטט — מאכט ער — טאקי — ברוך דין אמת! איך האָב פון יענער זייט (נישט פאר קיין יוד געדאכט) א רופא, זאָלל גאָטט שומר ומציל זיין!

ערשטענס שמייסט מען איהן יעדע נאַכֿט, ווייל ער געדענקט נישט דען נאָמען, ממש קיין אויג נישט צו צומאַכֿען, אונ צווייטענס רעדט ער אַ גאַנצע טאָג עזות׳קייטען ער מוז האָבען היץ, צו וועלכֿע שווארצע יאָהר, נור אַזאַ טרפה מויל! צונד — חאָטש היימישע מענשען.

— איהר האָט לינקס — מאַכֿט ער ווייטער — ר׳ יוסלען. דורך אַ ליידיגען קבר קען מען נישט רעדען; דאָס קול ווערט פֿערלוירען. צונד פּריווט איהן נור וועקען, אפשר איז ער נאָך נישט אין גאַנצען פֿערפֿוילט.

איך קלאַפּ אָן — ר׳ יוסיל האַלט זיך נאָך, אונ מיר האָבען שוין, ב״ה, „מזומן“ צו׳ן אַ רעבֿט וואָרט... ביידע פֿראַגען, וואָס עס האָרט זיך אויף יענער וועלט, אונ איך האָב זיי פֿערציילט דאָס לעצטע נייעס, הן פֿון דער היים, הן פֿון בית־המדרש, הן פֿון פּאָליטיק אונ דערנאָך געפֿרעגט פֿון מיין צד, וואָס עס האָרט זיך אויפֿ׳ן עולם־אמת.

— גאָר נישט — זאָגען זיי — שטילל! דער מלאך דומה הייסט נור געשווינדער פֿוילען; טהוט ער נישט קיין שלעכֿטס! מען דאַרף נור וויססען ווי מען הייסט, וואָרען אַז נישט, קענן ער נישט פֿערשרייבען אין מת׳ים־פּנקס, איז מען ווי דאָרטען אויף יענער וועלט אָהן אַ פּאַספּאָרט; בייזוערט ער זיך אונ שמייסט!

— אונ מכּח גיהינם? פֿראַג איך.

— אַל תּפתּח פּה לשׂטן — וואונדערן זיי זיך — פֿאַר וואָס?

זיי פֿראָגען גאָר: פֿאַר וואָס?! מילא פֿון מ י י נ ע חטאים וויל איך נישט רעדען; וואָרען טאקי, אַ פּראָסטער מענש, איז קיין חידוש נישט. נור אויף ר׳ יוס׳ל האָט מען געמומעלט, אַז ער שינדט די הויט ביי הלוואות, אונ, אַז עס לאָזט זיך, איז ער זיך נאָך טועה אין חשבון אויך.. עפּיס איין אלמנה האָט געזאָלט דורך איהם שטאַרבען, באשר־בכן, ער האָט איהר עפּיס אַ פּקדון בעהאַלטען. איך וויל נישט מיין מויל אין קבר צו קיין בייזען ברענגען, נור געמומעלט האָט מען; ווער שמיעסט — ר׳ מנחם! אויף איהם זאָגט מען אפילו, אַז ער האָט אויפֿ׳ן לענטשנער יריד אַ סוחר, פּשוטו כּמשמעו, ביי נאַכֿט די קעשענעס אויסגעשניטטען אונ דערנאָך אין טלית אונ תּפלין אָבגעליקענט שטייף אונ ביין... זיי זעננען דערביי אפילו געוועזען גאַנץ אָרנטליכֿע מענשען, בני־תּורה, מיט שיחת חולין קיין מעשׂה ניט, אָבער „אַל תּפתּח פּה לשׂטן“, עס פֿאַלט זיי גאָר נישט איין, גאָר נישט! —

מילא, טראַכֿט איך, זאָלל זיין אַזוי!

— אונ מכּח גן־עדן? פֿראַג איך ווייטער.

— גן־עדן, קרעכֿצט מנחם פֿון איין זייט אונ יוסיל פֿון דער צווייטער זייט, גן־עדן... צו גן־עדן, ברידער, מוז מען שוין זיין רעבֿט טויט, דורך אונ דורך גוט פֿערפֿוילט! עס איז אַ סבֿרא, אַז כּל זמן עס איז דאָ אַ לעק מח, איז נישט [illegible] אַ אויף

וואס צו האפפען! אונ מאקי נישט אומזיסט שרייט דער מלאך דומה: פוילט, ברידערלעך, פוילט, לאמ'איך אייער פטור ווערען! נור, בטחון אין גאטט! די ווארים רוקקען זיך ווייטער אונ ווייטער, פון הארץ בין איך שוין כמעט פטור...

אונ יוסיל זאגט:

— דאס הארץ, זעהסט דו, האט מיר אפילו נישט וועה געטהון...

— צו מיינעם, זאגט מנחם, האט פריהער קיין ווארם ניט געוואלט שמעקקען! דער מלאך דומה האט מיר נאך פריהער געזאגט, אז דאס ארגסטע איז דאס הארץ ביי צדיקים! קיין ווארם וויל זיך נישט צוריהרען דערצו!... נור יעגעם חדש האט מיך א גליק געטראפפען, עס איז גראד קיין פרישע מתים נישט געוועזען, האב איך מיינס פערצוקערט!...

עס הייבט מיך אן קיצלען אונטער די ארים; איך פראג מיינע שכנים, וואס דאס בעטייט.

— געלויבט איז גאטט — אנפערן זיי — א סימן פון א צדיק, אז די ווארים קיצלען אונ טהוען נישט וועה! די רשעים, זעהסט דו, שפרינגען באלד ארוים דער הויט!

— סימן טוב ומזל טוב! — זאגען זיי ווייטער — נור פאר דאס, וועסט דו אויך לאנג ליגען אין קבר... וועסט דיך אפשר גלייך מיט אונז זיך אויף תחית המתים דערווארטען. נור רשעים האבען קיין געדולד נישט! באדיי אין גיהנם אריין — שרייען זיי — אבי נישט צווישען ווארים!

וואס קומט מיר אבער ארוים פון אללע נחמות, איך בין פארט קיין צדיק נישט, איך פיהל פארט, אז די ווארים זענגען שוין ביי מיר אין אללע אברים; עס קיצעלט שוין גישט! איך פיהל שוין, אז דאס הארץ ברעכט, די לעבער פוילט, אונ דער מח — א! דער מח קנאקט אונ קנאקט!

זאלל איך אויך אפשר רעדען עזות'קייט?

בוימער.

אין א ברייטע אללע שטעהען ווי־זא־ווי צוויי ביימער. עס קומט דער פריהליגג מיט גאטס זעגען, מיט פריש לעבען, מיט בלומען, טהוי אונ געזאנג... עס קומט דער פריהלינג אונ די טרויעריג־געבויגענע בוימער גלייכען זיך אוים! עס ווערט אלס ווארימער אונ ווארימער; די שמעקענדיגע ווינטליך בלאזען לייכטער, לוסטיגער אונ פרעהליכער; די זונן ווערט מילד אונ פערשוועגדעריש; גאנצע בינטען ליכט פליהען אין די לופטען, די צווייגען ווערען גרין אונ גרינער, זיי וואקסען זיך אין אללע זייטען אונ ווערען מיט בליטהען אונ בלאטטער בעדעקט.

און די רייבע גליקליכע ביימער בייגען זיך צו איינם צום צווייטען; עס מישען זיך אויס די צווייגען, עס האַלזען זיך די בלעטטער, עס קושען זיך די בליטהען! פון ביידע דערוויטערטע שטאַממען טרייבט זיך אַרויף די שפּע ביז דער קרוין פון לעבען און ליעבע, וואָס האָט זיי אַצונד צוזאַממען געפּאָרט!

גליקליכע ביימער! גליקליכע ליעבע! דער בלאָהער הימעל איז איבער זיי די חופּה, די געפליגעלטע קאַפּעללע שלאָפט זיי אַיין מיט זיססע טרעלן, זיי חלומט זיך אייביג גליק און פערגעססען זיך איינם אינ׳ם צווייטענס אָרים...

עס בלאָזט אַ קאַלטער ווינד... עס פאַללען אַראָב די בליטהען און די נאַקעטע בלאָטטער טוליען זיך דערשראָקקען איינם צום צווייטען... עס בלאָזט נאָך קאָלטער... די פייגעל געזעגענען זיך טרויעריג און פליהען אַוועק... זיי קאָננען אָהן וואַרים און ליכט ניט זינגען, ניט לעבען... עס בלייבען נור קראַנקע, וואָס דער שניי וועט בעגראָבען...

דער הימעל בעדעקט זיך מיט אַ גראָהען וואָלקען, עס הייבען אָן פאַללען די בלאָטטער; געלע, טרויעריגע צווייגען חאַפּען זיך אויף פון זיססען שלאָף, עס פערשווינדען די זיסע חלומות... זיי ציהען זיך איין, זיי ווערען קירצער און קירצער...

עס פאַלט דער ערשטער קאַלטער שניי, — די ביימער האָבען זיך צוריקגעצויגען איינער פון צווייטען, זיי שטעהען שוין צוריק אָבגערוקט ווייט מיט די שטאַממען צוגלייך... זיי האָבען שוין איינם דאָס אַנדערע פערגעססען... אָט, שטעהען זיי שוין פרעמד, קאַלט, קוקען אויף זיך מיט בייזע אויגען .. און אונטען געהט אַ מאָרדערישע מלחמה צווישען די וואָרצלען איבער אַ טראָפּפען זאַפט...

צו וועט נאָך צוריק זוממער ווערען?

— איך וועלל איהן שוין ניט דערלעבען! צאַפּעלט און גיס׳עט אַין איבערגעלאָזטע שוואַלב אין שניי.

— קראַ — קראַ — קראַ! רופט לוסטיג די שוואַרצע גנב׳טע, די קראָהע, עס וועט שוין קיינמאָל קיין זוממער ניט זיין — און לאָזט זיך אַראָב מיט׳ן שאַרפען שנאָבעל צו דער פערפרוירענער ערד.

— פהוי! אוים זוממער! בלאָזט דער קאַלטער ווינד...

דער גולם.

גרויסע לייט פֿלעגען אַמאָל בעוויזען גרויסע נסים... אַז מען איז אין פּראָג אַ מאָל בעפֿאַללען דען געטטאָ און מען האָט געוואָלט מטמא זיין די ווייבער, אָבבראָטען די קינדער און אויסקוילען די רעשט; אַז עס איז שוין געוועזען „כּלו כּל הקצין", האָט דער מהר"ל אוועקגעלעגט די גמרא, אַרויסגעגאַנגען אין גאַסס, צוגעגאַנגען צו'ם ערשטען בעסטען באָרגיל לעהם פֿאַר אַ מלמד'ס טהיר, און האָט אויסגעקנעטטען אַ לעהמינען גוף. — דעם גולם האָט ער אריינגעבלאָזען אין דער נאָז — און דער האָט זיך אָנגעהויבען ריהרען; דערנאָך האָט ער איהם אַיינגערוימט אין אויער אריין אַ שם, און אונזער גולם איז אַרויס פֿון געטטאָ. — דער מהר"ל איז צוריק געגאַנגען אין ביהמ"ד אַריין לערנען, און דער גולם איז בעפֿאַללען אונזערע שונאים, וואָס האָבען דען געטטאָ בעלאָגערט, און האָט געדראָשען ווי מיט צעפּים... מענשען זעננען געפֿאַללען ווי די פֿליגען!

פּראָג ווערט פֿולל מיט הרוגים... אַזוי האָט עס — דערצאָהלט מען — געדויערט מיטוואָך, דאָנערשטיג; עס איז שוין פֿרייטיג, עס שלאָגט שוין צוועלף דער זייגער, און דער גולם טהוט אַלס ווייטער דאָס זייניגע.

— רבי! האָט זיך קהל געבעטען, דער גולם הרגיט אויס גאַנץ פּראָג! עס וועט נישט בלייבען, ווער עס זאָל שבת די אייוועז הייצען, די לייכטער אַראָבנעהמען!

דער מהר"ל האָט ווייטער מפסיק געוועזען פֿון לערנען, געשטעלט זיך צו'ם עמוד און אָנגעהויבען: „מזמור שיר ליום השבת"!

דער גולם האָט אויפֿגעהערט צו טהון זיין מלאכה. ער איז צוריקגעקוממען אין געטטאָ, אין ביהמ"ד אַריין, און איז צוגעגאַנגען צו'ם מהר"ל. דער מהר"ל האָט איהם ווייטער עפּיס איינגערוימט אין אויער; עס האָבען זיך דעם גולם די אויגען צוריקפֿערמאַכט, די נשמה איז פֿון איהם אַרויס און ער איז צוריק לעהמינער גולם געוואָרען...

דער גולם ליגט עד היום בעהאַלטען אין פּראָגער שוהל אין דער הייך, בעדעקט מיט'ן שפּינוועבס, וואָס וועבט אַרויס פֿון אַללע פֿיער וואָנד, און פֿערשפּרייט איבער דער גאַנצער אַרקאַדע, עס זאָלל איהן, דען גולם, קיין אויג נישט זעהען, בפֿרט טראָגענדיגע ווייבער פֿון עזרת־נשים! דעריבער טאַקי טאָר מען דאָס שפּינוועבס נישט ריהרען, און ווער עס ריהרט עס אָן — — שטאַרבט!.. די אָלטסטע מענשען געדענקען שוין נישט דעם גולם, נור דער חכם צבי, דעם מהרל"ס איניקעל קלערט נאָך: צו מען מאָג אַזאַ גולם מצרף זיין צו'ם מנין אָדער צו מזומן...

דען גולם, זעהט איהר—האָט מען דאָך נישט פֿערגעססען... ער איז דאַ! נור דער שם, ווי אַזוי מען זאָלל בשעת הדחק דען גולם לעבעדיג מאַכֿען, דער שם איז ווי אין אַ

גוואססער אריין! און דאס שפינוועבס וואקסט און וואקסט און מען טאר עס נישט ריהרען! טהו עפים!

מיסט=חלומות.

פון אלטע שטיוועל און קאמאשען מאכט מען פאנטאפעל, און די אויסגעשניטטענע פשישוועס און די אבצאססען פערקויפט מען א שוסטער אויף לאטקעליך!

אין פערמאגליכערע הייזער, וואו פאר 3 גראשען איז נישט כדאי צו רעדען מיט א שוסטער, ווארפט מען זיי ארויס אויפ'ן מיסט: איז זיי אייגענטליך בעססער, ווארען, אז זיי קוממען צוריק אין שוסטערישע האנד, ווערען די שטיקקער פשישוועס נאך אויף קלענרע שטיקליך צושניטטען און די אבצאססען צוגלידערט; פון יענע ווערט לאטקעס צו פשישוועס און האליוועס, אינ הזבען מיט נאל און דראטווע צו טהון; און פון די אבצאסען ווערט לאטקעס צו פארעשוועס און זיי בעגעגנען זיך נאך א מאל מיט נאל, שטיפט און האממער. און אזוי ווערעןביידע געשטאכען, געלאטעט און דערנאך ווייטער געטרעטטען... נור דאס טרעטטען און שטעכען איז נאך גאלר געגען דעם מאראלישען אומגליק! יעדער אבצאס, שוין יאהרען לאנג פון כמעט גלייכע שטיקליך צוזאממען געשלאגען, און בפרט א פשישווע „מעור אחד״, האבען זיך שטענדיג געפיהלט גוט צוזאמען, צונד ווערען זיי צוטהיילט און צודראבעלט און זיי צופאללען זיך אין פרעמדע שטיוועל אריין! אויפ'ן מיסט האבען זיי האטש מנוחה... אמת, זיי פוילען, נור ערשטענס — פוילט זיך יעדערער אין גאנצען, נישט געבענקט, אהן א צוריססען הארץ; און צווייטענס, איז לעדער אזוי הארט און הארט=נאקיג, און זיי פוילען אזוי לאנגזאם, אז זיי פיהלען עס נישט כמעט! און, אז עס טרעפט יא, אז איינער דערפיהלט, טראכט ער דאך: עט! איידער עס וועט מיך אין גאנצען דורכנעמען, קענן נאך א מלחמה ווערען... משיח קוממען!

און דערוויל איז האטש ווארים! קיינער טרעט נישט, ווייל קיינר ווילל קיין שטיוועל אין מיסט אריין נישט שטעקקען... עס טרעפט זיך, עס פאלט אמאל ארויף א שכור, שלאפט ער זיך אויס — ואיננו! מען ציטטערט נור פאר די שמאצסיארקים!.. דאס איז אמאל א לוסטיג פאלק געוועזען, גאנצע שיך אוועק געווארפען, היינט קלויבען זיי שטיקלעך און טראגען זיי צו'ם שוסטער! אט, דעריבער טאקי בעגראבען זיי זיך טיעף און טיעפר אינ'ם בערגיל מיסט... און טיעף אין מיסט איז ווארים און דושנע... די אלטע אבצאססען און שטיקער פשישווע קריגען א ביסעלע היץ און פלוידערן פון וועג, און אז מען ספלאוויעט דאס מיסט אין קאנאל אריין, חלומט זיך זיי — גלגול מחילות... און זיי וואלטען אזוי גליקליך חלומ'דיג דערפוילט זייערע יאהרען, ווען נישט דער שטן — דאס מחלוקת... זיי האבען קיין אחדות נישט

אין מיסט: פשישוּוע מיט קנאַפּל ווילען זיך נישט קענען, צוויי אָבצאַסען פון איין שטיוועל בלאָזען זיך אַוודאי — דער רעכטער שרייט, אַז ער איז דער רעכטער, און דער לינקער — אַז ווען פיס זאָללען תפילין לעגען, וואָלט ער געהאַט בלאָהע צייכען פון דער רצועה! פון פערשיעדענע שטיוועל איז פונקט איינער אַ שפּיציגער פראַנצויז און דער צווייטער אַ פלאַך־שטייפער ענגעלנדער; און, טרעפען זיך שוין צוויי פראַנצויזען אָדער צוויי ענגלענדער, בעקוקט מען זיך אַ האַלבע שעה פון אַללע זייטען, און אַז איינער דערזעהט, אַז דער צווייטער איז מעהר אָבגעשליפען, מאַכט ער פליטה פון קבצן. און דעריבער פוילען זיי אין דער מאַססע אין מיסט, און דאָך אַיינזאַם און טרויעריג. יעדער פוילט, און יעדען חלומ׳ט זיך בעזונדער... און אַזוי שווימען זיי אָב זייער בעשערטען גלגול מחילות...

נור יעדען פרייטאַג צו נאַכטס, ווען דער חזן זאָגט „לכה־דודי“ און זינגט: התנערי, מעפר קומי! דערפיהלען זיי אַ ציטטערניש אין די ביינער און ווילען זיך אויפהעבען! נור יעדעס שטיק בעזונדער איז פערפוילט און אָהן כח, און זיך צוזאַממענעהמען איז נישט מאָגליך...

און אַזוי פוילען זיי ווייטער משבת לשבת.

הֶעכְט.

לכבוד יום־טוב האָט מען לעבעדיגע פיש געקויפט. אין אַ גרויסע, גרין־גלאָזערנע שיססעל, אָנגעפילט מיט וואַססער, ליגען צוויי גרויסע העכט, און אַביסל ווייטער, אין אַ שוואַרצע ערדערנע שיססעל ליעגען אַ פּאָר קליינע קאַרפען.

דער עולם קומט נ י ש ט פון ים אַרויס, נור דאָך פון אַ גערוימיגען טייך, און עס איז זיי ענג אין שיססעל.

די אָרעמע קליינע קאַרפען אין דער שוואַרצער ערדערנער שיססעל האָבען שוין לאַנג פון איהר געוואוסט! זיי ליעגען שוין אַ גוטע שעה אויפ׳ן זייגער און קלערען, וואָס דאָס קענן זיין פאַר אַ תפיסה, און זיי האָבען צייט צו קלערען! איידער די קאָכין וועט צוריק קוממען פון גאַסס מיט כל־טוב אויף יו״ט, קענן נאָך לאַנג דויערען, עס קענן נאָך אַ קאַרפ צו׳ם שכל קוממען!

נור די העכט אין דער ג ל אָ ז ע נ ע ר שיססעל בעמערקען נישט איהרע וואַנד, זיי צולאָזען זיך אַללע מאָל מיט אַ כח און טרעפען מיט די קאָפּ אין האַרטען גלאָז! העכט האָבען אייזערנע קאָפּ נור שטומפּיגע מחות! עס האָט יעדערער פון די צוויי געפאַנגענע גבורים צו הונדערט קלאָפּ געקריגען אויף יעדען פונקט פון שיססעל, איידער עס איז זיי איינגעפאַללען צו קלערען, אַז זיי זעננען פערמאַכט פון אַללע זייטען!

זיי פיהלען שוין די וואַנד, נור די שוואַכע העכטיגע אויגען זעהען זיי נאָך

נישט! ... דאָס גלאָז איז גרין, עס איז גאַנץ אָהנליך צו קליין־טייך־וואַססער ... אונ דאָך קאָנן מען נישט אַרויס!

— עס איז אַ כשוף! מאַכט איין העכט צו'ם צווייטען.

— אַ כשוף! איז דער צווייטער מודה. מאַרגען איז אַ ליציטאַציע אויף פלאַט־קעס, האָבען אונז די קאָנקורענטען פערכשופט...

דאָס האָט אַוודאי אַ ראַק אָדער אַ פּראָש געטהון!

. . . .

עס איז נישט לאַנג, אַז די נעץ האָט זיי פון וואַססער אַרויסגעצויגען... אַז זיי זעננען אַרויף אויף דער לופט, זעננען זיי פּלוצלינג חלשות געבליבען! זיי זעננען צו זיך געקוממען שוין אין אַ פערהאַמטערט פאַסס.

— ווי פריה היינט איז נאַכט געוואָרען! האָבען דעמאָלט ביידע צוזאַממען בע־מערקט. אין פאַסס איז ענג געוועזען, קוים זיך אוים צו דרייען. עס האָט קוים וואַססער אויף אָטהעם געניעגט. פון דעם פריהערדיגען חלשות אונ שפּעטרן שלעכ־טען אָטהעמען זעננען זיי ביידע פערדרימעלט געוואָרען. עס האָט זיך זיי פון אַללעס, אפילו פון יריד, טעאַטער אונ באַלעט געחלומט, נור קיין פאַסס האָט זיי דער מלאך פון שלאָף נ י ש ט געוויזען...

זיי האָבען נישט געהערט — נישט דאָס פאַסס אָפּפענען, נישט דאָס גערויש אין מאַרק! זיי האָבען נישט געמערקט דאָס ציטטערן פון דער וואָג, אויף וועלכער זיי האָבען זיך געוואַקעלט בשעת ווען די פישערין האָט זיך מיט דער קאָכין געדונגען... נישט געהערט ווי דאָס שאַרפע ציינגעל האָט זיי פאַרגעזאָגט די ודוי!

טיעפער נאָך זעננען זיי איינגעשלאָפען ביי דער קאָכין אין קויבער. זיי האָבען זיך אויפגעחאַפּט ערשט אין שיססעל, אונטער דעם שטראָם פריש קאַלט וואַססער. אַ גוטע שטונדע האָבען זיי נישט־וויללענדיג געשלאָגען קאָפּף אין וואַנד, צונד ערשט רעכנען זיי אויף כשוף...

— וואָס טהוט מען? פראַגט איינער דעם צווייטען.

די קאַרפען ווייסען, אַז זיי זיצען תפוס... זיי ווייסען אויך, אַז עס איז עפּיס געוועזען אַ לאַנגע נאַכט אונ זיי האָבען זיך אויפגעחאַפּט אין שיססעל. מן־הסתם — טראַכטען זיי — האָט מען אונז פאַלשע באַנקאָצעטיל אונטער געוואָרפען. עס וועט זיך אויסווייזען — קלערען זיי — מען דאַרף נור מיט עמיצין אַ קלוג ערנסט וואָרט רעדען!

זיי גיבען זיך אַ קליינעם וואָרף אין דער הייך, דערזעהען די העכט אונ — פאַל־לען צוריק נישט טויט, נישט לעבענדיג.

— זיי וועללען אונז אויפפרעסען! ציטטערן זיי. זיי האָבען זיך אַ ביסל בע־רוהיגט, ערשט דעמאָלט, ווען זיי איז איינגעפאַללען, אַז די העכט מוזען אויך זיין אין תפיסה...

— דאָס האָבען זיי אוודאי — מאַכט אײנער צו'ם צווייטען — מיט פאַלשע באַנקאָצעטיל געהאַנדעלט!

— יאָ, אָנטפּערט דער צווייטער, נור פון זיי קאָנן פאָרט די ישועה קוממען! זיי וועללען נישט שווייגען... און מען וועט אונז צוזאַממען ארויסלאָזען מיט גאָטס הילף.

— און זיי וועללען אונז בעמערקען — און... אויך (מיט גאָטט'ס הילף) איינ־פלינגען! זיי האָבען זיך מיט די זייטען פעסטער צוגעדריקט צו דער דנאָ פון שיססעל.

אויף דער פאַדלאָגע איז געשטאַנדען אַ קויבער מיט ציבעלעס.

— ווען מיר נעהמען דען פאָדראַד און רייניגען אוים די פלאָטקעס, וואָלטען מיר אַזוינע גאָלדענע אָרדער געקריעגען, — מיינט אַ העכט.

— מיר וועללען נאָך, אי"ה, קריגען, — אָנפּערט דער צווייטער, עס איז טאַקי אַ כשוף, נור...

— וואָס נור?

— עס איז דא איין עצה!

— זאָג...

— עס איז אפילו אַ בושה... נאָר... איך מוז דיר זאָגען... מען דארף — דאַווינען... שטאַממעלט ער ארויס — דאָס איז די בעסטע רפואה געגען כשוף!

— דאַווינען?! אָפשר!

און ביידע העכט דערמאַהנען זיך, אַז זיי האָבען שוין יאָהרען לאַנג נישט גע־דאַווינט... זיי געדענקען נישט אַ וואָרט.

— אַשרי... הייבט אײנער אָן.

— אַשרי... זאָגט דער צווייטער נאָך, און שטעה! מעהר נישט אַ וואָרט.

— אוי, ווילט זיך מיר דאַווינען — קרעכצט הויך דער ערשטער.

— מיר אויך, — איז מודה דער צווייטער, וואָרען סוף כל סוף זעננען מיר דאָך אויך נור פיש!...

* * *

עס אָפענט זיך אַ טהירל אין וואַנד און צוויי קאָפּ ווייזען זיך אינ'ם חלול. איינער אַ פערטרונקענער מאָננער־קאָפּ און דער צווייטער אַ פרויען־קאָפּ אין פאַפּילאָטען.

— אָה! פרייט זיך דער מאָננער־קאָפּ, עס וועט זיין אַ פריילינער יום־טוב! העכט... קאַרפּ... אל־דאָנו גוטס...

— ווי דענן! איך האָבנאָך נאָך פלייש געשיקט!

— מיין קלוג ווייבעל! שמייכעלט דער מאָננער קאָפּ.

— נאָ! נאָ! נור אָהן דעם...

און די קאָפּ פֿערשווינדען.

— האָרסט — מאַכט איין העכט — עס זעננען דאָ קאַרפּען אויך!
— זיי איז בעססער פֿאַר אונז!
— מיט וואָס?
— ערשטענס, האָבען זיי דאָ קיין פֿאָדראַדען נישט, און זעננען פֿרייע פֿייגעל; צווייטענס — קאָנען זיי זיך וואַרפֿען... ווען זיי גיבען זיך אַ גוטען וואָרף, וואָלטען זיי אַהיים אין טייך צוריק!
— אמת!
— און עס וואָלט אָפּשר פֿון דאָרט אונז אויך אַ טובה אַרוים געקומען. זואָרט; מיר וועללען פּריוון!
— קאַרפּען! רופֿט אוים דער העכט. ביידע קאַרפּען זעננען פּלוצליג אַרוים־געשווימען און האָבען אַרויסגעשטעקט די קאָפּ איבער דער שיססעל.
דער העכט האָט זיך אַרויסגערוקט אַקעגען —
— שלעכט ברידער! מאַכט ער.
— שלעכט! ענטפֿערן די קאַרפּען.
— ביטטער?
— ביטטער!
— וועניג וואַססער?
— אוי, וועניג!
— און פֿערשטונקען?
— עפּוש!
— נישט מאָגליך דאָ צו לעבען?
— נישט מאָגליך!
— מען דאַרף צוריק אַהיים, אין טייך אַריין!
— מען... דאַרף!
— מען האָט גאָר אין טייך פֿערגעססען!
— פֿערגעססען!
— אַ זינד!
— אַ רציחה!
— לאָמיר זיך קלאַפּען על־חטא!
די העכט גלעטען די בייבער אויפֿ'ן ראַנד פֿון שיססעל; די קאַרפּען שלאָגען זיך ערנסט קאָפּ אָן וואַנד, אַז עס הילּעכט!
— מען דאַרף אַהיים שפּרינגען — מאַכט וויטער דער העכט.

— שפרינגען!

— נו!

דער העבט קאמאנדירט און די קארפען זעננען ארויס פון שיססעל אויף דער פאדלאגע... און זיי ליגען נישט טויט, נישט לעבענדיג.

— איך האב גאר נישט געוואוסט, מאכט דער צווייטער העכט, אז דו ביסט אזא בעל־דברן, עס רינט דאך דיר האניג פון מויל! —

די קארפען דערווייל קראבצען —

— רוקט אייך! קאמאנדירט ווייטער דער ערשטער העבט.

די קארפען גיבען נאך א קליינעם שפרונג.

— אוי, — קרעבצען זיי, — מען זעהט נאך נישט קיין טייך, און די ביינער ברעכען, און אטהעם פעהלט...

— רוקט אייך, נעהמט צוזאממען די רעשט כחות! עס איז שוין נישט ווייט, נאך א שפרונג!

נור די קארפען הארען שוין נישט.

די קארפען גוססען אויף דער פאדלאגע, און די העכט שפארען זיך; ביידע זעננען מודה, אז ביי'ן א רעכטען שפרונג קאנן מען קוממען צוריק אין טייך אריין; נור איינער זאגט, אז מען דארף דערצו אנדערע פיש, נישט קיין פאדלע קארפען, וואס קאננען נור שפרינגען אין וואססער, וואס קאננען נישט אויסהאלטען א פאר שעה אהן אטהעם און עססען, אז מען דארף דערצו — — עלעקטרישע פיש!..

און דער צווייטער מיינט, אז דייקא נור קארפען! נור מען דארף א סך, א סך קארפען! און אויב 100,000 וועללען שפרינגען, וועט איינער טרעפפען, און אז איינער וועט טרעפפען, הא! הא!

א קאלבענער קל וחומר.

— דער דין איז: הכל שוחטין — זאג איך א קאלב — על־פי־דין מאגען אללע שעכטען; מען דארף קיין סמיכה נישט פון גאונים, קיין בריעף פון רבנים, מען דארף גאר נישט, — ווער עס וויל מאג שעכטען.

— שקר — אנפערט מיר דאס קאלב — מען דארף זיין דערצו א יוד א למדן, מען דארף גוט קעננען הלכות שחיטה, מען דארף קעננען פריווען דען חלף אויף דער צונג... נאך מוז מען זיין פרום, אויסגעווייקט אין מקוה, דערצו ערנסט מאכען

די ברכה אונ פּערגלייסען די אויגען.

— האָסט אַ טעות, קאַלב, עס איז אַ בּפירוש'ע משנה: הכּל־שוחטין —

— ניין — האַלט זיך דאָס קאַלב שטאָהל אונ אייזען בּיי זיינעם, — נור איין אמת'ער שוחט אונ — דוקא נור אין שעכטהויז!

עס איז קיין וואונדער נישט, וואָס ער זאָגט; ער האָט עס פון דער מוטטער גע'ירש'נט, מיט דער מילך געזייגט; איך האָב זיין מוטטער, די צנועה, געקענט; אַ חנ'ודיגע בריאָה, אונ אַ פרומע; זי האָט שטאַרק געגלויבט אין השגחה פּרטית... איך האָב געזעהען ווי זי איז, געהענדיג אין גאַסס, גלייך אויף אַ דישעל אַרויף גע־קראָכען, ווי דער דישעל האָט איהר די געדאַרם דורך דער פלייצע אַרויסגעזעצט; איך האָב געזעהען, ווי זי האָט געגוסעט הענגענדיג אויפ'ן דישעל, אונ געהערט, ווי זי האָט בּיי יציאת־נשמה געזאָגט: —

— אָרימער דראַנג! צו ווייסט דו נישט, אַז מען טהאָר נישט שלאָגען?!

נור איהר קלוג קאַלב זאָגט נאָך, אַז עס איז אַ קל־וחומר, אונ דאָס ווייס איך שוין נישט, בּיי וועמען ער האָט גענוממען; אונ ער מיינט עס ערנסט מיט'ן קל־וחומר:

— מה־דאָך — זאָגט ער — מה־דאָך אַ הונד, וואָס מען קאָנן נישט קוילען אויף כּשר, וואָס איבער זיין פלייש מאַכט מען נישט קיין ברכה, וואָס פון זיינע בּיי־נער מאַכט מען נישט קיין גאָלדינע יאַיך, וואָס פון זיין פעטס מאַכט מען נישט קיין קוגעל, וואָס פון זיין פעלל מאַכט מען נישט קיין יריעות צו'ן אַ ספר־תורה, בפרט קיין תפילין מעור־אחד... מה־דאָך — זאָגט ער — אַ הונד, וואָס טויג אין גאַנצען נור אויף ריצען־אייל, טהאָר איהן קיינער נישט אָנריהרען, נאָר איין היצעל אונ דוקא פאַר טאָג, ווען דער עולם שלאָפט נאָך, איך — על אחת כּמה־וכמה?!

חוזק.

(אַ שמועס).

— איהר קענט חוזק'ן?

— אַוודאי!

— וואו געפינט מען איהן?

— וואו נישט? אין גאַסס, אין הייזער, אין שוהל, אין בּית־המדרש, אָפט זיצט ער התּפוס!

— אַ שאָנער פּערשוין!

— ער וועט דען שטאַרבען אויף זיין בּעט;

— ווי זעהט ער אויס?

— ווי חוזק! הויט און ביין; אַ הויט פֿון פּאַרמיט מיט לאַכענדיג־וויינענדיגע וואָרצעל, האַפּטען און שראַמען. אויגען האָט ער אויך משונה׳נע; זיינס אַ בליק קאָנן קיין בעל־בתי׳שער מענש נישט אויסהאַלטען. ליפּען האָט ער פֿערברענטע, דיננע, צוזאַמען געפּרעסטע; עס דאַכט זיך, ער אָפֿענט זיי ניט און דאָך שיטטען זיך איהם נאָדלען פֿון מויל, אַז עס שטעכט יעדען אין אַללע אֵברים.

— ווי אַזוי קליידט ער זיך?

— קריעה־בליעה; וואָס קלאָרט איהר! אַ טוץ בגדים, נור סאַכוע לאָכער און חוזק שטאַרט פֿון אומעטום אַרויס...

— פֿון וואַננען לעבט ער?

— פֿון צרות, בויך־ציין־לעבער־ און האַרץ־ווייטאָג! פֿון וואַננען זאָלל ער לעבען? אַז אַ מענש איז אַ לא יצלח! ער איז אפילו בקי אין די קליינע אותיות, נור טויגען — טויג ער צו גאָר נישט. איידער מען האָט איהן דערקענט, האָט מען אויף איהן רחמנות געהאַט, טאַקי, אַ תלמיד חכם, פֿאַר וואָס נישט! האָט מען איהן געמאַכט פֿאַר אַ מגיד. העלפֿט גאָטט — שטאַרבט אַ ראש־הקהל, אַ יוד אַ גביר, אַ ראָדעל־פֿיהרער, — מאַכט ער אַזאַ הספד, אַז דער גאַנצער עולם איז שיער ניט צוקנאַקט געוואָרען פֿאַר געלאָכטער; די ווייבערישע שוהל האָט געלאַכט, איהר פֿערשטעהט?! אַז אַזוי, אוים מגידות! מען מאַכט איהן פֿאַר אַ בדחן; מאַכט זיך ווייטער אַ גבירישע התונה, שי״ן אֶלף רו״כ נדן... איז ער אַזוי משמח חתן כלה, אַז מען ווערט צוגאָססען פֿאַר געוויין! און דער הספד איז דוקא וויינענדיג, דאָס בדחנות לאַכענדיג, נור דאָס פּנים, די גרימאַססען ברענגען אַרוים פֿון די כּלים. אַז מען שמיעסט אַ לא יצלח! אַ פֿערשאָלטענער מענש!

— פֿערשאָלטען?

— אמת פֿערשאָלטען! וואו ער ווייזט זיך, קומט אַריין די קללה! ווין אין אין קעללער ווערד זויער, מילך אין שטוב — גערינגען, שאָנע מיידלעך און הנ׳ודיגע ווייבליך ווערען נמאָס ומאוס; פֿון בעלי־צדקות — שווינדלער, נישטען — פֿון די גראָסטע בעלי־בתים! פֿון גבאַי׳טעס — ר״ל, וואָס עס ווערט! למשל — מען מאַכט אַ חשבון פֿון צדקה געלד, מתן בסתר, מאיר בעל־נס, אַזוי אַ חברה, עס דאַרף זיין עודף! די פושקע האָט אַ שלאָסס, די גבאים קאָנן מען פֿאַר פֿיינע לייט, הוצאות זעננען קליינע, הכנסות — די והותר. חוזק קומט אריין — פֿעהלט שוין $^3/_4$ געלד! עס וועָרט אונטער די האָנד פֿערשוואונדען! ווילל ער, ווייזט ער נאָך זיינע שוואַרצע קונצען און געפֿינט דאָס געלד ביי׳ם רב אָדער ביי׳ם גבאי אין שטיוועל! אַז ער איז דאָ, געהט אפילו אומגעצעהלט געלד לאָבוד! וואו ער שטעקט אַריין די נאָז, איז אוים אמונה, אוים בטחון, אוים קרעדיט!

— ווי לאָזט מען איהם אַריין אין אַ יודיש הויז?

— מען לאָזט טאַקי נישט, ער גנבית זיך דאָך אומעטום אַריין... וואָס קלאָרט איהר, מען היט זיך פאַר איהן ווי פאַר פייער. דער רב ענטלויפט כּמטחוי קשת, דינים חלשין, בעל בתּים׳ס בייבער טרעסלען זיך ווי אין אַ פיעבער, די גראָבסטע משׂכּילים פערגעססען די צונג אין מויל, בעלי צדקה לאָזען די אויגען אַראָב ווי די גראָבסטע גנבים, און נשים — רחמנא־ליצלן — זענגען מפּיל פאַר שרעק! אפילו בתולות...

— פון וואַננען קומט איהר צו דער סחורה?

— ווייסט איין בורא עולם! וואו מען זייעט איהן נישט קומט ער אַרויס! דאָ פון אונטער דער ערד, דאָ פאַלט ער אַראָב פון הימעל, דאָ יאָגט איהן אָן דער טייוועל ערגיץ פון אַ זייט... ער אַלליין ווייסט נישט, פון וואַננען ער נעהמט זיך.

— און איינער אַלליין?

— עלענד ווי אַ שטיין! קיין קרוב, קיין גואל.. און עס איז קיין וואונדער נישט: קיינער וויל זיך צו׳ן איהם נישט דערקענען, און ער אַלליין וואָלט זיין אייגענעם טאַטען נישט דערקענט...

— אַ כשוף?

— אַ כשוף!

די רויז.

(אַ זוממער ערצאָהלונג).

עס געהט צו פסח, עס איז פריהלינג, און אין זאַקסישען גאָרטען וועללען זיך באַלד די רויזען בעווייזען.

איהר האָט עפּיס ליעב רויזען? אין אייער שמייכעל אַרום די ליפּפען דערקענן איך, אַז יאָ! איי, וואָס פאַר אַ ליכטליך עס האָבען זיך אין אייערע אויגען אָנגעצונדען! לאָזט נישט אַראָב די ברעמען! בהן צדקי — איך וועלל קיינעם נישט אויסזאָגען! נור, אַז איהר האָט ליעב, וועלל איך אייך טאַקי פערציילען אַ מעשה פון אַ רויז...

אַ מאָל איז געוועזען אַ רויז.

געוואַקסען האָט זי אין איין אָפּפענטליכען (אפשר אין זאַקסישען) גאָרטען, אויפ׳ן טראַווניק, נאָהנט צו דער אַלעע, אויף אַ שטעכעדיגען שטרויס.

בשעת ווען איהרע שוועסטער האָבען שוין לאַנג אינ׳ם בליהען פערגעססען, איז זי נאָך יונג און גרין געוועזען. זי האָט נאָך דעמאָלט אויף אַנעמיע געליטטען: וועניג, אָרים בלוט געהאַט, און האָט זיך געשאָמט פאַר דער וועלט צו ווייזען.

זי האָט זיך בעהאַלטען ווי אַמטיעפֿסטען צווישען די שטאָכֿ=נאָדל.

נור אין שטיללע נאָכֿט האָט זי זיך אַ מאָל אַרוים גערוקט, איין אויג געוואָרפֿען אויף איהרע שוועסטער, אויף אַללע ראָמאַנטיש גליקליכֿע בלומען, און פֿון זיי אויפֿגעהויבען דען טרויעריגען בליק צו׳ם בלאָהעס, קלאָרען היממעל מיט אַ שטיללע, נור אַ וויינענדיגע פּרעטענסיע צו גאָטט, פֿאַר וואָס ער האָט אין איהר אי י נ ע ר פֿערגעססען, זי אי י נ ע פֿערטהיילט, איהר אי י נ ע ר אַזאַ טרויריגע, איינזאַמע, עלענדע יוגענד געגעבען...

דאָס פֿלעגט אָבער נישט לאַנג דויערן. זי פֿלעגט זיך גיך און באַלד פֿאַר עפּיס דערשרעקקען, און, פֿערציטטערט, זיך צוריק בעהאַלטען אין שטרויס. אַמאָל דאַכֿט זיך איהר — מען שיעסט; דאָס האָבען ערגיץ, למזל טוב, עטליכֿע קנאָספּען געפּלאַצט. אָט האָרט זי זיפֿצען — דאָס גוסעט נור ערגיץ אין זאַנד אַ צוטרעטענע בלום... עס האָרען זיך עטליכֿע האַלז=און=נאָז טאָנער — אַ פֿערשפּאָטיגער קאָרטען=שפּיעלער געהט, זינגענדיג אַ היים, און לאָזט זיך האָרען אין גאַסס.

דאָך איז זי נישט זיכֿער, צו זי זעהט עס און האָרט עס וואַכֿענדיג אָדער נור אין חלום. טהייל מאָל דאַכֿט זיך איהר, אַז איהר גאַנץ לעבען איז אַ חלום... אַז זי איז גאָר אַ געוואָהנליכֿער דאָרן, און אַ רויז נור אויפֿ׳ן עולם־הדמיון! אַז זי וועט זיך גיך און באַלד אויפֿהאַפּען שפּיציג און פֿערקרומט און פֿולל מיט ברעננעדיגען, גיפֿטיגען זאַפֿט!

* * *

מיט דער צייט איז דער רויז בעססער געוואָרען. איהר דאָקטאָר איז געוועזען די וואַרעמערע זונן און עטליכֿע טראָפּפען זוממערעגען... זי איז אַללע מאָל געזונדער און פֿוללער געוואָרען. דאָס עדעלסטע רויזן=בלוט האָט איהר אָנגעהויבען צו קרייזלען אין די אָדערן, זי ווערט רויט און רויטער, מיט יעדער מינוט שאָן און שאָנער. דערביי ווערט זי אויך מוטהיגער און שטאַרקער ביי זיך!

און וואָס רויטער און געזונדער זי ווערד, הייבט זי זיך אַלס האָכֿער און האָכֿער, און קוקט אַללע מאָל זיכֿערער און לעבענדיגעד אַרוים אויף דער פֿרייער וועלט. דערנאָך איז געקוממען די האָכֿסטע צייט, זי איז שוין אין גאַנצען צ י י ט י ג, פֿולל מיט ז אַ פֿ ט און שאַרלאַך=רויט! ציגד הייבט זי זיך אויף אין גאַנצען, שטרעקט אַרויס דאָס גאַנצע קאָפּעל הויך איבערן שטרויס, אום אַללעם מיט אָפֿפֿענע אויגען צו בעטראַכֿטען, און פֿון אַללעם בעטראַכֿט צו ווערען!

* * *

קוקט זיך אום און פֿערווינדערט זיך! אַללע איהרע שוועסטער זעננען שוין פֿערשווינדען געוואָרען; זי איז געבליבען איין רויז אין גאָרטען, איינע אַליין. עס פֿראָהט און שרעקט זי צוזאַממען!... און חאָטש זי האָט אַללעם נור ווי אין חלום

געהערט און געזעהן, ווייסט זי דאָך, וואָס דאָס פֿערשווינדען בעטייט! זי ווייסט, אַז איהרע שוועסטער זעננען פֿון די שטרויסען אַראָב אין דער וועלט אַריין זוכען גליק. וואָס דאָס „גליק” אַליין איז, דאָס ווייסט זי נישט, נור עפּיס טרייםט איהר, אַז עס איז אַ גליק פֿערהאנדען, אַז דאָס גליק וואקסט נישט אויפֿ'ן שטרויס, אַז צוליעב איהם מוז מען אַרויס פֿון דער שטאָבּעדיגער אָרימער היים אין דער פֿרייער וועלט אַריין, צו געזעצט צו עמיצענס אַ ברוסט!

זי שרעקט דאָס געחלומטע גליק און דאָך ציהט עס זי ווי אַ מאַגנעט... זי דערמאַנט זיך, אַז איינמאָל האָט זי געהערט אַזוי זיעס מוזיקאַליש רעדען פֿון גליקליך זיין און גליקליך מאַכען... מענשען האָט זי נישט איינמאָל געזעהען און געהערט בעהאַלטען אין שטרויס... טהייל עלענדע, טרויעריגע, פֿערקרומטע מענשען... נור טהייל פֿריילינבע, גליקליכע מיט רויזען אויפֿ'ן האַרץ! און די האָבען געשמייכעלט, און דאָס פּנים האָט זיי געשטראַהלט מיט גליק! זי וויל אויך אויסגלייכען, בלאַנק מאַכען אַ זויער-טרויעריג פּנים, זי וויל אויך ליכט אָנצינדען אין האַלב פֿערלאָשענע אויגען...

זי וויל זיך אַלליין אָברייסען פֿון שטרויס און צו-קאָללערן זיך צו דער אַללע, וואו מענשען וועללען באַלד אָנהייבען שפּאַצירען... עס „פּאַסט” דאָך ניט; זי ווייסט שוין, אַז דער סדר עולם איז נישט, רויזען זאָללען זיך אָברייסען אַלליין... מען מוז וואַרטען... אויך אונטען וועט מען זי ניט בעמערקען! עס קאָנן דורכגעהן אַ פֿערטראָגענער סוחר, אַ פּראָצענטניק, וואָס לויפֿט נאָך זיין אָפּפֿער אָדער וואָס ענטלויפֿט פֿאַר'ן געזעטץ... אַ טראָגער מיט אַ שווערע לאַסט אויף די פּלייצעס, וואָס וועט אויף איהר גאָר קיין מבין ניט זיין און ניט אָבטרעטען פֿון וועג... און אונטער אַזוינע פֿיס וויל זי אַוודאי ניט שטאַרבען. זי מוז בלייבען אויפֿ'ן שטרויס, חאָטש אַזוי איינזאַם און טרויעריג!

— מען וועט דאָך באַלד קוממען! טרייסט זי זיך! מיינע שוועסטער זעננען דאָך אויך ניט זיצען געבליבען!

* * *

עס איז אַ קלאָרער, העללער פֿריהמאָרגען; זיי וועללען זיך באַלד בעווייזען! דער הימעל איז אַזוי העלל-בלאָה, אַזוי צוזאָגענדיג, אַזוי שמייכעלדיג, אַזוי גוט! אין אַזאַ שאָנעם העללען טאָג מוז איהר גליק געבאָרען ווערען, און — ווי אַ זילבערנע שטראַהל פֿון הימעל, ווי אַ ברכה פֿון גאָטט, אַראָבפֿאַללען אויף איהר! זיי וועללען זיכער קוממען און איינער פֿון זיי... איינעם פֿון זיי וועט זי בעגליקקען!

זי הייבט זיך נאָך האָכער איבערן שטרויס. זי גלייכט אויס און צולייגט איהרע רויטע קליידערליך, מיט די חנ'ודיגע טהוי-בריליאַנטען בעשיטט. זי לייגט דאָס קאָפּעל אַביסל אין אַ זייט; אַזוי פֿיהלט זי זיך שאָנער און נאָהנטער צו דער שמאָלער אַלעע.

* * *

עמיץ געהט!

עס הייבט אָן ציטטערן דאָס קליינע רויזען־האַרציל. זי וויל זיך שוין צוריק בעהאַלטען, זי האָט חרטה... נור דער, וואָס קומט אָן, האָטש ער זעהט זי נאָך נישט, ציהט זי שוין צו ווי אַ מאַגנעט.

עס געהט אַ יונגער מאַנן מיט אַראָבגעלאָזטע אויגען...

— אַח! ער וועט מיך נישט דערזעהן! טרייסט זי זיך און שרעקט זיך צוזאַממען!

דער יונגער מאַנן קומט נאָהנטער. זי האָט נאָך אַזא טרויעריג פּנים נישט געזעהען! אַ דינגער ביטטערער שמייכעל בלאָנדזשט אַרום אַ פּאָר קליינע בלאַססע ליפּפּען... דער יונגער שטערן איז געררונצעלט, אויף די בלאַססע באַקקען איז שוין לאַנג, אַ פּנים, קיין פריידיגער שטראַהל נישט געפאַללען... זיינע אויגען זעהט זי נישט, נור זי פיהלט, אַז זיי מוזען זיין בלאָה און שאָן ווי דער הימעל, נור טרויעריג — ווי עס קאָן נור זיין אַ הימעל אָהן זונן!

— און קיין איינציגע פון מיינע שוועסטער — וואונדערט זי זיך — האָט זיך פאַר אַזוינעם נישט געאָפפערט?

דער יונגער מאַנן הייבט פּלוצלינג אויף די אויגען; זי האָט געטראָפפען! דאָרט קאָנן זיין אַ הימעל, נור דערווייל איז אַים פון לייד! ער דערזעהט זי אויך; רייבט זיך מיט דער האַנד דען שטערן, ווי איינער וואָס דערמאַנט זיך עפּיס; זיין פּנים ווערט בלאַססער, און דער דינגער ביטטערער שמייכעל ווערט ברייטער און ברייטער און פערשפּרייט זיך אַלס העכער און העכער ביז די אויגען צו... נור באַלד פאַלט דערויף אַ געדיכטער שאָטטען פון ווייטאָג! ער פערברעכט די האַנד:

— אַ רויז — ציטטערן זיינע ליפּפּען — אַ רויז!— ווען יענע האָט מיר „יאָ" געזאָגט, האָט זי אַ רויז געטראָגען... נור דאָס אייגענע צירונג האָט זי געהאַט אויף דער ברוסט, ווען זי האָט מיך אָבגענאַרט... די אייגענע רויז!

— אַח, דאָס נאַרישע האַרץ! בייזערט ער זיך אויף זיך אַליין — עס קאָנן נאָך אין איהר און אין ר ו י ז ע ן נישט פערגעססען!

— מאַרש! קאָמאַנדירערט ער זיך, און רייסט זיך אַוועק מיט געוואַלד, און פערשווינדט אין איין אַנדערער אַלעע.

ד'אַה, גאָטט, גאָטט, קלאָגט זי די רויז — וואָס מיינע שוועסטער קאָננען! אָה! זי וועט עס נישט טהון... ביז'ן לעצטען אָטהעם, ביז'ן לעצטען הויך! אָה ניין! אינם טרייעם אָפּפערן זיך איז דאָס העכסטע גליק פון אַ רויז!

* * *

עס קוממען אָן צוויי אַלטערע דאַמען; געהענדיג, בעטראַכטען זיי אַללע שטרויסען; אַללע זעננען לעער!

— זיי מוזען דערוואקסענע זיהן האבען! טראכט זיך די רויז.

— נור פאר וואס קוממען זיי נישט אלליין — זעהט עס איהר ווינדערליך אוים.

— מיר האבען זיך פערשפאטיגט — מאכט איין דאמע צו דער אנדערער.

— איך זעה שוין — אנפערט די צווייטע — עס וועט שוין דאס יאהר קיין רויזען נישט זיין!

די רויז וויל דאך, מען זאלל זי בעמערקען, אבווהל דאס רחמנות אויף יענעם קלינגט איהר נאך אין הערציל. זי בעוועגט זיך און עס גראטה איהר!

— אט, א רויז! מאכט איינע.

— איך זעה שוין — זאגט די צווייטע — „קיין מעשה ניט" פון א רויז, נור איינע איז קיינע! פאר מיינע גאסט דארף איך וועניגסטענס — א טאפף איינגע־מאכטס... נאכט אויף נאכט ווין און קארטען, דארף דאס אויך נישט פעהלען.

— איך — וועניגסטענס איין איימער זאפט...

די ארימע רויז דאנקט גאטט, אז די דאמען זעננען פארבייגעגאנגען. זי שטויסט זיך אפילו נישט, ווי אזוי מען דריקט ארוים דען זאפט פון רויזען, ביי וואס פאר א פייער עס פרעגלען זיך קאנפיטורען... נור די דאמען אליין זעננען איהר נישט געפאללען; אזוינע דיקקע, שמאלציגע פנימער...

א רויז איז פון נאטור צו עדעל, עס זאלל איהר אזוינס געפאללען!

* * *

מיט א גראהעם פאראסאל אין דער האנד, מיט גרויסע קאלאשען אויף די פים, מיט א דיקקען פאלעטאט, פערמאכט אויף אללע קנאפף, מיט א ווייס טוך פערבונדען די צאהן, מיט א הויכען צילינדער אין דער לינקער און אין דער רעכטער האנד א דיקקען וויין־שטאק, איבער וועלכען דער גאנצער קארפער בייגט זיך אינ'ם גאנג; מיט א גאלען קאפף און דאפעלטע בריללען אויף דער דארער, געגארבעט, שפיציג־ביינינער נאז, קומט אן — שלעפענדיג א פוס נאך א פוס — איין אלטער „דייטש"!

די רויז האט זיין שטיללען גאנג נישט דערהערט, און קיין צייט נישט געהאט זיך פאר איהן צו בעהאלטען.

ער שטעלט זיך פאר איהר אב, שלעפט צו איין פוס צו'ם צווייטען, מאכט צורעכט די דאפעלטע ברילען און בעטראכט די פרישע בריאה...

ער רונצעלט דאך די נאז; זי איז איהם נישט געפאללען.

— פהי! — בלאזט ער ארוים פון צווישען די בלאהע ליפען, און דערפון ווערט א ריח און א גערויש, גלייך א פויל בלאטט וואלט געפלויגען אין דער לופט.

— פהי! שוין נישט פאר מיר! צו פיעל ענטוויקעלט... צו אלט! איך דארף

יונגער, פֿרישער; נאָך גרינליך, עפּעס אַזוינס — — —

ער לייגט צו צוויי פֿינגער צו די ליפּפּען, וויל ענדיגען מיט אַ וואָהל־קלינגערישען פֿייף, נור עס קומט אַרוים קוים אַ צישען פֿון אַ שלאַנג — — און געהט ווייטער.

—ברעך די פֿיס! קאָנן זיך די רויז נישט איינהאַלטען.

* * *

עס קומט אָן אַ מענש אין די מיטלערע יאָהרען. עלעגאַנט געקליידט, דער אָבערציהער מיט דער העללער אונטערלאָג אויף׳ן אַקסעל, מאָדישע זאָקק אלס ביינקליידער. אַיין אָפּפֿענער זיאַקעט, פֿון וועלכען עס קוקט אַרויס אַ גאָלדען (אָדער אַ געגילדעט) קייטעל, און ענדיגט זיך נאַכלאָססיג, אַראָבפֿאַללענדיג מיט אַ גרויסען פֿערדס קאָפּף אין אַ ראָם פֿון אַ קליינער פֿערדס פּאָדקאָווע; איבער דער ברוסט טאַנצט אין דער לופֿט אַ גאָלדענע פּאַנסנעע אויף אַ דינן־זילבערנע האָהר; אַ יאָגער־הוט, און — אַ פּנים, צו וועלכען מען האָט זיך געמוזט גוט און שאַרף צו קוקקען, מען זאָלל דערזעהן, אַז דאָס לעבען האָט שוין לאַנג דען פֿרישען הויך דערפֿון אַראָבגעבלאָזען...
נור די אויגען זענען רויטליך־מיעד, און אַרום געפּאַסט מיט בלאָהע ראָנדער.

די רויז בעמערקט ער באַלד, נור ער בלייבט אפילו נישט שטעהן אַ רגע.

— פֿאַר איין אַנדערער — טראַכט ער — איז אַ רויז גענוג. איך וואָלט געשיקט אַ רויז מיט דער פֿרישער טהוי, אַ שמעקענדיגען ביללעט מיט פֿלאַממענדיגע ריימען אונטער אַ דורכגעשטאָכען האַרץ... זי וויל אָבער בריליאַנטען!

* * *

עס קומט אָן אַ בלאַססער יונגער מאַ[illegible] לאַ[illegible]ע, נאָכגעלאָסטע, פּאָעטיש־פֿאַנטאַסטיש צושויבערטע האָהר. די אויגען פֿערזונקט אין הימעל, גלייך ביידע בלאָהע פֿאַרבען ווילען זיך צוזאַממען גיעסען! אין מויל מיט גוט געריימטע לופּפען — אַ זיעס זוממער־ליעדעל אָהן ווערטער, און אויף׳ן בלאַסליכען, מיט גאָלדענע זונן־שטראַהלען לייכט געריטעלטען פּנים איז אויסגעגאָססען אַ פֿאַרביג־פּאָעטישער חלום.

די רויז דערפֿיהלט אַ שטאָך אין האַרץ, גלייך עס האָט זי אַ פֿייל געטראָפֿען.

עס טהוט איהר וועה, נור די וועהטאָג איז אַזוי זיס, אַזוי עדעל־זיעס! איהר ציטטערט דאָס קליינע רויזען־האַרץ און צאַפּפּעלט ווי אַ יונג־פֿייגעלע אין שטייג, עס וויל זיך אויס רייסען!

— אָט — דאָס איז דער — צאַפּעלט עס און רייסט זיך — וואָס עס האָט זיך מיר אַזוי לאַנג געחלומ׳ט! וואָס גאָטט האָט מיר געוויס בעשערט! גליק איז אויף זיין ברוסט! אַה! ער זאָלל מיך נור זעהען! ער זאָלל מיך נור זעהען!

און איהר הים געבעט איז ווייטער געהערט געווארען; ער האט זי דערזעהען! ער בלייבט שטעהן ענטציקט! די בלאַהע אויגען ווערען איהם גראָססער און די שטראַהלען אין זיי — ליכטיגער און וואַרימער!

ער געהט צו, און בעריהרט זי זאַכט מיט די ציטטערדיגע פינגער, ער ליינט צו זיינע ליפּפּען צו איהרע ערעלע בלאַטליך ... זיי טרינקען פון איהר טהוי... ער קושט זי.

— אָ, דו שאָנע, זיסע, הימלישע רויז! זינגט פון איהם אַרויס — דו גאָטטעס זיסער שמייכעל! דו בעסטער שטראַהל פון זיין אויג! ווי ליעב האָב איך דיך! ווי דו ציהסט מיך צו דיר!

ער קושט זי נאָך אַ מאָל... און זיינע ליפּפּען דערפיהלען, אַז די רויז וויל זיך אָנקלעבען אין זיי... אַז זי אין גאַנצען ציטטערט און וויל זיך אָברייסען פון שטרוים...

און ער ציטטערט אויך! נור אַ טרויעריגער וואָלקען ציהט זיך פּלוצלינג איבער זיין פּנים. ער רוקט זיך אָב.

— ניין — ציטטערן זיינע ליפּפּען, בשעת ווען ער חאַפּט די האָנד צו זיך, גלייך ער וויל זיי נישט געטרויען —

— דאָס נישט! איך וועל דיר פאַר דיין גוטס מיט קיין שלעכטס ניט צאָהלען...

„צו געשווינד וואָלסט דו פערוועלקט אין מיין נאַססער שטוב... דערנערהיערט — וואָלט איך דיך נאָך בעליידיגט, און דערנאָך — מיר אין קאָפּף אַ קויל אריין געיאָגט..."

אָ, ניין! בליה ווייטער, בליה! דו וועסט בלייבען די קאָניגען פון אַללע מיינע חלומות... וואו איך וועל זיין, וועל איך אַלץ שיקען מיינע זיפצען און מיין געבעט צו דיר... נור בליהען זאָלסט דו ווייטער.."

„בליה!"

און ער געהט אַוועק...

* * *

בעטויבט, בלייבט די רויז אויפ'ן שטרוים און בעמערקט נישט, אַז מיט דער אַללע קומט אָן אַ שכור.

ער וואַקעלט זיך אַהין און אַהער, זינגט עפּעס אונטער דער נאָז און פאַלט גלייך אויפ'ן שטרוים אַרויף.

אַז די פּאָליציי האָט'ן שפּעטער־צו אויפגעהויבען, האָט זיך דער שטרוים צוריק אויסגעגלייכט, נור די רויז איז שוין אויף איהן ניט געוועזען. —

מעשה׳ליך פון דולל־הויז.

I. עולם הבא.

אָ — ניין! מיך וועט איהר נישט איינרעדען! די וועלט איז נאָך קיין וועלט נישט!

וואָס מיינט איהר? עס צינדט זיך אָן אַ ליכט, עס ברענט העללער אָדער טונקעלער — לויט דען חלב, לאַנגער אָדער קירצער — לויט דער לאַנג און דער דיקק — עס ברענט, צאַנקט און ווערט פערלאָשען מיט אַ קלענערן אָדער אַ גראָסערן ריח — און שוין! דאָס איז עס אין גאַנצען?

איך — וואָלט אַזאַ לעבען נישט בעשאַפפען!

פראָגט אַ גימנאַזיסט פון 5־טען קלאַסס, וואָס עס ווערט פון איין אויסגעברענט ליכט! ער וועט אייך זאָגען, אַז עס איז נישט צו נישט געוואָרען! ער וועט אייך אויסווייזען מיט אותות ומופתים, אַז די נאַטור איז אַ ווירטשאַפט, וואו עס ווערט גאָר נישט פערלוירען, קיין שטויב, קיין האָהר... „פון אויסגעברענטען ליכט ווערען גאַזען; מען זעהט זיי נישט, די גאַזען, נור דאָ זעננען זיי; זיי שוועבען אַרום אין דער לופט.

אַ חלב׳ן ליכטל פאַר אַ גראָשען ווערט אין דער נאַטור נישט פערלוירען, נור איך, איך מיט מיין שכל, מיין וויללען, מיין יושר, מיין צער, מיינע טרערען — איך ווער פערלוירען, פון מיר בלייבט גאָר נישט!

און זיי זאָגען, אַז איך בין משוגע!

[illegible]הייסט דאָס אַ וועלט?

יושע זייגער־מאַכער איז קיין גרויסער מייסטער נישט, און דאָך וועט פון זיין שטוב נישט אַרויסגעהן אַ זייגעריל, וואָס זאָלל יעדער רגע וואָללען צוזעצט, צוקלאַפּט און צושפּרונגען ווערען; וואָס זאָלל האָבען אין זיך איין אייביגע, בעשטאַנדיגע מלחמה; איין ראָדעל זאָלל רייבען, שלייפען און דריקקען דאָס צווייטע, איין צאָהנדיל זאָלל ציפפען, רייסען און בייסען דאָס אַנדערע; און דאָס האָהר, אָדער ווי ער זאָגט — די פעדער, זאָלל אַלץ אַרומנעהמען און שטיקקען און וואָרגען,

עס זאָלל קיינער קיין אָטהעם נישט קאָננען חאַפּען!

צו האָט איהר געזעהען אַ מאָל אַ דרעשמאַשין, וואָס דרעשט זיך אַלליין? צעפים, וואָס רייסען פון זיך אַלליין אָב די הויט?

ניין! דאָס איז קיין וועלט נישט! איין ערב־רב איז עס. אַ דולל־הויז איז עס! געקוילעטע האָהנער לויפען אַרום און חאַפּען קאָרנדליך, דאָס בלוט רינט און זיי וואָרגען זיך! אַ דולל־הויז איז עס, אַ מבול דאַרף עס, — קאַלט, קאַלט וואַססער!

און ווער וואָלט פאַר אַזאַ פינסטערע וועלט אַזוי פיעל ליכטיגע, גאָלדענע שטערן בעשאַפען?

גלייך זי וועיסט דענן, פינסטערע ערד, וויפיעל שטערן זי האָט?

„מען קאָנן נישט איבּערצאָהלען!" זאָגט זי...

וואָלט עס נור מטבעות געוועזען, זילבערנע, גאָלדענע מטבעות, וואָלטען שוין אללע, אַללע געצאָהלט, נישט ווי היינט, נור אַ מנין געלעהרטע בטלנים, אַללע וואָלטען געצאָהלט און מען וואָלט שוין איבערגעצאָהלט!

ניין, דאָ איז נאָך דאָס רעכטע לעבען נישט! דאָ לעבט מען נאָר דערוויייל, אין ערב־רב, אָהן אָרדנונג, אויסגעמישט: לייבען, טהווירען, באָרען, וואָרם און פאָגעל, און אַלל־די־שוואַרצע יאָהר צוזאַממען... עס טרעפט זיך אַ מענש אויך... נור — אַז מען דערזעהט איהן, פאַקט מען איהן אין דולל־הויז אַריין...

עס איז געננג איין אויג צו וואַרפען אויף די ליכטיגע, קלאָרע, זאַנפטע, מילדע, ריינע שטערנדליך, כּ׳מען זאָלל איינזעהען, אַז דאָרט איז ערשט דאָס רעכטע לעבען... נור דאָס אַ מ ת׳ע לעבען שטראָהלט אַזוי רוהיג, אַזוי זיכער!

און דאָרט לעבען די מינים בעזונדער, יעדער שטערן האָט זיין מין און דעריבער שטראַהלען זיי מיט שלום, מיט עולם הבא!

דאָרט האָרט מען נישט אַלס־אין־איינעם: „מיין טוידט אָדער דיין טוידט!"

אויב אַ שטערן ציטטערט אין הימעל, איז עס פאַר רחמנות אויף אונזער פינסטערער ערד! אַז איינער פון זיי טרעפט זי פלוצלינג אויפ׳ן וועג, דערשרעקט ער זיך און פאַלט... די זונן קאָנן נישט צוקוקען, ווי עס לעבט זיך ביי אונס, פערשטעללט זיך טהייל מאָל דאָס פּנים און עס ווערט לקוי חמה... די לבנה איז נאָהנטער, זי זעהט בעססער, רייסט זי פון זיך פּאַססען און מען מוסס יעדען חודש מאַכען אַ נייע לבנה!

טויזענד אויגען האָט דער מלאך המות!"

עס איז קיין וואונדער נישט. ער דאַרף די מינים סאָרטיערען און יעדען שיקקען אויף זיין שטערן אַרויף; און דאָ איז אַ מאַסקאַראַד, אַ פּורים=שפּיעל, סאַטע פֿערשטעלטע, עס איז קיינער נישט אין זיין אייגענער הויט!

אַם אָרגסטען איז מיט די כל=בו=ניקים; . . .

II. כל־בו.

„אַ מאָל — האָט מיר מיין באָבע, די ערענדאַרקע, פֿערצאָהלט — האָט זיך בעוויזען אַ כל=בו'ניק". דאָס איז געוועזען ביים פּריץ אויפ'ן הויף, וואו זי האָט די פּאַכט געהאַלטען, דעריבער ווייס זי די מעשה. —

פֿון וואַנען ער האָט זיך גענוממען? ווייסט מען נישט.

איינער האָט געזאָגט, אַז זיין מוטטער איז אַ באָקקערין געוועזען און האָט'ן אויסגעקראַצט פֿון אַללע מולטער — אַ וויסקראָביק, רחמנא לצלן!

אַנדערע פֿערצאָהלען אַנדערש: אויפ'ן הויף אונטער דער שאָפּע איז אַ קאָסטעל געשטאַנענען, וואו אַללע פֿון הויף האָבען וואַססער געגאָססען — הינד אויך! דערפֿון איז אַרויס אַ שוואָם . . . נישט קיין הונדשוואָם, נור אַ שוואָם „מכל המינים שהוא" . . .

דערנאָך האָט זיך עפּיס אַ ווינטל געמאַכט, די שוואָם האָט זיך אָבגעריססען, אַ וועקגעקאָללערט און האָט זיך שפּאָטער אויפֿגעהויבען, אַלס אַ לעבענדיגער כל=בו'ניק . . .

סיי ווי סיי קומט ער אַרויס פֿון פּריץ'ס הויף!

און אַ וואונדערליך חיה'לע איז דער כל=בו'ניק געוועזען!

אָהן ביינער, פֿון סאמע ווייך פֿלייש, און דאָס קאָפּעל האָט זיך לויז געדרעהט אויפ'ן האַלז, ווי אויף אַ גוט געשמירט שרייפֿעל! ער האָט זיך נישט גערירט פֿון אָרט און מיט'ן קאָפּעל געדרעהט קיין מזרח, קיין מערב, קיין צפון, קיין דרום — וואו איהר ווילט נור אַלליין! און ווייל ער האָט יעדעם צוגעשאָקקעלט מיט'ן קאָפּ, האָט ער מיט אַללע בשלום געלעבט, און פֿון קיינעם און מיט קיינעם גלייך — נישט געליטטען!

עס שלאָגען זיך צווי האָהנער; איינער שרייט: קוקעריקו, דער צווייטער וויל דוקא: קיקעריקי! דער כל=בו מישט זיך נישט אַריין. נור, אַז דער הויף איז שוין בעדעקט מיט פֿעדערן, און די האָהנער צופֿאַללען זיך אָהן כח, געהט ער צו און זאָגט: איהר האָט ביידע רעכט: דער „באור" זאָגט: „קיקעריקי!" און די שבעים=זקנים: „קוקעריקו!", און ביידע האָהנער בלייבען זיך שונאים און איהם גוטע פֿריינד!

עס איז קיין שטיללער הויף נישט געוועזען . . . דער הונד האָט געביססען דען

חזיר ביים אויער, די קאַץ האָט געשפּיגען אויפ'ן הונד, און איין אָדלער מיט איין אונטערגעשאָססענען פליגעל איז אַרומגעגאַנגען און אַללע געוואָרפען אין זיעבטען הימל אַריין; נור דער כל־בו'ניק האָט זיך מיט אללע געחברט: ער האָט זיך געהאַלטען, אַמאָל ביים רעכטען, אַמאָל ביים לינקען אויער און דער חזיר האָט געמיינט, אַז ער איז אויך אַ געבּיססענער! דעם הונד האָט ער איינגערוימט: „בררר... סאַמע גנבים, איין עהרליכער מאַנן ביסט דו!" דערנאָך איז ער אַרויפגעשפּרונגען אויפ'ן צוים און געוואַשען זיך מיט דער קאַץ צוזאַממען פאַר'ן רעגען...

פלוצלינג גאַר האָט ער דען אָדלער דערזעהן! ער ציהט אויף זיך אַ באַנגשאַפט, אין אויג ווייזט זיך אַ טרער: נישט גוט, ברודער, דעם אונטערגעשאָססענעם! ער זיפצט און דער אָדלער מיינט, אַז ער בענקט אויך נאָך די הויכע וואָלקען, און געהט אַוועק מיט איין אַראָבגעלאָזטען קאָפּף נור מיט אַ וויך הארץ... „אויך איין אונגליקליכער!"...

און אַז קיינער זעהט נישט, שפּרינגט ער גאַר אַריין אין שטאַלל צום קליינעם עזעלע און רוימט איהם איין: ווייסט, קאַנסט העבט מיר אויך נישט אָן צו געפעללען!

און אויף דער וועלט פו... פו...!— אויפ'ן פריץ'ס הויף, מיין איך — איז איהם גאַר נישט שלעכט געוועזען... ער האָט מיט אַללע גוט געלעבט, מיט אַללע זיך געחברט, ביי יעדען עפּיס געחאַפּט...

יעדער האָט איהם געדענקט אַ זכות פון אַ שאַקקעל אויף זיין זייט! און, חאָטש קיינער האָט איהן נישט ליעב געהאַט, האָבען איהן אַללע פערבעטען: ווער אויף פרישטיק, ווער אויף מיטטאָג — און ער האָט אַללע מאכלים געגעססען.. און יעדער האָט זיך איהם געגריסט און דערביי זיך אין האַרץ געוואונדערט: פאַר וואָס האָב איך איהן נישט גערן?

נור אייביג לעבט נישט קיינער, אפילו נישט קיין כל־בו! עס איז געקוממען זיין צייט, און דער רוח האָט איהן פערטראָגען אין אַ מדבר אַריין, אויפ'ן זאַממעלפּלאַץ, וואו די נשמות פון אַללע חיות, בהמות ועופות נעהמען זיך צוזאַממען, און דער מלאך המות סאָרטירט זיי, באַנדראָליערט און פערשיקט אויף יענע וועלט.

ווען דער כל־בו איז אָנגעקוממען, איז שוין די סטעפּ בעדעקט געוועזען מיט אָבגעטיילטע מחנות, וואָס האָבען איינס אויפ'ם אַנדערע געקוקט צום לעצטען מאָל, און שאַרף בעטראַכט! זיי ווילען געדענקען אויף יענער וועלט, וואָס פאַר אַ מינים ז' אָ זענען געוועזען. די עופות זעננען אונגעדולדיג געשטאַנען אויף איינציגע פיס; פון די אינדיקים שניידט זיך אָב אַ בלוט־רויטע שאַרפע אויף אַ מייל; ווי דיננע

זילבערנע נעבעל הוידען אונ וויעגען זיך די טויבען אין דער לופט; שטאָלץ אונ ערנסט האַלטען זיך די אָדלער אין אַ זייט; אַ גאַנצע באַנדע עזעל האָבען זיך צו־זאַממענגעשלאָגען מיט די קעפּ אונ קלערען, וואָס פאַר דאָרנער עס קאָננען וואַקסען אויף יענער וועלט.

אונ דער מלאך המות האָט שוין גענוממען דאָס פייפער׳ל צום מויל, אַ צייכען צו געבען צום אַוועקפליהען... ער האָט שוין אויפגעהויבען די האַנד, יעדען צו ווייזען זיין וועג, נור ער האָט די האַנד אַראָבגעלאָזט, דאָס פייפער׳ל פערגעססען — ער האָט דען כל־בו בעמערקט.

— ווער ביסט דו? פרעגט דער מלאך המות, וואָס האָט נאָך אַזאַ ברואה נישט געזעהן.

כל־בו שווייגט; ער ווייס אַלליין נישט, ווער ער איז!

טויזענד אויגען האָט דער מלאך המות, אונ מיט יעדען אויג זעהט ער אינ׳ם כל־בו איין אנדער בעשאַפעניש.

— צו וועט זיך קיינער נישט דערקעננען צום נייען גאַסט? ווענדט ער זיך צו די אַללע מינים, וואָס זעננען שוין אויסגעשטעלט גרייט צום פליהען.

נור קיינער אָנטפערט נישט, יעדער מין זעהט אינם כל־בו אַ קליין פיצל זיינס, נור אַזוי פיעל פרעמדס!

עס דויערט אַ ווייל֊ע אונ דער מלאך המות נעהמט זיך צוריק צום פייפער׳ל... ער וויל אַ צייכען געבען: זאָללען זיך די מינים פליהען יעדער אין זיין וועג, זאָל דער כל־בו בלייבען אין סטעפּ!

דעמעלט אָבער האָט דער כל־בו אַרויסגעלאָזט אַ שרעקליך געוויין, אין וועלכען עס האָבען זיך געהערט אַללע יללות פון אללע מינים חיות אונ עופות! ער איז צו־געפאַללען צום מלאך המות׳ם קניע אונ האָט איהם די פיס געקושט.

— וואו לאָזט דו מיך איבער, דו באַרמהערציגער מלאך!

דער מלאך המות ווערט געריהרט פון זיינע טרערען, נור וואָס צו טהון ווייס ער נישט!

— אויף יעדען שטערן — זאָגט ער דעם כל־בו — שטעהט אַ מלאך ביים טויער אונ קוקט נאָך אַ מאָל דורך דען גאַנצען טרנאַספּאָרט... מען וועט דיך אין ערגיץ נישט אַריינלאָזען; אונ קיין עקסטראַ וועלט פאַר כל־בו׳ניקים האָט נאָך גאָט נישט בעשאַפען...

— באַרמהערציגער מלאך! דאָ בלייבען וויל איך נישט, קאָנן איך נישט, איך געהער דאָך שטיקליך־וויז צו אַללע מינים, זאָל יעדער מין זיך צו־נעהמען זיין חלק!

— ערליך! זאָגט דער מלאך, — דיין פסק זאָל מקוים ווערען;

אונ, אַז יעדער מין האָט זיך אויסגעצופּט זיין חלק איז ביי יעדען מין אַ דינן האָהר'ל געבליבען, אונ ביים ערשטען ווינד האָבען זיך די האָהר אָבגעריססען אונ געבליעבען דערנאָך האָנגען אין דער לופט...

מיט דער צייט האָבען זיך אויף דער וועלט די כל־בו־ניקים געמעהרט, נור אַללע האָבען אַזאַ סוף.

אונ ענדע זוממער, אויב דו זעהסט שפינוועבס האָנגען אין דער לופט, זאָלסט דו וויססען, אַז דאָס זעננען כל־בו'האָהר!

אַזוי האָט מיר מיין באָבע פערצאָהלט...

III. א חלום.

איהר ווילט וויססען, פון וואַננען איך קים אַהער?

איך וועלל אייך פערצאָהלען; איך האָב קיין סודות נישט.

אַ מאָל בין איך גאָר אַ געזונדער געוועזען; אייגענטליך פערקערט, איך האָב געליטען; נור אויפ'ן מאָגען, אויף די פיס, אויף נאָך אנדערע קראָנק אין לייב, אַ נשמה אָבער האָב איך געהאַט אַ געזונדע — זי האָט אפילו פרי־מגדים פערדייעט; אַ מוח — אַיין אַייזערנעם; אַ קליינינקייט דעם פארציוועער רב'ס איינקל!

פאַר מיין קאָפּעל האָט מען מיר אַיין אשה צנועה געגעבען — איהר קענט זי אפשר? ביילע די שטריקען־מאַכערין, אַ וואָהלע יודענע! נדן אויך, ווי דענן! איך האָב וויטער געלערנט, נור געהאַנדעלט אויך! יש מקום בראש... מיט איין זייט האָב איך געזופּט ש"ס ופוסקים, מיט דער צווייטער „קאָנדיציעס" געמאַכט: מכלומרשט ווייץ געקויפט אונ אָבגענומען געלד מיט פראָצענט...

הכלל — איך בין געוועזען אי אַ למדן, אי אַ סוחר אונ האָב טאַקי מיט די קינדער גוטע שדוכים געטהון... אויף אייך אַזאַ יאָהר!

עס געהט זיי אפילו נישט גוט די קינדער, נור אַיינגעטונקט אין יחוס האָב איך זיי!

דעמעלט האָב איך געדאַרפט חתונה־מאַכען אַ טאָכטער, דער מחותן האָט דוקא געוואָלט באַארעס געלד אונ איך בין געפאָהרען מאָהנען ביים פריץ...

מאַכט זיך אַיין עסק, האָט דער פריץ צו טהון מיט סערוויטוטען, די פויערען האָבען איהן געוואָלט שלאָגען, רייצט ער מיר אָן אַ הונד — אויך אַ יושר!

נור דערוויל מוז מען ענטלויפען.

איך לויף, לויף... אונ קום אין גאָרטען אַריין... זאָלל זיין אין גאָרטען, אַבי איך האָר שוין נישט דען כלב'ס ביללען, עס פעהלט מיר אַ פיענטע פון זאָק,

אַ שטיק פּאָלע, מיין דאגה, ביילע וועט צונאָהען...

נור הונגעריג בין איך געוועזען, דאָס האַרץ האָט אין מיר געחלשט.

און דאָ, זעה איך, אַ גאָרטען, אַ גן עדן! טרויבען ווי אין אָרץ ישראל. אָפּפּעל–גאָלדענע, באַרנעס — געשפרענקעלטע, גרויסע. דער זאַפט, דאַכט זיך, טריעפט פון זיי אַראָב. איך שטרעק אויס אַ האַנד — רבונו של עולם! — די טרויב ענטלויפט, דער אָפּפּעל רוקט זיך אָב, די באַרנע בייגט זיך אַוועק אין אַ זייט...

און, האָרט אַ מעשה, אַללע רעדען.

— נישט דו — זאָגען זיי מיט אַ כעס — נישט דו האָסט אונס געפּלאַנצט...

איך ווער באַז. מיר קומט פּראָצענט, אַ הונד האָט מיך געביססען, פאַר שרעקק ציטטערן מיר נאָך די קניע און פאַר זיי איז נאָך וועניג! איך מוז דאָך עססען!

איך טאַנץ און טאַנץ אַרום בוים; איך וואַרף מיט די האָנד, איך צאַפּפּעל, אַ פיעבער וואַרפט מיך פאַר צאָרן, דער זיעבטער שוויים בעדעקט מיך — און קיין איינציגע פרוכט לאָזט זיך נישט חאַפּען. זיי האָבען נאָך גאָר אָנגעהויבען צו זינגען, ווי אַ חזן מיט משוררים:

נישט דו האָסט אונס געזעצט,
נישט דו האָסט אונס געפּלאַנצט..
נאָך אַמאָל דאָס אייגענע:
נישט דו האָסט אונס געזעצט,
נישט דו האָסט אונס געפּלאַנצט!

האָרסט אַ מעשה? און נישט איבערצושפּאַרען! דאָס גאַנצע בלוט האָט אין מיר אויפגעקאָכט, און איך האָב מיך אַזוי לאַנג געוואָרפען און געוואָרפען, ביז איך בין אַנידער געפאַללען אויף דער ערד מיט שוים אין מויל.

איך ליג און דערזעה, נישט ווייט פון מיר, אַ געלען קאַפּעלוש, פונקט אַזוינעם ווי דער פריץ טראָגט, נור אַ קלענערן, ווי פאַר אַ נפל'ע וועגען! איך חאַפּ אַ ציטטער! וואָס איז דאָס? אין מיט'ן דערמאַנן איך מיר, אַז מיין ווייב האָט אַ מאָל אַזוינע קאַפּעלושען אַהיים געברענגט און דערפון אַ וויעטשערע געקאָכט, מיט קליסקאַלעך... אַהאַ! דערמאַנן איך מיך, אַ שוואָם איז עס, ווי איך בין אַ יוד — אַ שוואָם, זאָלל זיין דויהערהייט!

אָפשר אַ הונדס שוואָם, אָפשר סם?

ניין, אַז גאָטט ווילל נישט, סמט מען זיך נישט; איך שטרעק אויס די האַנד, נור די חצופה רוקט זיך אויך אָב מיט אַ גאוה, זי טאַנצט און היפּעט אַוועק אויפ'ן דינגעם שטעקעלע „איך האָב דיך אַ סך געקאָסט?" פראָגט זי. מילא, איך וועל דאָך נישט געהען טענ'ן מיט אַ חצופה. „וואַקס אין ד'רערד אַריין!" טראַכט איך...

וואָס טהוט מען? הונגער, ממש הונגער!

זאָלל זיין גראָז! פֿאַלט מיר איין. הלמאי אָדם הראשון האָט קיין פֿלייש נישט געגעססען! ער איז פֿרומער געוועזען פֿאַר מיר אונ דאָך יוצא געוועזען מיט „רק עשב״! אונ איך ליעג אויף הערליך, אויף אמת געשמאַק גראָז. נור אַביסל, טראַכט איך, מיט׳ן מויל אָנצוחאַפּען, אַבי צו זיך צוקוממען אונ פֿון גאָרטען אַרויס; וועט עס מיר שאַדען, וועט מיר מיין ביילע מאַכען אַ „וויענער טראָנקל״... אַ דאגה דאָס איז — האָס! נור איך נעהם אָן אַ פֿולל מויל מיט קליינע שאַרפֿע שטיינדלעך; איך האָב מיר דאָס גאַנצע מויל צובלוטעט אונ דאָס גראָז — „ואיננו״! איך ליעג אויף אַ גאַל שטיקל ערד, כלחוך השור!

אָה, שלעכט! איך זעה בחוש, אַז דער פריץ איז אַ מכשף אונ זיין גאָרטען איז אַ כשוף! אַ שווינדלער — אַ כשוף מאַכער! ער האָט אָפֿשר גאָר קיין גאָרטען, קיין פֿעלד, קיין וואַלד נישט; עס איז אין גאַנצען נור אַ כשוף, אַבי ביי׳ן איין עהרליכען יוד איין הלואה׳לע צו מאַכען... פּראָצענט שרייבט ער צו, וואָס שאַדט עס?!

אונ מיט אַ האַרץ, וואָס קלאַפּט ווי ביי׳ן אַ גזלן, שפּרינג איך אויף, אונ לויף מיט די לעצטע כחות פֿון גאָרטען אַרויס.

אָט, בין איך אויפ׳ן פֿעלד...

אַי — זאַנגען ווי גאָלד, זיי שאָקלען זיך ווי עהרליכע יודען ביי שמונה עשרה.. זיי פֿערבעטען מיך: קום, יוד, מאַך אַ ברכה; קום, דעם פּאַרציוועך רב׳ס איניקעל אונ בייג צו די כשר׳ע ליפּפּען...

איך לויף צו מיט איין אָפֿפֿען מויל. נור דאָס פֿעלד לאָזט אַרויס אַ געלעכטער! אונ לאַכענדיג זינגט עס, דאָס פּויערישע פֿעלד זינגט:

וואו ביסט דו געוועזען,

ווענן דער פּויער האָט געאַקערט?

וואו ביסט דו געוועזען,

ווענן דער פּויער האָט געזייט?...

אַ רעכטע שאַנע, ריינע כפּרה! ווי הייסט! וואו איך בין געוועזען? איך ב׳ן געזעססען אונ האָב געלערנט, תהלים געזאָגט, געדאַווינט; מעשיות פֿון זיידען, עליו השלום, פֿון פּאַרציוועך רב, דערצאָהלט... אַ דאגה, וואָס אַ יוד טהוט?

וואָס קומט אָבער אַרויס, וואָס איך ווייס דען אמת, אַז די זאַנגען זינגען אונ רוקקען זיך אָב. איך פּריוו זיי שוין גאָר נישט יאָגען, איך ווייס שוין, וואָס כשוף בעטייט!

נור, ניין! נישט קשה! פֿאַר הונגער וועלל איך דאָך נישט שטאַרבען! עטליכע געוויקסען, זעה איך, שטעהען אין דערמיטט אונ ריהרען זיך נישט פֿון אָרט; זיי ווייסען, אַז איך בין דעם פּאַרציוועך רב׳ס איניקעל, אַז איך זיץ אונ לערן, אונ, אַז דאָס האַרץ איז מיר אוועק, איז אַ מצוה איך זאָלל עפּיס טועם זיין. איך רוקק מיך

צו, זיי שטעהען; נאָהנטער — זיי ריהרען זיך נישט פֿון אָרט! האַם! געוואַלד! עס ברענט, פֿייער האָב איך אין מויל, פֿייער, פֿייער! פּאָקשיווע איז עס געוועזען!

איך בין אַנידערגעפֿאַללען...

זכות אָבות האָב איך געהאַט, אַז איך בין נישט געבליבען אויפֿ'ן אָרט...

און אַז איך האָב מיך אויפֿגעחאַפּט, בין איך געלעגען אין בעטט, ביילא מיינע האָט געוויינט און אויפֿ'ן קאָפּף האָט מיך געדריקט אַ זאָקקעל אייז.

— וואו איז שרה? די כלה, וואו איז? פֿאַלט מיר פּלוצלינג איין צו פֿראָגען.

מיין ביילא צו וויינט זיך ערשט אויף אַ קול:

— זי איז אַוועק — זאָגט זי — עפּיס אין אַ פֿאַבריק אַריין, אַרבייטען וויל זי...

וואָס קלערט איהר? ! גאָר נישט!

איך בין ענטשלאָפֿען געוואָרען און האָב מיך אויפֿגעחאַפּט שוין דאָ.

באָנצע שווייג.

ד אָ, אויף ד ע ר וועלט, האָט באָנציע שוויג'ס טויט גאָר קיין איינדרוק נישט געמאַכט! פֿראָגט עמיצין בחרם: ו ו ע ר באָנציע איז געוועזען, ו ו י אַזוי ער האָט געלעבט, אויף ו ו אָ ס ער איז געשטאָרבען! צו האָט איינ'ם דאָס ה אַ ר ץ געפּלאַצט, צו די כ ח ו ת זעננען איהם אויסגעגאַנגען, צו דער מאַרך־ביין האָט זיך איבער געבראָכען אונטער אַ שווערער לאַסט... ווער ווייסט? אָפּשר איז ער גאָר פֿאַר הונגער געשטאָרבען!

אַ פֿערד אין טראַמוויי זאָלל פֿאַללען, וואָלט מען זיך מעהר אינטערעסירט. עס וואָלטען צייטונגען געשריבען, הונדערטער מענשען וואָלטען פֿון אללע גאַססען געלאָפֿען און די נבלה בעקוקט; בעטראַכט אפילו דען אָרט, וואו די מפּלה איז געווען...

נור דאָס פֿערד אין טראַמוויי וואָלט אויך די זכיה נישט געהאַט, עס זאָלל זיין אזוי פֿיעל פֿערד ווי מענשען — טויזענד מיליאָן!

באָנציע האָט שטילל געלעבט און איז שטילל געשטאָרבען; ווי אַ שאָטטען איז ער דורך — דורך א ו נ ז ע ר וועלט!

אויף באָנציעס ברית האָט מען קיין וויין נישט געטרונקען, עס האָבען קיין כּוסות געקלונגען! צו בר־מצוה האָט ער קיין קלינגענדיגע דרשה נישט געזאָגט... געלעבט האָט ער ווי אַ גראָה קליין קאָרנדיל זאַמד ביי'ם ברעג פֿון ים, צווישען מיליאָנען זיינס גלייכען; און אַז דער ווינד האָט'ן אויפֿגעהויבען און אויף דער אַנדערער זייט ים אַריבער געיאָגט, האָט עס קיינער נישט בעמערקט!

ביים לעבען האָט די נאַססע בלאַטע קיין צייכען פֿון זיין פֿוס נישט בעהאַלטען; נאָכ'ן טויט — האָט דער ווינד דאָס קליינע בראָטיל פֿון זיין קבר אומגעוואָרפֿען; דען קברן'ס ווייב האָט עס געפֿונען ווייט פֿון קבר אונ דערביי אַ טאָפּיל קאַרטאָפֿעל אָבּ־געקאָכט... עס איז דריי טאָג נאָך באַנציעס טויט, פֿראָגט דען קברן בחרם, וואו ער האָט'ן געלייגט!

וואָלט באַנציע אַ מצבה געהאַט, וואָלט אָפּשר איבער הונדערט יאָהר איין אַלטערטהומס־פֿאָרשער זי געפֿונען, אונ דער נאָמען „באַנציע שוויינ" וואָלט נאָך אַ מאָל איבערגעקלונגען אין אונזער לופֿט!

אַ שאָטטען! זיין פֿאָטאָגראַפֿיע איז נישט געבליבען ביי קיינעם אין מח, ביי קיינעם אין האַרץ; עס איז פֿון איהם קיין זכר געבליבען!

„קיין קינד, קיין רינד"; עלענד געלעבט — עלענד געשטאָרבען!

ווען נישט דאָס מענשליכע גערודער, וואָלט אָפּשר עמיצער אַמאָל דערהאָרט ווי באַנציעס מאַרכּביין האָט אונטער דער לאַסט געקנאַקט; וואָלט די וועלט מעהר צייט געהאַט, וואָלט עמיצער אָפּשר אַמאָל בעמערקט, אַז באַנציע (אויך אַ מענש) האָט לעבענדיגערהייט צוויי אויסגעלאָשענע אויגען אונ שרעקליך איינגעפֿאַללענע באַקקען; אַז אפילו ווען ער האָט גאָר שוין קיין לאַסט נישט אויף די פּלייצעס, איז איהם אויך דער קאָפּף צו דער ערד געבויגען, גלייך ער וואָלט לעבענדיגערהייט זיין קבר געזוכט! וואָלטען אַזוי ווענינ מענשען ווי פֿערד אין טראַמוויי געווען, וואָלט אָפּשר אַמאָל עמיצער געפֿראָגט: וואו איז באַנציע אַהין געקוממען?!

ווען מען האָט באַנציען אין שפּיטאָל אַריין געפֿיהרט, איז זיין ווינקעל אין סוטערינע נישט לעדיג געבליבען — עס האָבען דערויף צעהן זיינס־גלייכען געוואַרט, אונ צווישען זיך דען ווינקעל „אין־פּלוס" ליציטיערט; ווען מען האָט'ן פֿון שפּיטאָל־בעטט אין טויטען שטיבעל אַריין געטראָגען, האָבען אויפֿ'ן בעטט צוואַנציג אָרימע קראַנקע געוואַרט... ווען ער איז אַרויס פֿון טויטען־שטיבעל — האָט מען צוואַנציג הרוגים פֿון אונטער איין איינגעפֿאַללען הויז געבראַכט — — ווער ווייסט ווי לאַנג ער וועט רוהיג וואהגען אין קבר? ווער ווייסט וויפֿיל ער וואַרטען שוין אויף דען שטיקל פּלאַץ...

שטילל געבוירען, שטילל געלעבט, שטילל געשטאָרבען אונ נאָך שטיללער בעגראָבען.

. . . .

נור נישט אַזוי איז געווען אויף יענער וועלט! דאָרטען האָט באַנציעס טויט אַ גרויסען איינדרוק געמאַכט!

דער גרויסער שופר פֿון משיח'ס צייטען האָט געקלונגען אין אַללע זיבען הימלען: באַנציע שוויינ איז נפֿטר געוואָרען! די גראָסטע מלאָכים מיט די ברייטסטע

פליגעל זעננען געפלויגען און איינער האט דעם אנדערן איבער געגעבען: באַנציע איז „נתבקש געוואָרען בישיבה של מעלה"! אין גן עדן איז אַ רעש, אַ שמחה, אַ גע־רודער: „באַנציע שוויג! אַ שפּאַס באַנציע שוויג!!!"

יונגע מלאָכים'לעך מיט בריליאַנטענע אייגעלעך, גאָלדענע דראָט'אַרבייטענע פליגעלאַך און זילבערינע פּאַנטאָפעלאַך זעננען באַנציען אַקעגען געלאָפען מיט שמחה! דער גערויש פון די פליגעל, דאָס קלאַפּען פון די פּאַנטאָפעלאַך און דאָס פרייליכע לאַכען פון די יונגע, פרישע, רויזיגע מייִלעכליך האָט פערפילט אַללע הימלען און איז צוגעקוממען ביז צו'ם כסא הכבוד, און גאָטט אַליין האָט אויך שוין געוואוסט, אַז באַנציע שוויג קומט!

אַברָהם אָבינו האָט זיך אין טויער פון הימעל געשטעלט, די רעכטע האַנד אויסגעשטרעקט צום ברייטען שלום עליכם!" און אַ זיסער שמייכעל שיינט אַזוי העלל אויף זיין אַלטען פּנים!

וואָס ראָדעלט אַזוי אין הימעל?

דאָס האָבען צוויי מלאָכים אין גן עדן אַריין פאַר באַנציעס וועגען אַ גינגאָלדענע פּאַטערשטוהל אויף ראָדלעך געפיהרט!

וואָס האָט אַזוי העלל געבליצט?

דאָס האָט מען דורכגעפיהרט אַ גאָלדענע קרוין מיט די טהייערסטע שטיינער געזעצט! אַלץ פאַר באַנציען!

— נאָך פאַר'ן פסק פון בית דין של מעלה? פראָגען די צדיקים פערוואונ־דערט און נישט גאָר אהן קנאָה.

— אָה! אָנטפערן די מלאָכים, דאָס וועט זיין אַ פּראָסטע פוסטע פאָרמע! גע־גען באַנציע שוויג וועט אפילו דער קטיגור קיין וואָרט אין מויל נישט געפינגען! די „דיִעלע" וועט דויערן פינף מינוט!

— איהר שפּיעלט זיך מיט באַנציע שוויג?—

אַז די מלאָכים'ליך האָבען באַנציען געהאַפּט אין דער לופט און אָבגע־שפּיעלט איהם אַ זמר; אַז אברהם אָבינו האָט איהם ווי איין אַלטען קאַמראַד די האַנד געשאָקעלט; אַז ער האָט געהערט, אַז זיין שטוהל איז גרייט אין גן־עדן; אַז אויף זיין קאָפּף וואַרט אַ קרוין, אַז אין בית דין של מעלה וועט מען איבער איהם קיין איבריג וואָרט נישט רעדען — האָט באַנציע, גלייך ווי אויף יענער וועלט, גע־שוויגען פאַר שראַק! עס איז איהם דאָס האַרץ ענטגאַנגען! ער איז זיכער, אַז דאָס מוז זיין אַ חלום, אָדער אַ פּראָסטער טעות!

ער איז צו ביידע געוואוהנט! נישט איינמאָל האָט איהם אויף יענער וועלט געחלומט, אַז ער קלויבט געלד אויף דער פּאָדלאָגע, גאַנצע אוצרות ליעגען... און

אייַנגעחאַפּט האָט ער זיך נאָך אַ גראָססערער קבצן ווי נאָכטען . . . נישט אײנמאָל האָט איהם עמיץ פּער טעות צו־געשמײכעלט, אַ גוט וואָרט געזאָגט אונ איבער־געדרעדט זיך אונ אויסגעשפּיגען . . .

— מיין מזל — טראַכט ער — איז שוין אַזוי !

אונ ער האָט מורא די אויגען אויפצוהייבען, דער חלום זאָלל נישט פערשווינ־דען; ער זאָלל זיך נישט אויפחאַפּען ערגיץ אין אַ הייל צווישען שלאַנגען אונ עגדיסען ! ער האָט מורא פון מויל אַ קלאַנג אַרויס צו לאָזען, מיט אַ גליעד אַ ריהר צו טהון — מען זאָלל איהן נישט דערקענען אונ אַוועק שליידערן אויף כף־הקל *) . . .

ער ציטטערט אונ הערט ניט די מלאכים׳ס קאָמפּלימענטען, זעהט נישט זייער טאַנצען אַרום איהם, ער אָנטפערט נישט אַברהם אָבינו אויפ׳ן הערצליכען „שלום עליכם״, אונ — געפיהרט צו׳ם בית־דין של מעלה — זאָגט ער איהם קיין „גוט־מאָרגען״ נישט . . .

אויסער זיך איז ער פאַר שרעק !

אונ זיין שרעק איז נאָך גראָססער געוואָרען, אַז ער האָט, נישט וויללענדיג, דערזעהן די פּאָדלאָגע פון בית־דין של מעלה ! סאַמע אַלאַבאַסטער מיט בריליאַנטען ! „אייף אַזאַ פּאָדלאָגע שטעהען מיינע פיס !״ — ער ווערט אין גאַנצען פער־שטאַרט ! „ווער וויסט וועלכען גביר, וועלכען רב, וועלכען צדיק מען מיינט . . . ער וועט קוממען — וועט זיין מיין פינסטערער סוף !״

פאַר שרעק האָט ער אפילו ניט געהאָרט ווי דער פּרעזעס האָט בפירוש אויס־גערופען : „די דיעלע פון באָנציע שוויַג !״ אונ, דערלאַנגענדיג דעם מליץ יושר די די אַקטען, געזאָגט : לעז, נור בקצור !״

מיט באָנציען דרעהט זיך דער גאַנצער סאַלאָן, עס רוישט איהם אין די אויערען. אינ׳ם גערויש הערט ער דאָך אַללע מאָל שאַרפער אונ שאַרפער דען מלאָך־מליץ׳ס זיס קול ווי אַ פידעל :

— זיין נאָמען — הערט ער — האָט איהם געפּאַסט ווי צו׳ן אַ שלאַנק לייב אַ קלייד פון איין אַרטיסט אַ שניידערס האַנד״.

— וואָס רעדט ער ? — פראַגט זיך באָנציע, אונ ער הערט ווי איין אומגעדולד־קול האַקט איהם איבער אונ זאָגט :

— נור אָהן משלים !

— ער האָט זיך קיינמאָל — הייבט ווייטער אָן דער מליץ יושר — אויף קיינעם נישט געקלאָגט, נישט אויף גאָטט, נישט אויף לייט ; אין זיין אויג האָט קיינמאָל

*) כף הקלע

נישט אויפֿגעפֿלאַמט קיין פֿונק פֿון האַסס, ער האָט עס קיינמאָל נישט אויפֿגעהויבען מיט א פרעטענזיע צום הימעל.

באַנציע פֿערשטעהט ווייטער נישט אַ וואָרט, און דאָס האַרטע קול שלאָגט ווייטער איבער:

— אָהן רעטאָריק!

— איוב האָט נישט אויסגעהאַלטען, ער איז אומגליקליכער געוועזען — —

— פֿאַקטען, טרוקענע פֿאַקטען! רופֿט נאָך אומגעדולדיגער דער פרעזעס.

— צו אַכט טאָג האָט מען איהם מַל געוועזען —

— נור אָהן רעאַליזם!

— א מוהל אַ פֿושער האָט דאָס בלוט ניט פֿערהאַלטען — —

— ווייטער!

— ער האָט אַלס געשוויגען (פֿיהרט ווייטער דער מליץ יושר) אפילו ווען די מוטטער איז איהם געשטאָרבען און ער האָט צו דרייצעהן יאָהר אַ שטיפֿמאַמע בעקוממען... אַ שטיפֿמאַמע אַ שלאַנג, אַ מרשעת...

— מיינט מען דאָך אֶפשר פֿאָרט מיך? טראַכט באַנציע —

— אָהן אינסוניאַציען *) אויף דריטטע פערזאָנען, בייזערט זיך דער פרעזעס.

— זי פֿלעגט איהם קאַרגען דען ביססען... אייער-נאָכטיג פֿערשימעלט ברויט... האָהר-פֿלאַקס פֿאַר פֿלייש... און זי האָט קאַווע מיט שמעטען געטרונקען —

— צו דער זאַך! שרייט דער פרעזעס.

— זי האָט איהם פֿאַר דאָס קיין נאָגעל נישט געקאַרגט און זיין ברוין-און-בלאָה לייב פֿלעגט אַרויסקוקען דורך אַללע לאָכער פֿון זיינע פֿערשימעלט-צוריססענע קליידער... ווינטער אין די גרעסטע פֿראָסט האָט ער איהר באָרוויס אויפֿ'ן הויף האָלץ געהאַקט, און די האַנד זענגען צו יונג און צו שוואַך געוועזען, די קלאָצליך צו דיק, די האַקק צו שטומפיג... נישט איינמאָל האָט ער זיך די האַנד פֿון די געלענקען אויסגעריססען, נישט איינמאָל האָט ער זיך די פֿיס אָבגעפֿרוירען, נור געשוויגען האָט ער, אפילו זיך פֿאַר'ן פֿאָטער —

— פֿאַר'ן שכור! לאַכט אַריין דער קטיגור, און באַנציען ווערט קאַלט אין אַללע אֵברים —

— נישט געקלאָגט, ענדיגט דער מליץ יושר דען זאַץ.

— און שטאָנדיג עלענד — פֿיהרט ער ווייטער — קיין חבר, קיין תלמוד תורה, קיין חדר... קיין גאַנץ בגד... קיין פֿרייע מינוט — —

— פֿאַקטען — רופֿט ווייטער דער פרעזעס.

*) מלשינות.

— ער האָט געשוויגען אפילו שפּאָטער, ווען דער פאָטער האָט'ן, שכּור'ערהייט אַמאָל אָנגעחאַפּט ביי די האָהר אונ אין מיטען אַ שנייענדיגער ווינטער־נאַכט אַרויס געוואָרפען פון שטוב! ער האָט זיך שטילל אויפגעהויבען פון שניי אונ איז ענטלאָפען וואו די אויגען האָבען איהן געטראָגען...

אויפ'ן גאַנצען וועג האָט ער געשוויגען... ביי'ם גראָסטען הונגער האָט ער נור מיט די אויגען געבעטעלט!

ערשט אין אַ שווינדעלדיגע, נאַססע פריהלינג־נאַכט, איז ער אין אַ גרויסע שטאָט אַריין געקוממען; ער איז אַריין ווי אַ טראָפּפען אין אַ ים אונ דאָך האָט ער די אייגענע נאַכט אין אַרעסט פערבראַכט... ער האָט געשוויגען, נישט געפרעגט פאַר וואָס, פאַר ווען? ער איז אַרוים אונ די שווערסטע אַרבייט געזוכט! נור ער האָט געשוויגען!

שווערער פאַר דער אַרבייט איז געווען זי צו געפיננען — ער האָט געשוויגען!

באָדענדיג זיך אין קאַלטען שוויים, צוזאַממען געדריקט אונטער דער שווערער לאַסט, ביי'ם גראָסטען קראַמפף אין לעדיגען מאָגען — האָט ער געשוויגען!

בעשפריצט פון פרעמדער בלאָטע, בעשפּיגען פון פרעמדע מיילער, געיאָגט פון טראָטוואַרען מיט דער שווערסטער לאַסט אַראָב אין גאַססען צווישען דראָשקען, קאַרעטען אונ טראַמוויים, קוקענדיג יעדע מינוט דעם טויט אין די אויגען אַריין — האָט ער געשוויגען!

ער האָט קיינמאָל נישט איבער געררעכענט, וויפיל פוד לאַסט עס קומט אוים אויף אַ גראָשען, וויפיל מאָל ער איז געפאַללען ביי יעדען גאַנג פאַר אַ דרייער, וויפיל מאָל ער האָט שוין נישט די נשמה אויסגעשפּיגען, מאָהנענדיג זיין פערדיענסט; ער האָט נישט גערעכענט, נישט ז י י ן, נישט י ע נ ע מ ס מזל, נור געשוויגען!

זיין אייגען פערדיענסט האָט ער אויך נישט הויך געמאָנט! ווי אַ בעטלער האָט ער זיך ביי דער טהיר געשטעלט, אונ אין די אויגען האָט זיך אַ הינטישע בקשה געמאָלט! „קום שפּאָטער" אונ ער איז פערשוואונדען שטילל ווי אַ שאָטטען, כּדי שפּאָטער נאָך שטיללער אוים צו בעטלען זיין פערדיענסט!

ער האָט אפילו געשוויגען, ווען מען פלעגט איהם אָברייסען פון זיין פערדיענסט אָדער אַריינוואַרפען אַ פאַלשע מטבע...

ער האָט אַללעס געשוויגען...

— מיינט מען דאָך טאַקי מיך! טרייסט זיך באָנציע.

— איינמאָל — פיהרט וווייטער דער מליץ יושר נאָך אַ טרונק־וואַססער — איז אין זיין לעבען איין אָנדערונג געשעהען... עס איז דורכגעפלויגען אַ קאָטש אויף גוממענע

ראָדער מיט צו־פֿלאָשעטע פֿערד... דער שמייסער איז שוין לאַנג פֿון ווייטענס געלעגען מיט אַ צושפּאַלטענעם קאָפּף אויפ'ן ברוק... פֿון די דערשראָקענע פֿערדס מיילער שפּריצט דער שוים, פֿון אונטער די פּאָדקאָווים יאָגען זיך פֿונקען, די אויגען בלישציען ווי ברענענדיגע שטורקאַצען אין אַ פֿינסטערער נאַכֿט — און אין קאָטש ליגט נישט טויט, נישט לעבענדיג אַ מענש!

און באַנציע האָט די פֿערד פֿערהאַלטען!

און דער גראַטעוועטער איז געוועזען אַ יוד אַ בעל צדקה און האָט באַנציען די טובה נישט פֿערגעססען!

ער האָט איהם דעם געהרגעטענעם בייטש איבערגעגעבען; באַנציע איז אַ שמייסער געוואָרען! נאָך מעהר — ער האָט איהן חתונה געמאַכֿט, נאָך מעהר — — ער האָט איהם אפילו מיט אַ קינד פֿערזאָרגט —

און באַנציע האָט אַ ל ץ געשוויגען!

— מיך מיינט מען, מיך! בעפֿעסטיגט זיך באַנציע אין דער דֵעה, און האָט דאָך די העזה נישט איין אויג צו וואַרפֿען אויפ'ן „בית דין של מעלה"...

ער האָרט זיך ווייטער איין צו'ם מלאָך מליץ:

— ער האָט געשוויגען אפילו ווען זיין בעל טובה האָט אין קורצען באַנקראָטירט און איהם זיין לוין נישט בעצאָהלט...

ער האָט געשוויגען אפילו ווען דאָס ווייב איז איהם ענטלאָפֿען און איבערגעלאָזט איהם אַ קינד פֿון דער ברוסט...

ער האָט געשוויגען אפילו מיט פֿונפֿצעהן יאָהר שפּעטער, ווען דאָס קינד איז אויפֿגעוואַכסען און געגוג שטאַרק געוועזען — באַנציען אַרויס צו וואַרפֿען פֿון שטוב...

— מיך מיינט מען, מיך! פֿרייט זיך באַנציע.

— ער האָט אפילו געשוויגען — הייבט אָן ווייכֿער און טרויעריגער דער מלאָך מליץ — ווען דער אייגענער בעל טובה האָט זיך מיט אַללע אויסגעגלייכֿט, נור איהם קיין גראָשען שכירות נישט צוריק געגעבען — און אפילו דעמאלט, ווען ער איז באַנציען (ווייטער פֿאָהרענדיג אויף אַ קאָטש מיט גוממענע ראָדער און פֿערד ווי לייבען) איבער געפֿאָהרען...

ער האָט אלץ געשוויגען! ער האָט אפילו דער פּאָליציי נישט געזאָגט, ווער עס האָט איהן צו רעכֿט געמאַכֿט...

ער האָט געשוויגען אפילו אין שפּיטאָל, וואו מען מאָג שוין ש ר י י ע ן!

ער האָט געשוויגען אפילו ווען דער דאָקטאָר האָט אָהן פֿונפֿצעהן קאָפּייקעס

נישט געוואָלט צוגעהן צו זיין בעטט, און דער וואַכטער, אָהן פֿינף קאָפּ׳ — טווישען איהם די וועש!

ער האָט געשוויגען ביים גוס׳ען — ער האָט געשוויגען ביי׳ם שטאַרבען...
קיין וואָרט געגען גאָטט, קיין וואָרט געגען לייט!
— דיקסי!

באָנציע הייבט אָן ווייטער צו ציטטערן אויפ׳ן גאַנצען לייב. ער ווייסט, אַז נאָכ׳ן מליץ יושר געהט דער קטיגור! ווער ווייסט וואָס דער וועט זאָגען! באָנציע אליין האָט זיין לעבען נישט געדענקט. נאָך אויף יענער וועלט האָט ער יעדע מינוט די פֿריהערדיגע פֿערגעססען... דער מלאך־מליץ האָט איהם אַלס דערמאַנט... ווער ווייסט וואָס דער קטיגור וועט איהן דערמאַנען!

— רבותי! הייבט אָן אַ שאַרף־שטאָכענדיג־בריהענדיג קול —
נור ער האַקט אָב —
— רבותי! הייבט ער נאָך אַמאָל אָן, נור ווייכער און האַקט ווייטער אָב. ענדליך הערט זיך, פֿון דעם אייגענעם האַלז אַרויס, כמעט אַ ווייך קול:
— רבותי! ער האָט געשוויגען! וועלל איך אויך שווייגען!

עס ווערט שטילל — און פֿון פאָרינט הערט זיך אַ נייע ווייכע ציטטערדיגע שטיממע:

— באָנציע, מיין קינד באָנציע! רופֿט עס ווי אַ האַרפֿע... מיין האַרציג קינד באָנציע! אין באָנציען צו־ווײנט זיך דאָס האַרץ... ער וואָלט שוין צינד די אויגען געעפֿענט, נור זיי זענען פֿערפֿינסטערט פֿון טרערען... עס איז איהם אַזוי זיעס־וויינענדיג קיינמאָל נישט געוועזען... „מיין קינד", „מיין באָנציע" — זייט די מוטטער איז געשטאָרבען, האָט ער אַזאַ קול און אַזױנע ווערטער נישט געהערט —

— מיין קינד! פֿיהרט ווייטער דער אַב־בית־דין — דו האָסט אַלס געליטטען און געשוויגען! עס איז נישט דאָ קיין גאַנץ גליעד, קיין גאַנץ ביינדיל אין דיין לייב אָהן אַ וואונד, אָהן אַ בלוטיג אָרט, עס איז נישט דאָ קיין איין בעהאַלטען אָרט אין דיין נשמה, וואו עס זאָלל נישט בלוטען... און דו האָסט אַלץ געשוויגען...

דאָרט האָט מען זיך נישט פֿערשטאַנגען דערויף! דו אַלליין האָסט גאָר אֶפֿשר נישט געוואוסט, אַז דו קאָנסט שרייען און, אַז פֿון דיין געשריי קאָנגען יריחו׳ס מויערן ציטטערן און איינפֿאַללען! דו אַלליין האָסט פֿון דיין פֿערשלאָפֿענעם כח נישט געוואוסט...

אויף יענער וועלט האָט מען דיין שווייגען נישט בעלוינט, נור דאָרט איז דער עולם השקר, דאָ אויפ׳ן עולם אמת וועסט דו דיין לוין בעקוממען!

דיך וועט דאָס בית־דין של־מעלה נישט משפט׳ן, דיר וועט עס נישט פסקינען,

דיר וועט עס קיין חלק נישט אוים און נישט אבטהיילען: נעהם דיר וואס דו ווילסט! אַ ל ע ס איז דיין!

באַנציע הייבט דאס ערשטע מאל די אויגען אויף! ער ווערט וויא פער־בלענדעט פון דער ליכט פון אללע זייטען; אַללעס בלאַנקט, אַללעס בלישצעט, פון אַללעס יאָגען שטראַהלען: פון דיא וועגד, פון דיא כלים, פון דיא מלאכים, פון דיא דיינים! סאמע ענגלען!

ער לאזט דיא מיעדע אויגען אַראָב!

— טאַקי? פרעגט ער מסופק און פערשעהמט!

— זיכער! ענטפערט פעסט דער אַב־בית־דין! זיכער זאָג איך דיר, אַז אַללעס איז דיין. אַללעס אין הימעל געהער צו דיר! קלויב און נעהם וואס דו ווילסט, דו נעהמסט נור ביי ד י ר אליין!

— טאַקי? פרעגט באַנציע נאָך אַ מאל, נור שוין מיט א זיכערער קול.

— טאַקי! טאַקי! טאַקי! ענטפערט מען איהם אויף זיכער פון אַללע זייטען.

— נו, אויב אַזוי — שמייכעלט באַנציע — וויל איך טאַקי אַלע טאָג אין דער פריה, אַ הייסע בולקע מיט פרישער פּיטער!

דיינים און מלאכים האבען אַראָב געלאָזט דיא קעפּ פערשעהמט; דער קטיגור האט זיך צו לאַכט.

דָאס שְׁטְרַייְמֶעל

זיין בין איך אַ קירזשנער, נור דער עיקר — אַ שטריימעלמאַבער. אמת איז, אַז דאָס רוב פרנסה האָב איך פון פּויערשע סיערמיענגים אונ טראָגער־פּעלצלעך.

עס פאַלט אויך אַ מאל אַריין ליב־מילנער מיט'ן שאפּפען־פּעלץ...

אמת איז, אַז אַ שטריימעל טרעפט זיך זעלטען, זעהר זעלטען; ווארים — ווער טראָגט היינט אַ שטריימעל? אַ רב! אונ אַ שטריימעל לעבט איהן שטאַנדיג איבער...

אויך איז אמת, אַז ווענן עס טרעפט זיך שוין אַ שטריימעל, מאַך איך עס ערשט אומזאָנסט, אָדער האַלב אומזאָנסט. לכל הפחות — לייג איך מיין אַרבייט צו. דאָס אַללעס בין איך מודה, אונ דאָך בין איך דער עיקר אַ שטריימעלמאַכער, וויל אַ שטריימעל האָב איך ליב צו מאַכען!

אַז עס קומט מיר אין די האַנד אַריין, איז „אחרי בלותי" — פיהל איך ערשט וואָס איך בין, אונ וואָס איך קאָנן!

פון וואָס דענן — זאָגט אַליין — זאָל איך הנאה האָבען?

איך פֿלעג אַ מאָל נחת האָבען פֿון פֿויערישע סיערמיעגגים...

ערשטענס: פֿאַר וואָס ניט?

צווייטענס: האָב איך מיר געטראַכט: „דאָס פֿויעריל גיט אונז ברויט, ער אַר־בייט זוממער אַזוי שווער אונ ביטטער, אונ איך קאָנן איהן ניט שיצען פֿאַר דער זונן, וועל איך חאָטש ווינטער, ווענן ער רוהט, איהן אָבהיטען פֿון קאָלט!"

אונ דריטענס האָב איך געהאַט אַ פֿיין ליעדעלע דערצו!

אַ יונגער מאַן בין איך געווען, אַ קול האָב איך געהאַט ווי אַ גלאָק, אונ איך פֿלעג נעהען אונ זינגען:

„שטיך נאָדעל, שטיך,
אַ לעדער ווי אַ בלעך,
„אַ פֿוטטער ווי אַ בארשט!
„ס'מאַכט זיך אַ סיערמיעגגע פֿיין
„ס'וועט דעם פֿויעריל וואַרעם זיין...
„מרים־לעב, מיך דאַרשט!"

אונ אַזוי ווייטער, נאָך עטליכע סטראָפֿען... אונ דאָס גאַנצע ליעדעל, פֿער־שטעהט זיך, איז נור געמאַכט געוואָרען פֿאַר'ן „מאמר המוסגר'ס" וועגען, עס זאָלל אוים קומען דער — „מרים־לעב, מיך דאַרשט!"

ווייל, איהר מוזט וויססען, אַז די היינטיגע אשה־צנועה מרת מרים דבשה, איז דעמאָלט נאָך קיין גבאי'טע ניט געוועזען; זי האָט מיך ניט גערופֿען ווי היינט „בעריל קאָלבאַס", נור „בערעלע", אונ איך פֿלעג זי רופֿען „מרים־לעב!" אונ עס איז, בעוונותינו הרבים, געוועזען אַ גרוים ליעבשאַפֿט צווישען אונז, אונ קוים האָט זי דער־האָרט דען „מאמר המוסגר"—אַז מיך דאַרשט, האָט זי מיר באַלד דערלאַנגט אַ ביסעל וויינשעל־שנאַפּס! שנאַפּס האָט אַ גרויסע פּעולה אויף'ן כח הדם, אונ איך פֿלעג זי טאַקי תוך כדי דבור אָנחאַפּען ביים קלייד, דערלאַנגען אַ ברענענדיגען קוש אין די רויטע קירשען אַריין... אונ דאָפּעלט דערפֿרישט נעמען זיך צוריק צו דער סיער־מיעגגע!

היינט — אוים קירשען!

איך היים „בעריל קאָלבאַס", זי „מרים דבשה"...

אויך בין איך געוואָהר געוואָרען, אַז ערד איז דאָ וועניג, פֿויערין — אַ סך... מען זאָגט: צופֿיעל... אַז די „איבריגע" פֿויערין ליידען הונגער; אַז אפילו פֿון זעקס מאָרג ערד קאָנן מען אויך ניט לעבען, אַז ווינטער, דעריבער, רוהט דאָס פֿויעריל ניט.

עס געהט ערשט אַ „זוואָזקע"!

אַ שאָנע רוה האָט ער עס ווינטער! גאַנצע טאָג אונ נאָכט פֿיהרט ער ווייך

אין לייביל׳ס מיהל אַריין!

וואָס קלערט איהר? איך קאָנן אַ סך נחת האָבען, אַז מיין סיערמיענגע, מיין פּראַצע, ווערט אַ גאַנצען ווינטער אויסגעווייקט, נאָכקריכענדיג אַ פּאָר פּגירה׳שע פּערד, וואָס שלעפּען לייביל מילנער׳ס תבואה פון 13 גראָשין פער זאַק, פאַר 5 מייל וועגס!

פיש! און וואָס האָב איך פאַר אַ נחת פון אַ טראָגער־פּעלצעל?

אַ גאַנצען ווינטער טראָגט עס זאַק מיט מעהל אין לייבעל מילנער׳ס מיהל אַריין, און אַ גאַנצען זוממער ליגט עס פערזעצט אין שענק פאַר ח״י גראָשען.

אֶלול־צייט, אַז מען ברענגט עס מיר אויפצוריכטען, ווער איך נאָך שכור פון ריח פון שלעכטען בראָנפען!

און אַז לייבעל מילנער׳ס שאָפּפּענפּעלץ, בכבודו ובעצמו, פּאַלט מיר אין די האַנד אַריין, ווי מיינט איהר, האָב איך נחת דערפון?

עס איז טאַקי אַ שאָפּפּענפּעלץ, עס איז טאַקי אַ כבוד, מען האָט טאַקי דער־פאַר דרך־אֶרץ אין שטאָדטיל; נור מיר קומט דערפון קיין גוטס ניט אַרויס.

איך האָב אַ מאוס׳ע טבע געקריגען; איבער וואָס איך זעה, האָב איך ליעב צו קלערען: פון וואַננען עס קומט? פאַר וואָס עס איז אַזוי? צו קאָנן ניט אַנדערש זיין? און אַזוי ווי איך קריעג לייבעל מילנער׳ס פּעלץ אין דער האַנד אַריין, הייב איך אָן צו קלערען:

רבונו של עולם! נאָך וואָס האָסט דו בעשאַפפען אַזוי פיעל מינים פּעלצען? פאַר וואָס האָט איינער אַ שאָפּפּענפּעלץ, דער צווייטער אַ טראָגער־פּעלצעל און דער דריטער אַ סיערמיענגע און אַ פירטער גאָר ניט?

און קוים הייב איך אָן קלערען, פערטראַכט איך מיך, די נאָדעל בלייבט שטעהן, און האשה־צנועה מרת מרים תחיה וואַרפט מיר, וואָס עס קומט איהר אונטער דער האַנד, אין קאָפּף אַריין...

זי ווילל גלייך מיט אַללע, אַז „בעריל קאַלבאַס" זאָלל וועניגער קלערען און מעהר אַרבייטען...

נור וואָס זאָלל איך טהון, אַז איך מוז קלערען! אַז איך וויים פּאָרט, אַז לייבעל מילנער לאָזט זיך ניט פריהער איבערשטרייכען דען שאָפּפענפּעלץ, ביז ער רייסט ניט אָב אַ גראָשען פון זאַק דער סיערמיענגע, און דען אייגענעם גראָשען פער פוּד דעם פּעלצעל...

נו, זאָלל איך פון דעם נחת האָבען?

אַה, איך האָב שיער ניט פערגעסען!

אַ וואָך פאַר סליחות האָט זיך מיר שיער ניט געמאַכט אַ נייע מאָדנע אַרבייט...

וואָס ווייבער קאָנגען! עס קומט אַריין פריידעל די גבאי׳טע מיט שרעקליך גרויסע

האַנדשוה אויף די האַנד — איך קוק מיך צו, עס איז אַ פּאָר פּויערישע שטיפעל — איך האָב געמיינט, אַז איך פּלאַטץ פאַר געלעכטער.

— גוט מאָרגען! מאַכט זי צו מיר מיט איהר זיסס־אָבגעריססען קול'עכעל, גוט מאָרגען! בערעלע!

זי איז מיין ווייב'ס חברת'ע, אונ איז זיך נוהג, פּונקט ווי די גאַנצע שטאָדט, אונ רופט מיך שטאַנדיג „בעריל קאָלבאַס"; היינט: בערעלע! אונ אַזוי זיסס; איינגעמאַכטס דערפון צו פרעגלען! פערשטעה איך שוין, אַז זי דאַרף עפּיס צו מיר...

איך קלער, אַז זי האָט די פּויערישע שטיפעל פון אַ וואָגען „אָראָבגעצויגען" (עס איז דאָך ניט אָרגער פאַר קליין געלד פון—צדקה פושקע) אונ וויל ביי מיר די סחורה בעהאַלטען! — פראָג איך זי שטרענג:

— וואָס ווילט איהר?

— באַלד מיט'ן „ירגזון", אָנטפּערט זי נאָך זיססער, האָניג רינט איהר פון אַלטען מויל אַרויס, — באַלד „וואָס ווילט איהר?" אונ וואו איז דער „גוט יאָהר"!

— זאָל זיין „גוט יאָהר", נור איין עק —

וואָס איילסט דו דיך, בערעלע — שמייכעלט זי נאָך זיססער — אָט, איך בין געקוממען דיך פראָגען, אויב דו האָסט ניט עטליכע שטיקלעך פוטער —

— אונ וואָס איז אַז ד'האָב?

— וואָלט איך דיר אָנגעשלאָגען איין עסק — מאַכט זי —

— נו? אַרויס דער מיט! רעדט!

— דו זאָלסט זיין אַ גוטער „בערעלע", וואָלסט דו מיר אויסגעבעטעט אָט די שטיפעל מיט שטיקלעך פוטער! איך וואָלט געהאַט אין וואָס צו גייהן צו סליחות, אונ דו וואָלסט דיר גאָר וואָלוועל אַ מצוה געקויפט!

איהר פערשטעהט אַ מסחר? אַ „וואָלוועלע מצוה!"

— איהר ווייסט דאָך — זאָג איך איהר — אַז בעריל קאָלבאַס איז ניט קיין בעל־עסקן אויף מצות?

— נור וואָס? פון איין אָרימע יודענע וועסט דו געלד נעמען?

— נו, ניט קיין געלד! איך וועלל אייך עס טאָן פאַר גאָר אַ קליינינגקייט! איך וועלל אייך אויסבעטטען די שטיפעל, אונ איהר וועט נור מיר פערצייהלען אייערע חטאות נעורים...

וויל זי ניט, האָב איך זי אָבגעשיקט צו'ן איין איינבינדער!

בעטט איך ניט קיין שטיפעל אוים! עס איז מיר אַזוי אויך נמאָס ומאוס פאַר'ן לעבען! איהר לאַכט? אונ דאָך, אַז איך האָב נישט קיין שטריימעל, איז מיר אַלל־עס נמאָס ומאוס! וואָר'ן וואָס? אויף וואָס אַרבייט איך? אַלץ דען שטיק חומר אַנצולייגען! אונ מיט וואָס? מיט ברויט אונ מיט קאַרטאָפעל, ברויט אָהן קאַר־

טאָפּעל און גאַנץ אָפּט נאָך מיט קאַרטאָפּעל אָהן ברויט! כּדאַי?

גלויבט מיר, אַז אַ מענש אַרבייט 50 יאָהר און עסט 50 יאָהר טאָג־טעגליך קאַרטאָפּעל, מ ו ז איהם נמאס ומאוס ווערען דאָס לעבען! מוז איהם דאָך אַ מאָל איינפאַללען — זיך, אָדער לייבעל מילנער, אַ מעשה צו טהון! און אויב איך עסט ווייטער רוהיג מיינע קאַרטאָפּעל, און אַרבייט ווייטער, האָב איך עס נור דעם שטריימעל צו פערדאַנקען!

אַז איך קריעג אַ שטריימעל אין דער האַנד אַריין, ווערט מיר אויפגעפרישט דאָס בלוט אין די אָדערן! ווייס איך נאָך וואָס איך לעב!

. . . .

מאַכענדיג דאָס שטריימעל, פיהל איך, אַז איך האַלט אַ פויגעל אין דער האַנד, און אָט, וועלל איך זי אָפּעפענען, וועט דער פויגעל אַרויף פליהען הויך, הויך! קוים מיט׳ן אויג צו דערזעהן!

און איך וועלל שטעהן און קוקען אינקוועללען: דאָס איז מ י י ן פויגעל, א י ך האָב׳ן געמאַכט, א י ך האָב׳ן אַרויפגעשלאָגען אין דער הויך!

אין שטאָדט, ברוך השם, האָב איך קיין דעה ניט, צו קיין אסיפה רופט מען מיך ניט, אַליין געהן, בין איך קיין שניידער ניט, איך קום ניט כּמעט אַרויס אין גאַס אַריין! איך האָב קיין שטאָדט ניט, ניט אין שוהל, ניט אין בית המדרש, ניט ביי׳ן אַ מנין! איך האָב אויף גאָר ניט, אין ערגיץ ניט צו שאַפען... אין דער היים איז מרת מרים די רייטערקע! אײדער איך פּרוב אָפּעפענען דאָס מויל צו רעדען אַ וואָרט, בעהאָגעלט זי מיך שוין מיט קללות! זי ווייסט שוין וואָס איך וויל זאָגען, וואָס „בעריל קאָלבאַס" מיינט, און עס קאַכט!

נו, וואָס בין איך? אַ גאָר ניט! און דאָך, לאָז איך אַ מאָל אַרויס אַ שטריי־מעל אויף קהל — בייגט זיך קהל אין דרייען!

איך זיץ אין דער היים און שוויג, און מיין שטריימעל שאָקקעלט זיך אויבען אָן אויף אַ חתונה, אויף אַ ברית, אויף אַ סעודת מצוה... עס הוידערט זיך איבער׳ן גאַנצען עולם ביי דער קלפּי, ביי׳ן אַ דין תורה!

און אַז איך דערמאַנן מיך אָן דער גדולה, וואַקסט מיר טאַקי ד״ים האַרץ...

* * *

קעגען־איבער מיר וואָהנט אַ שמוקלער... איך בין איהם אָסור נישט מקנא!..

זאָל זיינער איין עפּאָלעט, אָדער אַ שליפע, זאָגען אויף א י י ן אָקס „טרפה!" און אויפ׳ן צ ו ו י י ט ע ן „כּשר!" אדרבא לאָמיר זעהן! און אַז מיין שטריימעל זאָגט אויף 4 אָקסען דורך איינאַנד: טרפה!", ווערט דער קצב א ו י ס ג ע ר י ס ע ן; די העקקער־יונגען בעהאַלטען די צייהן אין בייטעל, דאָס גאַנצע שטאָדטיל האָט נייע

„ניין־טאָג", אַ גאַנצע סאָטניע קאָזאַקען קריגט פאַר זעקס גראָשען אַ פונט פלייש, און פערפאַללען! עס רעדט קיינער ניט אַ וואָרט!

אָט, דאָס הייסט אַ גבורה!

איך געדענק דענן נישט? פאַר אַ יאָהרען איז געווען אַ גזירה אויף שאָף.

עפּיס, זאָגט מען, מאַכען די שאָפעלעך אַזוינע מאָדנע הקפות, ביז זיי פערדרעהען די קעפּלעך און פאַלען אַנידער טוידט! איך בין נישט געוועזען דערביי; „הקפות" איז „הקפות", נור מן הסתם האָט שוין יענקעל קצב געהאַט וואָלוועל שאָפּסען־פלייש!

דער וועטערינאַר איז געקוממען און געזאָגט: טרפה! מען האָרט איהן ווי די קאַץ!

ער האָט אַראָב געבראַכט פיערערליי עפּאָלעטען, אַ פּאָר שליפּעס; מען האָט זיי אַלע אוועקגע'גנב'עט דאָס פלייש פון אונטער די האַנד, און נאָך אויפ'ן דריטטען טאָג האָט דאָס גאַנצע שטעדטיל געהאַט וואָלוועל כשר פלייש אויף וועטשערע!

ביי מיין שטריימעל גנב'עט מען נישט! עס דאַרף קיין שליפּעס, קיין עפּאַלעטען ניט, ער אַליין ריהרט זיך אויך נישט פון אָרט! און כל זמן מיין שטריימעל זאָגט נישט: עסס! עפּפענט זיך אין שטעדטיל קיין מויל נישט אויף!

איהר מיינט אפשר, אַז די גבורה שטעקט אין דעם, וואָס איז אונטערן שטריימעל? אכור חזיר!

איהר ווייסט אפשר נישט, וואָס דעראונטער איז?

איך, ב"ה, ווייס!

די בריאה איז, ב"ה, פריהער אין נאָך אַ קלענער שטעדטיל אַ מלמד געוועזען, און מיין טאַטע עליו השלום, איידער ער האָט געזעהען, אַז עס וועט שוין פון מיר קיין לייט נישט זיין, האָט ער מיך אַהין געשיקט צו דער בריאה לערנען! עס איז געוועזען רחמנא ליצלן אַ שלים־מזל, וואָס די וועלט פערמאָגט עס נישט! אַ זעלטענער מלמד!

די בעלי הבתים האָבען געזעהן, אַז ער קענן זיך ניט אויף קיין „צורת מטבע", האָבען זיי איהם באַלד אָבגעריססען אַ האַלפּט שכירות, און די צווייטע האַלפּט געצאָהלט מיט אָבגעריבענע צווייערס פאַר דרייערס, אָדער מיט בלעכענע פערציגערס; די רביצין האָט געזעהען, אַז זי וועט מיט איהם מיט גוטען ניט אַרויס, פלעגט זי איהם טאָג טעגליך דאָס בערדיל אויסצופּפען!

און איהר האָט איהר ניט וואָס פעראיבעל צו האָבען!

ערשטענס האָט געפעהלט פּרנסה; צווייטענס האָט אַ יודענע ליעב צו צופּ'ן; דריטענס, האָט ער שוין אַזאַ בערדיל געהאַט, וואָס האָט זיך געבעטען, כמעט

געחלש׳ט מען זאָל עס צופּען! עס האָט אַזוי בעשיינפּערליך געבעטען, אַז מיר תלמידים האָבען זיך אויך ניט געקאָנט איינהאַלטען, אונ אַללע מאָל האָט זיך איין אַנדערער געמוזט אַראָבלאָזען אונטער׳ן טיש, צוכאַפּען זיך צום רבין׳ס באָרדיל אונ אויס־רייסען אַ האָהר!

נו זאָגט אַליין! קאָנן אין אַזאַ בריאה שטעקען אַ גבורה?

אָפשר מיינט איהר, ער איז מיט דער צייט אַנדערש געוואָרען?

אָסור חזיר! עס איז אין איהם קיין שום אָנדערונג ניט געשעהען! די אייגענע קליינע, פּערלאָשענע, מיט אייטער פערגאָססענע, בטל׳נישע, שטאָנדיג דערשראָ־קענע אויגען!...

אמת, פאַר דחקות איז איהם דאָס ערשטע ווייב געשטאָרבען, נו וואָס איז? מאי נפקא מינא? צופּט איהם די צוויטע דאָס באָרדיל! ווי באַלד עס בעט זיך, עס חלש׳ט, מען זאָל עס צופּען, אַז מען קאָנן עס ניט אָבזאָגען! אונ איך אַליין, ווענן איך זעה עס, קומט מיר אויך דאָס וואַססער אין מויל אַריין, אַ צופּ צו טהון!

נור, וואָס דענן איז געשעהען? ניט מעהר נור וואָס איך האָב איהם אַ שטריי־מעל געמאַכט!...

איך בין מודה ומתודה, אַז ניט מיין עצה איז עס געוועזען! מיר וואָלט עס גאָר ניט איינגעפאַללען!

קהל האָט בעשטעלט אונ איך האָב געמאַכט; נור קוים איז דאָס אייגענע קהל געוואָהר געוואָרען, אַז דאָס שטריימעל, וואָס זיי האָבען ביי מיר בעשטעלט, וואָס איך אָרימער „בעריל קאָלבאַס" האָב געמאַכט, קומט צו פאָהרען אונ איז שוין אַ וויאָרסט אונטער דער שטאָדט, איז עס אַרויסגעלאָפען מיט אַ שמחה, מיט אַ גדולה! קינד־אונ־קייט איז אַרויס געלאָפען, קראַנקע זענען פון די בעטטען אַרויס! מען האָט אויסגעשפּאַנט די פערד אונ גאַנץ קהל האָט זיך אויף איינמאָל געוואָלט איינשפּאַננען אונ שלעפּען מיין שטריימעל! גאָט ווייסט, וואָס פאַר אַ מחלוקת עס וואָלט דערפון אַרויס! וואָס פאַר פעטש, וואָס פאַר אַ מסירות... ווענן ניט וואָס אַ חכם האָט איין עצה געגעבען: מען זאָל מאַכען אַ ליציטאַציע!

אונ לייבעל מילנער האָט געגעבען ח"י מאָל ח"י זהובים, אונ ער איז געווע־זען דאָס ערשטע פערד!

נו, שטעקט ניט אַ גבורה אין מיין שטריימעל?

* * *

מיין אשה צנועה רופט מיך (אַ חוץ בעריל קאָלבאַס) נאָך בעל תאוה׳ניק, עזות־מחוצף׳ניק, נבול-פה׳ניק, כל בו׳ניק, אונ וואָס דאָס וואַססער ברענגט איהר אין מויל אַריין...

עס איז אמת, אַ מענש איז קיין חזיר ניט! איך האָב הנאה פֿון אַ גלייך וואָרטיל; איך האָב אַ מאָל ליעב לייביל מילנער, אין די אויגען און אונטער די אויגען, אַריינצוזאָגען אַ שפּילקע.

אויך, — וואָס וועל איך דאָ לייקענען? — די דיענסט־מיידליך, וואָס נעמען וואַססער געגענאיבער אין הויף ביים פּלומפּ, זעננען ח"ו קיין כהנים און דוכענען ניט, — האָב איך ליעב אַ קוק צו טהון...

נור, גלויבט מיר, אַז ניט דאָס דערהאַלט מיך ביים לעבען!

מיך דערהאַלט ביים לעבען איין זאַך: איך ווייס, אַז איך לאָז איין מאָל אין אַ יובל אַרויס איין עבודה זרה'לע אויף קהל, און דער גאַנצער עולם בוקט זיך צו איהר, צו מיין „מעשי ידי"!

איך ווייס, אַז ווענן מיין אשה צנועה וואַרפֿט מיר די שליססעליך איבער'ן טיש, אַז דאָס האָט זי מיין שטריימעל אַזוי געהייסען! מיך האָרט זי ווי די קאַטץ, אָבער מיין שטריימעל מוז זי פֿאָלגען!

ווענן זי קומט אַהיים ערב שבת ויום טוב פֿון יאַטקע אָהן פֿלייש, און שילט דען קצב — ווייס איך, אַז דער קצב איז אַ מכּה שולדיג, אַז מיין שטריימעל לאָזט זי היינט קיין קוגעל ניט מאַכען!

איך ווייס, אַז ווענן זי נעמט נאָך גאָר אַ גוטען טאָפּף און וואַרפֿט איהן אַרויס אין גאַסס אַריין, אַז דאָס האָט ניט זי, נור מיין שטריימעל דען טאָפּף אַרויס־געוואָרפֿען! אַז ווענן זי נעמט און קנייפּט אויס פֿון ראָשטשינע אַ שטיק טייג און וואַרפֿט עס אין פֿייער אַריין, און הייבט אויף די האַנד און פֿערגלאָצט די אויגען צום באַלקען, ווייס איך גאַנץ גוט, אַז דער באַלקען הייבט דערפֿון גאָר ניט אָן צו ווייססען, — אַז דאָס האָט גאָר מיין שטריימעל דאָס שטיקעל טייג פֿערברענט!

* * *

און דערביי ווייס איך, אַז מיין אשה צנועה איז ניט קיין בת יחידה ביי קהל, און קהל איז ניט קיין בן יחיד ביי גאָטט; אַז קהל האָט אַ סך אַזוינע נשים צדקניות, און גאָטט ב"ה, האָט אַ סך, אַ סך אַזוינע קהל'ס, און אַז מיין שטריימעל האָט איבער אַללע מיליאָנען מיליאַססען נשים צדקניות צו שאַפֿפֿען!

מיליאָנען שליססעל ווערען געוואָרפֿען, מיליאָנען ווייבער מאַכען ניט קיין קוּ־געל, מיליאָנען טאָפּ פּלאַצען אויף די שטיינער אין גאַסס, און פֿון דעם חלה־נעהמען וואָלט איך מיך אונטער גענומּמען מפרנס צו זיין אַ פֿאָלק אֶביונים!

און ווער טהוט דאָס אַללעס? אַלץ מעשי ידי! אַלץ מיין שטריימעל!

* * *

ווייטער דער שמוקלער! אָט זיצט ער געגענאיבער דעם פֿענסטער; זיין פּנים

...צט, גלייך מען וואָלט עס מיט שמאַלץ בעשמירט.

וואָס גלאַנצט עס? וואָס פֿינקלען איהם די לופֿטיגע אייגעלעך?

ער האָט אָנגעדרעהט אַ פּאָר גאָלדענע שליפֿעס!

ערשטענס, ווייסען מיר וואָס גאָלד און וואָס מישוראַ איז! און צווייטענס, ווייס איך, אַז אַ פּאָר שליפֿעס מוזען 10 מאָהל מעהר זעלנער האָבען אונטער זיך אַלס ייבעל׳ס שאָפּפּענפּעלץ — סיערמיענגעס און טראָגער־פּעלצליך! און היינט זאָלל ...רובען די גראָסטע גאָלדענע שליפֿע אַרויסגעבען אַ פּריקאַז: „10 אָקסען זאָלסט דו ...וילען און אַ האַלבען קאָבען!“ „קראָנק זאָלסט דו קייען, פּיערליי געפּאָסס האָבען ... די מילך עססען אויף דער לינקער זייט טעללער!“; „פֿון יעדען ביססען זאָלסט דו ...אַרפֿען אַ שטיק אין פֿייער צו אין וואַססער אַריין!“ אָדער: „יעדער חתן מוז מיר פֿריהער וויזען זיין כלה, און יעדע כלה איהר חתן!“ „מיט מיר — אַללעס, אפילו צו־זעצטערהייט, אָהן מיר — ניט אַ לעק!“

די גראָסטע גענעראַלסקי שליפֿע וועט גאָר די פֿאַנטאַזיע, די העזה דערצו ניט ה...בען! און ווענן יאָ, וואָלט זי געמוזט פֿערזייען מיט נייע זעלנער די גאַנצע מדינה: ביי יעדען בעטט אַנידערשטעללען האָטש אַ פּאָר קאָזאַקען, איינער זאָלל היטען דעם צווייטען, און ביידע — דאָס בעטט!

און וויפֿיעל וואָלט דערביי נאָך גנבות געשעהען, וויפֿיעל קאָנטראַבאַנדע! וויפֿיעל וואָלט מען אָבגענאַרט! רבונו של עולם, ווי פֿערמאָגט מען דאָס!

און מיין שטריימעל טהוט דאָס אַללעס, און שטיל און פֿיין, אָהן נאַהייקעס, אָהן קאָזאַקען!

איך זיטץ מיר גאַנץ שטיל אין שטוב און וויים, אַז אָהן מיין שטריימעלס ...ידלויבנים וועט זיך קיין משה׳לע צו קיין חנה׳לען ניט צוריהרען, קיין אויג ניט ...רבען!

חס ושלום!

אינ פֿערקעהרט, אַז מיין שטריימעל האָנגט אָן אַזאַ משה׳לען אָדער אַ חנה׳לען ...לונג־און־לעבער אויף דער נאָז, איז — צום טויט! קאָנסט דו פֿון איהר ניט אַנדערש פּטור ווערען סיידען מיט׳ן לעבען צוזאַממען! און, ווילסט דו אַזוי לאַנג נישט וואַרטען, מוזט דו קומען בעטען, חלש׳ן פֿאַר׳ן אייגענעם שטריימעל: שטריימעלע, ראַטעווע! שטריימעלע אָפּפּען מיר אויף די קייטען! לאָז מיך אַרוים פֿון תפיסה!

* * *

אין עק גאַסס איז דאָ אַ שענק.

זייט מיין אשה צנועה איז אַ גבאי׳טע געוואָרען, אינ גיסט מיר אויף ווייגשעל פֿיין שנאַפּס נישט אויף, האָב איך מיך דאָרט אַ מאָל צריין, דאָס האַרץ צו

ד׳רוח זען, בפרט אין א תענית... על כל פנים בין איך דאך ניט מחויב פּאַס־טען; עס איז דאך פּאָרט מיין אייגען שטריימעל!

דען שענקער קענן איך שוין פון לאנג... ער לעבּט אויך ניט פון מצות און מעשים טובים... נור ניט אין דעם בין איך אצונד אויסען...

צוויי טאָכטער האָט ער געהאַט! צוויי שוועסטער פון איין טאַטע־מאַמע! וואָס זאָג איך, א צווילינג! ווי איך בין א יוד. —

עס איז דען מאָגליך געוועזען איינע פון דער צווייטער צו אונטערשיידען? און א חן׳עוודיגער צווילינג, א ברכה צו מאַכען!

פּנים׳לעך — ווי שמחת־תורה־אָפּפּעלעך פון א פּאָהן אראָב! בעשמעקט — ווי בשמים־שקעטאָליך; אויפגעוואַקסען ווי לולב׳ן, און צוויי פּאָר אויגען, זאָלל גאָטט שומר ומציל זיין! אז איינע ווארפט א בליק, דאַכט זיך — א בריליאַנט האָט געבליצט און אָרנטליכע קינדער! אין שענק און דאך ווייט פון שענק!

אין ארון קודש אליין וואלט מען זיי ניט בעססער און עהרליכער ערצויגען!

* * *

אין שענק געבאָרען און דאָס זעננען מלכּות געוועזען! עס האָט קיין איינ־ציגער שכור פאר זיי קיין שלעכט וואָרט ניט גערעדט... קיין סטראַזשניק, קיין אַקציזניק! עס זאָלל געוועזען דער גראָסטער מאַנן אריינקומען, וואלט ער אויך, דאַכט זיך, די העזה ניט געהאַט, איינער א קניפּ צו געבען אין באָקיל: ניט מיט די האַנד, ניט מיט׳ן אויג, ניט אפילו אין געדאַנק! איך האָב שיער, שיער ניט געזאָגט: אז אין זיי שטעקט מעהר גבורה ווי אין מיין שטריימעל! און איך וואָלט א גראָבען טעות געהאַט!

דאָס שטריימעל, האָט זיך אויסגעוויזען, איז שטאַרקער, טויזענד מאָל שטאַר־קער פאר זיי!

* * *

א צווילינג! איינע אָהן דער אנדערער האָט זיך ניט געוויזען. אז איינער האָט עפּיס וועה געטהא׳ן, האָט די צווייטע דען אייגענען שמערץ געפיהלט... און דאך — ווי געשווינד האָבען זיך זייערע וועגען צושיידט...

דאָס אייגענע געטהון, קוים עטוואָס אנדערש, און דאך!...

ביידע האָבען זיך פלוצלינג פעראַנדערט: טהייל מאָל זעננען זיי פריילכער טהייל מאָל טרויעריגער און פערטראַכטער געוועזען ווי פריהער! — איך קאָנן אייך נישט אויסמאָלען, וואָס מיט זיי איז געשעהען. די רעכטע וואָרטער ליגען מיר אויף דער צונג, נור איך קאָנן זיי נישט ארויסשאַרען... א מענש האָט נישט געלערנט... נור אין זיי איז עפּיס

טיעפֿער, פֿעסטער און צוגלייך טרויעריגער און זיססער געוואָרען...

און מען האָט געוואוסט, ווער עס איז שולדיג דעריננען; מען האָט געטייט מיט די פֿינגער אויף צוויי משה'לעך, וואָס האָבעןביידע חנה'לעך נאָך שענער, נאָך בעססער, נאָך חן'עווודיגער, נאָך עפּיס האָבער געמאַכט!...

עט! עפּיס האָב איך איין אַנדער לשון בעקוממען, עס פּאַסט גאָר ניט פֿאַר אַ קירזשנער! אַ טרעהר האָט זיך מיר אין די אויגען פֿערדרעהט נישט פֿאַר מיינע יאָהרען.

מיין אשה צנועה וועט ווייטער זאָגען: בעל תאוה-ניק..

איך וועל אייך שוין לאַנג ניט ברייען:

ביידע שוועסטער האָבען דאָס אייגענע געטהון, כהויה דאָס אייגענע, ניט אומזיסט זעננען זיי דאָך אַ צווילינג געוועזען!

ביידע האָבען משה'לעך בעקוממען, און ביידע האָבען געמוזט אין אַ קורצע צייט אַרום, אַריינזעצען קלינעס אין די קליידערלאַך!

שאָמט אייך נישט, דער כדר עולם איז אַזוי; גאָטס ווילען איז עס, וואָס איז די בושה?

און דאָך ווי אַנדערש איז ביי יעדערער געשעהען!

איין שוועסטער האָט געטראָגען פֿראַנק און פֿריי: פֿאַר גאָטט אין שוהל, פֿאַר לייט אין גאַסס, פֿאַר'ן סטראַזשניק, אַקציזניק און אַללע גאָסט אין שענק!

די אייגענע שוועסטער האָט זיך דערנאָך אין דער ווייט פֿון די שכורים, אין אַ שטיללע שטוב, אין אַ וואַרימע שטוב, און אין אַ ווייס בעטט אַריינגעלייגט:

מען האָט די פֿענסטער פֿערהאַנגען, די גאַסס מיט שטרוי אויסגעלעגט, עס איז אַ באָבע געקוממען; מען האָט נאָך אַ דאָקטאָר געשיקט... דער נאָך איז אַ שמחה געוועזען... און ווי הייסט אַ שמחה!

און עס האָט אָנגעהויבען וואַקסען אַ ניי קליין משה'לע — לתורה, לחופּה ולמעשים טובים! און, אַז זי האָט געזעהען ווי גוט עס איז, שיטט זי שוין יאָהר ביי יאָהר קליינע משה'לעך, און איז אַ בעל-הבית'טע עד היום הזה...

אָבער די צווייטע האָט געטראָגען בסוד סודות, וועהען געקריגען אין אַ קעל-לער, דאָס קינד האָט אָבגענוממען אַ שוואַרצע קאַץ...

איהר קליין משה'לע ליגט שוין לאַנג ערגיץ אונטער אַ צוים, מעהר וועט שוין קיין משה'לעך ביי איהר ניט זיין! און איין גאָטט ווייסט, וואו זי אַלליין איז אַהין געקוממען! — זי איז אַוועק!

מען זאָגט, אַז זי דיענט ערגיץ אויף דער ווייטער וועלט, אַז זי לעקט אַב פֿון פֿרעמדע טעללער... אַנדערע זאָגען, אַז זי לעבט שוין נישט מעהר...

אַ שלעכטען סוף געהאַט!

און דער גאַנצער חלוק איז געוועזען, וואָס דאָס ערשטע איז געשעהען אויף'ן שוהל־הויף, אויף'ן אַלטען בּאַרגעל מיסט, אונטער אַ בּרודיג שטיק וואָללענציוג מיט בּעזילבּערטע אותיות... נור מיט'ן שטריימעל, — און דאָס צווייטע איז געשעהען ערגיץ אין אַ זינגענדיגען וואַלד, אויף פרישען גראָז מיט פרישע בּלומען, אונטער נאַטים בּלויען הימעל, אויסגעזייעט מיט זיינע שטערען, נור — אָהנ'עם שטריימעל:

עס העלפען ניט קיין שמעקעדיגע בּלומען, קיין זינגענדיגער וואַלד, ניט גאָטעס הימעל, ניט זיינע שטערען, ניט גאָטט אַלליין! —

ניט אין זיי אַללע שטעקט די גבורה; אין שטריימעל שטעקט זי! ניט אין פּאַגאַנעס, ניט אין שליפּעס, ניט אין טויזענד־מאָל שאָנערע חנה'לעך, נור אַלץ אין שטריימעל, אין דעם שטריימעל, וואָס איך „בּעריל קאָלבּאַס“ מאַך!

און דאָס נור דערהאַלט מיך בּיים נאַררישען לעבּען פון קאַרטאָפעל!

װענוס און שולמית.

אין קלויז אונטערן אויוון זענען געזעססען צוויי ישיבה־בּחורים, חיים און זעליג. חיים האָט געלעזט הויך פון אַ געשריבּען בּיבּעל, און זעליג האָרט צו און פעריכט אַ שוך מיט אַ פּראָסטער נאָדעל־פאָדם.

„...און שאָן איז חנה געוועזען ווי ווענוס...“

— זאָג מיר, זעליג, איך בּעט דיך, וואָס מיינסט דו מיט׳ן וואָרט ווענוס? — האָט חיים אַ פרעג געטהון

— ווענוס איז אַ מיטהאָלאָגישער גאָט — האָט איהם זעליג געענטפערט שטאָכענדיג אין שוך אַריין.

— וואָס איז אַזוינס מיטהאָלאָגיע?

— דאָס ווייסט דו אויך נישט, חיים?... דו געדענקסט, יענע וואָך איז געקומען צו פאָהרען אַ משוגה'דיגע בּריאה מיט אַ לאַנגען פאַרטוך און מיט אַ רויט מיצעל, און האָט פערקויפט בּזול־הזול לאַקרעץ־פּלעצעל מיך נאָך אַנדערע זיססע זאַכען?

— אַהאַ!

— דאָס איז געוועזען אַ גרעק. און עס איז דאָ אַזאַ גאַנץ פאָלק, וואָס הייסט מיט'ן נאָמען „גרעקען“.

— און אלע פערקויפען לאקרעטצפלעצעל?

— געה, דו נארר, זיי האבען זייער אייגען לאנד—„גריכענלאנד"... די גרעקען זענען איין אלט פאלק... זיי ווערען דערמאנט אין תנ"ך. זייער לאנד הייסט „ארץ יון", זיי אליין — „יונים".

— וואס'ער יון? נישט פון דעם קומט ארויס „איוואן"?

— חס ושלום! יונים זענען נאר גרעקען — „מלכות יון". אט די יונים זענען אמאל געוועזן זעהר א שטארק און א געבילדעט פאלק... דו האסט אוודאי געהערט: אריסטו, סאקראט; זיי ווערען דאך געברויכט פון אונזערע חכמים, ווי פונ'ם רמב"ם... אריסטו, למשל, האט געגלויבט, אז די וועלט איז א קדמון... דאס אלץ זענען גרעקען, נאר די גרעקען, חאטש זיי זענען געוועזען געבילדעט, געקאנט מאהלען, זינגען, שניצען און אלע שאנע מלאכות, זענען זיי פארט געוועזן פראסטע גאצען־דיענער, האבען זיי פראסט געדינט עבודה זרה.

— או — וואו!

— זעהסט דאך! און אט די מעשיות, די ספורים פון די גאצען, פון די אבגאטער, הייסט מיטהאלאגיע.

— אהא! נו, און וואס איז ווענוס?

— אין דער מיטהאלאגיע איז ווענוס די געטין פון שיינקייט...

— וואס הייסט געטין?

— פערשטעהסט דו: ביי זיי האט יעדער פאך, יעדע מלאכה א בעזונדער'ן גאטט, ווי, למשל, מען זאגט ביי אינז, אז יעדע אומה האט איהר שר... למשל שניצערייי, פאעזיע, שאנהייט, געזונדהייט, גבורה...

— האט דאס אליז געטער? נור וואס מיינט מען געטין? א קליין געטיל?

— ניין, גאט איז איין „ער", געטין איז א „זיא".

— הא? נקבות? זיי האבען אריינגעזעצט אין הימעל אריין נקבות?

— ע, חיים, פארוואס מאנגער יא און נקבות נישט?

— אמת; איך האב אבער געמיינט, זעליג, אז געטער דארפען זיין נישט זכרים און נישט נקבות...

— דו מוזט וויסען, חיים, אז די גרעקישע געטער זענען גלייך צו מענשען, דער חלוק איז נור דאס, וואס זיי לעבען אייביג. דערפאר האבען זיי גלייך ווי מענשען קינדער, ווייבער און פלגשים, נור שטארבען קאנען זיי באין אופן נישט! אט, למשל, דער האכסטער פון זיי, יופיטער אליין, דער גרעסטער גאט, וואס האלט דען דונגער אין דער האנד און אלע געטער ציטער'ן פאר איהם אימת מות; ער אליין איז פון דעסטוועגען א פאנטאפעל, א גאר נישט ביי זיין ווייב יונאנא, ווי

א פראָסטער מלמד ביי דער רבי׳צען. איך האָב דיר שוין אַ מאָל דערצעהלט פֿון דעם פֿלוסוף סאָקראַטעס׳עס ווייב, פֿון דער מרשעת קסאַנטיפּע; זי איז געוועזען אַ הונד דער געגען יונאַנאַ! היינט שטעל דיר פֿאָר, וואָס פֿאַר אַ צרות יופּיטער האָט געליטטען; ער האָט זיך אוודאי צעהן מאָל אין טאָג געווינשען דען טוידט... נור ניין, שטאַרבען קאָן ער נישט!

— הכלל — ווענוס?

— אָט ווענוס איז די געטין פֿון דעם שאָנקייט! צונד וועלל איך דיר פֿאָרלעזען איהר געשיכטע.

זעליג האָט אַוועקגעלעגט דען האַלב פֿערריכטען שוך, אַרויסגעשלעפּט אַ כּרודיג פּאַפּיר פֿון בוזעם אונ אָנגעהויבען לעזען:

— ווענוס, אַפֿראָדיטאַ, אַפּאָגענעאַ, פּאָנטאַגענעאַ, אַנדיאַמעטאַ...

— דאָס איז דייטש? איך פֿערשטעה דאָך נישט קיין וואָרט — האָט זיך חיים געוואונדערט.

— נאַרעלע, דאָס זענען די נאָמען, וואָס ווענוס האָט געהאַט אין פֿערשידענע אָרטער אין גריכענלאַנד אונ דערנאָך אין רוים.

— זי האָט מעהר נאָמען, ווי יתרו; וואָס טויגען מיר די נאָמען, לייען די מעשה בעסער!

זעליג לעזט:

„אונטער די פֿערשיעדענע נאָמען איז ווענוס געוועזען היילג אין די פֿערשיעדענע שטעדט, אַלס געטין פֿון דער ליעבע".

— שון נישט שאָנקייט?

— אַלס איינס! „זי איז נישט געבאָהרען געוואָרען פֿון אַ מאַמען, זי איז אַרויסגעשפּרונגען פֿון ים. זי איז אַ בילד שאָנע נקבה, זעהר אַ רייצענדע..."

— אַ רייצענדע? וואָס הייסט דאָס?

— דאָס הייסט זי האָט יעדען גערייצט, אויפֿגעקאָכט דאָס בלוט, וכדומה.

— אַהאַ!

— „זי האָט מען פֿאַרגעשטעלט גאַנץ אָדער האַלב נאַקעט..."

— פֿע!

— „איהר מאַנן איז געוועזען בולקאַן..."

— וואָס איז דאָס פֿאַר אַ מין חיה?

— אויך אַ געטט, דער געטט פֿון פֿייער... אָהנליך צו אונזער תּובל־קין; ער האָט ערפֿונדען די מלאכה פֿון אייזען קאָווען, דאָס הייסט אויף דייטש די „שמיעדע־קונסט", פֿערשטעהסט?

— אַ ביסעל.

— „נור מיט איהם האָט זי קיין קינדער נישט געהאַט..."

— גאָטער גט'ן זיך נישט און האָבען חתונה אָהן חופה וקדושין. „דערפאַר אָבער האָט זי געהאַט קינדער מיט אַנדערע גאָטער און מיט מענשען אויך".

— ווי הייסט? גלאַט אַזוי, ממזרים הייסט עס?

— זיי־זשע נישט קיין שוטה, חיים! אַז גאָטער זענען פּטור פון חופה, קדושין און גט, איז ביי זיי נישטאָ קיין ערוה און קיין ממזרים...

— יאָ, אוודאי, אַז מען וואַשט זיך נישט, דאַרף מען נישט בענשען, דו זאָגסט דאָך אָבער מיט מענשען אויך?...

— נו, וואָס־זשע איז? הלמאי אונזערע בני־אלהים, וואָס זענען דערמאָנט אין פסוק...

— נו, נו, לייען ווייטער.

„מיט מאַרסען האָט זי געהאַט צוויי קינדער..."

— ווי זאָגסט דו? מֶרם צו מרסנאָ?

— נישט מרם, נישט מרסנאָ, נאָר מיט מאַרס'ן, מיט'ן גאָט מאַרס, דאָס איז דער „איש מלחמה", דער גאָט פון מלחמות, דער קריעגסגאָט...

— „צוויי מיט באַקכוסען, מיט'ן גאָט, וואָס האָט צו שאַפען איבער ווין און אַנדערע משקאות".

— דאָס מוז זיין אַמין לוט, אַגוטער שכור!...

— „צוויי מיט מערקור"...

— ווער איז דער?

— מערקור איז דער גאָט פון גנבים, כוחרים, משולחים!

— זעהר אַ געמיינער שדוך.

— מיט איינעם אנחיזעס, אַפּראָסטען בשר ודם, האָט זי זיך געטראָפּען ערגיץ נעבען אַטייך, זייענדיג פערשטעלט אין אַפּאַסטושקע; פון דער וויזיט איז געבאָהרען געוואָרען אַיונגעל... אַמאָל האָט זיך איהר געטראָפען אַזאַ מעשה: עס האָט זי נאָך געיאָגט אַחברה רוצחים — האָט זי זיך בעהאַלטען אין אַהייל און האָט געפונען הערקולעסען".

— ווער איז דאָס?

— דאָס איז אַשטאַרקער גאָט, נישט אפילו אַגאַנצער, נור אַהאַלבער גאָט; איינער אַליין האָט ער אויסגערייניגט אין איין טאָג 36 פערדשטאַלען...

— ווייטער, ווייטער, זעליג; עס הערט שוין אָן צו נודען און קאַפּויער צו גיין, ד'לעבען.

— „הערקולעס איז געקומען אין דער הייל אַריין, ער האָט אַריינגעלאָזט די

רוצחים איינציג־ווייז, איינעם נאָכ'ן אַנדערען, מע האָט זיי צורעכט געמאַכט..."

— פֿע, חלשות!

— „די ווענוס פֿלעגט זיך שטאַרק נוקם זיין אין די, וואָס האָבען געלאַכט אויס דער ליעבע. איינוואָהנער פֿון שטאָדט האָט זי פֿערוואַנדעלט, דאָס הייסט מגלגל געווען, אין אָקסען".

— געגוג! — האָט חיים אויסגעשריען, אויפֿשפּריגענדיג, — עס קעהרט זיך די גאַל! ווענוס, אַ גאָטין, חאַ, חאַ, חאַ! געהאַט טויזענד מאַננען, גע'הרג'ט, געשטאָכען, געקוילעט — נאוף, זנות, רציחה, פֿע!

חיים האָט אויסגעשפּיגען און זעליג איז או פֿגעשטאַנען אין איין צאָרען.

— ע! — האָט זיך זעליג אָנגערופֿען בעליידיגט -- דו ווייסט וואָס דו רעדסט און וואָס דו שפּייסט!... דו נעמסט אַ טהייער, שאָן מלבוש און טהוסט עס אָן אויף דער לינקער זייט, דרעהסט איבער דעם ספּאָדיק און מאַכסט אַ פּורים שפּיעל!... ווענוס איז נור אַ משל, אַזאַ מין אידעאַל, אויף אַזאַ־נ־אַרט, למשל, ווי אין שיר השירים שולמית...

— אַקוראַט! חאַ, חאַ, חאַ! שאָמען מאָגסט דו דיך, זעליג! פּונקט גלייך! שולמית אין שיר השירים איז אַ געזונדע, אַ פֿרישע, אַ שטיק אייזען! די ברידער האָבען איהר געהייסען היטען זייערע וויינגאָרטנער, האָט זי איהר וויינגאָרטען נישט געהיט; דאָס פּנים איז איהר אָבגעברענט, נאָר זי איז נישט קיין ציגיינערין; דער האַלז איז ווייס ווי מירמעלשטיין; זי שמעקט מעהר, ווי אַלע פֿעלדער, וואָלדער און גאָרטנער צוזאַמען! זי קוקט נישט אַראָב פֿאַר בושה און בלאָזט זיך נישט, ווי אַ אינדיק; זי קוקט גלייך, זי האָט זיך נישט וואָס צו שאָמען. זי האָט אַזוינע גופֿע, וואַרעמע, האַרציגע אויגען, ווי צוויי גוטע טויבען! און ליפּען האָט זי — צוויי דינגע, רויטע פֿאָדעם. און זי שנירט נישט דאָס פּיסקעל און מאַכט נישט קיין מאוסע הַוָיוֹת; זי רעדט גלייך, און האָניג גיסט זיך איהר פֿון מויל!... אַז דו זעהסט זי, קומט דיר קיין שלעכטער געדאַנק נישט אַריין אין קאָפּ; גאָר פֿאַרקעהרט: דו פֿערלירסט גאָר די געדאַנקען. זי גיט אויף דיר אַ קוק מיט איין אויג, לאָזט דו דיינע אַראָב ווי אַ גנב; דיין האַרץ אין דיר העבט אָן ציטערען און צאַפּלען, ווי אַ געקוילעטער האָהן. זי איז איינפֿאַך, ריין און ציכטיג, ווי ערשט געפֿאַללענער שנעי! אָט קומט אָן דער זוממער, אַ נייַ לעבען אויפֿ'ן פֿעלד און אינ'ם גאָרטען, די טוּ קעלטויב העבט אָן צו ברומען, די בלומען העבען אָן שפּראָצען, דער פֿייגענבוים בליהט, די וויינטרויבען בלישציען! אַלץ ווערט אויפֿגעלעבט, אַלץ האָט זיך אויפֿגעחאַפּט צו נייעם לעבען און איהר האַרץ האָט ערפֿילט אַ נייַ געפֿיהל! פּלוצים איז דאָס געפֿיהל געקוממען און באַלד מיט'ן גאַנצען שרעקליכען כח! שטאַרקער ווי דער טוידט איז איהר ליעבע טיעפֿער ווי דאָס גיהנום איז איהר קנאה. און איהר ליעבע איז עביג, טייכען וועלע

זי נישט פֿערפֿליסען, דער ים אַליין וועט זי נישט פֿערלעשען... אונ ליעב האָט זי נור איינעם: אַ יונגען, שיינען פּאַסטוך; זי ווייסט נישט, אַז דער פּאַסטוך טראָגט אַ קרוין אויפֿ׳ן קאָפּ, אַז ער איז דער גראָסטער מלך אויף דער וועלט! זי איז פּראָסט, אָפֿען אונ עהרליך, זי קאָן נישט שפּיעלען קיין ראָמאַן, קיין „טשיטשיבאַבע", איהר טהוט וועה, וואָס ער איז נישט איהר ברודער פֿון איין טאַטען אונ פֿון איין מאַמען, זי זאָל איהן קאָנען קושען פֿראַנק אונ פֿריי אין אַלע גאַססען! אָט! דאָס איז שולמית! דאָס איז, ווי דו זאָהסט, איין אידעאַל פֿון איין אמת׳ער יודישער טאָכטער, וואָס האָט אַ טאַטען אונ אַ מאַמען, נישט ווי דיין וועננוס די אויסגעלאַססענע.

— דו פֿערגעסט אָבער איין זאַך — האָט איהם איבערגעשלאָגען זעליג — דו פֿערגעסט, אַז דאָס אַלץ, דאָס הייסט די מיטהאָלאָגיע איז נאָר משלים; דערוּנטער שטעקען פֿילאָזאָפֿישע אונ רעליגאָזע געדאַנקען.

— אדרבא, פֿערקעהרט! גאָר פֿאַרקעהרט די כברא! ווי פֿערקליידט מען דוּיבע געדאַנקען אין נידריגע משלים? ווי פֿערבינדט מען בריליאַנטען אין אַ ברודיגע שמאַטע? אונ וואָס הייסט? צו איז דענן ביי אונז יודען שיר השירים נישט קיין משל? איז דענן נישט שלמה דער רבונו של עולם אַלליין, דער מלך שהשלום שלו? אונ שולמית איז דענן ניט די כנסת ישראל? די ריינע, נור פֿערשוואַרצטע כנסת ישראל?! נאָר סודות אהין, סודות אהער, שולמית איז טאַקי שולמית, אונ וועננוס, להבדיל אלף אלפי אלפים הבדלות, איז אַ זוינס, וואָס איז נישט ווערטה די דייך! האָרסט דו, זעליג? ימח שמה!!! מעק אוים איהר נאָמען פֿון דיין ספר, אונ שרייב — ווי הייסט דאָס מײדעל, וואָס דו בעשרייבסט? חנה, דאַכט זיך?

— חנה.

— נו, שרייב, אַז זי איז אזוי שאָן געווען. ווי... אָדער ניין, שרייב נישט! האָרסט דו! זאָלסט דיך נישט דערוועגען, עס וואָלט געווען אַ העזה פֿון דיר; לאָז דיין חנה מיט די פּיסלעך, ווי די שפּילקע־קאָפּלעך גלייך זיין צו וועמען דו ווילסט, צו מרים׳ן מיט דער פּויק, צו אביגיל׳ן, צו רחב׳ן, צו דלילה׳ן, לאָז זיין צו וועמען דו ווילסט, אפילו צו אסתר המלכה, נאָר נישט צו שולמית, קיינע קאָן נישט גלייך זיין צו איהר, קיינע נישט, האָרסט?!..."—

דער העלמער מלמד.

„אַמאָל איז די וועלט אַזוי פֿערפֿלייצט געוואָרען מיט תאוות" — דערצעהלט שכנא פֿאַר אַ גאַנץ רעדעל יודען אין בית המדרש — אַז מען האָט מורא געקריגען דער רבונו של עולם זאָלל נישט, כביכול, פֿערגעססען פֿאַר גרוים גרימצאָרען די שבועה אונ נישט אָפֿענען די טויערען פֿון הימעל אונ ברענגען אַ מבול, גאָר אָהן נח'ן אונ אָהן דער תיבה. עס איז רחמנא ליצלן, געווען באו מים עד נפש — ווי זאָגט ער, ביז אַהער! עס איז אַזוי ווייט געקוממען, ביז די למ"ד וָא"ו צדיקים האָבען מורא געקריגען פֿאַר זיך אַלליין אונ זענען זיך צוזאַמענגעקוממען אויף איין אסיפה קיין בראַטקעוו. זיי זענען געזעססען אונ האָבען געקלערט זיבען טאָג אונ זיבען נאָכט; עס איז שוין ביי זיי געווען אַ סברא, מען זאָלל מאַכען כלו חייב, לאָז משיח קוממען וועט נעמען איין עק. ס'איז אָבער אין מיטען געווען אַ פּראָסטער יוד, אַ וואַססערטראָגער; ער האָט זיך איינגעשפּאַרט: ניין אונ ניין! ס'איז אַראָבגעקוממען אַ בת־קול, דער מלאך גבריאל האָט זיך בעוויזען; מע האָט געזאָגט, אַז [...]ען ווילל אַזוי אויפ'ן הימעל, אין די עולמות העליונים; אונזער וואַססערטראָגער קוקט נישט אויף די אַללע זאַכען, ער ווילל נישט קיין עבירה טהון! מע האָט זיך אַזוי לאַנג געהאַמפּערט, ביז עס איז געבליבען, מען זאָלל צורעכט מאַכען דען יצר הרע.

אַללע למ"ד וָא"ו צדיקים, זענען געווען פּראָסטע אָרימע יודען; אַ חוץ וואַססער־טראָגער זענען נאָך געווען שוסטער, האָלצהאָקער, שטיינערקלאַפּער וכדומה. נאָר איינער פֿון זיי האָט פּונקט פֿאַר אַ קורצע צייט אָבגענומען אַ גרויסע ירושה פֿון אַ מוהמע, וואָס איז געשטאָרבען אין אַלכּסנדריא של מצרים אונ ער האָט נאָך קיין צייט נישט געהאַט נכשל צו ווערען אינ'ם גאָלדענעם עגל. אָט פֿאַר זיין געלד האָט מען אַראָבגעבראַכט, אונ טאַקי פֿון מצרים, אַ סרים.

מען האָט אַראָבגעבראַכט אַ סָרים, מען האָט איהן פֿערשטעלט פֿאַר אַ גוטען יודען, מיט באָרד אונ פּאות, מיט אַ קאַפּטאַן מיט סטראָקים, שיך אונ [illegible], מיט איין אָפּפֿען האַרץ אונ מען האָט זיך אָנגעהויבען רייצען מיט'ן יצר הרע: אָט דאָ, ביי דעם צדיק, וויז דיין גבורה!

דער יצר הרע איז געקוממען, וואָס זאָלל ער וויססען? ער זעהט אַ יוד מיט באָרד אונ פּאות אונ צולאַכט זיך אויף אַ קול: חאַ, חאַ, חאַ! אַ גרויסע זאַך [...] צו ברענגען צו איינע'עבירה.

איהם איז גאָר נישט איינגעפֿאַלען אַז דאָס איז אַ סרים. ער [...] זיך [...]

איהם אַנידער, הייבט זיך אָן מיט איהם צו וואָרטלען, רעדען אַ ביסעל חנופה, חכמה׳לעך, עזות׳קייט, נבול־פּה; דער סרים אָבער פערשטעהט נישט קיין וואָרט אונ גיט אפילו נישט קיין שמייכעל. דער יצר הרע איז אַזש הייזעריג געוואָרען: דאָס ערשטע מאָל טרעפט זיך איהם אַזוי פיעל אַרבייט ביי איין גוטען יודען. ער גיט אַ פייף; רחמנא ליצלן, עס בעווייזען זיך אַלערליי נשים: גבאי׳טעס, פּראָסטע ווייבער, יונגע ווייבלעך אונ אַזוי נקבות. זיי קומען אָן פּאָרלעך־ווייז, ווי די עופות טמאים אין נח׳ס תיבה אַריין, אָנגעטהון אויף פערשיעדענע אופנים: מיט קרינאָלינעס, אָהן קרינאָלינעס, פערהאָנגענע, פערשטעלטע, האַלב־נאַקעטע, אונ מיט פערשיעדענע מדות: לאַבענדיגע, וויינענדיגע, שעלטענדיגע, שרייענדיגע — אָבער עס העלפט ווי איין אַרבעס אין דער וואַנד! אַ טייך מיט שוויים האָט שוין דען יצר הרע בעגאָסען, ער איז אַזוי מיעד געוואָרען, גלייך ער וואָלט אַ גאַנצע וואָך האָלץ געהאַקט. אונ דער סרים ריהרט זיך אַלץ ניט! דער יצר־הרע גיט נאָך אַ פייף אונ ברענגט אַרויף ר ח ב־ה ז ו נ ה — עס געהט נישט, האָטש צוריים זיך! „איך וועל נאָך מאַכען די לעצטע פּראָבע — זאָגט דער יצר־הרע — מאַססאַזש! איך וועל נאָך פּריוועז איהם אַביסעל איינרייבען!" ער חאַפּט דעם סרים אונ קנייטשט איהן, בייגט איהן, רייבט איהן אונ גליהט איהן. ווער, וואָס? דער יצר־הרע האָט אַזוי לאַנג אומזיסט געאַרבייט איבער׳ן סרים, ביז ער האָט אָנגעהויבען סאַפּען ווי אַ גאַנז, עס האָבען איהם געבראָכען האָנד אונ פיס אונ האָט פּלוצים אָנגעהויבען צו חלש׳ען.

די למד־וא״ו צדיקים האָבען נור דאַרויף אַרויסגעקוקט. זיי האָבען גענומען דעם יצר־הרע, געבונדען מיט דרייסיג בינטלעך כפול־שמונה ציצית, געקוילעט מיט אַ מוהל־מעסער, אַריינגערוקט אין אַ הייסען באַק־אויווען אונ פערברענט אויף קאָהל. נאָכדעם האָבען זיי גענוממען דאָס אַש, אונ, אַז עס איז געוואָרען אַ שטאַרקער שטורם־ווינד, האָבען זיי עס פערשפּרייט אונ צוזייט אויף די פיער ווינקלען פון דער וועלט.

אין הימעל איז געוואָרען אַ גרויסע שמחה, אויף דער ערד אַ גוט יאָהר; אַ לעבען, ווי אונטער דער זונן: די אומות העולם האָבען אויפגעהערט צו האַלטען מלחמה; מאַנן אונ ווייב האָבען זיך נישט געקריגט אונ די קאָטשערעס מיט די לאָפּאַטעס האָט מען נור בענוצט צו חלה באַקען; אַללע מלכים האָבען אַהיים געלאָזט דאָס חיל, די ביקסען האָט מען אַוועקגעשענקט קליינע קינדער אויף ל״ג בעומר, אונ די אַרמאַטען האָט מען גענומען אין די דאָרפער אַריין אונ געשטעלט פאַר סטראַשאַקעס אויף די פעלדער. דעמאָלט האָט מען געמאָגט טייטען מיט די פינגער אויף יעדער אַרמאַט, לאַבען אונ הוזק מאַכען, וויפיעל עס וועט אַריין. עס איז געוועזן אויף דער וועלט שלום ושלוה, לעבעדיג, פרעהליך.

עס וואָלט אַלץ גוט געוועזן, נור די חופּה־שטאַנגען, אַזוי ווי זיי זענען

געשטאַנגען אין שוהל אין איין ווינקעלע, אַזוי האָט זיי קיינער נישט גערירהט, אַללע מאַנסבילן זענען געוואָרען פּרושים, אַללע ווייבער גבאי'טעס און צנועות — אַ גאַנץ יאָהר ימי הגבלה! רבנים, שמשים, חזנים, שדכנים און כלי־זמר זענען אַרומגעגאַנגען פּוסט־און־פּאַס: אוים חתונה־הוצאות, אוים חתונה־קליידער, אוים נדן, אוים חופּות — הכלל, נור מען זיצט און מען לערנט!

די וועלט האָט זיך פערזאָרגט: ס'טייטש? שטאַרבען שטאַרבט מען און קיינער ווערט נישט געבאָהרען! עס איז אַזוינס נאָך נישט געהערט געוואָרען! — און גאָטט ווייסט, וואָס עס וואָלט געווען, ווען נישט דער חעלמער מלמד!

אָט הערט אוים אַ מעשה:

נאָך פאַר די למד־וא"ו צדיקים'ס אסיפה האָט אַ חעלמער מלמד דערפיהלט, אַז דער יצר־הרע דלובעט איהם שטאַרק דעם מוח... ער האָט איהן געשלעפּט אין בית־המדרש אַריין — אָח איז מיר! — ער געהט מיט; ער איז מיט איהם געפאָהרען צו אַ גוטען יוד, מהיכי־תיתי, ער פאָהרט גאַנץ גערן; ער געהט מיט איהם אין מקוה אַריין, דער ימח־שמו'ניק האַלט צו די נאָז — נור געהן געהט ער. דער מלמד האָט געזעהען, אַז עס איז שלעכט, ער קאָן פערלירען דאָס מלמדות, האָט ער זיך מישב געווען און איז עטלאָפען העט, העט אין וואַלד אַריין...

זיבען יאָהר איז ער געווען אין וואַלד, געשלאָפען אויף דער גאָלער ערד, געגעססען פוילע וואָרצעל און געזאָגט תהלים מיט זוהר. ער איז אַ ווי אויסגעדאַרט געוואָרען, אַז מען האָט איהם געקאָנט דורכזעהען דורך איין אויער פון אַ נאָדעל, און אַזוי דורכזיכטיג, אַז מען האָט איהם גאָר נישט געזעהען. ער איז פּראָסט געוואָרען אַ רואה ואינו נראה, איהר פערשטעהט?

אַז ער איז געקומען צו דער מדרגה, האָט ער זיך אויפגעהויבען צוריק צו געהן אין ישוב אַריין; איהם האָט זיך געדאַכט, אַז אַצונד איז ער שוין אויף עביג בעפרייט פון'ם יצר הרע, אַז ער מאָג שוין פאָהרען אַהיים.

נור קוים ער איז אַרוים פון'ם וואַלד — חאַפּט זיך אויף פּלוצים אַ שטורמווינד, און קעהרט איבער וועלטען! דאָס איז געווען פּונקט דעמאָלט, ווען די למד־וא"ו צדיקים האָבען צושפּרייט דעם יצר־הרע'ס אַש אויף אַללע פיער עקען פון דער וועלט, און עס האָט איהם, ניט פאַר אייך געדאַכט, אַריין געפּרושעט אַ שטויב אַש אינ'ם לינקען אויג. אַ שיינע מעשה! דאָס לינקע אויג האָט אָנגעהויבען צו זעהען אַזוינע זאַכען וואָס, רחמנא ליצלן, מען זעהט עס נישט אויף דער גאַנצער וועלט. פון'ם לינקען אויג האָט זיך באַלד אָנגעשטעקט דאָס רעכטע אויג, באַלד איז עס איהם געקראָכען אין מוח, נאָכדעם אין האַרצען אַריין; איך וועל אייך

נישט לאַנג בדייען — דער חעלמער מלמד איז געוואָרען פֿולל מיט יצר־הרע, אונ אַז ער איז געקומען צוריק אין ישוב אַריין, האָט ער, וואָס טויג אייך מעשיות, צוריק אָנגעשטעקט די גאַנצע וועלט.

מיין זיידע, עליו השלום, וואָס האָט מיר דערצעהלט די מעשה, פֿלעגט אַלץ זאָגען, אַז ווען נישט דער חעלמער מלמד, וואָלטען מיר שוין לאַנג נישט געוועזן אויף דער וועלט! אונ ווען ער, דער זיידע עליו השלום, האָט געזעהען אַ חתונה, אַ בּרית, אָדער אַ פּדיון הבן, פֿלעגט ער אַלץ זאָגען: „דאָס איז דעם חעלמער מלמד׳ס מלאכה; אין יעדען פֿון אונז שטעקט אַ שטיק חעלמער מלמד!...״—

אַלְטְוַארְג.

ערצֶאהלְט פֿון אַ פּוּרִים רָב.

(מיט אַ קליינע הקדמה).

1.

איהר האָט מיך געמאַכט פֿאַר אַ פּורים רב*), — בין איך! וואָלט איהר מיך אויסגעקליבען אַלס שתדלן אין וואָס עס איז פֿאַר איין עסק, אַלס גבאי אין אַ חברה של צדקה, אַלס רעדעל־פֿיהרער אָדער קאָבער־לעפֿעל פֿון אַ פּאַרטיי, וואָלט איך אַלץ געקענט זיין! אפֿילו, ווען איהר מאַכט מיך פֿאַר אַ גוטען יוד פֿאַר איין עולם חסידים, וואָלט איך אויך געוועזען! איך בין קיינמאָל נישט געגען קהל, געגען חברה, געגען פּאַרטיי אונ, וואָס מען וויל, בין איך. איהר מיינט, מען דאַרף זיין פֿעהיג דערצו? אַז אסור! נישט אינ׳ם אויסגעוואָהלטען שטעקט די קראַפֿט! ווען מען וואַרפֿט „הורראַ״! דער פֿליהט; ווען מען שטעלט זיך אויפֿ׳ן קאָפּ, דער איז הויך; ווער עס טראָגט דאָס שטריימעל דער איז רב! צו ווען מען פֿאָהרט, ווען מען גיט פּדיונות, — דער מאַכט אָן התלהבות אונ דבקות, דער פֿיהרט דאָס רעדעל! יעדער איינציגער פֿון דער חברה האָט אַ קליין ביסל אמונה, אַ קליין פּיצעל בטחון, אַ שטיקעלע ווילען. אונ, אַז מען לעגט דאָס צוזאַממען אין איין בּוזעם־טאַש אַריין, ווערט דער בעל־הבית פֿון בּוזעם־טאַש אַ גרויסער מאַנן, אַ פֿייערדיגע זייל;

---

*) אין ליטא אונ פּוילין איז אין חסידים שטיבליך אַ מנהג אויסצוקלייבען אויף פּורים, אַ פּורים־רב [illegible]וואָס איז מחויב אַלעמען פֿרעהליך אונ לוסטיג צו מאַכען.

אַ זונן, און שטראַהלט אַרויס פֿון זיך אמונה און בטחון, אויך קריגט ער שוין איין אַיי־זערנע גבורה מויערן צו ברעכען.. אַ זהאָ ראיה צערפֿאַלט זיך די חברה, ווערט דער גרויסער צוריק קליין, נישט אָנזעהעוודיג; ער ווערט אין גאַנצען פֿערלוירען.

דאָס זעלבע איז מיט אַ פּורים־רב. מיינט נישט, אַז ער דאַרף זיין בטבע אַ לץ, אַז ער מוז שיטען מיט גלייך־ווערטליך און וויצען! אויב דער עולם וויל און קען, איז געווג, אַז דער פּורים־רב זאָל טייטען מיט אַ פֿינגער, דער עולם זאָל פֿאַללען אונטער די באַנק פֿאַר געלעכטער; אויב נישט, העלפֿט קיין חכמה און קיין קונצען. און דאָך, מודה מוז איך זיין, אַז איהר האָט געטראָפֿען מיט דעם, וואָס איהר האָט מיך געמאַכט פֿאַר אַ פּורים־רב! וואָרום דען אמת זאָגענדיג, אַביסל ליצנות שטעקט שוין אין מיר בטבע: אפילו אַז איך בין שוין גאָר ערנסט, אַז איך רייט שוין גאָר מיט גרוים דלות אויפֿען בעזעם, אַז איך בלאָז מיך שוין גאָר אָן, ווי ממש עפּיס רעכטס, — זיצט אויך עפּיס אין מיר און לאַכט... און ווער איך אַמאָל גאָר אין כעס, איך שיט שוין מיט פֿייער און שריי: רוצחים! הינדשלעגער! וכדומה, לאַכט אויך עפּיס אין מיר... עס לאַכט, אפילו ווען איך וויין; ווען דאָס האַרץ, דאַכט זיך, וויל צוברעכען ווי אַ שאַרבען... עס איז אַ ביטער געלעכטער, נאָר עס לאַכט... „עס איז דאָך נור — לאַכט עס אין מיר — עס איז דאָך נור אַ פּורים שפּיעל"! און צווייטענס וועט איהר ביי מיר ווירקליך נישט וויססען, בין אָרור המן לברוך מרדכי, וויל — וויל איך אַליין וויים נישט! כל זמן איך קוק מיט מיינע אייגענע אויגען אין דער מגילה אַריין, זעה איך; כל זמן דער קורא לייענט, זינגענדיג־שנאָר־כענדיג, האָר איך; לעג איך אָבער אַוועק די מגילה, אָדער דער קורא בלייבט שטיל, פֿערגעס איך און וויים ווייטער נישט! דאָס קומט דערפֿון, וואָס מען האָט, בעונותינו הרבים, אָבגעשטעלט די זונן און געהייסען זיך דרעהען דער ערד. פֿון דעמאָלט אָן דרעהט זיך מיר אין מח!.. אַז אַ מענש פֿיהלט נישט קיין פֿעסטען באָדען אונטער די פֿים! דער בעל־הבית פֿון קליינסטען שטעדטיל איז שוין נישט ווי פֿערזעססען אויפֿ'ן אָרט, שוין נישט אַזוי פֿערשטאַרט און פֿערגלייווערט ווי אַמאָל... דער וועג פֿון וויעג ביז'ן קבר איז שוין נישט אַזוי קורץ, שוין נישט איבערצוזעהן: אַ מענש ווערט געבוירען אין מערב, גט זיך מיט'ן ווייב אין צפון, באַנקראָטירט אין דרום און מאַכט גלגול מחילות קיין מזרח אָדער פֿערקעהרט! און געה וויים אויפֿ'ן כף הקלע, ווער המן ווער אחשורוש און ווער, להבדיל, מרדכי איז? אין אויסגעמישטע וועלט... ווי גלעזערנע פּעריל אין קאָלעידאַסקאָפּ. מישען זיך איבער די פֿערשיעדען פֿאַרביגע, פֿערשיעדען־פֿאָרמיגע אידעען; די ליניען ברעכען זיך, די רעדער וויקלען און פּלאָנטען זיך און געה וויים, וואָס גוט און וואָס שלעכט איז...

נור, איך בעט אייך, שלאָפֿט נישט איין... איך ענדיג שוין די הקדמה... נעמט דערווייל אַ ביסל בראָנפֿען... אייגענטליך אָבער, וואָס

דערצעהלט מען אייך? איך פֿלעג אייך דערצעהלען ווייניגסטענס, הערצרייסענדיגס און איהר האָט געלאַכט; מיך האָט אַ וואָרם אין מח געביסען, מיך האָט אין האַרץ דער טייוועל מיט אַללע זיינע משרתים געריססען, און איהר פֿלעגט פּלאַצען פֿאַר געלאָכטער. זאָלל איך ווייטער פּרוּווען?

איך קוק אַרויס דורך די פֿענסטער און זעה גאַנצע לאָנקעס, בעוואַקסען מיט בלומען און דאָרנער. די בלומען זענען די גוטע, הערצלאַבענדיגע מעשה'ליך, און די דאָרנער זענען מעשה'ליך, וואָס שטעכען און ברעננען! וואָס זאָלל איך אויסרייסען פֿאַר אייך? אַ בלימיל? געוויסס! ווי הייסט עס אינ'ם בעקאַנטען ליעד? — דער רבי האָט געהייסען לוסטיג זיין! איך שטרעק אויס די האַנד, נאָר צו וועל איך טרעפֿען? עס איז דאָך פּורים, אַ ביסל האָב איך געטרונקען, דאָס אויג איז נישט זיכער, די האַנד איז נישט פֿעסט... איך זאָל נור קיין טעות נישט האָבען...

2.

איך שטרעק אויס די האַנד, די לאַנגע האַנד פֿון אַ פּורים־רב אין דער פּורים־וועלט אַריין און טרעף קיין חינא, און רייס אויס אַ בלימעלע — אַ מעשה'לע האָרט!

אַ מאָל איז געוועזען אַ חינעזישער חכם; ער האָט דורכגעמאַכט אַללע עקזאַמענס, דורכגעלעזען און אויסוועניג געקענט אַלע ספרים, געדרוקטע און געשריבענע, הייליגע און „וואָכענדיגע", מיט איין וואָרט — אַלץ, וואָס אַ חינעזער האָט אַ מאָל אַריינגענאָרט אין אַ טרוקען חינעזיש וואָרט און פֿערקלאַפּט און פֿערהאַמערט אויף טויט! ער האָט נור געדאַרפֿט אָפּעפֿענען דאָס מויל, עס זאָללען זיך ארויסקאָלשען גאַנצע מגלות, גאַנצע ספרים; מיט'ן שער, מיט'ן „תם ונשלם", מיט אַלע ציטאַטען און אַלע בעמערקונגען פֿון בחור הועצער, וואָס זענען נאָך אין חינא אין דער מאָדע, ווי ביי אונז מיט אַ יאָהר פֿופֿציג צוריק... האָרען האָט ער שוין נישט געקענט, עס איז שוין פֿאַר איהם קיין נייעס נישט געוועזען: זעהן האָט ער שוין נישט געהאַט וואָס — אין חינא זענען זיך „מאָרגען", „נעכטען" און „היינט" ענליך ווי צווילינגס־ברידער — האָט ער זיך טאַקי געלעגט שלאָפֿען! ער האָט זיך מיטין גרויס געלעהרטען מונדיר, ווי דער שטייגער איז אין חינא, געוואָרפֿען אין בעט אַריין, גענומען די שלאָפֿמיץ איבער די אויערען און אויגען און שלאָפֿט... פֿון צייט צו צייט שנאָרכט ער. עס טרעפֿט, אַז ער רעדט חכמות פֿון שלאָף, נאָר עטליכע מאָל אין טאָג עפֿענט ער דאָס מויל, מען זאָל איהם אַריינשיטטען עטליכע קאָרנדליך רייז, אַריינגיסען עטליכע טראָפּען טהע פֿון פֿייגעל־נעסט... און עפֿענט אפילו דערביי די אויגען נישט אויף...

ער איז אַזוי געשלאָפען אַ יאָהר, צוויי צו דריי און אפשר הונדערט יאָהר... אין אַ לאַנד, וואָס האָט אַ געשיכטע פון הונדערט טויזענד יאָהרען איז אַ יאָהר און הונדערט יאָהר כמעט אַלץ איינס... נור פלוצים איז ער, ווי אַ געביססענער אַרויסגעשפרונגען פון בעט. אַ צוועלף־פונטיגע יאַפּאַנישע האַרמאַט האָט איהם אויפגעוועקט... אין דער צייט, וואָס דער חינעזישער געלערנטער איז געשלאָפען, האָט יאַפּאַניען שטודירט! עס איז געגאַנגען צו דער קלוגער מאַדאַם אייראָפּא אין שוהלע אַריין און — האָט זיך אויסגעלערנט — שיסען! און עס שיעסט... פיף־פאַף־טראַך! פיף־פאַף־טראַך! דאָס האָט ער נישט פאָרגעזעהן; דאָס האָבען איהם הייליגע און וואָכעדיגע ספרים פריהער נישט געזאָגט, און קיינער האָט עס איהם, ביי דער גאַנצער צייט, וואָס ער איז געשלאָפען, אין חלום נישט ענטפלעקט... ער רייסט אַראָב די שלאָפמיץ: בים־באָם־טראַך; די אַרמאַטען קלינגען נאָך האָבער, נאָך שרעקליכער! ער קוקט זיך אום — אין שטוב איז קיין נפש נישט דאָ.. דאָס הויזגעזונד מיט דער גאַנצער דינערשאַפט זענען ענטלאָפען ווי פון אַ שרפה און האָבען דען שענסטען, און בעסטען, דען גרויס געלערנטען — גאָר פערגעססען... ער לויפט צו צום פענסטער, קוקט אין גאַס אַריין! זאָל גאָט שומר ומציל זיין! צי איז ער שכור? צי איז ערד־ציטערניש? הייזער, שטאַרקע, פעסטע הייזער און פאַלאַצען, וואָס מען האָט געבויט אויף אייביג, — אויף חינעזישען אייביג — הוידען זיך, וויעגען, ציטערן, פלאַצען און פאַללען... ער פאַלט אויך אום פאַר שרעק... ער ליעגט און קלערט, אפשר דאָס ערשט מאָל אין לעבען. ווארום זייט ער לעבט, האָבען איהם קאָנפוציוס מיט זיינע מפרשים געגעבען יעדע רפואה פאַר דער מכה, יעדע אַנטוואָרט פאַר דער פראַגע; מען האָט נור געדאַרפט אַריין קוקען און זעהען, און וויססען! ערשט היינט קלערט ער; היינט, ווען די יאַפּאַנער באָמבאַרדירען דאָס האַרץ פון חינא! — גאָטט, גאָטט! — וויינען די אַלטע אויגען פערצווייפעלט, — אַ נייע חכמה אַ שיס־חכמה... ווי קאָן מען רעטען זיך און גאַנץ חינא צוזאַמען! נאָר לאַנג קלערען איז דעם געלעהרטענס מח נישט אימשטאַנד, און דער חינעזישער חכם בלייבט ליגען אויף דער ערד פערחלשט, פערשמאַכט...

ער ליגט און איך זעה, אז דאָס מעשה׳לע געפעלט אייך נישט!.. ווי הייסט, היינטיגע צייטען און אַ מעשה׳לע פון דער פרעמד, נישט פון אונזער וועלט!

וואַרט, בייסט וויטער, עס וועט זיין אַ יוד אויך!

איהר האָרט ווי עס קלינגט: — האַנדעל! האַנדעל! פרנסה דאַרף דאָס יודעלע, זאָל זיין אייראָפּא, זאָל זיין חינא, זאָל זיין וואו עס איז; אַ וועלטשטאָדט אָדער אַ קרעהווינקעל: האַנדעל! האַנדעל! אונטער דונער און בליץ, אונטער יאַפּאָנישע קוילען, זאָל זיין דערביי ערד־ציטערניש — האַנדעל. מען מוז עססען און חדר־געלד צאָהלען! אַלט־וואַרג קויפט אַ יוד, דאָס, וואָס אַלע וואַרפען שוין אויפ׳ן מיסט אַרויס, דאָס,

וואָס מען כאוסט זיך שוין אין האַנד אריין צו נעמען; דאָס פֿערשמוצטע, צוריססענע, צופֿליקטע, דאָס קויפֿט ערשט אַ יוד און פֿערקויפֿט! אַבי געהאַנדעלט!

נור אין חינא, וואו דאָס אַלטוואַרג איז אַזוי הייליג, שטעהט דאָס געשעפֿט נישט גוט; מען פֿערקויפֿט זעלטען, פֿאַר פּקוח־נפֿש, אָבער ווייטער נישט! איינינקליך טראָגען דאָס, וואָס די באָבע און דער זיידע האָבען שוין בירושה בעקוממען; זעלטען עס טרעפֿט זיך אַ שטיקיל סחורה!

דער יוד דאָך טהוט זיך זיין׳ס און פֿערלאָזט זיך מיט דער רעשט אויף דעם, וואָס שפּייזט דען וואָרם אויפֿ׳ן פֿעלד און דעם האָז — אין וואַלד, און שרייט אין אַללע גאַססען: — האַנדעל! האַנדעל; און דער הייזעריג, דין אויסגעפּיפּענער „האַנדעל", שניידט זיך דורך דורך די גראָבע באַססען פֿון די 12 — פֿונטיגע ארמאַטען און פֿערדרעהט זיך ביז צום אויער פֿון פֿערחלש׳טען חינעזישען חכם.

דער שפּרינגט אויף: אַ יוד רופֿט! אַ יוד איז דאַ! אַ יוד, וואָס איז נישט קיין פֿראַנצאָזישער, דייטשער, יאַפּאַנישער אָדער חינעזישער חכם, נור אַ וועלט־חכם! אַ יוד, וואָס האָט שוין פֿון יעדען אויבען ברייט געגעסען און איז אויף יעדער באַנק געשמיססען געוואָרען... דער וועט אין עצה געבען! מיט אַלעם האַנדעלט ער, אַלץ ווייסט ער!

— יוד! שרייט דער חינעזער, צושפּרינגענדיג צום פֿענסטער פֿון שטוב

— איך בין דאָ, חינעזישער חכם! ענטפֿערט דער יוד, צושפּרינגענדיג צום פֿענסטער פֿון דער צווייטער זייט, פֿון גאַסס; און ווען נישט די שויב אין דערמיט, וואָלטען זיך וועניגסטען ביידע נאָז געקושט!

— האָסט אַלט־וואַרג? פֿראָגט דער יוד.

— אַסך, אַסך...

— וועסט פֿערקויפֿען..

— ניין, נישט פֿערקויפֿען, נישט פֿאַר געלד, חלילה! נור אַוועק געבען, אויסטוישען.

— אויף אַנדער אַלטוואַרג? טויש איז אויך אַ מסחר, טראַכט דער יוד.

— ניין, נור אויף אַ חכמה! אויף אַ חכמה, פֿון וועלכער די יאַפּאַנישע תלמידים און אייראָפּעאישע מלמדים ווייסען נישט. חינא מוז מען רעטען. מיט חכמה רעטען.

— חכמה אויפֿ׳ן לאַגער, — ענטפֿערט דער יוד, — האָב איך נישט.

— נור וואו בעקומט מען זי? וואו? שרייט דער חינעזער.

— די אַדרעס ווייס איך! מעקלעריי טראַכט דער יוד, איז אויך אַ געשעפֿט; זאָג!

— און וואָס וועל איך בעקומען דערפֿאַר?

— וואָס די ווילסט, מיין גאַנץ אַלט־וואַרג

— מאַכט חווק?

— אַ וואָרט אַ מאַן, אַ חינעזיש וואָרט!

נור דער יוד גלויבט נישט אויפ'ן וואָרט; פריהער וויל ער דאָס אלט־וואָרג, דערנאָך ערשט וועט ער געבען די אדרעס.

— און וועסט מיך נישט נאַרען? האָט ווייטער דער חינעזער מורא.

— איך שוואָר ביי גאָט!

— ווייניג.

— ביי דער תורה!

— עט!

— ביים פאָלק ישראל! דער חינעזער פּערקרימט זיך.

— ביי באָרד און פאות.

די שבועה נעמט אָן דער חינעזער פאַר וויכטיג און — דער יוד איז שוין אין שטוב, דער זאק זיינער איז שוין אָפען און דאָס בלי־בית מיט'ן ביסיל קליידער, וואָס די הויז לייט און דינערשאַפט האָבען איבערגעלאָזט זעננען שוין פערשוואונדען אין זאַק.

— אצונד זאָג! — שרייט דער חינעזער.

— נאָך נישט, ענטפערט דער יוד.

ער וויל נאָך די שלאָפמיץ, זי איז אַלט! ער וויל נאָך דעם מרייר פון לייב, ער איז נאָך עלטער! ער איז מיט עטליכע דורות עלטער פאַר דער שלאָפמיץ.

נאָכ'ן אויסטהון דעם מונדיר, בעווייזט זיך ערשט, אַז די וועש פון לייב איז אויך אַלט־וואַרג! ער איז אַזוי לאַנג געשלאָפען און די וועש נישט געטוישט!

און דער חינעזער גיט אַוועק די שלאָפמיץ, טהוט אויס דעם מונדיר, די וועש קריכט איהם אליין אַראָב פון לייב.

— שוין? פרעגט ער נאַקעט און פערצווייפעלט.

— נאָך נישט, — ענטפערט קאַלט־בלוטיג דער־יוד.

— דער צאָפּ דיינער איז אויך מיין! ער איז אַזוי אַלט ווי גאַנץ חינא!

דער חינעזער לאָזט זיך פערצווייפעלט אָבשניידען דעם צאָפּ און דער פּאָפּ שווינדט אויך אין יודישען זאַק —

— אצונד וועל איך דיר געבען די אדרעס, מאַכט דער יוד, נאָר געדענק, אַז איך בין דיר נור ערב, אַז דאָרט, וואו איך וועל דיר אָנווייזען, איז דאָ די סחורה, וואָס די דאַרפסט! נור איך בין נישט מחויב צו ווייזען דיר דעם וועג אַהין דאָרט, און בין נישט ערב דערפאַר, אַז מען וועט די סחורה געבען!

— גוט, נור אהער די אדרעס!

— אין גן עדן, אויפ'ן עץ הדעת! ענטפערט דער יוד און שפּרינגט אין איין

אײלעניש אַרױס דורכ׳ן פֿענסטער.

דער חינעװער איז געפֿאַלען חלשות.

דער װעג אין גן עדן, געפֿינט זיך אין אַלע הײליגע ספרים; די מלאָכים, װאָס היטען דעם גן עדן, װאָלטען זיך אפשר געלאָזט איבערקױפֿען, נאָר װי קומט מען אין גן עדן אַרײן אָהן אַ צאָפּ?

. . . .

בכאן, ברידערליך, לאַכט'מען! איז אײך װעניג, נעמט נאָך אַ טרינק בראָנפֿען... איז לעער די פֿלאַש, שיקט אין מאָנאָפּאָל...

אויב איהר װילט װעל איך אײך דער־צעהלען נאָך אַ מעשה, אפשר װעט זי בעססער געראָטען! װעניגסטענס, װעט איהר געװאָרען װערען, װאָס עס װערט פֿון אַלט־װאַרג.

3.

און די מעשה האָט זיך מיר שױן אַלײן געטראָפֿען... נישט אין חינא נאָר אין װאַרשױ! געשטאַנען בין איך בײ דער בראָדיגער װײכסעל, װאו עס װאַקסען די באָרגער מיסט, װאָס די קלוגע און פֿײן־געלערנטע שטאָדט װאַרפֿט פֿון זיך אַרױס, און װאו זי אַלטע, אױסגעדיענטע װײבער קלױבען אַלט־װאַרג: שטיקליך אײזען, קופּער, נישט דורכגעברענטע קױלען צװישען אַרױס געװאָרפֿען אַש פֿון פֿאַבריק, װי אױך אַללערלײ שמאַטעס.

עס איז אונטערגעגאַנגען די זון, און דער שװאַרץ־גראָער נעבעל, די קױטיגע װײכסעל מיט'ן ברױנע־בלאָה־פֿערװײנטען הימעל האָבען זיך צוזאַממענגעגאָסען אויף אַ װאונדערליך חלשות'דיגען פֿאָן, אויף װעלכען עס האָבען זיך אַרומגעדרעהט אײניגע, ביינעריגע װײבער־שדים און געגראָבען אינ'ם מיסט מיט שטיקליך אײזען; מאַכענדיג מיט די בלױסע פֿינגער.

נאָר יעדע װײבערישען שד איז געלעגען אײן אָפֿענער זאַק, װאו, דאָס אַלט־װאַרג איז פֿערשװאונדען געװאָרען...

עס פֿאַלט צו די נאַכט, אײן שד נאָכ'ן צװײטען נעמט דען זאַק אויף די פּלײצע און געהט אין דער בעלײכטעטער שטאָדט אַרײן. אײנע נור בלײבט, אײנע די מאוס'טע, די שרעקליכסטע...

עס שװימט אַרױס אַ פֿערגעלבטע לבנה, עס צינדען זיך אָן צװײ שורות ליכט, װאָס קוקען מיט ציטערניש אין דער װײכסעל אַרײן — און זי שטעהט, און קלױבט, און קלױבט...

איך בעמערק ערשט, אַז זי קלױבט נישט װי אַללע פֿרױען; אַז נישט אַלץ,

וואָס עס קומט איהר אין דער האַנד אַריין, לעגט זיך אין זאַק. זי, קלויבט קיין מעטאַל, קיין קוילען, נאָר שטיקליך שמאַטעס, שטיקליך קאָליערטע שמאַטעס.

איך געה צו און פרעג:

— אַלט־ווייב, וואָס זאָללען דיר די קאָליערטע שמאַטעס?

— אַז דו וועסט זוכה זיין, וועסט דו זעהען! אָנטפערט זי מיט אַ וואונדערליך האַרט קול. און אין די אַלטע פערטיעפטע אויגען, בעווייזט זיך ווי אַ בליץ פון צאָרן און חוזק צוזאַממען.

זי האָט געענדיגט; פערבינדט דעם זאַק און וואַרפט איהן אַרויף אויף די אַקסעל.

— וואו אַהין געהסט דו, אַלטע?

— אַז דו וועסט זוכה זיין, אָנטפערט זי, וועסט דו זעהען.

איך געה איהר נאָך...

נאָך וואָס? גאַנץ איינפאַך, ווייל איך האָב דעמאָלט נישט געהאַט ערגיץ אַנדערש וואו צו געהן...

איך געה איהר נאָך און פלוצים אָנדערט זיך אַלץ אַרום... אוים וואַרשוי, אוים וויכּיסעל — אַ זאַנד, אַ זאַנד אָהן אַ קאָליער, אַ מדבר... און איבער דער מדבר — אַ וויסטער הימעל, אָהן לבנה, אָהן שטערן, און פאַר מיר געהט מיט קליינע טריט דער אַלטער ווייבערישער שד, מיט'ן שוואַרצליכען זאַק אויף די אַקסעל... שטיל, איך הער מיינע איגענע טריט נישט אין קוילערדיגען זאַנד. צייטענווייז דאַכט זיך מיר דאָך, אַז דער ווייבערישער שד קוקט אויף מיר פון הונטען, אַז זי לאַכט שטיל, שטיל פון צווישען די ברוינע־בלאָהע, פערברענטע ליפּען, פון אָפענעם מויל אָהן צעהן!

איך געה איהר נאָך, איך געה אין פיהל מיך זעהר שלעכט; מיר דאַכט זיך, אַז איך געה נישט, נאָר זי שלעפט מיך! זי ציהט מיך, חאָטש איך זעה נישט דען שטריק...

פלוצלינג ווערט מיר די אַלטע כשוף־מאַכערין פערשוואונדען, אין דער ערד פערפאַללען... וואָס איז? איך מאַך עטליכע טריט ווייטער און בעמערק ערשט אַ הייל, אין וועלכער זי האָט זיך אַראָב געלאָזט. פאַר אַן ברירה, ווייל אַלליין בלייבען אין דער גראָה־וויסטער נאַכט וויל איך נישט, שפּרינג איך איהר נאָך אין דער הייל אַריין. אין הייל איז פינסטער, און שרעקליך לייכט אין דער פינסטערניש דער אַלטערס געזיכט. עס לייכט געל און אינ'ם געלען, ליכטיגען פלעק ציטערן אַרום עטליכע העלערע שטראַהלען ביי זייער שיין. זעה איך, וואָס די אַלטע טהוט, זי וואַשט די שמאַטעס, וואָס זי האָט צוזאַממען געקליבען אויפ'ן מיסט אין צוויי איימער — איך קוק מיך שטאַרקער צו און דער זעה, אַז איין איימער איז פולל מיט אַ רויטער און דער צווייטער מיט אַ דורכזיכטיגער פליססיגקייט...

— נאָך וואָס וואַשט דו די שמאַטעס? פֿראָג איך.

— וועסט זוכה זיין, וועסט דו זעהען! אָנטפֿערט די אַלטע.

— וואָס האָסט דו אין דעם איימער? פֿראָג איך, אָנוויזענדיג אויפֿ'ן איימער מיט דער דורכזיכטיגער פֿליססיגקייט.

— טרעהרען, — אָנטפֿערט די אַלטע, — טרעהרען, פֿון דיינם גלייבען, מענש= ליכע טרעהרען!

אונ האַלב זינגענדיג גיט זי צו:

טרעהרען געפֿאַללענע, טרעהרען געגאָססענע, טרעהרען פֿערשלונגענע, דער= שטיקטע אונ דערוואָרגענע...

— אַ ל ל ע טרעהרען?

— אָה, ניין! עס וואָלטען ימים געוועזען... דאָס זענען נור ריינע טרעהרען, נור ריינע טרעהרען... טרעהרען פֿון אָרימע לייט, טרעהרען אויף גלות השכינה, טרעהרען אויף אַללעם, וואָס איז לעבענדיגערהייט פֿערשטאַרט, פֿערגליווערט אונ שטומפיג געוואָרען...

— אונ אינ'ם צווייטען?

— בלוט... רויט, ריין מענשען בלוט... מענשען בלוט, פֿערגאָסען פֿאַר דער צייט, פֿערגאָסען אומזיסט... אַזאַ בלוט, וואָס די ערד וויל דערווייל נישט איינזאַפּען, ווייל זי קאָן נאָך דערפֿון נישט פֿרוכטבאַר ווערען!... ריין בלוט, היילינ בלוט, יונג בלוט...

— אונ אין דעם אַללעם וואַשט דו...?

— די אַלטע שמאַטעס, ווי דו זעהסט!...

אונ וויטער אָנדערט זיך אַלץ אין מיינע אויגען... די שמאַטעס, געוואַשען אין טרעה= דען אונ אין בלוט, ווערען וואָס אַ רגע ריינער, בלאַנקענדיגער, ליכטיגער... ליכטיגער אויך ווערט אין דער הייל... ליכטיגער אונ יונגער דער אַלטערס פנים... עס איז שוין נישט אַזוי שאַרף=ביינעריג ווי פֿריהער... דאָס רויטקייט אַרום די אויגען פֿערשווינדט, אַ לייטזעליגער שמייכעל בעוויזט זיך איהר אויפֿ'ן פנים אונ צושפרייט זיך פֿון אויער צו אויער, אונ די אויגען אַלליין, די אַלטע אויגען, הייבען אָן לייכטען מיט אַ וווייך סאַמיטענען בליק... אונ וואָס ריינער עס ווערען די שמאַטעס, העללער ווערט אין דער הייל; ליכטיגער דאָס פנים, ווייכער אונ שטראַהלענדיגער די אויגען! אונ יונגער ווערט זי אין גאַנצען, יונגער אונ שלאַנקער... פֿון קערפּער פֿאַללען אַראָב די אַלטע שמאַטעס... עס בעווייזט זיך אַ וווּנדערליך געטליכע שאָנהייט אָהן איין אייגהיל —

— גאָטט! שריי איך אויס, ווער ביסט דו?

— אַז דו וועסט זוכה זיין, וועסט דו ווייסען...

געענדיגט די וועש... די אַלטע שמאַטעס זענען אין גאַנצען ריין, זיי שיינען, בלאַנקען אינ לייכטען מיט טויזענד קאָליערען... אונ די געוועזענע מכשפה איז יונג! יונג... גלייך זי געהט ערשט אַקעגען דעם יונגען, זאַפטיגען לעבען... אונ די יונגע גאָטליכע שאָנהייט נעמט די קאָליערטע שטיקליך אונ מאַכט פון זיי, מיט דער הילף פון קליינע האָלצליך, גאָר קונציגע, פיינע פאָהנדליך... צעהן, צוואַנציג, פערציג קליינע פאָהנדליך! אונ זי אַרבייט אַלץ ווייטער אונ ווייטער. — אַט האָט זי שוין גאַנצע בינד פאָהנדליך אין דער האַנד אונ געהט מיט זיי אַרויס פון דער הייל! איך געה איהר נאָך... אונ געהען געה איך שוין נישט ווי פריהער, ווי אַ קאַלב צו דער שחיטה, ווי געצוויגען אויף אַ שטריק; אַצינד געה איך, ווי מען געהט אין אַ מדבר נאָך אַ ליכטיגער זייל; ווי מען געהט נאָך אַ גאָלדענעם שטערן, ווי מען געהט נאָך אַ גליקליכען מזל...

אונ ווייטער אַ נייע בילד:

— דער זאַנדיגער סטעפ ווערט וואָס אַ מאָל העללער, נאָר טונקעלע שאָטטען וואַרפען אונ וויקלען זיך איבערן זאַנד אין אַלערליי וואונדערליכע, העסליכע געשטאַלטען!

איין אויסגעשטערנטער בלאָהער הימעל, נור אין דער הייך, אין דער מיטט צווישען הימעל אונ ערד, ציטערן אונ וואַרפען זיך מיליאַרדען דינגע, שנייענע בלאָטליך...

אונ די גאָטליכע שאָנהייט מיט די טויזענדער בינטליך פאָהנדליך אין האַנד, שטעהט אונ קוקט צום הימעל אַרויף...

— וואָס איז דאָרט אויבען, — פראָג איך, — צווישען הימעל אונ ערד?

— דאָס זענען, — ענטפערט זי, — נשמה'ליך!

— פאַר וואָס פליהען זיי נישט אין הימעל אַריין?

— ווייל גאָט שיקט זיי אַראָב אויף די ערד!

— פאַר וואָס דען פאַללען זיי נישט אַראָב?

— ווייל זיי וויללען נישט פאַללען... עס שרעקען זיי די שאָטען, וואָס קאַללערן אונ וואַלגערן זיך אויפ'ן זאַנד, אונ וואַרטען אויף זיי...

— נאָך וואָס?

— זיך מיט זיי צו פעראייניגען!... אַ נשמה, מוסט דו וויססען, איז אַ ריינער שטראַהל פון הימעל. אונ ערשט פון אַ שטראַהל מיט אַ שאָטטען צוזאַממען, ווערט אַ מענש...

— אונ זיי ווערלען נישט אַראָב?

— זיי מוזען!

אין איהר'ע אויגען בעווייזט זיך אַ שטאָהלערנער בליק...

און אַזוי רעדענדיג, וואַרפֿט זי אין דער הייך אַרויף אַ פֿאָהנדיל... דאָס פֿאָהנדיל פֿליהט אַרויף און איינע, אַ נשמהילע, חאַפּט עס אונטער און שיעסט דערמיט אַראָב צו דער ערד... זי וואַרפֿט אַ צווייט, אַ דריט פֿאָהנדיל און יעדעס ווערט אויפֿגעחאַפּט! און וואָס מעהר פֿאָהנדליך עס פֿליהען אַרויף, מעהר נשמות חאַפּען זיי אויף און שיעסען אַראָב צו דער ערד.

און אַרום יעדע נשמה מיט אַ פֿאָהנדיל, פֿליהען צוזאַממען און שיעסען אַראָב צעהנדלינגע און הונדערטע קלענערע נשמה׳ליך... און יעדעס נשמה׳לע, וואָס קומט אַראָב ציהט אין זיך אַריין אַ שאָטטען!

און עס ווערט וואָס אַמאָל וועניגער שניי־בלאָטליך אין דער הויך און וואָס אַמאָל וועניגער שאָטטען אויף דער ערד... די נשמות מיט די פֿאָהנדליך און די נשמה׳ליך, וואָס פֿליהען אַרום זיי, שלינגען איין יעדערע אַ שאָטטען פֿון דער ערד און צופֿליהען זיך אויף אַלע זייטען פֿון דער וועלט אַלס פּאַרטייען...

און זי בלייבט מיט לערע האַנד אונטער אַ ריין אויסגעשטערנטען הימעל, אויפֿ׳ן געל־זאַנדיגען סטעפּ. אַ פֿיין דינגער שמייכעל לעגט זיך איהר איבער די פֿיין דינגע ליפּפּען, און פֿערשפּרייט זיך סעקונדען־ווייז איבער׳ן גאַנצען געזיכט; אין די אויגען בעווייזט זיך אַ בייזער בליק.

— ווער׳זשע ביסט דו? פֿראַג איך דערשראָקען.

— דאָס לעבען! אָנטפֿערט זי.

— וואָס איז דאָ דיין טהון?

— איך טרייב מיין טאָגליך פּורים שפּיעל... אָנטפֿערט זי האַרט און פֿערשווינדט אין דער לופֿט.

„צום ווידער זעהען, פֿאַרנאַכט אויפֿ׳ן מיסט״!... שיקט זי מיר צו פֿון דערהייך!

. . . .

אַזוי, אַזוי ליעבע פּורים־לייט... דאָס לעבען פֿיהרט אויך אַ פּורים־שפּיעל.

דאָס לעבען איז איין אַלטע וועשין; זי וואַשט טאָג־טאָגליך איבער דאָס אַלט־וואַרג... דערפֿון מאַכען זיך נייע פֿאָהנדליך, נייע פּאַרטייען... איין נשמה חאַפּט, זיי אויבען איז געשטאַנגען, אַ פֿאָהנדיל, אַ שטיקל שמאַטע, אויסגעוואַשען אין טרעהרען און בלוט, שלינגט איין אַ שאָטטען, און ווערט אַ מענש, אַ ראָדעל־פֿיהרער! אַנדערע ווייטער שלינגען איין נור שאָטטען, בלויס שאָטטען און ווערען פּאַרטיי־לייט! און דאָס פּורים שפּיעל דויערט אייביג, אייביג...

„עס איזט איינע אַלטע געשיכטע, און בלייבט דאָך איממער ניי״...

מיינט נור נישט, אַז שמאַטעס אַליין זעננען אַלט־וואַרג, עס איז פֿערהאַנען אַלט־וואַרג פֿון שטיינער, אייביג אַלט־וואַרג, נישט איבער צו וואַשען... עס העלפֿען קיין טרעהרען, קיין בלוט...

האָרט נאָך אַ מעשה! שוין די לעצטע!

אַ מאָל איז געווען אַ שטאָדטיל, אַ וואונדערליך שטאָדטיל, איין אָפּפּענס, אָהן מויערען, אָהן טויערען...

אַ ביסל קליינע ווייסע הייזליך, צווואָרפּען אויף אַ גרינער לאָנקע, וואָס האָט זיך געבאָדען אין גאָלדענע שטראַהלען פון דער זונן און אַרויסגעגעבען דאָס פיינסטע, גרינסטע גראָז מיט די שאָנסטע, האָטש נישט געקינסטעלטע, בלומען...

יעדען פאַרנאַכט פלעגט דאָס יונג-וואַרג נאָך דער אַרבייט אַרויס געהען אויף דער לאָנקע, אויפ'ן גרין פערבלימטען מאַרק, צווישען די הייזליך, און זינגען, און טאַנצען, און פריי, און פרעהליך, און לוסטיג זיין.

די אַלטע פלעגען זיך זעצען אויף די גראָז-באָנק פאַר די הייזליך און צוזעהן, ווי דאָס יונג-וואַרג לעבט, און אין זכרון נאָך אַמאָל איבער לעבען די יונגע יאָהרען...

אַזוי האָט זיך געפיהרט אַ צייט...

וויפיל יאָהר, צי וויפיל הונדערטער יאָהר, ווייס מען נישט; ווייל עס איז אַ פערוואָרפען ווינקל געווען; אַ ווינקעל אָהן אַ געשיכטע. מען האָט נור געאַרבייט און געפרעהט זיך; געאַרבייט און דערנאָך געזונגען און געטאַנצט. און עס איז גאָר נישט געווען וואָס צו פערשרייבען! עס איז אין גאַנצען שטאָדטיל קיין קאַלענדאַר נישט געווען, און איך ווייס נישט, צו עמיץ האָט גאָר אַ זייגער געהאַט...

איינמאָל האָט זיך געטראָפען אַז אין דעם שטאָדטיל איז געבוירען געוואָרען אַ געניע, אָדער ווי מען זאָגט אויף לשון קדש: אַ גאון! אַ מענש, וואָס האָט געהאַט מעהר פון אַללע אַ לויט האַרץ און אַ קוינט מוח! און, אַז ער איז אויפגעוואַקסען, האָט ער איבערגעמאַכט דאָס גאַנצע לעבען אין שטאָדטיל — ער האָט געזעהן, אַז מען גראָז קאַרטאָפּפעל מיט דער האַנד, האָט ער ערפונדען אַ גראָב-אייזען... צום הילצערנעם אַלטען פלוג האָט ער צוגעמאַכט איין אייזערן שנייד-מעסער.. עס איז שווער געווען אויסצולערנען די קינדער אלף-בית, האָט ער ערפונדען אַ נייע מעטאָדע אפילו צום טראַף! ער האָט אויך ערפונדען אַללערליי ניי עססענוואַרג; נייע זופּען צו די אַלטע מאַכלים, און רעפאָרמירט אפילו די ט נ"ך... צו דער פּאָעזיע האָט ער צוגעגעבען ריימען, צו דער מוזיק — דען רעפרען... מיט איין וואָרט — ער האָט אלץ פערבעססערט, פערפיינערט; דאָס לעבען שאָנער און לייכטער געמאַכט! נישט אומזיסט איז ער דאָך אַ גאון געווען...

און אַז דער גאון איז גלייך מיט אַללע מענשען מיט דער צייט געשטאָרבען, האָט איהם דאָס דאַנקבאַרע שטאָדטיל געוואָלט אַ דענקמאָל — אַ גרויסע מצבה — אַ מאָנומענט, הייסט עס — שטעללען; אַ מאָנומענט אין מיט'ן גאַס, איין אייביג געדעכעניש... זאָללען אייביגע דורות וויססען, אַז דאָ איז אַמאָל אַ גאון געווען; זאָלען טראָגענדיגע וייבער פּיקקען זיך און האָבען גאונים! זאָללען לעהרער און

אַלטערן טייטען מיט די פֿינגער אויפֿ'ן מאָנומענט און זאָגען שילער און קינדער:
זעהט, גאונים זאָלט איהר זיין! וועט מען אייך אויך מאָנומענטען שטעללען! און
הויך זאָלל זיין דער מאָנומענט... זאָלל די וועלט אַרום און אַרום זעהען, און נאָכ־
פֿראָגען זיך, און וויססען...

און מען האָט געשטעלט..:

מען האָט אויף אַ צייט מבטל געוועזען דאָס טאַנצען און זינגען יעדען פֿאַר־
נאַכט, און, נאָך דער אַרבייט, האָט מען זיך גענוממען צום מאָנומענט...

און עס איז מיט דער צייט געוואָרען אַ מאָנומענט, וואָס האָט מיט'ן קאָפּ
גערעדט שטאָלץ מיט די שטערן פֿון הימעל, און האָט אויף דער ערד פֿערנוממען
אַ גרויס שטיק פּלאַץ אויף אַ פּיעדעסטאַל...

און אַז מען האָט דען מאָנומענט געענדיגט און געוואָלט צוריק אײַנפֿיהרען
דען מנהג פֿון זינגען און טאַנצען פֿאַרנאַכט, האָט מען דעמאָלט ערשט בעמערקט,
אַז מען קאָן שוין ניט פֿריי זיך אַרומיאָגען אויף אַללע זייטען, אַז מען קאָן נור טאַנ־
צען אַ ראָד אַ ר ו ם מאָנומענט!

די אַלטע האָבען פֿון זייער זייט בעמערקט, אַז דער מאָנומענט פֿערשטעלט זיי
די זונן; אַז ניט אויף אַללע גראָז־בענק קאָן מען שוין זיצען; אַז פֿון מאָנומענט
לעגט זיך אַ שאָטטען איבער די שטאָדט... אַז אונטערן מאָנומענט איז קאַלט פֿאַר
די אַלטע ביינער...

דאָך האָבען אַללע מיט'ן מאָנומענט שטאָלצירט; מיט'ן מאָנומענט אַלליין
בכלל און מיט דער לאַנגיאָהריגער אַרבייט, וואָס מען האָט אין איהם פֿערשטיינערט,
בפרט! און אויבוואָהל עס האָבען זיך, דורך פֿערקוקעניש פֿון טראָגענדיגע ווייבער, ווי פֿון
מוסר זאָגען פֿון אָלטערן און לעהרער, קיין גאונים נישט געמעהרט, האָבען זיך דאָך
געמעהרט די מאָנומענטען...

נישט מיט אַ מאָל, נור ביסליכווייז; שוין נישט אַזוינע גרויסע — קלענערע,
קליינע און גאָר קליינע, ביז צו איינפֿאַכע מצבות, נור אַלץ אין מיט'ן מאַרק!...

עס איז מיט דער צייט אַ מאָנומענטען־קראַנק געוואָרען — איין אונטערגאַנג...

האָט עמיץ ערפֿונדען אַ נייע אַרט קאַרטאָפֿעל־שיילען, האָט עמיץ ערפֿונדען אַ נייע
רעטעניש, ווער שמועסט, אַז עמיץ האָט עמיצען אַ גראָססערע טובה געטהון,
אַ היבשע נדבה געגעבען, אָדער: איין אַלט בעט פֿון פֿייער אַרויסגעשלעפּט, מיט
אַ שטאָקקען אַ שלאַנג געטייט, האָט מען איהם שוין אַ מאָנומענט געשטעלט...

רייכע לייט האָבען פֿאַר'ן טויט אָבגעשיירט אַ טהייל פֿון דער ירושה פֿאַר זיך
אויף אַ מאָנומענט; די, וואָס האָבען קיין גרויסען צוטרויען צו די יורשים נישט געהאַט,
האָבען זיך אַלליין לעבענדיגער־הייט מאָנומענטען געשטעלט... מיטלערע לייט האָבען
אויף מאָנומענטען די הייזער פֿערקויפֿט, דאָס בעטגעוואַנד פֿערזעצט... פֿאַר אָרימע

קרובים האָט מען נדבות געמאַכֿט, מצבות צו שטעללען... עס איז געקוממען דערצו, אַז אַללע האָבען געמוזט האָבען מאָנומענטען, און פֿאַר גאָר געמיינע לייט, וואָס האָבען אפֿילו קיין רייכֿע קרובים נישט געהאַט, האָט קהל געגעבען אַ מאָנומענטיל...

אויס גראָז, אויס בלומען, אויס געזאַנג און טאָנץ — דורכֿאויס מאָנומענטען, סאַמע מצבות...

און די מענשען האָבען מעהר פֿון טוידט און מאָנומענטען געטראַכֿט ווי פֿון לעבען... לעבענדיגער־הייט האָט זיך יעדערער שוין פֿאָרגעשטעלט אַלס טויטער, און בעמיהט זיך אויסצוזעהען שטייף און פֿעסט ביים לעבען ווי דער מאָנומענט נאָכֿען זיינעם טויט!

און אין די שטייפֿע, מאָנומענטען־אָהנליכֿע קאָרפּער, זענען שטייף און פֿערשטיינערט געוואָרען די נשמות...

נישט פֿלאַץ צום טאַנצען און זינגען האָט שוין געפֿעהלט; דער חשק דערצו איז שוין אויסגטריקענט געוואָרען... געלעבט האָט מען נור אויף נאָכֿ'ן טוידט!... געהאָפֿט האָט מען נור אויף מאָנומענטען!...

און עס איז געקוממען אַ צייט, ווען די גאַנצע שטאָדט איז פֿולל געוואָרען מיט שטיינערנע מאָנומענטען, ווי אויך מיט מאָנומענטען פֿון פֿלייש און בלוט, וואָס האָבען גאָר קינסטליך געמאַכֿט די שטיינערנע, אַז עס איז צווישען זיי נישט געווען צו דערקעננען!

און מיט דער צייט האָבען די גרויסאַרטיגע שטיינערנע מצבות ווי געלעבט, און לעבענדיגע מענשען זעננען געוואָרען פֿערשטיינערט ווי טויטע מצבות...

שטאַרק איז דאָך די לוסט צום לעבען אפֿילו אין האַרץ פֿון פֿערשטיינערטע מענשען! עס וועקט זיך אַללע מאָל שטאַרקער דאָס באָנגשאַפֿט צום פֿרייען לעבען! צום פֿרייען זינג־און טאַנץ־לעבען!

פֿערבאָרגענער־הייט האָבען אַללע געגלוסט און געבענקט נאָך דער אַלטער צייט, ווען דער פֿערבלומטער מאַרק האָט זיך געבאָדען אין דער ליכֿטיגער זונן, ווען דאָס יונג־וואַרג האָט געזונגען און געטאַנצט אין מיט'ן מאַרק, און ווען דאָס אַלט־וואַרג איז געזעסען אַרום, אויף די גראָז־באָנק, און, צוקוקענדיג, נאָך אַ מאָל דורך געלעבט אַ לעבען...

און מען האָט שטיללערהייט אַזוי לאַנג געבענקט, ביז מען האָט אַ שטיקעל עצה געפֿונגען!

מען האָט צונויפֿגעקליבען אַללע פֿונקען פֿון לעבען און פֿרייד, וואָס האָבען זיך געוועקט איבער אַ גאַנץ יאָהר, און צוזאַממענגעלעגט אויף איין טאָג! דען טאָג האָבען די לעבענדיגע מאָנומענטען אַראָב געוואָרפֿען פֿון זיך די שטייפֿקייט, דאָס

פערגליוועדקייט, און געבריפט לעבען, ליעבען, זינגען און טאנצען...

דאס איז געוועזען — פורים! אללע ימים טובים זענען בטל געוואָרען, פורים — נישט!

נישט אללע דאָך איז געראטען!

מאנכע האבען, ביים בעסטען ווילען, געטהון עס אזוי אומגעלימפעוט, אזוי אומנאטירליך, אז, קוקענדיג אויף זיי, האבען אנדערע געפלאצט פאר געלעכטער, און א פרייליכען פורים געהאט...

איהר ווילט לאכען, ברידער? קוקט אין שפיגעל אריין; זעהט ווי איהר זעהט אויס, ווי אייער פורים זעהט אויס און — פלאצט פאר געלעכטער!

פרינצעססין קוניגונדא און פרינץ פראָש.

אָדער

ווי פון א בְּרָכָה ווערט א קְלָלָה.

געשעהן איז די מעשה אין אללערלייבורג.

וואו אללערלייבורג ליעגט, פרעגט א געאָגראף; ווען די מעשה איז געשעהן, ווייס געוויס א היסטאָריקער...

איך ווייס נאָר די מעשה אליין, נאָר פאר דאס פון דער ערשטער האנד.

און די מעשה הייבט זיך אָן זעהר אינטערעסאנט: די פירשטין פון אללערלייבורג ריכט זיך אין בעט אריין.

געהן צו קינד איז ניט קיין קלייניגקייט; ביי'ן איין ערשטלינג העננט דאס לעבען אויף א האָר; בפרט, אז עס געהט דאס ערשטע מאָל צו קינד איין עדלע, פאָעטישע פירשטין! — גאנץ אללערלייבורג איז פערנומען דערמיט. ווייבער זיפצען, מענער שאָקלען מיט די קעפּ און דער פירשט — —

אויף'ן פירשט, מוז איך אייך זאָגען, פלעגט מען א ביסעל רעדען; שטילערהייד, זאָגט מען, אז ער האט א הארץ אזוי גרויס, אזוי ברייט ווי דער קאָניגליכער פאלאץ, און אז אללע הויף־דאמען וואָהנען גאנץ בעקוועם אין בּיידע.

„אללע" איז אייגענטליך איבערטריבען; ניט אללע הויפדאמען זיינען יונג און שאָן; נור די הויפמייסטערין, אז דער פירשט איז ניר א שאָנגייסט געוועזען; א בעלן אויף א חן־גריבעלע, א פּעפּעריל, אויף עפּעס גאנץ פּיקאנטעס, אָבער ווייטער ניט, אין הויפדאמע, צ. ב. ש. האט איהם געקענט געפאַלען מיט גאָר א קלייניגקייט:

מיט אַ קליין, שקאַצערישראויפגעריססען נאָזעל; נו, פלעגט ער ליעב האָבען אין דעם נאָזעל אַריינצושנעלען, און צו צאָהלען אין געלאָכטער אַ טאָלער פאַר אַ שנעל, נאַטירליך אויף האָהר־נאָדעל! אַ צווייטע האָט געהאַט אַ וואונדערליך דין־דורכזיכטיג־רוויזיג אויערל, פלעגט דער פירשט ליעב האָבען עפּעס דערינען איינצורוימען; וואָס? וויים איין גאָט, זיי האָבען עס שוין ביידע פאַרגעסען; נור בשעת מעשה פלעגט די דאַמע רויט, און די פירשטין בלאַס ווערן. ביי אַ דריטער צ. ב. האָט ער בעמערקט אויגען ווי בלאָהע בלימעלעך און ער איז גראָד געווען אַ ליעבהאָבער פון בלומען, פלעגט ער שטונדען־לאַנג אין זיי אַריינצוקוקען און דערווייל פערהאָרען, וואָס דער מיניסטער דאַפּאָרטירט. ער פלעגט מעכאַניש נאָכזאָגען דאָס לעצטע וואָרט: הענגען — הענגען, קאָפּען — קאָפּען! און דערנאָך זיך וואונדערן: איך האָב געהייסען? אַזוי אויך פלעגט ער אַ מאָל אונטערן טיש דערטאַפּן אַ דינן פיסעל, און קיין איינציגע הויפדאַמע האָט נישט געטאָרט האָבען קיין היהנער אויגען, זי זאָל נישט אַמאָל אויפשרייען און בעאונרוהיגען דעם גאַנצען טיש... סיי ווי סיי, זעהט איהר, אַז אין די הויפדאַמען זיינען איהם געפאָלען נור קליינגקייטען; ווען מען לייגט זיי אַללע צוזאַמען, פערנעהמען זיי אַ גאָר נישט; בשעת ווען אין דער פירשטין האָט ער געהאַט און פערגעטערט — גאַנצע צעהנדליגער מיילען גיטער און שלאָסער מיט לעבענדיגען און טויטען אינווענטאַר!

עס איז דעריבער קיין וואונדער נישט, אַז דער פירשט אַליין האָט זיך אויך בעאונרוהיגט און בעשעפטיגט מיט׳ן וויכטיגען צופאַל. און ווייל עס האָט זיך דעמאָלט אין הויף קיין ניי פעפערל נישט בעוויזען, קיין מרידה איז אין דער לופט נישט געהאָנגען, — פון קריעג־פיהרען איז אויך קיין רעדע נישט געוועזען, האָט דער פירשט זיך גענומען גאַנץ ענערגיש צו דער זאַך. ערשטענס האָט ער גערופען דעם הויף־שניידער און געהייסען זיך פאָרבערייטען: 1) אַ גאַלאַמונדיר, אויב די פירשטין וועט בשלום איבערקימען, 2) אַ טרויער־מונדיר אין גאַנצען מיט קרעפּע בערעקט — אויב נישט; און דערנאָך בעפאָהלען מען זאָל צוזאַמענרופען אַללע מיניסטאָרען, סענאַטאָרען און געהיים־ראָטע, צו קלערען וואָס צו טהון.

עס זיינען געפאַלען פערשידענע דעות, נור דער פירשט האָט געהייסען יוצא זיין לכל הדעות. מען האָט דעריבער בעשטעלט אַלע בעריהמטע אַקושערען און בעפאָהלען יעדער פון זיי זאָל גרייט האָבען אַ גאָלדענע צוואַנג, טאָמער וויל דער פרינץ נישט גערנ־ווילינ ארוים אויף דער ליכטיגער שיין. אויך האָט מען בעשטעלט צום אויספריוען אַללע היימישע מיטעל. אויסער דעם האָט מען געוואַלטיג געקלונגען אין אַלע קלויסטער, בשעת ווען אין מעטשעטען האָט מען געשריען: אַללאַה! אַללאַה! אין אַללערלייבורג איז אַ קליין מניז געצענדיגער געוועזען, האָבען זיי

אַרום פּאַלאַץ הקפות געמאַכט מיט די שטיינער און ביינער אין די האַנד. אין יודען אפילו האָט מען נישט פאַרגעסען, אַלע מוזען גאָט בעטען, און ווער עס איז נישט געלאָפען אין שוהל אַריין, דעם האָט מען מיט בלייערנע רעמעטליך אונטערגעשמי־סען... אַ ציגיינער האָט מען אויך בעשטעלט, אפשר וויל גאָט ניט העלפען, זאָל ער ביים טייוועל פועל׳ן!

דער הויף־נאַר (אָהן וועלכען דער פירשט מאַכט ניט קיין שריט, ער זאָל נישט אַריינפאַלען אין מרה שחורה) איז אויך דערביי געווען, הינטער דעם פירשטס שטוהל געשטאַנען, ער האָט אפילו איין אַדערע עצה געגעבען. בשעת מעשה, — האָט ער געראַטהען, — זאָל עמיץ איינרוימען דער פירשטין אין אויער אַ וואָרט אמת; דער פרינץ וועט דערהאַרען און אַרויסשפּרינגען פון דער הויט! ליידער אָבער האָט מען געזוכט אין אַללע הייזער און לאַדען אַ וואָהר־וואָרט פאַר׳ן פירשט און נישט גע־פונען. טהייל האָבען קיינמאָל די סחורה נישט געהאַלטען, אַנדערע האָבען שוין לאַנג אַרויסגעוואָרפען דען בבל אויפ׳ן מיסט. מאַנכע האָבען אפשר געהאַט, נור געלייקענט שטיין־און ביין, טראַכטענדיג: אָדער מען מאַכט חוזק, אָדער מען וויל עפּעס געוואָהר ווערען!

פאַר דאָס האָט מען בעקוממען שטרוי אין די מאַססען, און אַלע גאַססען אויס־געלעגט, די פירשטין זאָל רוהיג שלאָפען און נישט הערען וואָס אין דרויסען טהוט זיך.

ענדליך איז די פירשטין איבערגעקוממען!

ווער אייגענטליך עס האָט געהאָלפען, ווייס מען נישט ביז׳ן היינטיגען טאָג: אפשר די מעדיצין, אפשר עמיצענס אַ גאָט און אפשר להבדיל דער ימח שמוניק...

געשווינדער דער ימח־שמוניק — ווייל ווי אויף להכעיס איז געבאָרען געוואָרען נישט קיין פרינץ נור אַ פרינצעסין! אַזאַ שפּאַס פּאַסט פאַר אַזאַ פאַרשוין!

מען האָט זיך אין הויף געוויינשען, געזונגען, געשפּיעלט, געטרונקען און גע־טאַנצט, אפילו גאָט געלויבט; מען האָט דער פרינצעססין אַ נאָמען געגעבען — קוניגונדא. נור צופרידען אין קיינער נישט געוועזען! די מעדיצינער, די גייסטליכע מיט׳ן ציגיינער האָבען זיך געקריגט, געשאָלטען און די האָר אויסגעריסען — יעדע־דער האָט זיך צוגעשריבען דעם גאַנצען פערדיענסט אין דער זאַך. דער פירשט האָט, נאַטירליך, געוואָלט אַ פרינץ און גערעכענט אַז די פירשטין האָט עס איהם צו להכעיס געטהון! ווי אַזוי? אַ קשיא אויף ווייבער! נור דער עיקר אונצופרידען איז געוועזען גאַנץ אַלערלייבורג. עס האָט אַזוי פיעל געקאָסט — דער גאַנץ יאָהריגער שטייער פון זאַלץ — און צום סוף אַ פרינצעסין! דער פירשט איז נאָך אפילו יונג, האָט אַפּעטיט, אויפ׳ן פנים — אַ מאַנספּערזאָן, נור ווער ווייס! ער צעו׳אַרפט זיך אויף פעפערליך

און אַלערליי קליינינקייט און וועט נישט צוזאַמענעמען די כחות אויף אַ פרינץ! און מאַכט ער חלילה צו איין אויג, וועט רעגירען אַ נקבה — אַ שאַנד פאַר אַזאַ לאַנד! — אָדער די זעקס און דרייסיג קיניגליכע פעטער וועללען צערייסען אַללערלייבורג ווי די וואָלף!

מיט דער צייט איז דאָך שטיל געוואָרען. די נויט־העלפער זענען זיך צופאָהרען, דער פירשט האָט זיך געטרייסט מיט'ן הויף־נאַרר און מיט אַ ניי פעפערל ביי אַ נייע הויף־דאַמע. אַללערלייבורג האָט בעקוממען אַ וויכטיגער געשעפט צום זאָרגען: עס איז געוואָרען אַ פגירה אויף שאָף, און אַללע האָבען דער פרינצעסין קוניגונדא פערגעססען!

געדענקט אָן איהר, האָט די פירשטין אַלליין.

ערשטענס: אַ מוטטער בלייבט מוטטער, און צווייטענס די פירשטין אַלליין איז אויך פערגעסען געוואָרען, און די פרינצעסין איז געוואָרען איהר איינציגע טרייסט.

און זי האָט זיך מיט איהר גאַנץ ערנסט פערנוממען, מיט'ן גאַנצען האַרץ!

און דער פירשטין איז איין מאָל איינגעפאַלען, אַז מען דאַרף זעהען די פרינצעסין קוניגונדא זאָלל גליקליך זיין.

פון זיך אַלליין האָט זי געוואוסט, אַז אַ קרוין אויפ'ן קאָפּ איז נאָך גאָר קיין גליק נישט פאַר'ן האַרץ! גאַנץ אָפט האָט ביי איהר אייגענעם מאַנן דאָס איינפאַכסטע הויף־פרייליין, זעהר גליק געהאַט פאַר איהר! אויך טרעפט זיך, אַז אין גאַס לאַכט מען און מען פרעהט זיך פיעל מעהר ווי אין פאַלאַץ! זי האָט, דורכפאָהרענדיג, געזעהען נאַקעטע און באָרוויסע לאַכען! פון הונגער אויסגעדאַרטע שמייכלען, בשעת ווען זי האָט געשניידט די ליפען מיט כח, זיי זאָללען ניט ציטערן און אין די אויגען האָבען איינגעהאַלטענע טרערען ווי פייער געברענט!

— גליק, — טראַכט די פירשטין, — מוז זיין ביי גאָטט אין די האַנד, פילייכט דאָס איינציגע, וואָס ער האָט זיין שטעלפערטרעטער אויף דער ערד — דעם פירשט — נישט איבערגעגעבען! ווייל דער פירשט אַלליין איז אויך ניט גליקליך, טהייל־מאָל שלאָפט ער ניט! און זי האָט ער קוים אַכט צו צעהן טאָג געקאָנט גליקליך מאַכען.

„גליק איז ביי גאָטט אין דער האַנד!" און אויף דער פירשטינס בעפעהל האָבען זיך נאָך אַ מאָל פערזאַממעלט די אַללע, וואָס האָבען, לויט זיי אַלליין אָדער אַנדערע זאָגען, אַ דעה ביי גאָטט!

בענשען די פרינצעססין זענען געקוממען דערווישען, גלחים און רבנים...

און זיי האָבען איינער נאָכ'ן צווייטען זיך ביי דער וויעג געשטעלט; אַראָבגעלאָזט די פרומע אויגען צום פרישען פאָמידאָרען קאָפּיל אין וויעג, אויפגעהויבען

די צום בלאנקען גאלד־קריסטאלען הענגלייכטער אין דער הויך; געבלאנקיט זיך מיט'ן בליק אויף אללע פערציערטע פיער װענד, אדער ארויסגעשיקט דעם בליק דורכ'ן פענסטער אונ נאכגעיאגט א לייכטען נעפעל אין בלויען הימעל. דערביי האט מען געמורמעלט דען שפרוך...

דערפאר האט זיי די פרינצעססין טייערע גארטלען געשענקט; אונ געשטיקטע! — פאר די גלחים מיט בריליאנטען, פאר די דערווישען מיט פערל אונ פאר די רבנים — מיט גאלדענע פאדעם.

די פירשטין איז ניט צופריעדען געווארען! זיי האבען גריכיש, לאטיין, טירקיש אונ העבראיש געמורמעלט; אלץ אויף פרעמדע, אויף טוידטע שפראכען, װער וויים צו האבען זיי געבענשט צו געשאלטען? װער וויים?

זי האט קיין איינציג ווארט ניט פערשטאנען!

אונ די אם, — די שאהנסטע אונ געזונדסטע פויערטע פון גאנצען לאנד, — איז אויך ניט צופריעדען פון גייסטליכען שפרוך! זי רעדט אוים איהר הארץ פאר דער פירשטין:

זי גלויבט אין גאטט, זי גלויבט שטארק אין גאטט! אז גאטט װילל, — זאגט זי, — קאן ער אללעס. נור צו קאן ער אזוי פיעל וואללען? ער איז צו א גרויסער פריץ אין זיינע הויכע הימלען אונ האט צו פיעל צו טהון! װעמען ער מוז אלץ שפייזען! פון שוואכסטען גראזיל, וואס ציהט זיך קוים לעבענדיג פון א טראפען בלאטע ארוים, ביז דעם האכסטען בוים, וואס שפארט זיך מיט געוואלט אין הימעל אריין! ער מוז שפייזען די לייכטע פייגעל אין דער לופט, די פראססיגע פיש אין וואססער, די חיות אין װאלד אונ אויסער דעם אללע, אללע מענשען! טהייל געבען דאס שאהנסטע אונ דאס בעסטע, אנדערע חאטש א שטיקעל דאר ברויט אויף א מעת לעת; וויפיעל פויערן אונ פויערטעס, וויעפיעל יודען אונ פריצים, וויפיעל גלחים אונ גרויסע לייט! װען רוהט ער? װען האט ער צייט צו בעטראכטען?

זי וויים! טהייל מאל איז ער זיך טועה פאר איילעניש, אונ שפריצט מיט רעגען, װען מען דארף עס זאלל טריקענען דאס היי, אונ דאס פיה נעביך פייגערט אונ פייגערט! איין אנדערס מאל חאפט ער אונ שיט פייער פאר װאסער אונ פערברענט די תבואה אויפ'ן פעלד אונ מענשען עססען קלייהען, קארטאפעל־שאהלען אונ פלאנצען, אונ לעהם, אדער שטארבען פאר הונגער! זי אלליין האט זיך פריהער געהאלטען אן גאטט; שטאנדיג פאר איהם געוויינט אונ געבעטען זיך, נור זעלטען האט עס איהר געהאלפען... נור עפים אנדערש איז זיין געגנער, דער טייוועל, ימח שמו. (דער „ימח שמו" איז אונזער, די פויערטע קריעגט דאס פיעבער ביי זיין נאמען). ער איז שוין, זאגט זי, א זיכערער פאטראן! ער איז אויך גרוים, ער האט אויך א פאלאץ פון פייער אונטער דער ערד, נור ער פיהרט קיין וועלט נישט; ער

האט צייט! אונ דערצו איז ער א לעב-קינד, א פרייליכע זאך, אונ איז קיינמאל נישט שטאלץ ביי זיך. טהייל מאל חאפט ער זיך אפילו אריין אין קרעצשמע אונ טאנצט מיט'ן ערשטען בעסטען פויערן-מיידעל, אז עס פליהען פונקען! גאנץ אפט פער-שטעלט ער זיך אין אללעריי מענשען, חיות אונ עופות אונ בעוויזט זיינע קונצען! א פרייער פויגעל איז ער, אונ דעריבער קאנן מען א מאל ביי איהם מיט א גראשענ-דיג ליכטעל מעהר פועלן, ווי ביי גאטט מיט וואקסענע ליכט אונ שטורקאצען!

— על כן, — ראט די אמם, — זאלל די פירשטין ביי איהם בעטען גליק פאר דער פרינצעסין קוניגונדא! זאללען זיך אויף איהר בעפעהל פערזאממלען אללע כשוף-מאכערינס פון גאנץ אללערלייבורג אונ ווינשען אונ בענשען דאס קינד. אונ וועלכע עס וועט זאגען דען בעסטען וואונש, די זאלל בעקומען דאס שאנסטע אונ טהייערסטע געשענק.

דער פירשטין איז א ביסעל אונהיימליך געווארען, דאך האט זי, אוים ליעבע צו דער פרינצעססין קוניגונדא, איבערגעדייבערט די שרעק אונ געהייסען אויפזוכען אללע אלטע מכשפות.

דערביי, פאר דאנקבארקייט צו דער אמם, האט די פירשטין בעפוילען, מען זאלל אויסזוכען דאס בעסטע ערדענע פייפערל אונ שיקען איהר קינד אין דארף אריין — א מתנה פון דער פירשטין.

די געשיכטע שוויגט, צו דאס פייפערל איז אנגעקוממען גאנץ אין דארף אריין, נור דאס איז זיכער, אז גאנצע זיעבען אלטע, איינגעשרומפפענע מכשפות האבען זיך אויפגעקליבען אין אללערלייבורג. אז זיי זענען אריינגעקוממען, איז פינסטער געווארען אין צימער, אונ א שאטטען האט זיך געלעגט אויף דער פרינצעסינס וויעג. די פירשטין האט געפיהלט, אז די שרעק פרעסט איהר צו דאס הארץ, נור עס איז שוין צו שפעט געוועזען זיך צוריק צו ציהען; דען טייוועל בעליידיגען טאר מען אודאי ניט! זי חאט זיך געמאכט א הארץ אונ האט צו די כשוף-מאכערינס אזוי געזאגט:

— אט, דא אין דער גאלדענער וויעג, ליגט די פרינצעסין קוניגונדא, מען זעהט עס איהר דערווייל נישט אן, דאך אז זי וועט אויפוואקסען מיט גאטס הילף, אונ ערצויגען ווערען אונטער מיין אויג אונ אונטער דעם אויג פון אונזער הויף-צערע-מאניע-זינג-שפיעל אונ-טאנץ מייסטערין, אונ וועט נאך רעדען א ביסל פראנצאזיש, וועט זי זיין פרינצעסין אין יעדען צאלל. ווער שמועסט, אז זי וועט אנטהון א גאלדען-געשטיקט קלייד, גארניערט מיט טהייערע שטיינער אונ ארויף לעגען א קרוין אויפ'ן קאפ — וועט עס א בלינדער זעהען! נור דאס, אייגענטליך, ווייסט איהר אליין! — — אצונד הארט: מיט אללעם גוטען — רייכטהום, עהרע, א פרינץ, אונ פיללייכט א פערטיגען פירשט, פאר א מאנן, וועללט'ען מיר, דאס הייסט דער

פירשט און איך, די פרינצעססין שוין פערזארגען! נור פון מעהר האבען, טהוט דער קאפ נישט וועה! — ווינשט מעהר, ווינשט וואס איהר קאנט, און איך וועלל אייך רייך בעלוינען.

— גוט, האבען געאנפערט די זיבען אלטע שווארצע ווייבער און געצויגען קניפליך אין וואס פאר איין ארדנונג זיי זאללען צוגעהן צו דער וויעג.

די ערשטע כשוף־מאכערן האט געזאגט:

— גליקליך קינד! א פרינצעססין ביסט דו שוין געבוירען! גיטער און שלאסער און א געקרוינטען מאנן, וועללען דיר דער פירשט מיט די פירשטין מן הסתם געבען! די פירשטין אלליין זאגט! איך פון מיין זייט ווינש דיר געזונד!

די פירשטין האט זיך דערפרייט. איהר קינד וועט נישט מאזלען, נישט פאקען, נישט ליידען אויף צאהנדלעך! עס וועט זיך איהר אפילו פון אויערל ניט גיעסען! פריהער איז עפים א שפרענקעלע געשטאנען אויף דעם נאזעל ביי דער פרינצעססין, ביים שפרוך איז עס פערשוואונדען געווארען!

— און לאנג זאלסט דו לעבען! איז דערווייל צוגעגאנגען און געזאגט די צווייטע.

— אויך א גוטע זאך, — טראכט די פירשטין, — אלטע ווייבער האט אפילו די וועלט נישט ליעב, נור אלטע פרינצעססינגען מוז מען שוין ליידען; איהר וועט מען אייביג קושען די האנד!

די דריטע האט געוואונשען: און שאהן זאלסט דו זיין ווי די וועלט!

די פירשטין האט זיך נאך מעהר דערפרייט!

אין דער זעלבער מינוט, איז די קליינע רויטליכע פרינצעססין געווארען וויים ווי אלאבאסטער. בעשיינפערליך האבען איהר אנגעהויבען זיידענע הארעליך צו שפראצין! אה, פון אללע עקקען אין דער וועלט, וועללען פרינצען און פירשטין קוממען און קניען און בעטען איהר האנד!

— און קלוג, — האט די פיערטע געזאגט, — זאלסט דו זיין ווי די וועלט!

— וואול! רופט אוים די פירשטין. זי וועט זיי רעטעניש שטעללען; קלוגע, טיעפע רעטענישען, און ווער עס וועט טרעפען, וועט זיין איהר מאנן!

די פינפטע האט געוואונשען: ליעבע צום מאנן.

די זעקסטע: ליעבע פון מאנן צו איהר.

ענדליך איז צוגעגאנגען די זיבענטע און געזאגט

— דו האסט שוין אללעס, פרינצעססין.

מיר בלייבט נור צו ווינשען דו זאלסט קיין מאל נישט פערלאנגען ואס נישט דיין איז, נישט וואללען וואס פרעמדס איז.

— וואס? האט אויסגעשריען די פירשטין פערוואונדערט, נור די אם האט דערווייל אנגעהויבען ארומטאנצען אין שטוב פאר פרייד און צופרידן:

— אה! אה! ווי גוט און פרום וועט זי זיין! מיין פרינצעססין וועט שוין

גוט אונ פרום זיין!

מיט איין אַמם טאָר מען שוין זיך ניט שפּאַרן, אונ די פירשטין האָט געמוזט דער זיבּעבטער כשוף־מאַכערן, אויסער אַללע מתנות נאָך צוגעבען אַ פּאָר גאָלדענע פּאַנטעפּעלעך, אין וועלכע די פירשטין האָט געטאַנצט צו די תנאים...

אונ עס איז געשעהען אַזוינס, וואָס צייט די וועלט שטעהט איז נאָך נישט געשעהען. ווייבּער האָבען אמת געזאָגט! שוין אין וויעג האָט די פּרינצעססין געבליהט ווי אַ רויז, אונ דערביי האָט זי זיך אַזוי קלוג געוויזען, אַז מען האָט זי באַלד פערערבּענט אין סענאַט אריין! אָבער באַלד דערנאָך האָט זיך אויסגעוויזען, אַז נישט אַלץ איז גאָלד, וואָס עס גלאַנצט, אונ אַז אַ כשוף־מאַכערין טאָר מען פּאָרט ניט טרויען.

איינמאָל, שטעלט אייך פאָר, זעצט זיך אויף די פּרינצעססין אין וויעג אונ זאָגט:

— וויעגט מיך נישט, פערדרעהט מיר נישט דעם קאָפּ!...

מען האָט איהר צוליעב געטהון.

דערנאָך האָט זי בעפוילען:

— וויקקעלט מיך נישט! וואָס בינדט איהר מיך? לאָזט מיך פריי!

עס איז אפילו אַ מנהג פון קדמונים, נור מען האָט איהר דאָס אויך נאָכגעגעבען.

אָרגער איז געווען, אַז די פּרינצעססין האָט זיך איינמאָל אויסגעוויינט אונ געפראָגט די פירשטליכען מיטטאָג, פאַר וואָס איהרע בריסטען האָבען קיין מילך נישט

פייער־רויט איז די אָרימע פירשטין געוואָרען אונ איז אַרוים פון שטוב.

די אַמם אָנטפערט גאַנץ מיט כעס:

— אַ פירשטין איז נישט קיין געוואָהנליכע פרוי, זי זאָל זויגען ווי אַ קוה מיט מילך...

— אונ די הויפדאַמען? פראָגט ווייטער די פּרינצעססין.

— דאָס זענען דאָך מאַמזעלן! — שרייט אויס די אַמם, פערגעסענדיג, אַז זי רעדט מיט אַ קינד, — דאָס זענען דאָך מאַמזעלן, זיי פּאַסט גאָר נישט צו האָבען אַ קינד, אונ מילך בעשערט גאָט נור דער מוטטער פאַר איהר אייגען קינד!

— בין איך דיין קינד? פראָגט די פּרינצעססין שאַרף.

היים אונ קאַלט איז דער אַמם געוואָרען.

— מיין קינד, — אָנטפערט זי, אונ פּלוצלינג האָט איהר אַ קוואַל טרעהרען

געשפּריצט פון די אויגען, — מיין קינד איז אין דאָרף געבליבען, פּייכט ברויט וויגט עס... איך בין אַהער געקומען דיך, פּרינצעססין, צו ערנאָהרען! אַ גרויסער כבוד, אַ גרויס גליק האָט מיך געטראָפען!

— אונ פאַר וואָס וויינסט דו?

— פאַר פריידי! שרייט אוים פערצווייפעלט די אַם.

נור עס האָט נישט געהאָלפען:

— וואָס נישט מיין איז, וויל איך נישט! זאָגט די פּרינצעססין אונ האַלט זיך דערביי שטאָהל אין אייזען; מען האָט זי געמוזט ענטוויינען.

נור דאָס איז נאָך וועניג. שפּעטער ווערט זי געוואָהר, אַז זי טראָגט, וואָס פרעמדע האָבען אויסגעאַרבייט, וואוהנט אין פּאַלאַץ וואָס פרעמדע האבען געבויט, אונ עסט, וואָס פרעמדע האָבען געזייעט, געשניטען, געמאָהלען אונ געבאַקען.

דאָס וויל זי נישט!

— וואָס דען ווילסט דו, פּרינצעססין?

כּל זמן זי קאָן אַליין נישט אַרבייטען, וויל זי אין וואַלד אַריין, אונטער גאָטס הימעל וואוהנען, פרוכטען פון פרייען בוים עססען אונ קליידען זיך ווי די מוטטער חוה מיט בלעטער.

— איז דיר אונזערס פרעמד? פרעגען דער פירשט מיט דער פירשטין.

— עס איז נישט אייער! ענטפערט די פּרינצעססין אונ טופעט מיט׳ן פוס.

באַטירליך איז זי גיך אונ באַלד פערשוואונדען געוואָרען.

. . . .

אין געהיים האָט אַללערלייבורג געטרויערט, נור אַזוי האָט קיינער אפילו נישט דעם מוטה געהאַט צו פרעגען, וואו זי איז אַהינגעקוממען, איז זי אַנטלאָפען אָדער פערשיקט געוואָרען, אויף דער, צו אויף יענער וועלט? ביינאַכט, ביי זיך אין דער פינסטער אויפ׳ן בעט, האָט נישט איינער געזיפצט. נור אַזוי—שאַ!

אונ פון דער פּשוט־מאַבעריגס ברכה איז א קללה געוואָרען!

הִיהֶנֶעריִשֶׁע חֲלוֹמוֹת.

אַ מאָל איז געוועזען אַ הוהן, אַ גרויסע הוהן און אַ מיוחסת, דעם גרויסען קוקוריקוס אַ קעבס־ווייב און אַ חכמה דערצו. און די גרויסע הוהן, די מיוחסת זיצט (פֿערשטעהט זיך, ניט, חס ושלום, אין תּפיסה), נאָר אויף דער „שאדאַלע" — אַודאי אויף פֿיערציג אייער.

אַז מען רייבט זיך ניט אָן דער וואַנד און מען האָט ניט אין זינן קיין פּאָליטיק— העלפֿט גאָט.

און די אייער זענען דעריבער גרויסע און, מן הסתם, פֿוללע; פֿון די איי־ וועט אַרויס — —

נאָר וועגען דעם חלום'ט מאַקי די הוהן.

זי זיצט מיט פֿערמאַכטע אויגען און דאָך זעהט זי, ווי פֿון די אייער טרעט אַרויס אַ שטיק פֿיערציג האָהנער —

האָהנער, קיין איינציגע הוהן! און איינס אויף איינס האָהנער פֿון האָהנער־לאַנד, גרויס־געוואַקסענע, שטאַרק געבויטע, אויף קופּערנע פֿיס, מיט שאַרפֿע קרעל־לען; פֿליגעל ווי ביי אַן'אָדלער, און רויטע, וואָס רויטע? — פֿלאַממענדיגע קאָממען!...

מען זאָלל זיי נור קיין עין־הרע ניט געבען!

און גלייך פֿון די אייער טרעט אַרויס די מחנה גבורים און לאָזט זיך געהן איפֿ'ן הויף... זי געהט נאָך, און דאָס האַרץ אין איהר וואַקסט. און וואַקסט, עס וואַקסט ווי אויף הייוועז. אַרויסשפּרינגען ווילל עס, זאָלל עס שפּרינגען!

— קוקוריקי! שרייט דער עולם — אַזאַ קול האָט נאָך די וועלט ניט געהאָרט!

— קוקוריקו! דאָס באָרגעל מיסט אין דער זייט ביי דער קיך שאָקעלט זיך און פֿעלט. אין גאַנצען הויז ציטערן די שויבען.

— קוקוריקו!

און, אַללע, אַללע אַרום בלייבען שטעהן ווי פֿערשטיינערט!

ווער זענען די גבורים?!

דער אַלטער קודלאַטער הונד קריכט אַרויס פֿון זיין שטיבעל, און בלייבט אויך שטעהן פֿערגאַפֿט — ער האָט די צונג אין מויל פֿערגעססען, ער בילט נישט

די חברה קאָץ האָבען זיך אויסגעזעצט אויפ'ן פּלאָט, וואָס צוימט אַרום דעם הויף, און קוקען זיך די אויגען אויס..

מויל-וואָרף קריכען פון אונטער דער ערד אַפּער; האָזען האָבען בעוויזען זיך אין עין וואַלד— פערקוקט, פערגאַפט, חאַטש חאַפּ זיי מיט דער האַנד!

אונ ער, וואָס וועט ער זאָגען? ער, דער גרויסער זאַנד-גריבלער, דער גרויסער קאָרן-שלינגער, איהר מאַן?! צו וועט ער נאָך קוקען אויסער איהר אויף א הוהן?! נײן!

אונ דעמאָלט, דעמאָלט וועט זי שוין זײן אויפ'ן שפּיץ פון איהר גליק. אַז ער וועט וויססען אונ זעהען, וואָס זי קען, אַז די וועלט וועט געוואָהר ווערען, וואָס זי האָט איהם געגעבען, דעמאָלט — וועט זי שוין מעגען שטאַרבען! דעמאָלט וועט זי אַליין צוגעהען צו דער ברייטער קאָבין, אונ אויסשטרעקען דען האַלז.

—— נעהם, וועט זי זאָגען, אונ קאָך וויעטשערע!

עס פּיקט אונטער דער הוהן, נור זי האָרט נישט. טרויעריגע געדאַנקען זאַמלען זיך אין קאָפּיל —

„נעהם אונ קאָך וועטשערע!"

נור — פאַר וואָס? פאַר וואָס מוז זיך אַלץ ענדיגען מיט'ן מעססער? פאַר וואָס זאָללען מענשען עססען איהר פלייש, דער הונד — די ביינער אונ פון די פעדערן זאָלל מען מאַכען בעט-געוואַנד?

צו איז אויף דער וועלט קיין רחמנות נישט דאָ, קיין יושר? פאַר וואָס זאָלל מען נישט וויססען אויף דער וועלט איין אונטערשיעד פון א הוהן ביז אַ הוהן, פון אַ לייפערקע, אַ מויל-מאַכערין, איין אינטריגאַנטקע אָדער אַזוי אַ שלימזל אַ הוהן, ביז אַ הוהן אַ מיוחסת, אַ הוהן, וואָס שטעלט צו דער וועלט אַ זוינע האָהנער, אזוינע העלדען, ווי איהרע וועללען זײן?!

— פּיק! פּיק! פּיק!

נור זי האָרט נישט.

האַלב פערשלאָפען ציהט זי וויטער איהרע טרויעריגע חלומות, — אונ נאָכ'ן מעססער? צו איז שוין איין עק פון אַללעם? צו אויף יענער זייט צוים איז שוין גאָר נישט דאָ?

נאָכ'ן צוים איז באַלד דער וואַלד, אונ דערנאָך, נאָכ'ן וואַלד וואָס איז?

צו זאַמלען זיך נישט דאָרט די נשמות פון פרומע היהנער אונ פּיקקען האָבער, גערשטען אונ ווייץ פראַנק אונ פריי אונ אָהן אַ שרעק פאַר'ן מעססער?

—פּיק, פּיק, פּיק!

זי האָרט נישט...

זי איז אַ מאַמע, אונ אַ מאַמע מוז אָן זיך אַליין פערגעסען! נישט אין איהר לעבען געהט עס, נור אין זייער לעבען!

געזונד אונ פריש מוז זי זיי אַרויסגעבען דער וועלט!

האַטש אין אַ צייט אַרום וועלען זיי די אייגענע מוטטער ניט דערקענען! די אייגענע מוטער אַוועקטרייבען פֿון אַ פֿעטטער בערגעל מיסט.

נור זי וועט איהר'ם טאָן...

פיק־פיק־פיק! פיק־פיק־פיק!

זי דערהאָרט!

נור אַזוי געשווינד אויפֿהייבען וועט זי זיך נישט!

זי ווייסט, אַז אין דרויסען איז אַ ווינד, אַ שטורם־ווינד, און די גבֿרים איהרע וועללען זיך נאָך יונגערהייט פֿערקיהלען!

— וואָס פיקט איהר? צו איז אייך נישט גוט אונטער דער מוטטער שויס? ניט וואַרם, ניט זיכער אונטער איהרע פֿליגעל!

וואַרט קינדערלאַך, וואַרט!

ניט אייביג וועללען זיי שלעכטע ווינטען, ניט אייביג וועללען זיין די וואָלקען אין הימעל...

גאָט וועט זיך ערבאַרמען, גאָט וועט זיינע האָהנער נישט פֿערגעסען! ריינינגען וועט זיך דער הימעל, שיינען וועט די זונן, און עס וועט זיין אַ וועטטער, אַ וועטטער!

עטליכע היהנער, וואָס האָבען שוין לאַנג אַרויסגעפֿיהרט זייער גוואַרג אויפֿן הויף, קוממען צו דער פֿערשפּאָטיגטער יולדת.

— מזל־טוב, מזל־טוב! ווערט אַ געפיקעריי.

נור זי אָנטפֿערט נישט, זי וועט מיט זיי נישט פיקען... זי בייגט איין דאָס קאָפּיל און בעהאַלט עס צווישען די פֿעדערן אויף דער ברוסט...

די היהנער ענטלויפֿען פֿערשאָמט און זי הייבט צוריק אויף דאָס קאָפּיל מיט חכמה און גאוה צוזאַממען...

זי דאַנקט גאָט, וואָס מען האָט זי אַלליין געלאָזט, אַלליין מיט איהרע גע־דאַנקען, מיט איהרע גבֿירים...

און דאָס האַרץ צוגעהט אין איהר אין נחת; וואָס פֿאַר אַ פֿיינע קינדער זי האָט, זיי זענען אַוודאי גראָססער ווי אַנדערע קאַפּהאָהנער, נור אַז די מאַמע הייסט, ליגען זיי שטיל, וואַרטען זיי, קיין איינציגער פיקט שוין נישט!

קלוגע קינדער, זיין גבֿירה, און איהר עדעלקייט, איהר גוטקייט!

און גאָט ווייס ווי לאַנג די קלוגע הוהן וואָלט געזעססען אויף איהרע גבורים, ווען נישט די קאָבין וואָס האָט זיך אָן איהר דערמאָנט און איז אַריין ווי אַ בליץ צו אַראָבצוזאָגען פֿון דער שאדאלע...

און אַז מען האָט די „מוטטער" אַראָבגעיאָגט פֿון דער שאַדאַלע, האָבען זיך בּאַוויזען קליינע, שוין לאַנג דערשטיקטע, איינפּאַכע היהנ׳לעך...

בּענייט אַ תּליה.

(נאכצהמוג.)

אין אַ געוויסער מדינה זענען געוועזען, ווי געוואָהנליך, מענשען, ניט אין גאַנצען גוט און פֿרום, ניט גאָר אין גאַנצען שלעכט, נור אַזוי — מיטעלמאָסיג; איינער אַ ביסעל אָרגער, איינער אַ ביסעל בעססער, ווי אַ מענש און ווי אַ מאָל.

און דער מלך פֿון דער מדינה איז געוועזען זעהר אַ קלוגער שופט, וואָס האָט פֿערשטאַנען, ווי אַזוי שלום צו מאַכען צווישען גאָט און לייט, צווישען לייט און לייט, און עס איז קיינמאָל ניט געקומען צו קיין שאַרפֿע שטראָפֿען. ער האָט שוין אין זיך אַ כּח געהאַט צו שטיללען דען כּעס פֿון מענשען. איינצוהאַלטען דען בייזען, איידער צו ריידען דען איינגעשפאַרטען, און ניט נור וואָס אין זיין צייט האָט מען קיינעם ניט געקאָפּט, ניט געהאַנגען, נור פֿון תּפיסה אפילו האָט זיך די מלכּה געמאַכט אַ היהנער־שטייג — קיינער איז ניט געזעסען. ער פֿלעגט הייסען אַ זינדיגען מענש, צוריינוואַרפֿען אין פושקע פֿאַר אָרימע לייט, שענקען אויפ׳ן שפּיטאָל און — גענוג.

— עס וועט קוממען אַ צייט, האָט דער מלך געזאָגט, ווען מענשען, קוקענדיג אויף דער תּליה, וואָס שטעהט אין מיטען מאַרק, וועלען בשום אופן ניט פֿערשטעהן נאָך וואָס מען האָט אַריינגעשטעקט אין דער ערד אַזא קלאָץ!

נור דאָס זאָגענדיג, האָט דער מלך אָבגעקרעכצט, און קיינער האָט ניט געוואוסט וואָס דער קרעכץ בּעטייט.

דאָס האָט אָבער בעמערקט די בת מלכּה, דעם מלך׳ס איין־איינציגע טאָכטער, און האָט זיך איינגעשפּאַרט, דער פֿאָטער זאָלל איהר אויסזאָגען וואָס ער מיינט מיט׳ן קרעכץ.

און דער מלך האָט איהר נישט געקאָנט אָבזאָגען און האָט איהר אויסגעזאָגט בּסוד סודות, אַז ער קרעכצט, ווייל ער האָט מורא פֿאַר צוויי מענשען! די גאַנצע מדינה, זאָגט ער, קאָן מען פֿיהרען, ווייל דאָס זענען מענשען, וואָס

אין זיי איז דאָס גוטע מיט דעם שלעכטען אייסגעמישט, אונ ווען זיי קוממען צו איהם, פאַלט דאָס שלעכטע אַראָב אונ דאָס גוטע קוממט ארויף... צוויי מענשען אָבער האָט ער אין דער מדינה, וואָס איינער האָט אין זיך סאַמע גוטעס אלליין אונ דער צווייטער רשעות אלליין. אז די ביידע — האָט דער מלך מורא — וועללען זיך אַמאָל צוזאַממענטרעפען, וועט זיין גאַנצע חכמה ניט העלפען, וועט מען וויטער הענגען אונ קאָפּפען.

די בת מלכה האָט זיך פערטראַכט, געקלערט אונ געקלערט אונ ניט פערשטאַנען וואָס דער מלך מיינט.

— עט, מאַכט זיי אַוועקוואַרפענדיג מיט דער האַנד, פאָרט איין אַלטער!

איינמאָל איז אין דער עיר־המלוכה, אין דער רעזידענץ, געוועזען אַ גרויסער יריד אונ עס זענען זיך צוזאַממענגעפאָהרען אונ צוזאַממענגעקוממען אַללע מענשען פון דער מדינה. צווישען זיי זענען אויך געוועזען די צוויי מענשען, פאַר וועלכע דער מלך האָט מורא געהאַט; דער גאָר גוטער, אונ דער גאָר שלעכטער.

אונ עס געשעהען אַזאַ מעשה:

אַז דער גאָר שלעכטער האָט דערזעהען די לעערע תליה אין מיטען מאַרק, האָט ער געזאָגט הויך פאַר אַללע:

— עולם, עס איז אַ רחמנות אויף אייך! איהר האָט שוין לאַנגע יאָהרען נישט געזעהען דאָס נחת, ווי פושעים הענגען אונ דריגען זיך אין דער לופטען...

— אמת, אמת! האָט אָנגעהויבען דער עולם צו מורמלען.

דאָס האָט געהאָרט דער גאָר גוטער אונ האָט זיך אָנגערופען:

— עולם, מזל מיט ברכה איז מיט אייך, גאָט אונ שאָנע מלאָכים זענען מיט אייך; איהר לעבט אַ... גוט אונ אַזוי פרום, אַז קיינער פון אייך האָט נישט פערדיענט מען זאָלל איהן הענגען.

— אמת, אמת! האָט דער עולם ווייטער געמורמעלט.

— ניין, האָט זיך אָנגערופען דער גאָר שלעכטער, די וועלט איז קיין הימעל נישט, דאָ וואָהנען קיין מלאָכים נישט! עס איז בלוים זינד; נור דאָ זענען אַזוינע פושעים, אַזוינע רשעים, אַזוינע זינדיגע פאַר גאָטט, אַז איינער האָט מורא דעם צווייטען צו פערקלאָגען, עס זאָללען זיינע אייגענע זינד נישט אַרויס אויף דער זונג אונ דעריבער שטעהט די תליה לייריג!

דער עולם שווייגט, אונ איז אפילו אביסעל אין כעס.

דער גוטער וויל אָנהייבען צו רעדען, נור דער שלעכטער לאָזט איהם ניט קוממען צום וואָרט...

— רבותים! האָט ער ווייטער אויסגעשריען, — אויב איך זאָג נישט אמת,

בעווייזט! לאָמיך זעהען, עמיץ פֿון אייך זאָלל זיך פיהלען אַזוי גוט, אַזוי פֿרום און אַזוי ריין פֿאַר גאָטט און פֿאַר לייט, ער זאָלל קיין מורא נישט האָבען און אָנווייזען מיט'ן פינגער, וועמען מען דאַרף הענגען! מען זאָלל קיינען נישט דאַרפֿען הענגען איז אונמאָגליך!

דער עולם ריקט זיך צוריק ווי דערשראָקען.

— איהר זעהט, פושעים! שרייט דער שלעכטער, איהר זעהט, ווי אמת מיינע ווערטער זענען! הא! נו, וועלל איך אייך בעווייזען, אַז איך בין ריין! אַז איך האָב קיין מורא נישט!

— אָט דען דאַרף מען הענגען! און ער האָט אָנגעוויזען אויף גאָר דען גוטען.

דער עולם האָט זיך נאָך מעהר דערשראָקקען.

דער גוטער וויל ווייטער רעדען, נור דער שלעכטער לאָזט איהן ווייטער נישט קוממען צום וואָרט.

— נישט אומזיסט האָט ער אייך געלויבט! נישט אומזיסט! די תּליה וויל ער אונטערברענגען! די תּליה אָהן וועלכער איהר וואָללט אַראָב פֿון גוטטען וועג און אייערע קינדער וואָלטען אָן גאָט פֿערגעססען. וערגט איהם! ווער וויל בעווייזען, אַז ער איז נישט זיין קרוב, ניט זיין גואל — ניט זיין שותּף, ניט זיין גלייכען, — ווער עס וויל נישט פֿערדעקקען פֿרעמדע זינד, כדי מען זאָלל זיינע אויך פֿער־דעקקען, דער זאָלל העלפֿען הענגען!

און אַז דער שלעכטער האָט אַרויסגענוממען אַ שטריק פֿון בוזעם, האָבען זיך אויסגעשטרעקט הונדערטער האָנד צו הילף און אין אַ רגע אַרום איז דער גאָר גוטער געהאנגען...

ניט אומזיסט האָט זיך דער מלך געשראָקען — מען האָט די תּליה בעניצט..

דער אֶפּפֶּעל.

(אַ מאָנאָלאָג פֿון אַ באַנקיער).

די אַלטע פֿאָלקער פֿלעגען זיך פֿאָרשטעללען וואונדערליך צוזאַממענגעזעצטע בריאים, האַלב מענש האַלב פֿיש, אַ פֿערד — מיט פֿליגעל פֿון איין אָדלער, אַ קאָלבערינען קאָפּ מיט אַ שלאַנגען־עק... צו ווערט היינט אַנדערש געפֿאַרט?

צום ביישפיעל, איך און מיין ווייב פילאָמענע!

איך בין בריק=באַק עט קאָמפּ. אונ זי — פּי=לאָ=מע=נע! דער נאָמען אַלליין איז געננג!

מיט אַ וואָרט, מיט אַ מאַך מיט דער האַנד, מיט איין שטרייך מיט דער פּע־דער, טראָג איך איבער טויזענדער קאַרץ ווייצען, טויזענדער צענטנער מעטאַלען, טויזענדער וואַגאָנען קוילען פון איין עק וועלט אין דער צווייטער! איך זיץ דאָ אונ מיין נעץ איז פּערשפּרייט אויף בערלין, פּאַריז אונ לאָנדאָן; אין נויאָרק אפילו קלינגט מיין נאָמען! אַז איך גיב אַ טופּ מיט׳ן פוס, ציטערט די בערזע, פאַללען באַנקיערס ווי פוילע אָפּפּעל, דאָס בין איך, אונ זי קושט בלומען אונ וויינט פאַר דער לבנה!

אמת אַ פּאָר!

אונ ווער האָט אונז געפּאָרט? אַ בערלינער פּראָפעססאָר האָט מיר געזאָגט, אַז יעדער מענש בעזונדער, ענטוויקעלט זיך פּונקט אַזוי, ווי די גאַנצע מענשען=וועלט. דעמאָלט האָב איך געלאַכט: פון וואַנעט ווייסט דער פּראָפעססאָר, ווי אַזוי די מענשען וועלט האָט זיך ענטוויקעלט? היינט זעה איך — עס איז אמת... מיט 15 יאָהר צוריק בין איך באמת אַ ווילדער מענש געוועזען...

איהר וועט גלויבען? איך האָב אפילו פּאָעטיזירט... אייגענטליך האָב איך אַרויסגעשלעפּט אַ ביסעל פון דאַנען אַ ביסעל פון דאָרט, נור פּאָעטיזירט האָב איך... „אויגען ווי שטערן, ווי בלומלעך, ליפּען ווי קאַרמעלקים" אונ נאָך אַזוינע נאַריש־קייטען... איך האָב אפילו איבער׳ן בעט מיר אויפגעהאַנגען אַ פּיסטאָלעט, וואָרום טאָמער זאָגט זי „ניין"? נו, ווי אַזוי לעבט מען, ווי אַזוי ווייזט מען זיך אויף דער גאַסס!

אונ היינט? זעה איך אַ קניפּל צוואָהרענע נערווען, קאָלבערנע גרויסע אויגען... מיט דער צייט איז נאָך צוגעקוממען אַ ביסעל רויטס אונ ווייסס אויף׳ן פּנים, אַ ביסעל גאָלד אין די צאָהן אריין — אונ דאָס אַלץ צוזאַממען איז פּ י ל אָ מ ע נ ע!

איך האָב דאָך ביי איהר קיין קאָפּיקע נישט גענוממען!...

אַ חלום, נור אַ ט ה י י ע ר ע ר חלום איז עס געוועזען!

פּיו! פּיו!

נור טהייער איז וואַנצען! בריק=באַק עט קאָמפּאַניע קאָנן זיך אַזוינס ערלויבען. אונ ווען באמת „א י י ב י ג ע ליעבע", וואָלט עס גאָר קיין שלעכט געשעפט נישט געוועזען! פילאָמענע אַליין אַהרט מיך נישט. איך געה מיר מיין וועג — פּאַרדאָן— איך פאָהר מיר אויף גומי=ראָדער מיט ווייסע אַראַבער מ י י ן וועג, אונ זי בלאָזט זיך געגען דער לבנה איהר וועגס! דאַרף מען, מאַכט זי דען האָנעער אין סאַלאָן! אונ דאָס מאַכט זי פּונקט ווי איין אמת־געבוירענע גראַפין... ביינאַכט, ביי עלעקטרישער בעלייכטונג אונ נאָך

שאמפאניער, געפינען זי מהייל נאך היינט פיקאנט אונ נישט איינעם קומט די סלינע אין מויל אריין!

נור — וואס וועט ארויס פון טראהנפאלגער, פון יונגען בריק-באק עט קאמפ.?

וואס פאר א בריאה וועט ארויס פון אלטען בריק-באק עט קאמפאניע מיט דער אייביג יונגער פילאמענע?

הו! א קאלט געהט מיר דורך די ביינער, אז איך דערמאן מיך, ווען איך לאז איבער דאס הויז! נישט איינמאל חלומט זיך מיר, אז אלץ פאלט צוזאממען, אלץ, אלץ, אונ איך חאפ מיך אויף בעדעקט מיט'ן קאלטען שוויים!

נעכטען האב איך איהם א גאוואליע געברענגט, א שאנעם אפפעל.

— אח, ווי שאן איז דער אפפעל! צאפעלט ער.

איך דערצאהל איהם, אז ער איז געברענגט פון איטאליען אונ קאסט 30 קאפ..

ער הארט מיך נישט; רופט די מוטטער אונ ווייזט איהר „וויא שאן, ווי פראכטפאל שאן דער אפפעל איז".

הונדערט ווארטער האט ער געהאט פאר'ן שאנעם אפפעל; די אויגען האבען איהם געגלאנצט, געפלאקערט!

— ווירקליך שאן, מאכט פילאמענע מיט איהר זיסער-גוסס שטיממע;

נו —, עסס! זאג איך.

— ניין, מאכט ער! ניין!

דער אפפעל איז צו שאן, דער אפפעל, זאגט ער, לעבט. עס וועט איהם וועה טהון, אז ער וועט אריינבייסען!

— נארר — ווער איך באז, — דער אפפעל לעבט ניט, עס וועט איהם ניט וועה טהון.

— ניין, ער לעבט!

ער האט אלליין געזעהען, ווי אפפעל ווייגען, אז מען בייסט זיי, אדער אז מען שניידט זיי מיט א מעססער! דעם אפפעל, וועט ער עס נישט טהון!

— גארר, עסס! ווער איך באזער.

— ניין, ניין, ניין!

ער וועט דען אפפעל קיינמאל ניט בייסען! אייביג, אייביג וועט ער איהן האלטען ביי זיך (ער האט איהם צום הארץ צוגעדריקט). ער האט דעם אפפעל ליעב בעקוממען! אייביגע ליעבע!

— נארר, אַז דו וועסט איהם צו דער צייט נישט אויפעססען, וועט ער פערפוילט ווערען!

די ווערטער האָבען איהם שווער געטראָפען! ער האָט אַ ציטער געטהון, איז בלאַס געוואָרען און מיט טרעהרען אין די אויגען צוגעלאָפען צו דער מוטטער, בעהאַלטען דאָס בלאַססע געזיכט אין איהר שוים.

— אמת, שטאַממעלט ער, וויינענדיג, — אמת... דער עפּעל לעבט שוין ניט... מען האָט איהם אָבגעשניטטען פון בוים...

און זי האָט אויך טרעהרען אין די אויגען... זי גלעט איהם די האָר און די האַנד ציטערט איהר...

— גאָטט, טראַכט איך, זאָלל איך אַ סקאַנדאַל מאַכען?!

— נארר, שריי איך אין איין כעס; מען זאָלל דעם עפּעל ניט אָברייסען, וואָלט ער אַלליין אַראָבגעפאַללען!

און ער האָט זיך ערשט צעוויינט אויף אַ קול!

וויים איך וואָס זי טהוט מיט איהם? וואָס זי זאָגט איהם? וואָס זי רעדט איהם איין? וויל איך איהם אוועקשיקען — חלש'ט זי!

גאָטט, גאָטט, וואָס וועט אַרויס פון איהם!

פילאָמענע האָט מיר אָבגעשטאַט אַ וויזיט אין קאַבינעט.

וואָס איך האָב פון איהר געמאַכט, זאָגט זי, איז שוין פערפאַללען, זי וויל, איך זאָלל ווענינגסטענס אויפ'ן קינד רחמנות האָבען!

געפאָלט אייך דער פּלאַן?!

מיר האָבען זיך צורעדט...

— האָסט חרטה? פרעג איך זי.

— וואָס העלפט חרטה? ענטפערט זי טרויעריג און פער'חלש'ט, האָסט דאָך אַלליין געזאָגט, אַז דער עפּעל מוז שטאַרבען, מוז אָבגעריססען ווערען פון בוים...

— דאָך וואָלסט דו געוואָלט אַנדערע האַנד --

זי האָט נישט געענטפערט, איז אַרויסגעשוואוממען פון שטוב און איבערגעלאָזט עפעס אַ מאַטטען זיס-זויערן ריח...

נור וואָס וועט זיין פון איהם? פון טראָהן פאָלגער? פון יונגען בריק-באַנעט קאָמפּאַניע?

ביי'ם פאַקיער.

צו'ן אַ פאַקיער קומט אַריין אַ מענש, וואָס לאָזט זיך זעהר שווערליך בעשרייבען: באָרפוס, מיט אַלט-צעריססענע קליידער אויפ'ן דאַרען לייב, אונ דאָך איז יעדע בעוועגונג זיכער, כמעט שטאָלץ. די גערונצעלטע פאַרמיט-הויט אויפ'ן געזיכט זאָגט, אַז ער איז אַלט, זעהר אַלט, אונ דער בליק פון גרויסע שוואַרצע אויגען איז שטרענג אונ פולל קראַפט פון אַ יונגען מאַנן. די ליפפען בלאָהליך אונ צו פלאַצט, אונ ביי די ווינקעל פון שמאָלען מויל בלאָנדזיט דאָך אַ שמייכעל פון בעננשאַפט, איראָניע אונ גוטקייט צוזאַממען.

דער פאַקיער שטעהט אויף אונ געהט איהם אַקעגען, וואָס ער טהוט זעלטען פאַר רייכע אונ גרויסע לייט.

— איך האָב צו דיר אַ בקשה; — זאָגט דער גאַסט —

— זאָג וואָס דיין פערלאַנג איז, אָנטפערט דער פאַקיער.

— ווערסט דו מיר טהון, וואָס איך וויל?

— אויב איך וועל וועללען, אָנטפערט דער פאַקיער אונ גיט צו מיט ענוות: אונ אויב איך וועל קאָננען.

— דו קאָנסט, דאָס ווייס איך, — זאָגט דער גאַסט אונ זיין שטיממע קלינגט וואָס אַ מאָל העללער אונ ערנסטער צוזאַממען. — איך האָב עס פון דיר נישט איינמאָל געזעהן, נור נישט אומזיסט...

— אונ דו קאָנסט נישט בעצאָהלען?

— פיללייכט... דאָך...

— מיט וואָס? פראָגט דער פאַקיער אונ מוסטערט נאָך אַמאָל דעם אָבגעריססען-שטאָלצען גאַסט... האָסט דו נישט, מיין קינד, ערגיץ...

— געגנב'עט? ניין... נישט מיט געלד וויל איך דיר בעצאָהלען... מיט מיין אייגענער געשיכטע.

— זי איז אַזוי וויכטיג? זי וועט מיר צונוץ קוממען?

— וויכטיג, ווי פאַר איינעם... צו זי וועט דיר צונוץ קוממען, ווייס איך נישט... דאָך וועט זי דיך בעפרייען פון מיה אונ מאַטטער.

— ווי אַזוי?

— מיין אַריינקוממען, מיין פערזאָן, האָט אויף דיר אַיין איינדרוק געמאַכט. איך האָב דיר פעראינטערעסירט... אַז איך וועלל אַוועק געהן מיט אַ פערשלאָססען מויל, ווערסט דו נישט איינמאָל פערטראַכטען זיך אונ קלערען: ווער איז ער געוועזען?

וואָס האָט ער געקאָנט וואָללען? און אַ פּאַקיערס צייט איז טהייער, זיינע געדאַנקען נאָך טהייערער! פון צייט און געדאַנקען לעבט אַ פּאַקיער!

דער פּאַקיער האָט געקלערט אַ ווײַלע, ער האָט זיך געפּריפּט, ווי וויט ער איז ווירקליך פּעראינטערעסירט מיט׳ן גאַסט, צו ער וועט ווירקליך דעריבער קלערען. —

די צייט בענוצט דער גאַסט און זאָגט וויטער:

— דו ביסט אַלט, פּאַקיער, זעהר אַלט! אַללע דיינע געפיהלען זעננען אויסגעטריקענט... דיין הארץ געפינט שוין אין גאַר נישט קיין פרייד... מיט׳ן קאָפּף לעבסט דו נאָך... דאָס געהירן איז נאָך דאָס איינציגע גליעד אין דיר, וואָס לעבט, נישט נור אוים לויטער געוואָהנהייט; נור דיין מח האָט נאָך זיינע ליידען און פריידען, ער קלערט און וויל וויססען... טהו דיין קאָפּף צו ליעב, — זאָלל ער האָבען נאָך איין איינדרוק פון דער וועלט, איידער ער וועט אויך בלייבען מיעד און פויל צו שטאַרבען...

— גוט! בעשטעהט דער פּאַקיער.

זיי זעצען זיך, דער גאַסט פערצעהלט:

—

— קליינערהייט האָב איך אַמאָל שפּאַציערט מיט מיין פאָטער צווישען די בערג אונטערן שלאָסס...

— איהר האָט אין אַ שלאָסס געוואוינט?

— יאָ. מיר האָבען איבערגעשראָקקען איין אָדלער, און ער איז אַרויפגעשאָסען צום הימעל. „איך וואָלט אויך געוואָלט אַזוי פליהען" האָב איך הויך געטראַכט. „דו וועסט עס אויך טהון", האָט מיר דער פאָטער געאַנטפערט. „נור נישט אין דער לופט. די לופט איז נישט אונזער עלעמענט; מיר קאָננען אין איהר און דעריבער פון איהר נישט לעבען"...

„און פליהען — זאָגט ער וויטער — וועסט דו צום הימעל — דאָס זעננען די בלאָהע, די זיידענע, בלאָהע, מיט גאָלדענע שטערן אויסגעשטיקטע טאַפּעטען אין אונזער קאָניגליכען פּאַלאַץ... און גלייך צו דער זונן — דאָס איז דער קאָניג אַלליין... די שטראַהלען פון זיין גנאַד זעננען ליכטיגער און וואַרימער, און זיי זעננען נישט פאַר אַללע, נישט פאַר יעדען בעסטען"...

איך האָב די ווערטער דערנאָך איבערגעגעבען מיין לעהרער, אויך אַ פּאַקיער ווי דו. זיין געזיכט האָט זיך דער־ביי נישט געאַנדערט. קאַלט און שטרענג האָט ער מיר געזאָגט: „דער אָדלער, אויב ער וויל לעבען, מוז ער עססען, און עססען מוז ער אַראָב אויף דער ערד... עססען־וואַרג ליעגט נידריג, אָפט אין בלאָטע".

— זעהר קלוג.

איך האָב איהן דאָך נישט פֿערשטאַנגען און אינם גאַנצען געשפּרעך פֿער־געססען.

צוריק אויף די געדאַנקען זעגנען מיר די וואָרטער געקוממען ערשט דעמאָלט, ווען איך בין ערשטער מיניסטער געוואָרען.

— מאַנציפּוצי?

— אזוי פֿלעג איך הייסען — —

— און היינט?

— האָב איך קיין נאָמען נישט.

— ווענן איז עס געשעהען?

— שוין איינינע יאָהר... עס פֿריידט מיך פֿאַר דיר, אַז דו האָסט פֿון דעם אללעם נישט געוואוסט... אַז דאָס לעבט אַזוי הויך, אַזוי טיעף אָדער אַזוי וויט פֿון מיין געוועזען לעבען!

איינמאָל בין איך געשטאַנען אַזוי לאַנג און אַזוי טיעף געבויגען פֿאַר דער זונן, אַז עס איז מיר, נישט וויללענדיג, געקוממען דער געדאַנקען אין קאָפּף אַריין, מקנא צו זיין די זיילען אין פּאַלאַץ, וואָס האַלטען איהן אויף אונטער און בויגען זיך נישט...

— דו האָסט עס געזאָגט?

— ניין; מיינע ליפּפּען זעננען נאָך נישט געוואוינט געוועזען דערצו; נור דער מארך־ביין!... איין אונגע־ולדיגע בעוועגונג האָב איך געמאַכט... די זונן האָט עס בעמערקט...

— און דו לעבסט?

— גרויס איז געוועזען זיין ליעבשאַפֿט צו מיר; מען האָט מיך נור פֿאַר אַ לבנה געמאַכט, אַ פּראָווינץ איבערגעגעבען...

— ביסט צופֿרידען געוועזען?

— אַ צייט... ביז די זונן איז דורכגעפֿאָהרען און די לבנה האָט זיך ווענינ געבוקט...

— און?

— מען האָט מיך דעגראַדירט אויף אַ שטערן... אַ שמייכעלדט האָב איך בע־קוממען...

— און האָסט רעגיערט, ביז די לבנה איז געקוממען...

— ריכטיג... דער מארך־ביין האָט וואָס אַמאָל זיך וועניגער געבויגען... איך בין אריין אין דער מילך־שטראַססע; צווישען מיליאָנען, קליינע שטערנדליך —

— און?

— אַלץ דער מארך־ביין!... מען האָט מיך בעקאַנט געמאַכט מיט׳ן באמבוס

און אַרויסגעוואָרפֿען פֿון — הימעל!

— און דיין פֿאָטער, דער שטאָלצער שלאָסס־הערר?

— ער האָט עס נישט אויסגעהאַלטען און האָט מיר אַ גרויסע ירושה געלאָזט; איך האָב מיר געקאָנט פֿאַר זיך אַליין אַ קליינעם הימעל מאַכען...

— האָסט עס נישט געטהון?

— ניין, איך האָב איין אַנדערע ליידענשאַפֿט געהאַט. איך האָב געוואָלט, וואָס אַללע, אייגענטליך, װיללען, אַנדערע זאָללען אָהנליך זיין צו מיר; מען זאָלל זיך אויפהערען בוקקען.

— אַ געפֿאָהרליכע ליידענשאַפֿט...

— איך האָב איינגעקויפֿט עססענוואַרג און קליידער, געאָפֿענט די טהירען פֿון שלאָסס און אויסגערופֿען אויפֿ'ן לאַנד: ווער עס וויל, זאָלל קוממען נעהמען וואָס ער וויל... נור אַ בעדינג האָב איך געשטעלט: קיינער טהאָר נישט דאַנקען. ווער עס וועט עס טהון, וועט מוזען בעצאָהלען...

— פֿיעל האָבען געקאָנט?

— וועניג. דאָך מיט דער צייט איז די צאָהל פֿון נישט דאַנקענדיגע געוואַקסען, גראָססער געוואָרען, נור מיט דער צייט האָט מען מיך — —

— אַרעטירט?

— ניין; אין דולל־הויז געשיקט...

— ריכטיג, אַלס פֿערשווענדער...

— אַז איך בין אַרוים פֿון דולל־הויז, איז פֿון מיין ירושה קיין צייכען געבליבען... פֿריינד און בעקאַנטע האָבען זיך בעמיהט; שולדען האָבען זיך בעוויזען, דאָס אויפהאַלטען אין קאָניגליכען דולל־הויז, איז געגנג טהייער...

„געה אַרבייטען" האָט מען מיר ביים אַרויסלאָזען געזאָגט...

— און דאָס איז, נאַטירליך, דעם געוועזענעם מיניסטער נישט געפֿאַללען.

— אימגעגענטהייל, נאָך אַזוי פֿיעל רוהען האָב איך געבענקט נאָך אַרבייט... נור אויסבעטלען זי האָב איך נישט געקאָנט... בעטלען און בוקקען זיך איז מיר שוין אונמאָגליך געוואָרען...

— דער גאַסט שווייגט אַ ווייַלע און דער פֿאַקיער פֿראָגט:

— ווילסט, איך זאָלל דיך אויסלערנען?

— דאָס, — אָנטפֿערט שטאָלץ דער גאַסט, — וועסט דו נישט קאָננען; הונגער און דאָרשט האָבען עס נישט געקאָנט... נור דאָס לעבען איז מיר שוין איבערדריססיג...

— ווילסט איך זאָל דיך דערפון בעפרייען?...

— אָה, ניין! צו דעם דאַרף מען נישט דיין הילף... דאָס ערשטע בעסטע דאָקטער, די ערשטע בעסטע צווייג... זיי וואָלט איך זאָגאַר נישט געראָפט קיין מעשיות צו פערציילען...

— וואָס דען?

— איך גלויב, פּאַקיער, — יעדער מענש האָט זיין גלויבען, דאָס איז דער פונדעס, מיט וועלכען די גאָטער בינדען אונז צו'ם לעבען — איך גלויב, אַז עס וועט קוממען אַמאָל אַ צייט פון גראַדע מענשען, מיט האַרטע כאַרקטער־ביינער; פון מענשען, וואָס וועלען נישט וועללען און נישט קאָננען זיך בויגען... איך וויל עס דערלעבען!

— אַזוי לאַנג לעבען ווילסט דו?

— ניין... פאַר דעם שפּעטערן גליק, וואָלט איך אַזוי פיעל נישט געצאָהלט... שלאָפען וויל איך, איבערשלאָפען!...

דו קאָנסט עס! שלאָף מיך איין, פּאַקיער!...

דער פּאַקיער שווייגט.

— ווילסט דיין וואָרט נישט האַלטען? פרעגט דער גאַסט.

— נישט דאָס, — ענטפערט דער פּאַקיער, — איך קלער נור, ווער דיך וועט וועקקען? איך נישט, מיינע קינדער און קינדס־קינדער אויך נישט... ווער וועט דיך געדענקען?

— שרעק נישט... מיך וועט וועקקען די צייט; גאָר שטילל וועט זי נישט קוממען!

משיח'ס צייטען.

אַזוי ווי אין אַללע יודישע שטאָדט און שטאָדטליך אין גאַליציען, איז אויך געוועזען אין דער קהלה, וואו מיינע עלטערן האָבען געוואוינט — אַ משוגענער.

ווי געוועהנליך האָט דער משוגענער פאַר קיינעם נישט קיין מורא געהאַט, נישט פאַר קהל, נישט פאַר'ן רב און דיינים, אפילו נישט פאַר דעם באָדער מיט'ן קברות־יוד, פאַר וועלכע די גראָסטע גבירים שרעקען זיך. פאַר דאָס האָט דאָס גאַנצע שטאָדטיל, גאַנץ קהל מיט דעם גאַנצען כלי־קדש, מיט'ן באָדער און מיט'ן קברות־יוד, געציטערט פאַר דעם משוגענעם און פערמאָגט פאַר איהם מוהר און טהויער. און אויבוואָהל דער אָרימער משוגענער האָט קיינעם נישט

נערערט קיין שלעכט וואָרט, קיינעם נישט געריהרט מיט׳ן מינדסטען פינגער; האָבען אויף איהם אַללע געשריגען, מאַנכע געשלאָגען און די גאַססען-יונגען פלעגען איהם נאָכוואַרפען בלאָטע און שטיינער.

איך האָב תמיד רחמנות געהאַט אויף דעם משוגענעם. עס האָט מיך עפּיס צו איהם געצויגען, איך האָב מיט איהם געוואָלט רעדען, איהם טרייסטען, אַ גלעט טהון; נור צוגעהען צו איהם איז געווען אוממעגליך; איך וואָלט בעקוממען אַ טהייל פון דער בלאָטע און די שטיינער, מיט וועלכע מען פלעגט איהן באָמבאַרדירען. איך בין געווען אַ יונג קינד, איך האָב געטראָגען אַ פיינען אנצוג פון לעמבערג אָדער פון קראָקאָ; און האָב מיר אבגעהיטען מיינע פלייצעס פון שטיינער און מיין אַנצוג פון בלאָטע, און זיך געהאַלטען פון וויטענס.

דאָס שטאָדטיל, וואו מיינע אָלטערן האָבען געוואוינט און איך האָב פערלעבט מיינע קינדער-יאָהרען אין אַנציגע פון לעמבערגער און קראָקאָויער שניידער, איז געווען אַ פעסטונג, אַרום-געצוימט מיט גריבער, וואַססער, וואַלען און הויכע מויערן. אויף די מויערן זענען געשטאַנען אַרמאַטען און זעלנער מיט ביקסען האָבען זיי געהיט, מאַרשירענדיג אויף און אָב ערנסט און שווייגענדיג. קוים איז נור צוגעפאַללען די נאַכט, האָט מען אויפגעהויבען די אייזערנע בריק איבער׳ן וואַססער, פערשלאָססען אַללע טויערן און אָבגעריסען דאָס שטאָטיל פון דער רעשט וועלט ביז אין דער פריה. ביי יעדען פערמאַכטען טהויער איז געשטאַנען אַ וואַך, בעוואַפענט פון קאָפּף ביז פיס.

ערשט נישט לאַנג, ביי טאָג, זענען מיר אַללע פריי געוועזען, מען האָט געמעגט געהן אַרויס און אַריין, נישט אנגעפרעגט צו׳ן ערשט ביים פלאַץ-מאַיאָר; מען האָט זיך אייך געמעגט באָדען אין טייך אונטער דער שטאָדט, אפילו זיך אויסציעהען אויף דער גרינער לאָנקע ביים טייך און קוקען אין הימעל אַריין, אָדער וויט ערגיץ אין דער וועלט אַריין, ווי איינער האָט געוואָלט. קיינער האָט נישט פאַר דעם קיין שלעכט וואָרט גערעדט. איז עמיץ אפילו נישט צוריק-געקוממען, האָט מען אויף איהם נישט געפראָגט. נור ביי נאַכט, האָט מען געוואָלט, זאָלל זיין שטיל אין שטאָדטיל, מען זאָלל זיך נישט אַרויס און נישט אַריין דרייען. — „אַ גליק", פלעג איך דעמאָלט קלערען ביי מיר, „וואָס מען לאָזט אונז האָטש אַריין די לבנה"...

און אַזוי לאַנג איך וועל לעבען, וועל איך נישט פערגעססען דען „בין-השמשות", דאָס צופאַללען פון דער נאַכט. צוזאַמען מיט דעם אָבענדליכען שאָטען פערשפרייט זיך אַ שווער איבער דעם גאַנצען שטאָטיל, מענשען און הייזער ווערען פלוצלינג ווי קלענער, ווי איינגעהויקערטער. מען ציהט די בריק, די אַייזערנע קייטען רייבען זיך אָן די אונגעהייערע בלאָקען; דאָס אַייזערנע קראַצען, די האַרטע אָבגעריסענע טאָנער פאָהרען דורך די ביינער. דערנאָך פאַלט צו אַ טהויער נאָך אַ טהויער. יעדען אָבענד געשיהט דאָס זעלבע און דאָך ציטערן יעדעס מאָל די פיס אונטער דעם

מענש, אַ שטומפּיגע מידיגקייט לעגט זיך אויף אַללע פּנימער, אַללע אויגען לעשען זיך אויס ווי ביי טויטע, די ברעמען פֿאַלען אַראָב ווי בלייערנע, דאָס האַרץ בלייבט שטיל אונ מען אַטהעמט קוים. דערנאָך הייבט אָן דער פּאַטרול צו קורסירען אין די גאַסען, עס קלאַפּען די נאָכגעלאָזטע שווערטער אונ די גרויסע וואַססער־שטיעפֿעל, די באַגנעטען בלישציען אונ מען שרייט: „ווער־דאַ?" אויף דעם מוז מען ענטפֿערן: „אַ היימישער, איין איינענער!" אַז נישט, ווייס גאָט צו וואָס עס קאָן קוממען. מאַנכע פֿלעגען זיך שוין בעסער פֿערמאַכען אונטער שלאָס אונ ריעגעל, זיי האָבען מורא, זיך אפילו אַרויס־צו־ווייזען אויף דער גאַס...

איינמאָל האָט זיך מיר געמאַכט אַ צופֿאַל: איך האָב מיך געבאָדען אונטער דער שטאָדט, איך האָב מיך פֿערקוקט צו פֿערטראַכט, צו גלאַט אַזוי פֿערגעסען, אַז נאָך טאָג געהט נאַכט; פּליצלינג זעה איך, ווי מען הייבט די בריק; עס שניידט אין די אויערן, עס פֿאַללען צו די טהויערן, עס קנאַקט אונ שלאָגט זיך אָב מיר אין האַרץ. פֿערפֿאַללען? איך מוז שוין בלייבען איבער נאַכט אונטער דער שטאָדט... אונ אַ וואונדערליכע זאַך, ליגענדיג אין דער היים, אין וואַרימען בעט, פֿלעגט זיך מיר נאַכט אויף נאַכט חלומען פֿון דער פֿרייער וועלט אויסער דער פֿעסטונג; אונ דאָס ערשטע מאָל, אַז מיין חלום איז מקוים געוואָרען, איז מיך בעפֿאַללען אַ שרעק. עס האָט זיך אָנגעהויבען דער בעוואוסטער שטרייט צווישען קאָפּ אונ האַרץ. דער קאָפּ האָט גערופֿען: רוהיג, געניס אויך אַמאָל די ריינע פֿרייע לופֿט, דען אויסגעשטערנטען פֿרייען הימעל. אונ דאָס האַרץ האָט זיך געטהון זיינס, געוואָרפֿען זיך אונ געצאַפּעלט, צום אַרויס־שפּרינגען. דערנאָך האָט זיך מיר אויפגעהויבען ווי אַ דונסט, ווי אַ נעפּעל פֿון שווערען האַרץ אונ איז מיר געשטיגען אין קאָפּ אַריין. דער פֿרייער געדאַנק איז געוואָרען טונקעל אונ טונקלער אונ איז באַלד אונטערגעגאַנגען אונטער דעם וואָלקען. עס האָט מיר אָנגעהויבען צו קלינגען אין די אויערן אונ צו פינטלען אין די אויגען. מיט יעדען לייכטען גערויש, פֿון יעדען לייכטען שאָטטען פֿון אַ צווייג, פֿון קלענסטען גראָזיל, האָט זיך מיר אַריין־געזאַפּט דורך די אויגען ווי דורך די אויערן אַ מין שוידער, אַ שרעק, וואָס האָט מיך געוואָרפֿען אויף דער ערד!

איך האָב בעהאַלטען דאָס פּנים אין זאַנד...

צו איך בין געשלאָפֿען צו ניין אונ ווי לאַנג איך בין אַזוי געלעגען, אָסור אויב איך ווייס! נור פּליצלינג האָב איך דערהאָרט, אַז מען אָטעמט נאָהנט נעבען מיר. איך שפּרינג אויף. איך בין נישט אַליין. צוויי גוט בעקאַנטע, טיעפֿע, שוואַרצע אויגען קוקען אויף מיר האַרציג אונ געטריי

עס איז געוועזען דער משוגענער.

— וואָס טהוסט דוא דאָ? — פֿראָג איך מיט אַ דומפּיגער שטימע.

— איך שלאָף קיינמאָל נישט אין שטאָדט! — ענטפֿערט ער מיר טרויעריג, אונ דער בליק זיינער איז אַזוי ווייך, די שטימע אַזוי ברידערליך, אַז איך קום צו מיר אין גאַנצען אונ פֿערגעס מיין שרעק.

אַמאָל, דערמאַן איך מיך פּלוצלינג, פֿלעגט מען האַלטען משוגעים פֿאַר נביאים — אין די מאָרגענלאַנדער איז דאָס נאָך ביז היינט — אונ איך פֿראָג מיך: צו איז ער נישט ווירקליך איינער פֿון זיי? צו יאָגט מען איהם נישט ווי אַ נביא? צו וואַרפֿט מען איהם נישט נאָך קיין שטיינער ווי אַ נביא? צו לייכטען איהם נישט די אויגען ווי די שטערן? צו קלינגט נישט זיין שטימע ווי די פֿיינסטע האַרפֿע? צו ליגט נישט אין איהם דער שמערץ פֿאַר אַללע, דאָס ליידען פֿאַר'ן גאַנצען דור? אֶפשר ווייסט ער טאַקי אויך, וואָס שפּעטער וועט זיין?...

איך פּריוו אונ הייב אָן צו פֿראָגען אונ ער ענטפֿערט מיר אַזוי שטיל, אַזוי זיס, אַז עס דאַכט זיך מיר טהייל מאָל, אַז עס איז נור אַ חלום, אַ זיסער חלום פֿון אַ זוממער־נאַכט אויף יענער זייט פֿעסטונג.

— דו גלויבסט אין משיח'ס צייטען? — פֿראָג איך איהם.

— געווים! ענטפֿערט ער שטיל אונ זיכער — משיח מוז קוממען!

— ער מוז?!

— גאַנץ זיכער! אַללע וואַרטען אויף איהם, אפילו הימעל אונ ערד וואַרטען! ווען נישט, וואָלט זיך נישט קיינעם געגלוסט צו לעבען, צו טהון די האַנד אין קאַלט וואַססער... אונ, אויב מען לעבט אונ מען טהוט, גלייך מען וויל ל לעבען, איז אַ סימן, אַז אַללע פֿיהלען, אַז משיח קומט, אַז ער מוז קוממען, אַז ער איז שוין אין וועג...

— צו איז אמת — פֿראָג איך ווייטער — אַז פֿריהער וועללען זיין שרעקליכע מלחמות; איבער פֿאַלשע משיח'ען, די מענשען וועללען זיך ארום־רייסען ווי ווילדע חיות, די ערד וועט אָנגעזאַפּט ווערען מיט בלוט; טייכער בלוט, וועללען פֿליעסען פֿון מזרח קיין מערב אונ פֿון דרום קיין צפון, אַללע חיות, בהמות וועללען טרינקען מענשען־בלוט; אַללע פֿעלדער, אַללע גאָ־טנער, אַללע טראַקטען אונ אַללע וועגען וועללען פֿערגאָססען ווערען מיט מענשען בלוט... אונ אין מיטען דער צייט פֿון בלוטיגען מבול וועט זיך ערשט בעוויזען דער אמת'ר משיח, דער רעכטער... איז דאָס אמת?

— אמת!

— אונ מען וועט איהן דערקענען?

— יעדער וועט איהן דערקענען. עס וועט קיינער נישט האָבען קיין טעות. ער וועט זיין משיח מיט יעדער מינע, מיט יעדען וואָרט, מיט יעדען בליק. ער

וועט נישט האָבען קיין חלוֹת, ער וועט נישט רייטען אויף קיין פערד און אַ שווערט וועט איהם נישט הענגען אויף די לענדען...

— וואָס דען?

— פליעגעל וועט ער האָבען... משיח וועט האָבען פליעגעל און אַללע וועללען דערנאָך בעקוממען פליעגעל. עס וועט זיין אַזוי: פליצלינג וועט געבוירען ווערען אַ קינד מיט פליעגעל, דערנאָך — אַ צווייטעס, אַ דריטעס און אַזוי וועט עס שוין געהן כסדר... פריהער וועללען זיך די מענשען דערשרעקען, דערנאָך וועט מען זיך צוגעוואָהנען, ביז עס וועט אַרויס־קוממען אַ גאַנץ דור מיט פליעגעל; אַ דור, וואָס וועט זיך נישט מעהר וועללען וואַלגערן אין דער בלאָטע און וועט זיך נישט מעהר רייסען איבער אַ פרנסה־וואָרמיל...

לאַנג נאָך האָט ער אַזוי גערעדט, נור איך האָב איהם אויפגעהאָרט צו הערשטעהען. זיין שטיממע איז דאָך געוועזען אַזוי אומיטיג־זיס, אַז איך האָב זי איינגעזאפט אין מיר ווי אַ שוואָם. אַז ער האָט אויפגעהאָרט צו רעדען, האָט שוין געטאָגט, מען האָט שוין די טויערן געעפענט און די בריק אַראָב־געלאָזט...

זייט יענער נאַכט אויסער דער פעסטונג איז מיר דאָס לעבען אין איהר נאָך שווערער, נאָך אונערטראָגליכער געוואָרען. די אַלטע מויערן, די קראַצענדיגע אויפגעצויגענע בריק, די אייזערנע טויערן, די וואַרטען און פאַטרולען, דער הייזעריגצאַרניגער: „ווער־דאַ?", דער אונטערטהעניג־פאַלשער: „אַ היימישער, איין איינגענער!"; דאָס איביגע ציטטערן פון די לייזיגע פנימער, די איבערגעשראָקענע האַלבפערלאָשענע אויגען, דער מאַרק מיט די פערבלאָנקיטע ציטעריג־פוילע שאָטען, — דאָס אַלץ האָט זיך מיר געלעגט ווי אַ בליי אויף דער נשמה, נישט אָבצואָטמען, נישט פריי צו ווערען... עס האָט מיך אָנגעהאַפט אַ האַרץ־ווייטאָג, עס האָט מיך דער־ענימען אַ שרעקליכע באַנגשאַפט. און איך האָב בעשלאָססען, משיח'ן אַקעגען צו פאָהרען...

איך זעץ מיך אויף דען ערשטען בעסטען וואָגען, דער בעל־עגלה דרעהט זיך צו מיר איבער און פרעגט:

— וואוהין?

— וואו די ווילסט! — אָנפער איך — נור אַוועק, ווייט ווייט פון דאַנען!

— אויף ווי לאַנג?

— ווי לאַנג דאָס פערד וועט אויסהאַלטען!...

דער בעל־עגלה נעמט די לייצען אין האַנד און מיר פאָהרען.

מיר פאָהרען אַלץ ווייטער און ווייטער. אַנדערע פעלדער, אַנדערע וועלדער, אַנדערע דערפער, אַנדערע שטאָדט, אַלסדינג אַנדערש: עס איז אָבער גאָר אַנדערש

פֿון אויבען, דער הוֹך איז שטאַנדיג דער זעלביגער. אַז איך האָב מיך גוט איינגע־קוקט, איז איבעראַל אונ אויף אַללעס געלעגען די זעלבע מרה־שחורה, יעדער מענשען־בליק איז געווען ציטערדיג־פֿאלש, יעדער טאָן איבערגעבראָכען אינ שטאָל־פֿעריג... אויף אַללעס איז געלעגען אַ טרויריגער נעפּעל, וואָס האָט פֿערשטעלט יעדען שיין אונ געלאָשען יעדע פֿרייד. אַללעס איז געווען צוזאַממען געדריקט אונ פֿערשטיקט. אונ איך שריי אַלץ אין איינעם: „וויטער!"... איך הענג אָבער אָב פֿון בעל־עגלה אונ דער בעל־עגלה פֿון פֿערד... דאָס פֿערד וויל עססען אונ מיר מוזען זיך אָבשטעלען.

איך קום אין אַ קרעטשמע אַריין. עס איז אַ גרויסע שטוב, איבערגעטהיילט אין דער העלפֿט מיט איין אַלטער פֿאָרהאַנג, וואָס געהט פֿון איין וואַנד צו דער צווייטער. אין דער זייט פֿאָרהאנג זיצען דריי מאַננער ביי אַ גרויסען טיש. זיי בע־מערקען מיך נישט אונ איך האָב צייט, זיי צו בעטראַכטען. עס זענען דריי דורות. דער אַלטסטער איז גראָה ווי אַ טויב, דאָך זיצט ער גלייך אונ קוקט מיט שאַרפֿע אויגען אָהן ברילען אין אַ גרויס ספר, וואָס ליגט פֿאַר איהם אויף׳ן טיש. דאָס אַלטע פּנים איז ערנסט, די אַלטע אויגען קוקען זיכער אונ דער אַלטער מענש מיט דעם ספר גיססען זיך צוזאַמען דורך דער ווייסער באָרד, וואָס האָט זיך צולעגט מיט איהרע זילבערנע עקקען אויף די בלעטער פֿונ׳ם ספר. — נעבען איהם רעכטס זיצט אַ יונגערער, געוויסס אַ זוהן זיינער: דאָס זעלבע געזיכט, נור יונגער, ריהריגער, נערוועזער, סעקונדען־ווייז מיעדער אונ צענאָססענער. ער קוקט אויך אין אַ ספר אַריין, נור ער קוקט שוין אויף אַ בריל. דאָס ספר איז קלענער אונ ער האַלט עס נאָהנטער צו די אויגען, אָנגעשפּאַרט אויפֿ׳ן ראַנד פֿונ׳ם טיש. ער איז אין די מיטעללע יאָהרען; באָרד אונ פּאות — האַלב זילבערן. ער שאָקעלט זיך אַהין אונ צוריק. זיין גוף, דאַכט זיך, וויל זיך יעדעס מאָל אָברייסען פֿונ׳ם ספר, נאָר דאָס ספר ציעהט איהן צו זיך צוריק. ער שאָקעלט זיך אונ די ליפּען ציטערן שטיל. אַמאָל קוקען די אויגען אַהין צום אַלטען; יענער דאָך בעמערקט עס נישט. — לינקס פֿונ׳ם אַלטען זיצט דער יונגסטער, דאַכט זיך איין אייניקיל פֿונ׳ם אַלטען, אַ יונגער מאַן מיט שוואַרץ גלאַנצעדיגע האָהר אונ אַ ברעננעדיג צוואָרפֿענעם בליק. ער קוקט אויך אין אַ ספר אַריין, נאָר דאָס ספר איז קליין אונ ער האַלט עס נאָהנט צו די לעבעדיגע אויגען. גאַנץ אָפֿט רוקט ער עס אַוועק פֿון זיך, וואַרפֿט אַ בליק, אויסגעמישט פֿון שרעק אונ דרך־ארץ אויפֿ׳ן אַלטען, קוקט אַריבער צום פֿאָטער מיט אַ האַלב־איראָנישען שמייכעל אונ בייגט זיך איבער צו הערען, וואָס עס טהוט זיך אין יענער זייט פֿאָרהאַנג. אונ פֿון יענער זייט פֿאָרהאַנג האָרט זיך קרעכצען, גלייך עמיץ געהט דאָרט צו קינד...

איך וויל הוסטען, מען זאָלל מיך בעמערקען. אין דער זעלבער סעקונדע

פערבייגט זיך א שטיק פארהאנג און עס בעווייזען זיך צוויי פרויען. איינע איין אלטע מיט א שארף ביינערדיג פנים און שארפע אויגען, די צווייטע א יונגערע פרויא אין די מיטעלע יאהרען מיט א ווייבער אבגעשמאלצען פנים און א נישט זיכערן בליק. זיי שטעהען, קוקען צו די מאננער און ווארטען, מען זאל זיי פרעגען. דער אלטסטער בעמערקט זיי נישט. זיין נשמה האט זיך צוזאמען־געגאסען מיט דער נשמה פון'ם ספר. דער מיטעלער בעמערקט די פרויען און קלערט ווי אזוי דען פאטער צו וועקען; דער יונגסטער שפרינגט דערוויל אויף...

— מאמע! באבע! נו?...

זיין פאטער שטעלט זיך אויף אונרוהיג, דער זיידע רוקט נור א ביסל אוועק דאס ספר און הייבט אויף די אויגען צו די פרויען.

— וואס טהוט זי?—פרעגט ווייטער דער יונגסטער מיט א ציטערדיגער שטימע.

— איבערגעקומען! ענפערט די אלטע רוהיג.

— איבערגעקוממען? איבערגעקוממען? — שטאממעלט דער יונגער.

— זאגסט נישט, מאמע, „מזל־טוב"? — פרעגט דער מיטלערער. דער אלטער קלערט איבער און פרעגט:

— וואס איז געשעהען? און ווען אפילו א מיידעל...

— ניין! — ענפערט ערשט אצינד די אלטע — אפילו א יונגעל...

— א טויטס?

— ניין, עס לעבט! — ענפערט די אלטע. אין דעם קול קלינגט דאך נישט קיין פרייד,

א קריפעל? א קאליקע?

— צייבען האט ער! אויף בײדע אקסעל...

— וואס פאר א צייבען?

— פון פליגעל...

— פון פליגעל?

— יא, פון פליגעל, און זיי וואקסען...

ד'ער אלטער בלייבט זיצען פערזא־גט, דער מיטעלער פערוואונדערט, דער יונגסטער נור שפרינגט אונטער פאר פרייד.

— וואויל, וואויל! זאללען זיי וואקסען, זאלל פון זיי ווערען עבטע פליגעל, גרויסע, שטארקע פליגעל, וואויל, וואויל!

— וואס איז די שמחה? — פרעגט דער מיטעלער.

— א שראקליכע קאליקע! — זיפצט דער אלטער.

— פאר וואס? — פרעגט דאס אייניקיל

— פליגעל — ענפערט דער אלטער שטרענג — הייבען אין דער הייך...

מיט פליגעל קאָנען מען זיך נישט דערהאַלטען אויף דער ערד.

— אַ ווילדטיגע זאַך! מאַכט דאָס אייניקיל טראַציג — איז מען פּטור דאָס מושב, וואַלגערט מען זיך נישט אין דער בלאָטע, לעבט מען אין דער הייך... צו איז דען דער הימעל נישט שענער פֿון דער ערד?

דער אַלטער ווערט בלאַס און דער מיטעלער נעמט דאָס וואָרט:

— נאַריש קינד! פֿון וואָס קאָנען מען לעבען אין דער הייך? לופֿט שלינגען איז וועניג... אין דער הייך איז נישט דאָ צו דינגען קיין קרעטשמע, אין דער הייך קאָנען מען נישט איבערנעהמען קיין „פּאָדריאַד"... אין דער הייך האָט מען אפילו נישט ביי וועמען אַ האָזען־פּעלעכיל צו קויפֿען... אין דער הייך...

דער אַלטער שלאָגט איהם איבער:

— אין דער הייך — זאָגט ער פעסט און האַרט ווי אייזען — איז נישט דאָ קיין שוהל, קיין בית המדרש, קיין קלויז צום דאַווינען, צום לערנען; אין דער הייך איז נישט דאָ קיין שטעג, אויסגעטרעטען פֿון קדמונים! אין דער הייך בלאָנקעט מען זיך, בלאָנדזעט מען, ווייל מען ווייסט נישט דען וועג... מען איז טאַקי אַ פֿרייער פֿויגעל, נור וועה דעם פֿרייען פֿויגעל, אַז עס בעפֿאַלט איהן אַ ספק, אַ מרה־שחורה!...

— ווי הייסט? — שפּרינגט אויף דער יונגסטער מיט היים בלוט און ברענענדיגע אויגען.

ליידער קומט ער נישט צום וואָרט, די באָבע האַקט איבער:

— נאַרישע מאַנסבילען! — מאַכט זי — וועגען וואָס זיי קלערען... און דער רב? צו וועט איהם דער רב לאָזען מל'ע זיין? צו וועט ער לאָזען אַ ברכה מאַכען איבער אַ קינד מיט פֿליגעל?...

איך גיב מיך אַ חאַפּ אויף. מיין איבערנאַכטיגען אויסער דער שטאָדט, ר' חיעה און דאָס קינד מיט די פֿליגעל זענען נור אַ חלום געוועזען. —

די לְבָנָה פֶּערְצֶעהלט:

— מיעד פֿון קוקען איף ווייסען מאַרמאָר און אויערם ווייסע גאַסם־בעלייכטונג, האָב איך מיך אַוועק געדרעהט און געוואָרפֿען אַ בליק אויף איין אונטערגאַסם.

פֿון איין איבערגעבויגען הייזעל געהט אַרויס אַ באָרוויס יונגעל, שלעכט געקליידט (די שמאַטעס האַלטען זיך אויפ'ן קוים) און געגענאיבער, פֿון אַ צווייט הויז, כמעט אַ מפּולת, קומט אויך אַרויס אַזאַ יונגעל.

קוים זעננען זיי, איינער צום צווייטען צוגעקוממען, האָב איך שוין נישט געוואוסט, וועלכער עס איז אַרויס פֿון וועלכען הויז. ביידע אויסגעדאַרט, מיט ברענענדיגע אויגען, ביידע ציטטערן פֿאַר קאָלט, אָפּשר פֿאַר הונגער אויך.

איך האָר ווי זיי שמועסען.

— פֿאַרטיג?

— און דו?

— אויך!

— האָסט געגעסען?

— ניין... דער טאַטע האָט נישט געברענגט.

— מיינער — קראַנק; די מאַמע וויינט...

— געה'מיר?

— בעססער לויפֿען... ס'איז קאַלט...

— נו!

זיי לויפֿען פֿייל פֿון בויגען אין שטאָדט אַריין.

איך קוק זיי נאָך.

ביי'ן איינעם פֿון די שאָנסטע הייזער שטעללען זיי זיך אָב.

— זעהסט! מיין פֿעטערס הויז! מאַכט איינער שטאָלץ.

דער צווייטער ווייזט אויף אַ הויז געגענאיבער:

— דאָס איז מ י י ן פֿעטטערס!

— מיין פֿעטטער האָט מען אָבער געברענגט איין אַראַביש פֿערד'ל פֿאַר 16 טויזענד!

— מיינער האָט אַ קאַרעטע מיט 4 פֿערד ווי די לייבען!

— מיינער האָט אָפּשר טויזענד דאָרפֿער!

— מיינער — אָפּשר הונדערט שטאָדט!

— שוטה! ביי מיין פעטטער זיינען די מעבעל פון גאלד!

— בהמה! ביי מיין פעטטער — סאמע בריליאנטען!

— אבער מיין מוהמע מיט איהרע פערפומען! די נאז רייסט עס אויף!

— א וואו! מיין מוהמע גיהט אללע טאג אין טעאטער אריין...

— אונ אז מיין פעטטער שפיעלט יעדע נאכט אין קארטען — הא?

זיי האבען זיך לאנג געשפארט אונ שיער נישט געפאללען זיך אין די האר אריין...

איינער איז דאך פריהער אבגעשטאנען.

— קאלט, מאכט ער מיט א ציטטער.

דער צווייטער שטעהט אויך אב:

— איך בין זעהר הונגעריג, זאגט ער, עס נאגט מיך! קלינג אן ביי דיין פעטטער...

— ניין — אנטפערט יענער דערשראקקען — ער האט אנגעזאגט דעם שווייצער, ער זאלל מיר האנד אונ פיס צערברעכען!

— מיין פעטטער — דאס זעלבע! — אנטפערט דער צווייטער

זיי לאזען ביידע טרויעריג אראב די קעפף.

— געה'מיר?

— בעססער לויפען...

אונ אויפ'ן וועג:

— מארגען ביי נאכט נאך א מאל...

— יא... איבערלויפען... איך וועל געבען א סימן... איך וועל א קריישען ווי א האהן...

— ... איך וועל דיר אנטפערן מיט א מיאוק פון א קאטץ.

— גוט...

זיי זיינען מיד פערשווינדען געווארען.

דריי מאָל גערופען.

(איבערזעצט פון אַ יאָר אַלטען, נישט געענדיגטען כתב־יד).

1.

איך בין דערמאָלט געשבּישנע אין פעלד, ווייט פון בגדד, וואו איך בין געבאָ־רען געוואָרען און מיין פאָטערס הויז איז געשטאַנען...

איך זעה זי דאָך, די שטאָדט, פון ווייטען... איהרע טויזענדטער ליכטליך שניידען זיך דורך דעם שווערען, פייכטען נעפּיל און קוקען אויף מיר, ווי טויזענדער אויגען, פערפּולטע, מיט רחמנות מיט זאָרג...

טרויעריג שווימט איך איבער מיין קאָפּף די לבנה...

זי האָט אויך רחמנות אויף מיר, אויף אַ קליין שוואַך יונגעל, וואָס האָט זיך ווייט פערבלאָנקיט פון דער היים, איינער אַליין איפּ׳ן פרייען פעלד, וואו עס קאָנן איהם אַ גזלן, אַ חיה רעה טרעפען!

אַנדערש זיך קוקען די שטערענדליך! דאָס שמייכעלט צו מיר דער הימעל מיט מיליאָנען פריילינע אויגען. דער הימעל ווייסט, אַז איך בין נישט פעראירט, נישט פון דער שטאָדט, נישט פון טאַטעס הויז; אַז איך ווייס, וואו איך בין, וואו אַהין איך געה און וואָס איך מוז טהון!

איך מוז צוריק איפּ׳ן שפּיץ טהורם, איך מוז וויססען דעם אמת! —

אַזוי האָט מען מיך אין חלום געהייסען!

וואונדערליכע מעשיות דערצעהלט מען וועגען דעם טהורם; איינע שענער פאַר דער צווייטער.

טהייל זאָגען, אַז דאָ איז אַמאָל געשטאַנען אַ שטאָדט און אַ פעסטונג; אַ שטאָדט אַ גרויסע, נאָך גרעסער אַלס בגדד, און אַ פעסטונג, וואָס האָט געוואָר־פען אַ דיקקען, שווערען שאָטען פון איהרע מויערען איבער שטאָדט און לאַנדער... דער טהורם איז געשטאַנען אין דער מיטט פעסטונג, און ביים שפּיץ פון טהורם איז געווען אַ באַלקאָן, אויף וועלכען עס איז אַרומגעגאַנגען אַ וואַך.

איינמאָל האָט זיך אַ פיינד פערגנב׳עט צו דער פעסטונג, און דער וואַכטער איז געשלאָפען און האָט נישט באַמערקט; קיין סיגנאַל געגעבען, דאָס פאָלק נישט

געוועקט! דער שונא האָט איינגענוממען די שטאָדט, אויסגעקוילעט דאָס פֿאָלק, איינגעוואָרפֿען די פֿעסטונג... צום וואַכטער׳ס שטראָף איז דער טהורם געבליבען... נאַכט אויף נאַכט געהט ער אַרום אין דער הייך, ביז ער ווערט מיעד, שלאָפֿט איין, און חאַפּט זיך אויף און זעהט ווי מען קוילעט זיינע ברידער. דאַנן לאָזט ער אַרויס אַ שרעקליך געשריי און וואַרפֿט זיך אַראָב פֿון טהורם... דערנאָך קוממען שדים, נעמען איהן צו און שטעללען איהן בײַ דער נאַכט צוריק אַרויף אויפֿ'ן טהורם...

אַנדערע זאָגען, אַז עס איז געוועזען אַ טהורם פֿאַר שטערנזעהער; פֿאַר אוינע כשוף־מאַכער, וואָס האָבען מיט אָפֿענע אויגען געקוקט אין הימעל אַריין און אַרויסגעלעזען יעדענס גזר־דין, און יעדען, פֿאַר קליין געלד, געזאָגט, וואָס עס איז איהם בעשערט.

ווער עס האָט געהאָרט, געגלייבט, און, אויב אַ שלעכטער פּסק, תשובה געטהון, מה טוב; אָדער ער איז געשטאָרבען אַ בעל־תשובה, אָדער מען האָט איהם פּראָלאָנגירט נאָך אויף אַ צייט; ווער עס האָט נישט געגלייבט האָט טאַקי אַ מאוס'ן סוף געהאַט...

איינמאָל האָבען די מכשפים געשיקט אַ שליח מיוחד מודיע זיין דעם כּליף, אַז זיין צייט איז געקוממען, אַז מען רופֿט איהן אויף יענער וועלט... זיי האָבען מורא געהאַט, ער זאָלל נישט שטאַרבען אָהן אַ צוואה, ווענען ער גיט איבער די קרוין... די 1000 זיהן פֿון עטליכע הונדערט ווייבער זאָללען נישט צעררייסען די מלוכה ווי איין אַלטען מאַנטעל...

דער פֿרומער כּליף האָט געגלויבט. דריי טאָג און דריי נאַכט האָט ער געפֿאַסט, אָבגערייניגט די נשמה פֿון זינד, צוטהיילט די מלוכה בשלום צווישען אַללע פֿרומע קינדער, און, מוכן ומזומן לחיי עולם הבא, האָט ער געהייסען אויסקוילען אַללע מכשפים; אָהן זיי וויל ער זיך אין גן עדן נישט ווייזען; אָהן זיי וועט ער דאָרט נישט קאָננען קיין מויל אָפֿענען. ער קאָנן זיך בלאַמיער טמאַכען מיט וואָס עס איז פֿאַר נאַררישקייט...

נאָכען טויט האָט מען דען כּליף געקריינט מיט'ן נאָמען: „חכם". אַזוי רופֿט מען איהן אין אַללע געשיכטע־ביכער ביז היינט, נור דער טהורם פֿאַר שטערנזעהער איז לעער געבליבען ביז'ן היינטיגען טאָג...

די מכשפים, וואָס מען האָט נישט געקוילעט, זיינען ענטלאָפֿען אין מדבר אַריין; און מענשען און כליפֿען לעבען, נישט ווייסענדיג, וואָס מאָרגען וועט זיין... זעלבּ איינער טהוט תשובה פֿאַר'ן טויט...

נאָך אַנדערע זאָגען, אַז דאָס, וואָס אויבען איז געשטאַנען איז „נישט גע־שטויגען, נישט געפֿלויגען". דען אמת ווייסען זיי...

דאָ ליגט נמרוד, דער גרויסער יעגער נמרוד, בעגראָבען... דער גרויסער יעגער נמרוד, פון וועלכען מען רעדט אין בראשית, פאַר וועלכען אַ וועלט האָט געציטערט!

אז ער האָט דערפיהלט, אַז עס געהט זיין עקק, האָט ער זיך איינגעשפּאַרט, ער מוז שטאַרבען שטעהענדיג אויף די פיס. ער האָט נאָך געחאַפּט אַ שטיינערנען טהורם אונ אָנטהון ווי אַ קיווער אויפ׳ן קאָפּ, מען זאָלל איהן אין הימעל דערזעהן! מען זאָלל זעהען, ווי נמרוד שטאַרבט, שטעהענדיג אויף די פיס, אָהן פחד!

שטעהענדיג, איז ער ווירקליך געשטאָרבען, דאָס לייב איז פערשטיינערט געוואָרען אונ האָט אָנגעהויבען איינזינקען אין דער טיעף.

טויזענדער יאָהר זינקט ער שוין אונ דער קיווער שטעהט נאָך איבער דער ערד!

מאַדליך אונ יונגע ווייבליך דערצעהלען פון טהורם נאָך אַ שאַנערע מעשה... אַ בת מלכה שלאָפט אין טהורם... אַ גאָלדענע שטוב איז דאָרט פערהאַנן, אַ גאָלדען בעט שטעהט אין שטוב, אונ אַ גאָלדענע בת מלכה שלאָפט אין גאָלדענעם בעט.

אַ כשוף האָט מען איהר אָנגעטהון, ווייל זי האָט קיין אַלטען מאַנן, וואָס טאַטע־מאַמע האָבען איהר געגעבען, נישט געוואָלט... פון ליעבע, ריינער ליעבע, האָט זיך איהר געחלומט!

אונ שלאָפען וועט זי אַזוי לאַנג, ביז איהר אויסלייזער וועט קוממען, דאָס וועט זיין אַ פרישער, אונשולדיגער יונגער מאַנן מיט אויגען ווי ברילאַנטען אונ אַ גבורה פון אַ ריעז...

ער וועט אַרויפגעהן, וועט זי דערזעהען אונ צוריהרען זיך צו איהרע ליפּפען אָדי אונשולדיג ווי אַ ברודער, וואָס קושט זיין אייגענע שוועסטער...

פון דעם ריינעם קוש וועט זי זיך אויפחאַפּען... דער כשוף וועט פערשווינדען, מען וועט אַ חופה שטעלען, אַ סעודה וועט זיין אונ נדן וועט דאָס פאָלק בעקוממען — אחשורוש׳עם מלוכה!

ג־ט ווייס!

צי איז דאָס אַלץ אויסגעטראַכט אונ דער טהורם איז לעער?

מיין רבי, יוסיל דער פלוסוף, זאָגט: הבל הבלים... נאַראָנים פערציילען, נאַראָנים גלייבען!

מיין חבר שמעיה, דער בטלן, מיינט, אַז די מעשה׳ליך זעננען נור שאָלען, וואָס האָבען אינגעווייניג אין זיך אַ בעהאַלטענער אמת... מען דאַרף נור קאָננען

אָפּפּענען די שאָל, װעט שוין דאָס קאַרנדיל־אַמת אַרויס...

. . . .

דאָס האַרץ בײַ מיר קלאַפּט, די פֿיס װאַקלען זיך... איך װיל אַרויף אויפֿ'ן טהורם, איך מוז! נאָך קינדװײַז איז דער טהורם מײַן פֿערלאַנג, מײַן חלום געװע־זען... איך טראַכט פֿון איהם, זיצענדיג בײַם ספר בײַ טאָג, ליגענדיג מיט אָפּפּענע אויגען בײַ נאַכט...

עס רופֿט מיך, עס ציהט מיך... איך װיל, איך מוז!

„איך װיל און איך מוז!" צװײַזײַטיג איז אַלץ! צװישען מיר און דעם טהורם װעבט זיך אַ געהײמער פֿאָדעם. ער װעבט זיך יעדע רגע דיקקער און קירצער... און — אַז דער טהורם שטעהט, מוז איך צו'ן איהם געהן...

ער װיל נישט; איך קאָנן װעללען, — מוז איך!

װאָס דען שרעק איך מיך?

אויפֿ'ן ערשטען שטאָק...

אײַן אונגעהײַער צימער, נור לעער, פֿינסטער... אַ פֿענסטער אין װאַנד... דורכ'ן פֿענסטער פֿאַלט פֿון דרױסען אַרײַן אַ בונדט ליכט און בעלײַכט די טרעפּ געגענאיבער: די טרעפּ, װאָס פֿיהרען האָבער אַרויף...

אַלץ אַרום איז פֿינסטער, ליכטיג זײַנען נור די טרעפּ...

לעער! איך געה אַרום און שלאָג מיר אין גאָר נישט אָן, קײנער שטעהט מיר נישט אין װעג; אויסער די װאַנד... קאַלטע, פֿײַכטע, גליטשיגע װאַנד... װאַ־האַרטע, פֿעסטע... אָהן אַ ריץ, אָהן אַ מינדסטען שפּאַלט... נישט קײן נאָגעל אַרײַנצושטעקקען...

איך געה צום פֿענסטער... גרױס איז עס און ברײט. איך קוק אַרויס און זעה מעהר אַלס פֿריהער, װענן איך בין אונטען געשטאַנגען... גרעססער און ברײ־טער איז דאָס פֿעלד מיט די זאַנגען, צװישען װעלכע איך בין געשטאַנגען...

און זײ ריהרען זיך, די זאַנגען, שאָקלען מיר צו מיט די קאָפּף...

װאָס האָט איהר מיר צו זאָגען, זאַנגען? װאָס ניקט איהר מיר צו מיט די קעפּף? און אפֿשר נישט איהר שאָקקעלט אײַך, נור אַ לײַכט װינטעל בלאָזט און בײַגט אײַך רעכטס און לינקס?

מיך טרײַבט אויך עפּיס, נור נישט אין די זײַטען... אַרויף טרײַבט עס, אַרויף און אַרויף...

װאָס איז דאָס, װאָס בעװעגט אונז, װאָס שאָקקעלט מיט אונז, װאָס יאָגט אונז?

נישט איהר װײסט, נישט איך... נישט מיר װעללען װיסס'ן?

זיי שטעהען שוין די זאַנגען... צו האָב איך זיי איבערגעשראָקקען?

אַט זעה איך פֿון ווייטען מיין שטאָדט, מיין בגדד... איך דערקען צווישען די הייזער אונזער הויז...

דער טאַטע איז שוין אַהיים געקוממען... געוויסס... ער וואַשט זיך אונ עסט זיין אָבענדברויט... די מאַמע זיצט איהם געגענאיבער... לעזט איהם פֿון די אויגען, צו עס שמעקט איהם... צו געזונד זאָלל איהם זיין, ציטטערן איהרע ליפּפען... מיין קליין שוועסטערל, מיין שאָן שוועסטערל, גראַבעלט זיך אויפֿ׳ן טאַטענס קניע, אונ בלייבט פֿערוואונדערט, וואָס איך בין נישט דאָ אונ העלף איהר נישט, ווי יעדעס מאָל... דער טאַטע ווערט אויך אונרוהיג... נאָכ׳ן ערשטען ביסען פֿראַגט ער שוין אויף מיר... ער דערמאַנט מיין נאָמען... דאָס איז גענוג, די מאַמע זאָלל זיך רייטלען פֿאַר נחת... ער זיצט דאָרט אונ לערנט... ער לערנט צוזאַממען מיט שמעיה בטלן ביי יוסיל פילוסוף... אַח, ז׳ זאָלל וויססען, זיי זאָללען וויססען, וואו איך בין אַצונד!

איך ווער עפּיס טרויעריג, אונזיכער, נור די שטיממע רופֿט פֿון דער הייך:

— קום! קום!

דאָס איז ז׳, די שטיממע! איך האָב ז׳ נישט איינמאָל אין חלום געהאָרט, אין די זיסטע, קינדערישע חלומות...

ווי זיסס ז׳ איז, די שטיממע, דאָך „איך היים!" קלינגט עס אין איהר... איך היים...

ווער הייסט?

— קום!

רופֿט עס ווייטער אונ איך געה...

ווייטער אַ צימער, נור שמאָלער אונ קלענער פֿאַר יענעם... ווייטער אַ פֿענסטער נור אויך קלענער פֿאַר יענעם, אונ די ליכט פֿאַלט אויך נישט אויפֿ׳ן צימער, נור געגענאיבער, אויף די טרעפּ, וואָס פֿיהרען ווייטער, האָבער...

אין צימער איז, אויב עס מאָגליך, נאָך לעערער, נאָך פֿינסטערער, נאָך אונהיימליכער... די וואַנד — פֿייכטער, קאָלטער אונ פֿעסטער... אין אַזאַ וואַנד אַז זיך לייכט דען קאָפּף צו שפּאַלטען...

האָבער בין איך דאָך! איך קוק פֿון פֿענסטער אַרויס אונ זעה מעהר, זעה ווייטער... ברייטער אונ לאַנגער איז געוואָרען די געגענד... אַ נייער טייך, איך האָב׳ען פֿריהר נישט געזעהען... נייע ביימער, אַ נייער וואַלד... פֿאַר מיר גיי... פֿאַר די, וואָס וואָהנען דאָרט, איז עס אַלט...

איך הייב די אויגען אויף אין דער הייך — אַ גרעססער שטיק הימעל — נאָך אַ שטיקק וואָלקען, נייע שטערען . . .

איך פריי מיך נישט דערמיט, נור שטאָלץ ווער איך . . . דאָס אַלץ זעה איך . . .

פּלוצים שטעלט זיך פאַר מיר אַ שאָטטען . . . איך דערקענן איהן — שמעיה בטלנס שאָטטען איז עס !

— וואָס ביסט דו אַזוי גרוים ביי זיך ? לאַכט דער שאָטטען. דו זעהסט מעהר, נור — צו זעהסט דו בעססער ? צו זעהסט דו טיעפער ? אונ זאָלסט שוין אַרויף אויפ׳ן שפּיץ טהורים, גאָר נאָהנט צו דער שטערן, וועסט דו בעססער אָדער טיעפער זעהען ? !

אייביג וועט זיך דיין בליק גליטשען איבער די זאַכען, פון אויבען גליטשען, נישט אַריינדרינגען אין עצם פון דער זאַך . . .

ער געהט זיך זיין וועג, שמעיה . . . ער גלויבט, אַז יעדע זאַך אין דער טבע האָט זיך זיין אייגענע נשמה — אַ מענש, אַ טהיר, אַ געוויקס, אַ שטיין, אַ קאָרנדיל זאַנד . . . נור נישט אַללע נשמות זעננען גלייך לעבענדיג אונ וואַך . . . דאָס רוב שלאָפט אין האַרטע גופים אונ עס פאַלט אויף זיי נישט קיין טהוי פון לעבען, עס זאָלל זיי אויפוועקקען . . .

וועקט זיך אָבער אַ נשמה, קאָנן פון איהר ווערען אַלץ, אַלץ—דאָס שאָנסטע אונ דאָס בעסטע . . .

קעננען, זאָגט שמעיה, דאַרף מען נור איין נשמה . . . אַ נשמה, פון וואָס עס איז פאַר אַ זאַך . . . אַז מען קענן איינע, קענן מען אַללע . . . וואָרען אַללע נשמות זעננען בטבע גלייך, זיי זעננען נור וואַך אונ אויפגעלעבט נישט אויף איין מדרגה . . .

די נשמה איז דער תּוך פון דער זאַך . . . דעם תּוך אָבער זעהט מען נישט מיט בלויסע אויגען . . . דערצו דאַרף מען געוויססע ברילל‏ען . . . עס זעננען פערהאַנ־גען אַזוינע ברילל‏ען, דורך וועלכע מען זעהט נשמות . . .

וואו געפינגען זיך די ברילל‏ען ?

אין אַ הייל . . . אין אַ הייל אונטער ירושלים . . . אין איין אייזערנען קאַסטען מיט אַ קופּערן בעשלאָג אונ שטאָהלערנע שלאָססער, ליגט איין אַלטער כּתב יד, פון כּתב יד קאָנן מען אַרויסנעמען אַ שם המפורש צו אָפּפענען איין אַנדערע הייל נעבען טייך גאַנגעס, נעבען גן־עדן, אין חינא . . . אין יענער הייל ליגען די ברילל‏ען. נור די הייל איז בעוואַכט מיט לייבען, עגדיססען אונ ברעננענדיגע שלאַנגען.

צוקוממען צו׳ן איהר אָהן שם המפורש, קאָנן נישט קיין לעבענדיגער מענש !

שמעיה׳ן פעהלט נור אַ קלייניגקייט . . . אויף קיין טהורמען וועט ער נישט קריכען, נישט אין דער הייך שטעקט עס, נישט אין הימעל איז עס . . . ער דאַר־

גאַר אַ קליינינגקייט, אַ שליססעלע צום קאַסטען אין דער ערשטער היול... די רעשט וועט זיך שוין מאַכען...

אונ דאָס שליססעלע וויל ער בעקומען דורך תעניתים... גאַנצע וואָכען פאַסט ער... דורך סגופים: אין שניי, צווישען מילבען וואַלגערט ער זיך, — האָטש יוסיל דער פילוסוף לאַכט אויס'ן אונ אויס אַללע שליססעלעך... ער זאָגט, אַז דער עיקר איז דעם מענש'ס נשמה... אין איהר שטעקט אַלץ, מען דאַרף זי לאָזען קלערען אונ קלערען, זי וועט אַלץ דערגעהן...

מען דאַרף זיך הייבען אַרויף, נישט לאָזען אַראָב; נישט פאָהרען ווייט... נור זעטצען זיך אין אַ שטילל ווינקעלע אונ קלערען, לאַנג קלערען, אייביג קלערען...

— אַוועק! איך האָרך איך ביידע נישט! איך וויל זעהען, זעהען מיט מיינע אייגענע אויגען, אָהן פרעמדע בריללען...

זעהען וויל איך, בעטראַכטען, נישט קלערען אונ אַריין אין אַ שגעון...

— קום! רופט דערוויל די שטיממע פון דער הייך אונ איך געה...

אונ וואָס האָבער איך קום, קלענער ווערען די צימער, קלענער די פענסטער, אָרימער דער שטראַהל, וואָס פאַלט פון זיי אויף די טרעפ געגענאיבער... בּאַססער אונ גליטשיגער ווערען די וואַנד...

פאַר דאָס זעה איך אַלץ מעהר, אַלץ ווייטער אונ ווייטער...

די פינסטערניש אין צימער ווערט, וואָס האָבער, אַלץ געדיכטער, אונ לעגט זיך מיר ווי אַ שווערע לאַסט אויף דער ברוסט... איך אָטהעם קוים... דאָס בלוט אין די אָדערן שלאָגט פאַר שרעק... איך מוז מיך דעריבער איילען צו די פענסטער... נור שמעיה'ס שאָטטען יאָגט מיך נאָך. קוים שטעלל איך מיך אָב אויף אַ רגע, געהט ער צו, רוימט מיר אין אויער:

— גענוג, גענוג געהויבען זיך! קום אַראָב! אַ שוואַך יונגעל ביסט דו, האָסט שוין קיין קראַפט נישט, געשוואָללענע פיס האָסט דו... נישט פאַר דיר איז עס, נישט פאַר דיין כח... איך וואָלט אויך נישט געקאָנט... בין אַלליין נישט געקוממען, נור מיין שאָטטען צו דיר געשיקט... קום... אין בית המדרש האָב איך איין אַלט ספר געפונגען... אין קאַסטען פון שמות געפונגען... סודות גרויסע שטעהען דאָרט. קום, מיר וועללען זיי לערנען צוזאַממען...

— קום! רופט די שטיממע...

אונ איך לאָז איבער מיין חבר'ס שאָטטען...

איך ווער דאָך באָז.

— ווער רופט מיך? ווער האָט עס מיר צו בעפעהלען? מיר זעננען די פיס געשוואָללען, אָטהעם פעהלט, אונ עס רופט אונ רופט, אַללע מאָל געדיכטער, אַללע מאָל שאַרפער!

אַלץ האָבער רופֿט עס און האָבער, קיין רגע רוה, קיין פֿרייע רגע...

— שמעיה׳ן גלויב איך, שמעיה׳ן! איך וויל איהם גלויבען!

צונד בעוויזט זיך מיר יוסיל פֿילוסופֿ׳ס שאָטען... דער שמייכעלט:

— אַז דו גלויבסט, וואָס איילסט דו אַלץ ווייטער און האָבער! ווער נייט דיך? דו ווילסט פֿאָרט זעהען, זעהען מיט אייגענע אויגען... קאָנסט דו דיך נישט גובר זיין? דיך אַליין בעהערשען...

— האָבער! רופֿט די שטיממע. איך געה, אַלץ האָבער און האָבער, און אין האַרץ קאָללערט זי אַרום ביי מיר אַ לאָבערליכער געדאַנק: זיך אַליין גובר זיין! בעהערש דו דיך אַליין!... ווי פֿלאָנטעט מען אויף אַזאַ פֿיין קניפּל?

און בשעת מעשה קלינגט מיר אין די אויערן שמעיה בטלנ׳ס שטיממע:

— און אַז דו וועסט שוין זעהען נאָך וואָלדער און פֿעלדער, נאָך טייכער, נאָך ערד... און אַז דו וועסט שוין זעהען נאָך טויזענדער שטערן, נאָך שטיקער וואָלקען... נאָך הימעל, וועט דיר גענוג זיין? די זאַכען זעננען אַרום דיר און מיט האָבער קומסט דו צו זיי נישט נאָהנטער... זיי רינגלען דיך אַרום, דו ביסט די מיטט, אַרום וועלכער אַלץ שטעלט זיך אין ראַד... און מיט האָבער און נידריגער וועסט דו קיין קאָרנדיל זאַנד נישט נאָהנטער קוממען!...

און פֿון דער הייך, אַז דאָ קוקסט אַראָב, צו זעהסט דו עפּיס? וואָס האָבער, דיר דאַכט, דו ביזט, קלענער ווערען אונטען די צייכען, ווייניגער זעהסט דו...

איך לויף צו און קוק אַרוים פֿון פֿענסטער — וואו איז בגדד, וואו מיין טאַ־טענס הויז, וואו מיינע גאַססען, מיינע חברים, מיין בית המדרש — די מייניגע אַללע?

פֿינטאַליך זעה איך... זיך גלייבע, אויסגעמישטע פֿינטאַליך... און — זיי ווילען מיר אויך פֿערשווינדען... אַליין וויל איך גלויבען... וואָס האָבער — עלענדער, איינזאַמער..

— וואו אַהין איל איך מיך?

— קום!

שריים אַלץ אין איינעם די שטיממע...

איך דערהאָר אַ געוויין... אַ היימיש האַרציג קול וויינט... צו איז נישט דאָרט עמיץ פֿון מיינע געשטאָרבען... אַ ברוננען איז דאָ אוי׳ן הויף, צו איז נישט מיין שוועסטערל אַריינגעפֿאַללען...

איך האָר שוין דייטליכער:

— קינד, קינד מיינס, — וויינט דער מאַמעס קול — וואָס טהוסט דו, דו שפּיעלסט מיט׳ן לעבען... אויפ׳ן שפּיץ טהורם שטעהט דער וואַכטער, טייטען וועט ער דיך?

ברודער׳ל, ברודער׳ל מיינס! ענטלויף! דאָרטען זעננען מכשפים, זיי וועללען דיר אַ כשוף אָן טהון, וועסט מגולגל ווערען אין אַ קאַץ!

— אַרונטער! בייזערט זיך דער טאַטע, נמרוד וועט דערהאָרען, אַז דו קריכסט איהם אויפ׳ן קיוועד, ער וועט זיך אַ ריהר טהון, פערפאַלסט דו אין כּף־הקלע...

אונ אַז איך פאָלג נישט —

— אַה! די בת מלכּה ציהט דיך! הולטיי איינער — די בת מלכּה...

— קום! רופט ווייטער די שטיממע, אונ איך געה מיט אַ צעריססען האַרץ.

אויף שטיקקער רייסט זיך דאָס האַרץ. — ווען וועט זיין אַ סוף?

עפּיס בליצט אין דער לופט... אַה! אַ שפּיגעל! מען האָט מיר אַ שפּיגעל פאַר די אויגען געהאָנגען...

דאָס בין איך?

דאָס ליימיגע געריגצעלטע פּנים, די מיעדע, האַלב אויסגעריננענע אויגען, די ווייסע גראָהע האָהר... דאָס איז דער סוף?

— געוואַלד! אָנטפּערן מיר אַללע מיינע מיעדע גלידער...

— אַזוי איז... אַקצענטיערען די פּיס...

— אַזוי! בלוטיגט דאָס האַרץ.

איך רייס מיך מיט שרעק אַוועק פון שפּיגעל אונ וויל ווייטער לויפען... אַלץ פערלוירען! דען שפּיץ טהורם מוז איך דאָך דערגרייכען, מיט׳ן לעצטען טראָפּען בלוט, מיט׳ן לעצטען אָטהעם דערגרייכען...

— אַראָב! שרייט פּלוצלינג אַ שטיממע, די זעלבע שטיממע...

— איך געה נישט אַראָב! שריי איך פערצווייפעלט...

— ווער עס געהט נישט, פאַלט!

אונ איך קאָללער מיך אַראָב...

2.

איך בין זיכער, אַז קיינער האָט דערינגען קיין טעות נישט געהאַט; אַז אַללע האָבען פערשטאַנגען, אַז איך פערצאָהל אַ חלום פון מיינע קינדער יאָהרען...

אונ, אויב עמיצער האָט אַ טעות געהאַט, איז אויך קיין אונגליק נישט... וואָס איז אַ חלום? אַ חלום טראַכט נישט אויס, ער בינדט נור צוזאַממען... שטעלט איבער, דרעהט אוים; נעמען נעמט ער אַלץ פון לעבען... וואָס שאַדט, אויב ער פאַרבט אַ מאָל שאָנער, מאָהלט פאַנטאַסטישער?

און ווער, באמת, ווייסט די ריכטיגע גרעניץ צווישען חלום און לעבען?
נאָט איך נאָך אַ מעשה צו נאָך אַ חלום, נעמט עס אָן ווי איהר ווילט...

דעמאָלט בין איך שוין געוועזען אין די מיטעלע יאָהרען... נור נישט אין דער היים... איך האָב גלות געליטען... געחלומט האָט זיך מיר שוין אויף פֿרעמ־דע בעטען, וואו פֿרעמד אימפּלוט האָט מיך געביסען און קיין שום חלום נישט געלאָזט זיך אָרענטליך ענדיגען...

איך בין אַרויס פֿון די קינדער־שוך, פֿון פּליפֿען־לאַנד... אויס עוגו'כען, קעבס־ווייבער, כשוף־מאַכער, אויס נמרוד מיט זיין קיווער, אויס בת־מלכה'ס, וואָס פֿערגנבינען זיך אַמאָל מיט אַ שטראַהל פֿון דער לבנה אין לעער הארץ אַריין...

אַ מענש אין גלות בין איך; איך אַרבייט, פֿיהר „מלחמה פֿאַר'ן לעבען", פֿאַר מיר, פֿאַר ווייב און קינד!

אויס חלומות!... דאָס לעבען, דאָס ווירקליכע לעבען איז צו שטאַרק, צו איינדרינגליך, עס זאָלל בלייבען פּלאַץ פֿאַר חלומות... קינדער אין וויעגען חלומט שוין נישט...

און אַבענדצייט איז עס געוועזען, אַ שאָנער אָבענד, און איך בין מיר פֿאַר־ווייז אין גאָרטיל געשטאַנגען.

אַ ווינדערליכע צייט געוועזען...

צו מיטטאָג האָבען זיך אויפֿ'ן הימעל צוזאַממען געקליבען לייכטע, זילבער־נע, דינגע נעפּיל, וואָס האָבען זיך ווי אַ וויים טישטוך צוזאַממען געהעקעלט... ליכטיגע, פֿיין־ליכטיגע טראָפּען זעננען געפֿאַללען...

צונד האָט אויפֿגעהערט דאָס טריעפֿען, די זונן געהט אונטער און די לייכטע געפּיל שווימען איהר נאָך...

די זונן געהט אונטער, דאַרף טונקעלער ווערען; די לייכטע נעפּעל צו פֿליהען זיך אָבער, ווערט ליכטיגער —

עס בלייבט שטעהען... נישט ליכטיגער ווערט, נישט טינקעלער... עס האָט זיך ווי אָבגעשטעלט! די צייט שטעהט, דער אומרוה פֿון וועלט־זייגער איז שטעהען געבליבען!

די ביימליך אין גאָרטען ווינדערן זיך... די בלומען אין גראָז ווייסען נישט, וואָס מיט זיך צו טהון... אָפּפֿענען זיך נאָכען רעגען, פֿערוויקלען זיך פֿאַר דער נאַכט?

איך שטעה דערשראָקקען.

און וואָס וועט זיין אויב דער פאָדעם, וואָס בעוועגט אַללעם האָט זיך ווירקליך אָבגעריססען? אויב איך בין אויף׳ן גרעניץ פון דער צייט, עס שלאָגט אוים איהר לעצטע סעקונדע! דאָס, וואָס עס איז, וועט שוין דויערען אייביג, נישט פעראַנדערן זיך, נישט אויפהערען... אַלץ וועט פערגליווערט, פערשטיינערט ווערען, אַלץ וועט בלייבען אין דער זעלבער פאָרם!

דער אָקס מיט דער רויטער צונג, וואָס ער האָט אַרויסגעשטעקט צום גראָזיל... ער וועט עס נישט דערגרייכען...

דער אָדלער, מיט׳ן קינד, וואָס ער האָט אין די נאָגעל, וועט בלייבען הענגען אין דער לופט, און די מוטטער, וואָס קניעט אויף דער ערד, פערשטאַרט פאַר שרעק, וועט שוין בלייבען אַזוי קניען... דאָס געשריי פון קינד און פון דער מוטטער פערפריערען אויף אייביג אין דער לופט!

געבויגען אונטער אַ לאַסט, וועט פערשטאַרט ווערען דער טראָגער, ער וועט קיינמאָל נישט אויסגלייכען די פלייצע... דער טראָפען שוויים, וואָס האָט זיך איהם געלאָזט פון שטערען, וועט נישט דערגרייכען דער באַקק; בלייבען וועט זי שוין הענגען איבער דער ברעם...

איין אַלטע מויד וועט בלייבען ביי די קאָרטען, וואָס זי וואַרפט זיך; דער „אייבער״ וועט איהר שוין קיינמאָל נישט אַרוים...

דער, וואָס קניעט פאַר אַ פרעמד ווייב, וועט שוין נישט אויפשטעהן, דער קוש, וואָס זי טראָגט איהם אַ קעגען, בלייבט שוין אין דער לופט, און דער מאַנן, וואָס לויפט צו מיט מעססער, וועט ביידע נישט דערגרייכען...

אַ קינד האָרחעלט אין וויעג, דיפטעריט... עס וועט נישט שטאַרבען, נור אייביג האָרחלען... דער קראַמפ וועט פון פנים, פון דער מוטטער וואָס קניעט ביי דער וויעג נישט אַראָב...

די אַלטע זאָק־פליקקערן בלייבט מיט דער נאָדעל אין איין האַנד, מיט׳ן פאָדעם אין צווייטען...

דער מאָרדער אין וואַלד מיט׳ן בילד פון קרבן אין די אויגען!

און די טויטע וועללען שוין נישט אויפשטעהען, די לעבענדיגע — נישט שטאַרבען... אַלץ וועט זיך איינציהען און אַזוי פערכשופט ווערען אין איין סעקונדע — די אַלטע בילדער פון שרעק, פון פערצווייפלונג, פון כעס, רציחה, רחמנות, געבעט... שוין אויף תמיד!

אייביג נחת, אייביגער צער, אייביגע פרייד, אייביגע טאָרטורען...

— גוט!

האָר איך פלוצים אַ שטיממע...

נישט וויללענדיג ריהר איך מיט אַ פוס, און אַלץ הייבט אָן אַרום מיר צו געהן...

ווייטער לעבען, ווייטער שטאַרבען...

איז דאָס אויך געוועזען אַ חלום?
ווי עס איז, די שטיממע האָב איך דערקאָנט!
די זעלבע שטיממע וואָס האָט מיך דעמאָלט גערופען...
— געה! הייסט זי...
— וואו אַהין? ווי לאַנג?

3.

אַלט בין איך צונד און זעה אויס ווי דעמאָלט אין שפּיגעל..
די געשוואָללענע פיס ווילען מיך שוין נישט טראָגען... נישט אויפ'ן טהורם; איך האָב שוין לאַנג מיין גאָרטיל, מיינע בלומען נישט געזעהען...
אייזערנע בלומען, קברים בלומען קוממען מיר צו חלום...
פערגעססען פון אַללע, עלענד, צוגעשלאָגען צום בעט...
אונטער די וואַנד פון מיין הייזעל שטורמט און זיערט ווייטער דאָס לעבען, נור מיין לעבען איז עס שוין נישט...
רייסט זיך אַמאָל צו מיר אַריין אַ קול, פערשטעה איך שוין די וואָרטער נישט... איך פיהל שוין נישט אין וואָס עס געהט...
איך בין אויך אין קריעג געוועזען, אפילו אַנפיהרער געווע'ן... ניט איינמאָל אַ פאָהן געטראָגען אָדער מיט דער שפּיץ שווערט אויפ'ן שונא געוויזען...
און היינט?...
מיין אָבגעשוואַכטער קאָפּף געדענקט שוין ווענינ פון די אַללע זאַכען... איך ווייס שוין נישט צו מיר האָבען געזיעגט, צו דאָס פעלד גערייניגט...
צו געדענקט מיך נאָך עמיץ דאָרט? געוויסס נישט; איך האָב זיי אויך פערגעססען!
אין האַרץ ביי מיר, אין אַלטען האַרץ, שיממערט נאָך אַ קליין פלאָממעל; אַ ליכטעל צאַנקט, נור עס האָט שוין קיין קראַפט נישט צו פערטרייבען די קאַלטע, שווערע שאָטטען, וואָס לעגען זיך מיר אויף דער נשמה...
דורך דע; מח פליהען אַמאָל אַלטע שאָטטען; איך פערשטעה זיי שוין נישט... איך פערשטעה נישט, ביי וואָס איך האָב אַמאָל געוויינט, פאַר וואָס איך האָב אַמאָל געלאַכט...

די אויגען מיינע זעננען פערמאַכט אויף אייביג, נור די אויערן זעננען נאָך אויפגעשפּיצט...

וואָס האָבען זיי נאָך צו הערען?... דאָס געוויש פון לעבען פערשטעה איך שוין נישט...

נור אָפּפען זענען זיי, ווייל נאָך איינמאַל, דאָס לעצטע מאָל רופען, וועט מען מיך... אונ דאָס זעלבע קול וועט רופען... איך שפּיער שוין די שטיממע אונ דאָס בלוט פריהרט דערפון אין די אָדערן!

אהאַ! עס רופט!

— ווער ביסט דו, וואָס רופסט?

— איך גערה! איך פּאָלג, ווייל איך מוז! נור ווער ביסט דו, נאָך וואָס דאַרפסט דו מיך?

— צו בין איך נור דיין ווערקצייג געוועזען, דיינע צוועקקען געדיענט אונ צונגד, אַז דו דאַרפסט מיך מעהר נישט, מוזט דו מיך צערשמעטערן?

— איך האָב אפי׳ קיין רעכט נישט צו פראָגען: צו וואָס איך האָב דיר גענוצט?

. . . .

אין פליגעל פאַר משוגעים.

אַ רופא צו אַ חולה?

אַ שפּיטאָל איז אַ וועלט פאַר זיך, איין אָבגעשלאָססענע וועלט. עס האָט נישט אַזוי פיעל נפשות ווי איין אַנדערע מדינה, עס שפּאַלט זיך נישט אויף פּאָלקער מיט פערשיעדענע רעליגיאָנען אונ פּאָליטישע סיסטעמען; עס האָט דאָך פּאַרטייען. יעדע פּאַרטיי האָט איהר קרענק, איהר אָבטהיילינג, איהרע וואָכטער, איהרע פעלדשער אונ דאָקטאָרען, וואָס גיבען אַכטונג, מען זאָל זיך נישט מישען. ווייל די קרענק זעננען אַנשטעקענד, וועניגסטענס, פיעל פון זיי.

אונ עס זעננען פערהאַנען אַפּטרופּסים, וואָס היטען די אָרדנונג; תקנות אויף יעדען שריטט אונ טריטט, מיט אַ גאַנצער קאָדעקס, פולל מיט עצות טובות אונ אַלערליי שטראָפען פאַר ניט הערען, ניט פאָלגען... וואָרען טאַקי — טאָמער ווערט אַ משוגענער שווינדזיכטיג אונ אַ שווינדזיכטיגער משוגע?

מאנכע זענגען נאך נישט צופריעדען פון דער ארדנונג. בעזונדערע הייזער דארפען זיין, געמויערטע צוימען ארום די הייזער, גריבער מיט אנגעלאזט וואסער ארום די צוימען... מען וואלט עס געמאכט, ווען עס זאללען געגוגען דערויף די „נדרים ונדבות", וואס מען נעמט ביי בעלי־בתים. אונ דא ווערען זיי וואס אמאל וועניגער די נדרים ונדבות, — שלעכטע צייטען.

אונ דעריבער טרעפט טאקי, אז א קראנקער חאפט זיך אריבער אין א פרעמדע פאלאטע. דערפון קוממען פערשיעדענע מגפות, רחמנא ליצלן.

ערשט נישט לאנג איז דאס גאנצע שפיטאל אוועק געפאללען אויף א הונגער־מגפה; פון אללע בעטען, פון אללע נומערן האט זיך געהארט איין געשריי: ברויט, ברויט.

די גראםטע ארדנונג איז דאך ביי די משוגעים. מאנכע האלט מען אויף קייטען, אנדערע נור אין בעזונדערע, אבגעשלאססענע נומערן.

נור די „שטיללע" האלט מען צוזאממען. מען האט אויף זיי איין אויג, א שארף אויג, נור, מכלומרשט, פריי זענגען זיי.

איך רעד פון די מאננער, ביי די ווייבער בין איך נישט געוועזען.

אונ ווי קאמיש די מאננער זענגען... אז מען זאלל אונז — זאגען זיי — לאזען לעבען צוזאממען מיט די פרויען, וואלטען מיר זיך במשך פון א צוויי־דריי דורות אזוי געמעהרט, אז מיר וואלטען מעהר געוועזען פאר די מיושב'ע אונ מיר וואלטען זיי איינגעזעצט אין שפיטאלער, זיי מיינען עס גאנץ ערנסט.

אז מען לאזט זיי אמאל ארוים שפאצירען אין גארטען (א קליינע אלעע פון צוויי שורות ביימער) געהען זיי א פאר מאל אויף אונ אב, דערנאך זעצען זיי זיך אוים א שורה ביי דער וואנד, וואס טהיילט זיי אב פון די ווייבער, אונ קלאפען מיט די שפיץ־פינגער אין וואנד אריין.

„ליב פילאזאף", וואס זאגט, אז צווישען מאננער אונ פרויען איז דער אונטער־שיעד נור אינ'ם נאמען, רעדט דאך אן דען עולם, מען זאלל קלאפען מיט די גאנצע האנד אונ איינווארפען די מויער.

יוחנן מלמד אבער ראטה, מען זאלל נישט נאכגעבען דעם יצר הרע, מען זאלל ווארטען ביז ראש השנה.

— אונ ראש השנה וואס וועט זיין?

ראש השנה וועט דער משוגענער עולם דאווענען, יוחנן מלמד — שופר בלאזען אונ עס קאנן זיך נאך אמאל טרעפפען דער נס פון יריחו... „מיט איין תקיעה — זאגט ער, — אויב מיין צרה איז דארט נישט דא!?

צוויי נור האלטען זיך וויים פון דער מויער, איינער גאזעמאן (זעה ווייטער פאר וואס ער הייסט אזוי) אונ יונה'לע קדוש.

דער גאַזעמאַן האָט קיין צייט נישט, ווי ער זאָגט צו „שאלת נשים". און יונה'לע קדוש, אַז מען דערמאָנט איין אשה, חאַפּט ער די פּאָלע און פֿערשטעלט זיך דאָס פּנים.

איין אויסנאַהם פֿאַר אַללע און אפילו פֿאַר'ן היילינען יונה'לע, איז יענטי די קראָמערין. זי איז אַ מאַנספערשוין לכל הדעות; עס איז אַ פּנים באַלד אַ טעות געווע־זען! אַ גראָב קול, אַ בעוואַקסען פּנים, כּמעט אַ באָרד, אַ שאַרפֿער בליק און אַללע תּנועות און הויות פֿון אַ מאַנספערשוין. זי האָט געמאַגט זיך אומעטום ווייזען! זי האָט געפֿיהרט געשעפֿטען אין דער גאַנצער מאָננער אָבטהיילונג, אַ גרויסען האַנ־דעל (פֿון וועלכען מיר וועללען נאָך רעדען), און קיינעם פֿאַלט נישט איין צו רעדען אַ וואָרט!

יונה'לע רעדט מיט איהר פּה אל פּה און לאָזט קיין ברעם נישט אַראָב.

פֿאַר דאָס האָט זי ליב פּילוסף פֿיינט...

ליב פּילוסוף, וואָס האַלט עולם ומלואה פֿון ווייבער, וואָס לאָזט אויף זיי קיין שטויב נישט פֿאַללען, קאָנן אויף יענטיל קראָמערין גלייכגילטיג נישט קוקען; אַז ער דערזעהט זי, שפּייט ער אויס און געהט אַוועק.

עס איז שוין לאַנג בעמערקט געוואָרען, אַז נישט שטאַנדיג שטיממען די גע־פֿיהלען מיט די איבערצייגונגען...

און איך לעב שוין דאָ אַ צייט צווישען עולם... אַז איך בלייב איינער אַלליין, פֿאַלל איך אַמאָל אַריין אין אַ ספק: אייגענטליך וואָס בין איך? אַ דאָקטאָר צו קראַנקער?

טהייל מאָל הייב איך גאָר אָן מסופּק צו זיין, צו דאָס גאַנצע „הקדש" מיט'ן גליגעל פֿאַר משוגעים איז נישט קיין אויסגעטראַכטע מעשה? צו די הויכע וואַנד, וואָס איך זעה דורכען פֿענסטער, זעננען נישט גלאַט אַ כּשוף, איין אויסגעטראַכטע זאַך? מען האָט אָפּשר דען אינדיק נור אַרומגעקריידט?

און, ווייסט איהר, אַז דער גאַנצער ספק הייבט מיר נישט אָן צו שטערען... איך עסס, טרינק, אַרבייט, רוהה, שלאָף און טהו אַלץ, גלייך איך וואָלט אין אַללעם זיכער געוועזען...

טהייל מאָל דאָך שרעקט עס מיך. איך טראַכט: וואָס, אַ מאַשין בין איך? מען האָט מיך אָנגעדרעהט?

און אָפּשר, טראַכט איך גאָר, וואַלגערט זיך אין מיר אַרום אַ משוגענער אַלטער־ווידע און טהוט מיט מיינע האַנד און פֿיס, גלייך עס וואָלטען זיינע געוועזען, גלייך נישט איך, נור ער וואָלט געלעבט, גלייך עס איז זיין צייט?

אויף דעם אַללעם האָב איך איין תּירוץ: למאי נפקא מיניה!

און באמת, וואָס איז דער חלוק?

ליב פלוסוף זאָגט, אַז עס נישט פערהאַנען גאָר קיין אמת און קיין שקר. אַ והאַ דאיה, זאָגט ער, עס איז אַזאַ בוים גאָר אין גן עדן נישט געוועזען; נישט אָדם, נישט חוה האָבען קיין מאָל אַזאַ אֶפּפעל נישט פערזוכט, טוב ורע יאָ! און אויב, זאָגט ער, עס איז נישט פערהאַנען קיין אמת און קיין שקר, זעננען קיין משוגעים אויך נישט פערהאַנען! איי וואָס, זאָגט ער, גאָר נישט!

אַזוי ווי, זאָגט ער, די גופים בעשטעהען פון אַטאָמען, און די טבע פון גוף ווענט זיך אין דעם, פון וויפיעל אַטאָמען ער איז צוזאַממענגעשטעלט, אויף וועל־כען סדר די אַטאָמען ליגען... אַזוי זעננען פערהאַנען אַטאָמען פון געדאַנקען און גע־פיהלען... און די טבע פון יעדען געדאַנק און פון יעדען געפיהל העננט אָב נור דערפון, פון וויפיעל אַטאָמען זיי זענען צוזאַממענגעשטעלט — ווי אויך אין וואָס פאַר איין אָרדנונג זיי ליגען איינער ביים צווייטען... נישט מעהר!

עס איז פערהאַנען פערשיעדענע מעטאַלען, פערשיעדענע געדאַנקען און אַללערליי געפיהלען; זיי קאָננען ווי די מעטאַללען זיין ניצליך, אָדער שאָדליך, אָבער נישט אמת און נישט פאַלש... פונקט ווי די מעטאַללען! צי וועט גאָלד זאָ־גען אויף זילבער, אַז עס איז אַ טעות? זילבער אויף קופער צי אייזען: משוגע זייט איהר, אָדער ליגנער?

דאָס קאָנן נור אַ מענש און נור — פאַר קנאה!...

מיר ווייטער קומט מהייל מאָל פאָר, אַז די אַללע, וואָס מען האַלט זיי פאַר משוגעים, מעהר אָדער ווייניגער געפאָהרליכע משוגעים, זעננען נור נייגיעריגע מענ־שען, וואָס האָבען זיך ליעב אַמאָל אַראָב צוהאַפּען פון טראַקט, פון שאָססעע און זוכען אין אַ זייט נייע וועגען... בעססער צו אָרגער, אָבער זעהען מאָג מען דאָך, פריווען לוינט...

מאַנכע זעננען גאָר פרייע פייגעל, איבער די לופטען פליהען זיי...

גאַנץ אָפט האָב איך הנאה, וואָס איך לעב צווישען די דרייסטע וועג־זוכער... ביי זיי איז וועניגסטענס נישט אַזוי לאַנגווייליג...

אַ שמועס מיט גאַזעמאַן.

פאַר מיר היטען זיי זיך נישט. דער בעהאַלטענסטער פון אַללע — גאַזעמאַן האָט אויך צו מיר צוטרויען.

עס פרייט מיך.

נאָכטען צום ביישפיעל, קומט ער צו און אָהן אַ שום הקדמה, פערצעהלט ער

מיר פֿון גרויסען וכּוח, וואָס ער האָט אַמאָל געהאַט אין בית המדרש, מיט די פֿיר גרויסע, וועלט־בעריהמטע בטלנים: ראובן, שמעון, לוי אונ יהודה.

— וועלט בלייבט וועלט! — זאָגט ראובן — זי שטעהט אויף אייזערנע זיילען אין קופּערנע פֿונדאַמענטען.

— לאו הכי! — זאָגט שמעון — זי שאָקעלט אונ וואַקעלט זיך ווי אַ שכּור... אויפֿ׳ן רוקקען פֿון אַ משוגענעם פֿיש שטעהט זי, דער פֿיש וואַרפֿט זיך אונ זי צאַפּ־פּעלט! פֿון טהייל באַרג שפּריצט עס אפילו מיט פֿייער, אַ ודאי!

לוי האַלט זיך אין פּסוק: תולה אֶרץ על בלימה, די וועלט שטעהט אויף גאָר נישט! אויף ג אָ ר נ י ש ט, אַקצענטיערט ער מיט אַ נגינה.

אונ יהודה, וואָס ווילל ווערען רב אונ גרייט זיך צו צום עקזאַמען, הייסט מיליאָנען־מיליאַסען קליינע, פּיצילע אַטאָמען לויפֿען אַרויף אונ אַראָב אונ שלאָגען מיט כּח אויף יעדען פּינטעלע פֿון דער ערד אונ האַלטען זי אַזויערנאָך אין „סאַמע ראָדנע״ מיטט; זי זאָלל נישט חלילה אַרויס פֿון ראָד אַרום דער זונן!

אונ איהר, גאַזעמאַנן, וואָס האָט געזאָגט?

— איך? פּשוט האָב איך זיי געזאָגט: וואָס געהן אַייך אָן פֿונדאַמענטען, זיילען צו אַטאָמען, אַז די גאַנצע זאַך שטעקט אין גאַזען, וואָס די ערד האָט אינ־נערווענדיג אין זיך...

איהר זיצט אונ קלערט, זאָג איך, אונ זיי קאָננען דערווייל אַרויספּלאַצען אונ חרוב ונחרב מאַכען די גאַנצע וועלט מיט אַללע איהרע בטלנים!

— אונ וואָס האָבען זיי געזאָגט?

— זיי האָבען מיר אַ נאָמען געגעבען: גאַזעמאַן!

ער שפּייט אוים מיט פֿעראַכטונג, מאַכט עטליכע שריט אַהין אונ צוריק, אונ שטעלט זיך צוריק אָב.

— פֿערשטעהט זיך, מיך אַרט עס נישט... יונגליך האָבען עם אויפֿגעחאַפּט, רעדט, שרייט, מיין דאגה; נור דער שווער מיינער! פֿאַר׳ן שווער האָב איך שטאַרק מורא געהאַט!

— אַ גבר אַלים?

— איין עיקש... שפּאַרט זיך איין, איך זאָלל גט׳ען דאָס ווייב. באַשו בכן — משוגע בין איך.

— אונ איהר האָט נישט געוואָלט?

— איך האָב דען געקאָנט? ממה נפשך, בין איך ג ע ז ו נ ד, פֿאַר וואָס זאָלל איך זי גט׳ען, בין איך משוגע, ווי קאָנן איך געבען גט?

— אונ זי וואַס האָט געזאָגט?

— מיין חוה׳לע? וואָס האָט זי געוואָלט זאָגען? וואָס האָט זי געקאָנט זאָגען?

איך בין זיכער, אז עס איז איהר גאר אויף די געדאנקען נישט געקוממען. וואס הייסט? מיר זעננען דען קיין זווג נישט, חס ושלום? אז דער מלאך האט אויף אונז אויס-גערופען: „בת פלוני לפלוני", ווי מיינט איהר, איז נישט געווע'ן קיין שמחה אין אללע עולמות? מלאכים, זאג איך אייך, האבען פאר שמחה געוויינט. איך האב עס איהר דערצאהלט... אלץ דערצאהלט...

— אונ וועגען די גאזען אויך?

— וועגען די גאזען? ניין! נאך וואס? זי האט עס פון מיין פנים געלעזען. חכמת הפרצוף האט זי געקענט ווי א וואססער! איך וויל איהר א מאל עפים זאגען, שמייכעלט זי אונ זאגט עס מיר! פון מיין פנים האט זי געלעזען, ווי פון צאינה וראינה ארוים...

— אונ אפשר, — איז ער זיך מישב, — נישט פון פנים... איהר פערשטעהט, מיין הארץ אונ איהר הארץ... ניין, דאס וועט איהר נישט פערשטעהן...

— אונ זי האט אויך געגלויבט אין די גאזען?

— א שאלה דאס איז! דורך די גאזען האט זי דען איפעטיט פערלוירען, נאכט נישט געשלאפען, פון פנים אראבגעפאללען... אונ די אויגען, א וואונדערליכע זאך, האבען איהר געוואקסען אונ געוואקסען. מיט יעדען טאג זעננען זיי גראסער געווארען; דאס פנים קלענער, די אויגען גראסער!

ער פערטראכט זיך.

— אונ פון וואנען, — פראג איך, — זייט איהר געקוממען אויף די גאזען?

— דורך א חלום...

— א חלום, זאגט מען, איז א נארר.

— הוה'לע פלעגט אויך אמאל אזוי זאגען. איך האב אבער דען חלום געזעהען דריי מאל אונ דערנאך האט זיך פאסיערט אזא מעשה...

באמת — א וואונדערליכע מעשה.

איינמאל איז ער זיך ארויסגעגאנגען שפאציערען צווישען מנחה ומעריב. גאס-סען יונגען האבען איהן דערזעהען אונ נאכגעלאפען. זיי ווילען, ער זאלל זיי דער-ציילען די חלומות...

— איך האב, — זאגט ער, — אפילו חשק צו פערציילען... אדרבה, זאללען זיי וויססען; האב איך דאך אבער מורא פאר'ן שווער... ער וועט געוואהר ווערען, פערמסר'ן מיך פאר חוה'לען... אונ וואס וועט זיין? זי וועט וויינען! זי וועט זיך די אויגען אויסוויינען!

ענטלויפט ער, יאגט מען איהן נאך, חאפט איהן איינער אן פאר א פאלע.

— איך זעה, עס איז שלעכט, ער וועט אבדייסען די פאלע... דערנאך איך

מיך אין יוסף הצדיק, לאָז איהם איבער די קאַפּאָטע אונ ענטלויף ווייטער.

ער לויפֿט אונ לויפֿט, ביז ער פֿערלויפֿט ערגיץ אונטער דער שטאָדט, שלאָגט זיך אָן אין אַ באָרגיל, פֿאַלט אונ בלייבט ליגען.

— ליגענדיג אַזוי, וואָס מיינט איהר, דערזעה איך? קברים דערזעה איך... אַ הייליג אָרט געוועזען! צו בין איך, נישט וויססענדיג, פֿאַר שרעק אַריבערגע־שפרונגען די צוים פֿון בית־עלמין, צו עס איז קיין צוים גאָר נישט געוועזען, ווייס איך נישט ביז היינט...

נור אַ מאָדנער עולם אמת. די מצבות שטעהען נישט איין אַ רגע, זיי שאָקּ־לען זיך... פּלוצים הייבען אָן פֿון אונטער זיי אַרויסצוקריכען מתים...

— איהר האָט אייך דערשראָקקען?

— חס ושלום! מתים זעננען קיין גאַססען־יונגען נישט. איך רעד מיט זיי:

„וואָס האָט איהר אייך, — פֿראָג איך —, אין אַ פּראָסטען מיטוואָך פֿאַר חצות דאָ פֿערזאַממעלט?”

„איין אומגליק, זאָגען זיי, האָט זיי פּאַססיערט. אונטער די מצבות האָבען זיך אָנגעזאַממעלט גאַזען”... „דערשטיקט צו ווערען” זאָגען זיי.

דערוויל שלאָגט דער זייגער 12.

די מתים לאָזען זיך אין שטאָדט אַריין דאַווינען אונ איך ציה מיך אויס אויף דער ערד, לעג צו איין אויער, איך וויל הערען, וואָס דאָרט טהוט זיך.

— אונ איהר האָט געהערט?

— אַוודאי! ווי אַ שטורם אונטער דער ערד! אַהין אונ צוריק, אַהין אונ צוריק, ווי אַ קעססיל־פּויק... טראַ—טראַ—טראַ—טאָ—דאָ—באָק! טראַ—טראַ—טראַ—טאָ—דאָ—באָק! אין מיטען, דערהער איך, אַ שמועס צווישן צוויי קולות אונטער דער ערד.

— פּלאַצען? פֿראָגט איין קול.

— צו פּריה! ענטפֿערט דאָס צווייטע.

— ווענן דען?

— ס'וועט זיין אַ סיגנאַל...

— ווענן וועט זיין דער סיגנאַל?

— אַז די פּרוכטען וועללען רייף זיין אויף די ביימער...

ער שווייגט.

— דאָס איז עס אין גאַנצען? מעהר האָט איהר נישט געהערט.

— שפּעטער האָב איך געהערט נאָך אַ שמועס. דאָס הייסט דען סוף פֿון יע־נעם שמועס. אַזוי האָט מען גערעדט:

— ווער וועט, פרעגט א קול — געבען דען סיגנאל.

— חנינא, ענטפערט מען, וועט געבען דען סיגנאל.

מילא, לויף איך געשווינד אין שטאדט אריין צו חוה'לען און פרעג זי אויף חנינא'ן. זאגט זי, אז חנינא'ס איז דא א סך: חנינא דער וואסערניק, חנינא פרוש, וואס אז ערגיץ אוועק און איבערגעלאזט א ווייב מיט קינדער, ימח שמו... חנינא דער שמש פון „סומך נופלים", חנינא פועל בטל... און געה וויים!

— און אהער —, פרעג איך, — ווער האט אייך געבראכט?

— בין אליין געקוממען, — ענטפערט ער כמעט מיט א שטאלץ — אליין געקוממען, פון שווער ענטלאפען...

— און חוה'לען גאר אוועקגעווארפען?

— אודאי! — מאכט ער הזיק — ווי דען! נארר איינער, זי קומט צו מיר.

— ווענן?

— יעדען אבענד...

— יעדען אבענד?

— ...קומט זי צו רייטען אויף דער לבנה...

— און פאר'ן מולד? פרעג איך.

ער גיט אויף מיר א קוק מיט כעס און בזיון צוזאממען.

— אזוי, — זייערט ער פון צווישען די ציין, — אזוי... א חוקר ודורש... א נאסקוקקער, אדא!

ער איז פון מיר אוועקגעגאנגען מיט שלעכטע געדאנקען. איך מוז איהן בערוהיגען.

דער קדוש.

האס א וועלט איז! חוה'לע, דען גאזעמאנס ווייב, קומט צורייטען אויף דער לבנה, און שפרינצע, יונה דען היילינגענס ווייב — אויף א בעזעם!

חוה קומט איהר אונגליקליכען מאנן טרייסטען, אונטערהאלטען, יענע ברענגט בראנפען מיט קיכליך און קליין געלד פאר די וואכטער, זיי זאללען דען קדוש נאך בעסטער האלטען; נישט ארויסלאזען אויף דער ליכטינגער שיין!

חוה איז איין איינפאכע כשר'ע יודענע, טהוט ווי דער מאנן וויל; שפרינצע — דער היילינגער יונה פערצעהלט, אז, שטעהענדיג מיט איהר אונטער דער חופה, האט ער באלד דערפיהלט א ריח פון פעך... ער האט געוואלט שרייען,

האָט אָבער דער רב דערווייל אָנגעהויבען די ברכה און דער פֿאָטער האָט איהן שטילערהייט דערלאַנגט אין פּלייצע.

שפּעטער, אַז ער האָט אָנגעהויבען שרייען, אַז זי איז אַ מכשפה, אַ לילית, האָט מען איהם נישט געגלייבט, געהייסען וואַהגען... און, אַז ער האָט שיער נישט בעקוממען דאָס חולה־נופל פֿאַר שרעק, האָט מען איהן געבונדען און אַהער געשיקט...

און זי איז אַ מכשפה! ווענן נישט איהר כשוף, וואָלט ער שוין לאַנג געוואָרן אַ רואה ואינו נראה און וואָלט נעלם געוואָרען!

די דאָקטוירים, ימח שמם, לאָזען איהם נישט, זיי נייטען איהם צו עססען טרפות, צו טרינקען נסך... און ער קאָן גאָר נישט טהון!

אָבער גאָר נישט!

אין הימעל דאָרט האָט ער, דער קדוש, אַ גרויסע דעה, אַסך צו זאָגען; דאָ אין שפּיטאָל — גאָר נישט! וואָלט ער געוועזען נישט קיין קדוש נור אַ צדיק, אַ בעל מופת, וואָלט ער געקאָנט אָנשפּרעכען, צוזאָגען, וואָלט ער געהאַט ביי זיך כאָטש איינס פֿון די מיליאָנען שליססעליך, וואָס עפֿענען ביי מענשען הערצער און קעשענעס, — באַ! וואָלט ער געוועזען פֿריי, געלעבט אַ וועלט! אָדער ער וואָלט אַלליין פֿערלעגט אַ געשעפֿט אָדער עס וואָלט זיך געפֿונען איין אימפּרעסאַריאָ אויף די גוטע זאַכען... ער אָבער, איין אמת׳ער דאַן קישאָט, האָט זיך אונטער גענוממען ביי צו שטעהן גאָטט מיט דער מלחמה מיט׳ן שטן... ווער וויל זיך עם אַריינמישען אין אַזאַ זאַך? וואָס האָט מען דערפֿון? האָט מען איהן טאַקי אַהער געשיקט. ווילל מען זיין פּרצוף נישט זעהען.

ער איז דאָך ביי זיך נישט אָבגעפֿאַללען... אַז איך העלף איהם, מוז ער מיר אויך העלפֿען... נישט צונד, איז שפּעטער... אין צווייטען, אין דריטטען גלגול!

דערווייל,—וואָס זאָל ער טהון?

אַ שם האָט ער, נור די ליפּען האָט מען איהם מטמא געוועזען. ער קאָנן דען שם מיט אומריינע ליפּען נישט אַרויסזאָגען!

די נעזונדטע האַלטען, פֿערשטעהט זיך, דען קדוש פֿאַר משוגע, אַללע זענען פֿון שפּרינצה׳ס ... און די משוגעים?

פֿערשיעדען!

פֿיעל גלייבען אין איהם.

אהשורוש זאָגט, אַז איהם טהוט זעהר הנאה, וואָס דער קדוש איז געקוממען אין זיין מדינה אַריין, ער האָפֿט, אַז ער וועט האָבען אַ שטאַרקע פּעולה אויפ׳ן יתגען דור, אויף די מדות...

יוחנן מלמד, געהט זיך אין זיין דרך, ער זאָגט: מען מוז גלייבּן! אַ מענש, זאָגט ער, קען זיך אַלליין נישט מאַכן פאַר אַ רשע, אָבער פאַר אַ צדיק — מהיכי תיתי! אַז ער וויל, איז ער!

גאָזעס: ציהט מיט'ן אַקסעל:

— די גאַזען, זאָגט ער, וועללען אַסך פרעגען, ווער עס איז אַ צדיק און ווער עס איז אַ רשע!

יענטיל די קראָמעריןן, רעכענט נאָך ראש השנה צו אָפּעננען זיך אַ קלייטיל מיט בויטאָהל צום אָבשפרעכען.

זי קלאַפּט יונה'ן אין דער פּלייצע און זאָגט: אַז דו וועסט מיך נור פאָלגען, וועט געהן אַ געשעפט; אחשורוש וועט אויך הנאה האָבען...

דער קדוש דרעהט זיך אָב. וויל נישט וויסען פון קיין געשעפטען, נור דער רעשט עולם אַז ער האָרט: קדוש, שפּרינגט ער באַלד אונטער, זאָגט דריי מאָל קדוש...

עס קאָסט איהן אַ סך!

איין ליב פּילוסיף איז דעם קדוש אַ שונא אויפ'ם לעבען. מיר דאַכט זיך פאַר קנאה. ער רייצט זיך מיט'ן שטאָנדיג.

ער געהט צו, נעמט איהן אָן ביי דער גאָמבע, הייבט איהם דען קאָפּף אין דער הייך און פראָגט:

— עסט באמת טרפות, קדוש?

— אַ ודאי!

— נאָך וואָס טהוסט דו עס?

— איך מוז דאָך, איך וועלל דאָך שטאַרבען פאַר הונגער!

— און אַז מען שטאַרבט פאַר הונגער וואָס איז? געהט מען דאָך ערשט אין גן עדן אריין!

דער קדוש אָנפּערט געלאַססען:

— איך קאָנן נישט שטאַרבען פאַר הונגער, — איך מוז, — זאָגט ער גאַנץ ערנסט — פערברענט ווערען... מי באש!

— פאַר וואָס גראָד באש —

— דער גוף זאָלל פערברענט ווערען! אין פייער געריינינגט ווערען... די גזרה איז אזוי!

איין אַנדערמאָל פראָגט איהן ליב פּילוסוף:

— און ווען וועסט דו שוין פערברענט ווערען, קדוש?

דער אָנפּערט געלאַססען:

— ווען עס וועט קוממען די צייט!

פון דעמאָלט אָן, פּלעגט ער איהן וואָס אַמאָל פראָגען:

— נאָך נישט? אַלץ נאָך נישט ציים?

איינמאָל האָט איהם דער קדוש געאָנפּעיט:

— איך האָב נישט קיין צינדהעלצליך!

דערויף רופט זיך אָן יענטיל, אַז זי האָט סחורה מכל המינים, אַז זי איז גרייט אַלץ אַוועק צו געבען דעם הייליגען יונה, און אַלץ בחינם, על כל פנים, בחצי חנם, נור קיין צינדהעלצליך האָט זי נישט... מען לאָזט נישט אַריין!

— זעהסט! טריאומפיערט דער קדוש.

— ביזט פאָרט אַ ליגנער! שרייט גיפטיג ליב פילוסיף.

די שרפה און נאָך דער שריפה.

דער קדוש איז דאָך קיין ליגנער נישט געוועזען; ער האָט זיינס געזעהן.

געשעהען איז עס אין אַ מולד-נאַכט; איך געדענק עס ווי היינט:

די קראַנקע זעננען איינגעשלאָפען, דער קדוש האָט זיך שטיל אַראָבגעהאָפּט פון בעט, שטיל געעפענט דאָס פענסטער; ער איז אַרויס-געשפּרונגען און איז אַריין אין אָפּענען פעדערהויז. דאָרט האָט ער ביי'ן אַ פערשלאָפענעם וועכטער אַרויס גענומען (ליב פילוסיף זאָגט: אַרויס גע'גנב'עט) פון קעשענע אַ פעקיל זאַפּאַלקים — —

די רעשט איז לייכט צו פערשטעהן.

דאָס דולל-הויז איז אַלט, זעהר אַלט...

יוחנן מלמד זאָגט, אַז עס איז נאָך פון המן'ס צייטען, ליב פילוסיף — פון קודם מתן תורה... דער קדוש האָט געגלייבט — מששת ימי בראשית... בעשאַפען געוואָרען איז עס ערב שבת בין השמשות, מיט די שדים און מזיקין, וואָס וואַבען אַרום „צוזאַממען"... סיי ווי סיי אַלט איז עס, אַלט און טרוקקען; ממש אויסגעדאָרט...

און דאָס האָלץ, אַז עס האָט נור אַ פונק דערשמעקט, האָט עס אויפגעפלאַקקערט מיט אַ שמחה, מיט אַ גדולה!

איך האָב געזעהען ווי באַלקען האָבען זיך אַלליין אויסגעדרעהט און און מיט אַ ציטטער פון איין אמת'ן בעל תאוה, זיך גענאָהנט צום פייער... אַ זייל, האָב איך געזעהן, האָט זיך אויסגעקרומט ווי אַ האַלבע רייף און אַריינגעלעגט דען קאָפּף אין דער בראַנד!

עס וויל ברעננען, עס דאַרף, אַ פנים, ברעננען!

און דאָך, — ווי שרעקליך איז אַ שרפה! און נישט דאָס פייער איז אַזוי

שרעקליך, דאס פייער איז שאָן אונ גרויס, דרך־ארץ האָב איך פאר פייער, וואס רייניגט אַלץ... נור דאס געשריי, דאס געפילדער איז נישט צום אויסהאַלטען!

דאס געיאָממער פון קראַנקע, דאס קנאַקקען פון באַלקען, פון וואַנד, דאס דאָדערן, סיקען אונ פייפען, די געשרייען פון דער פּאָזשאַרנע־קאָמאַנדע, די אפּטרופּסים מיט הויך אויסגעשריגענע עצות — פוי!

אזא קאָנצערט, האָרט זיך נור אין גיהנם...

דאס פייער ווערט אויך בּאָז! גאַנצע בונטען פלאַממען יאָגט עס אויף די לייט, עס וואַרפט אויף זיי מיט באַלקען, מיט טהירען אונ פענסטער; אַ מלחמה! אַ שרעקליכע מלחמה!

אונ ער?

ער, דער קדוש, שטעהט זיך אויפ'ן שפּיץ דאַך, אין מיטען פייער, ארומגענומען ביז'ן גאַרטעל מיט רויטע אונ בלאָהליכע שלאַנגען...

אונ ער שטעהט, אונ רופט, אונ זיין קול שנייט זיך דורך דעם גאַנצען גיהנם'דיגען גערודער אונ שלאָגט זיך צו צו יעדענס האַרץ...

— „שמע ישראל!" רופט ער!

~~~~~~~~~~

אויסער דעם קדוש האָט דאס פייער קיינעם נישט געשאַדט.

דאס דולל־הויז איז געוועזען אַססעקורירט; דולל־הייזער אַססעקורירען זיך אייגער ביים צווייטען. דאָקטאָרען קריגען נייע אינסטרומענטען צו אָפּעראַציעס... די פּאָזשאַרנע־קאָמאַנדאָ — געלד, אפּטרופּסים — כבוד, ווענינ איינגעשטעלט דאס לעבען האָבען זיי זיך, אונ די משוגעים האָט מען דערוויל אַריינגענוממען אין איין סאַלע...

פערשטעהט זיך, אַז וואס מעהר משוגעים עס פערזאַממעלט זיך אויף איין אָרט, שטאַרקער פיהלען זיי זיך; אונ וואס מעהר די משוגעים פיהלען זיך שטאַרקער, פיהלען זיך שוואַכער די וואַכטער.

דער לאַרם געהט טאַקי ביז'ן הימעל אַריין.

יענטיל איז דאָ אויך איין איינגעהערין, פיהרט דאס ראָדיל.

— דאס געשאַפט, — זאָגט זי — פערגרעססערט זיך; דער ריוח ווערט דאָך קלענער; קוים פרנסה. זי האָט, נעבּיך, צו דערנאָהרען אַ קראַנקען מאַנן מיט אַ גאַנץ געזינדל.

אונ דאס געזינדל, ווי זי זאָגט, בעשטעהט, פון צוויי טאָכטער אלמנות מיט קינדערליך, צוויי טאָכטער מיט מאַננער איג אויך מיט קינדערליך. אַ חוץ קינדער פון ערשטען מאַנן...

* האַנדעלט: מיט קרישקאַליך פון ברויט, ביליך טייגן פון איבּגעבּרענטע
~~~~~~~~~~

כאַפּיראָסען, שטיקליך ליינוואַנד און טוך, רעשטליך פון ליכט. טהייל מאל איז אַ שטיקל שנייץ אויך אַ סחורה.

אַלס געלד געהען שטיקליך גלאָז, קאָליערט גלאָז איז גאָר גאָלד אין דער מעלה... קאָליערט פּאַפּיער, אין באַנקאָצעטל, ווייס — קוויטליך און וועקסלען.

און זי שרייט:

— רוצחים! דאָס איז מיין גאַנץ עשרות די סחורה! וואָס גנב'ט איהר? וואָס רייסט איהר? וואָס ציהט איהר מיר די קלעה פון די ביינער?

די קונים שווייגען אויך נישט.

זיי שרייען, אַז זי בערייסט, גיט פאַלשע וואָג און מאָס.

אחשורוש, דער מלך פון הודו — דער אויבען רעכטס — ביז כוש — די טהיר אין קיך אַריין לינקס, — געהט אַרום מיט אַ גדלות, פערשרייבט מיט אַ נאַססען פינגער, אויף אַ שויב צו אויף אַ וואַנד, דען חשבון פון „מסים וארנינוית", וואָס איהן קומט שוין פון מסחר...

— איך בין דיך מתרה, יענטיל! דו פאַלסט אַריין אין טיורמע!

— זרח, — רופט ער צו'ן אַ קונה, — דיר וועלל איך אויך נישט שענקען! איך זעה — ווילסט מאַכען פליטה! פון אַמעריקא וועלל איך דיך ביי די האָהר הייסען אַהער שלעפּען! איך האָב דאַרטען אויך מיינע לייט! נישט קשה!

איין אַנדערן רופט ער צו:

— קויף און פערקויף אַנדערטהאַלב־מיליאָן פוד, קריעגסט דו אַ „פּאַציאָטנע"!

טהייל מאָל רוקט ער זיך צו, צו גאַזעמאַן, צו זיצט פערטראַכט אין אַ ווינקעלע, אָדער צו ליב פילוסוף מיט יוחנן מלמד, וואָס זיצען אין אַ זייט פערזונקען אין אַ וכוח וועגען תכלית פון דער וועלט, פון מענש און אַללערליי אַנדערע זאַכען...

ער שטעלט זיך אָב, לעגט אַ פינגער אויף דער נאָז און זאָגט:

— שווייגט בעססער...

אַ'ניט, לעגט ער זיי גאָר פאָר אַ האַנדעלס פערטראַג...

און אַזוי רודערט זיך ביז דער האָהן קרייעט.

פאַר וואָס גראַד ביז דער האָהן קרייעט? פאַר וואָס שפּיעלט דער האָהן מיט'ן קרייהען אַזאַ גרויסע ראָלע אין שפּיטאָל?

— זאָרי, — שפּיעלט ער, זאָגט אַחשורוש, און „זאָרי" פערשטעהט מען איז אַ גרויסע זאַך.

— סימנא בעלמא — זאָגט דער מלמד. — מען האָט געדאַרפט אַ צייכען, וואָס עס

איז פאר אַ צייכען, האָט מען זיך אָנגעחאַפּט אין האָהן...

ליב פילוסיף זאָגט, אַז עס מוז דאָך עפּיס שטעקקין דערינגען, וואָרען, פאַר וואָס דוקא אַ האָהן, נישט אַ היהן?

— אַ היהן קרייהעט נישט, קאָנן נישט קרייהען, — פאַלט איהם יענטיל מיט בעס, אין די רייד אַריין,— צו מיינע שונאים'ס קאָפּף — —

— ביטעל נישט,— אָנפּערט ליב קאַלט ווי אייז... היהנער בטבע זעננען גלייך צו האָהנער... זיי וואָלטען געקאָנט קרייהען, נור מען האָט זיי אָבגעוואָהנט... אַז אַ היהן קרייהעט, קוילעט מען זי...

— ווייטער די אייגענע קשיא, פאַר וואָס? — מאַכט יוחנן.

— איך וועלל קלערען דעריבער, זאָגט ליב. אונ, — גיט ער צו שטאַלץ — עס איז צייט... איך אייל מיך נישט!

נישט דאָס וויססען איז דער עיקר, נור דאָס קלערען!

איך וויל אויך קלערען נור מיין קאַפּווייטאָג וואַקסט פון טאָג צו טאָג. זייט די משוגעים זעננען צוזאַממען, איז סכנת נפשות... די טוויזענדטער נייע וועגען, וואָס זיי זוּכען אין אַללע זייטען, קרייציגען זיך אונ פערקניפּען, שווינדלט פאַר די אויגען. אַ בעשטאַנדיגער, בליצענדיגער קאַלעידאָסקאָפּף מיט פערפלאָנטעטע ברעננענדיגע ליניען... דער מח וויל טהייל מאָל פּלאַצען. איך קלער שוין אפילו נישט, ווער איך בין, אַ רופא צו אַ חולה, ווייל, איך בין זיכער, אַז, אויב איך בין נאָך נישט משוגע, וועלל איך עס היינט מאָרגען ווערען.

די טויטע שטאדט.

א.

ארומפאָהרענדיג אויף דער פראָווינץ וועגען דער יודישער סטאַטיסטיק1), האָב איך אונטערוועגענס געטראָפען אַ מאָל אַ יוד, וואָס האָט זיך געשלעפט טריט ביי טריט אין שווערען זאמד. דער יוד זעהט אויס קראַנק, קוים וואָס ער געהט, קוים וואָס ער שלעפט די פיס. איך קריעג אויפ'ן רחמנות אונ נעם איהן אויף, אויף דער פוהר. ער זיצט אויף, שמעקט מיר אָב „שלום עליכם", פראָגט מיך אוים וועגען אַללערליי נייעס. איך ענטפער אונ פראָג צום סוף:

— אונ איהר פון וואַנען זייט, ר' קרוב?

— פון דער טויטער שטאָדט! — ענטפערט ער געלאַססען.

איך מיין ער שפּאַסט.

— וואו איז עס, פראָג איך — הינטער די הרי חשך?

— אי! — שמייכעלט ער, — דוקא אין פוילען...

— אין אונזער מדינה, אַזאַ שטאָדט?

— פערהאַנען! — זאָגט ער — פערהאַנען! הגם די אומות העולם, ווייסען נישט פון איהר, אונ האָבען איהר קיין גוישען נאָמען ביז היינט נישט געגעבען... עס איז אַ יודישע, איין עכט יודישע שטאָדט!

— וואָס רעדט איהר?

— וואָס איהר האָרט! איהר קענט אַ ודאי געאָגראַפיע אונ מיינט, אַז אַלץ איז דאָרט פערשריבען; אַז אָסור! מיר יודען לעבען אָהן געאָגראַפיע... נישט פערשריבען אונ פון נאָהנט אונ ווייט קומט מען צו אונז אונ מען פאָהרט פון אונס. נאָך וואָס געאָגראַפיע?... יעדער בעל-עגלה ווייסט דען וועג...

— איהר גלויבט נישט? פראָגט ער.

— איך שוויינ.

— אונ דאָך איז אַזוי! אונזער מרא דאתרא שרייבט זיך דורך מיט אַללע גאונים פון דער וועלט! עס געהען שאלות ותשובות וועגען אַללע די וויכטיגסטע זאַכען... אונ אַלץ ווערט פערזאָרגט... איז נאָך דער צייט! נישט לאַנג, למשל:

---

1) זעה רייזע בילדער.

האָט מען מתיר געמאַכט איין עגונה, וואָס האָט שוין לאַנג אויסגעלעבט איהרע יאָהרען; נו, וואָס איז? דער עיקר איז דער שכר פון פלפול, נישט די עגונה!

ער מאַכט וויימער:

— אַללע „אייניקלעך" וויסען שוין לאַנג פון אונזער שטאָדטיל... קוממען, ברוך השם, גאַנץ אָפט... פאָהרען, ברוך השם, נישט לעדיג אַרויס.

— דאָס ערשטע מאָל האָר איך פון אַ טוטער שטאָדט!

— איז ווירקליך אַ וואונדער! מוזט איהר זיך אַ ביסל האַלטען פון וויטענס... ס'איז דאָך איין עכט יודישע שטאָדט, איין אמת'ע עיר ואם בישראל; זי האָט אַלץ וואָס אַ שטאָדט ברויך; משוגעים אפילו, צוויי, אָדער דריי! אין מסחר האָט זי אויך אַ שם!

— פיהרט עפּיס אַרויס צו אַריין?

— וואָס? וואָס זאָגט איהר? פרעגט דער יוד, נישט רעכט פערשטעהענדיג, סחורה, מיינט איהר, אַרויס אונ אַריינפיהרען?

איך שאָקעל מיט'ן קאָפּף אויף יאָ.

— געוויס! אָנפערט ער — מען פיהרט אַרויס תפילין אונ רצועות, מען ברענגט אַריין אֶתרוגים פון קורפו אונ ערד פון אֶרץ ישראל! אָבער נישט דאָס איז דער עיקר: דער עיקר איז דער האַנדעל אויפ'ן אָרט, אין שטאָדט גופא! שענקען, אורחים־שטיבליך, אַלטוואַרג... כנהוג בישראל, ווי דער שטייגער איז...

— איין אָרימע שטאָדט?

— וואָס הייסט רייך אונ וואָס הייסט אָרם? ס'איז דאָ פרנסה! גאָר אָרימע לייט, געהען אַרום אין די הייזער, אין דער היים אָדער אין סביבות... דאָס מעהרסטע — אויפ'ן אָרט! ווער עס שטעקט אוים אַ האַנד, דעם גיט מען. אַנדערע זוכען זיך לייכטע מלאכות, אַ שטייגער: אַ מעקלעריי, זוכען אין די גאַססען אונ געפינען אַ כשר'ע מציאה... דער רבונו של עולם פערלאָזט נישט!... יתומים עססען טאָג ביי בעלי בתים אונ לערנען אין תלמוד תורה, פון יתומות ווערען דיענסט־מיידעלעך, קאָכין, פאָהרען אָב אונ זעננען זיך אויך מפרנס... אַלמנות, גרושות אונ עגונות (אין די לעצטע צייט איז פערהאַנען אַ סך עגונות) זיטצען פערשלאָפען איבער פייער־טאָפּ... אונ פערדרויבט, חלומט זיי, אַז עס וואַקסען שוין גרייטע זאָמעל אויף די ביימער... אַנדערע לעבען גאַנץ בכבוד!

— פון וואָס?

— פון וואָס? ווי דער סדר עולם איז! איין אָרימאַן האָט בטחון; אַ סוחר שלינגט לופט, אונ דעם ערד־אַרבייטער, דעם קבּרן מיין איך. דעם פעהלט אַ ודאי נישט...

צו מאַכט ער חוזק, דאָס אויסגעדאַרטע יודעל, דער גל־עצמות, מיטן מאָדנע פייער׳ל, וואָס בליצט איהם אין די טיעף איינגעפאַללענע אויגען? אויפ׳ן שאַרף־בייניגען פנים, וואָס איז אַרומגעצויגען ווי מיט אַ געל שטיק פּאַרמיט, בעוויזט זיך דאָך קיין מינדסטען שמייכעל... נור דאָס קול זיינס... עפּיס קלינגט עס מאָדנע!

— וואָס איז עס פּאָרט — פראָג איך — פאַר אַ מין שטאָדט?

— וואָס הייסט? אַ שטאָדט ווי אַללע שטאָדט! פערהאַנען אַ שוהל, אויף די וואַנד, פערצאָהלט מען, איז געווען אַמאָל אויסגעמאָלט אַללערליי חיות, בהמות אונ עופות, פון פרק שירה אַרוים... אויפ׳ן בעליק ווייטער — אַללערליי כלי זמר, פון דוד המלך, עליו השלום... איך האָב עס שוין נישט געזעהען, נור אַלטע יודען זאָגען!

— אונ היינט?

— היינט? שטויב אונ שפּינגעוועבס... נור אַ הילצערנע קייט, פון איין שטיק אויסגעשניצט, הענגט נאָך אַראָב פון בעלליק, פאַלט זיך אַזוי בנעימות אַראָב, אין אַ זייט פון אָרון קודש, רעכטס פון פרוכת, וואָס איז ווייטער אַ מתנה פון פרומע נשים... ווער עס האָט געמאַכט די קייט, געדענקט מען נישט, נור אַ מייסטער איז עס געוועזען! אַזאַ קייט!

— אין שוהל — פערצעהלט ווייטער דער יוד — דאַווענען, ווי דער שטייגער איז, סאַמע פּראָסטאַקים — בעלי מלאכות; אויסגענוממען שניידער, וואָס האָבען אַ בעזונדערן מנין, אונ קצבים מיט בעלי־עגלות, וואָס האָבען זיך האַיאָהר געדונגען אַ בעזונדער שטיבעל צו דאַווענען... די שוהל קענן קוים עברי! שאַנע בעלי בתים, בני תורה דאַווענען אין בית המדרש, אַ גרויס בית המדרש... אַ סך ספרים! חסידים ווידער דאַווענען אין שטיבלעך!

— אונ מחלוקת פערהאַנען?

— כל זמן מען לעבט! אויפ׳ן קברות פאַר דאָס, איז שלום... איין בית עלמין פאַר אַללע... דאָס מרחץ מיט דער מקוה זעננען אויך בשותפות פאַר אַללע...

— וואָס נאָך פערמאָגט איהר?

— וואָס דאַרף מען נאָך? געוועזען הכנסת אורחים, אונטער געגאַנגען... אורחים קאָננען שלאָפען אין בית המדרש... לויזיג באַנאַכט... אַ הקדש האָב׳ן מיר!

— אַ שפּיטאָל, מיינט איהר?

— נישט קיין שפּיטאָל, נור אַ הקדש. צוויי שטובען, פריהער איז עס געוועזען דעם באָדערס דירה, דערנאָך האָט מען געמאַכט, דער באָדער זאָלל יוצא זיין מיט איין שטוב אונ די צווייטע זאָלל זיין אַ הקדש... בסך הכל ליגען דאָרט,

דאַכט זיך, דריי קראַנקע ווייבער. איינע, נעביך, איין אַלטע, אָבגענומענע פיס, און ליגט איבער איינאַנד; אַ צווייטע — האַנד און פיס אָבגענומען, און נאָך אַ משוגענע עגה. דריי ווינקלען פערנעממען די בעטען, אין פיערטען שטעהען קוימען־אויבען; אין מיטען האָב'מיר נאָך אַ טויטען שטיביל, טאָמיר טרעפט זיך!

— איהר לאַכט פון מיר, ר' קרוב, — פאַלל איך איהם אין די רייד — עס איז דאָך ציאַחנאָװוקע! ציאַחנאָװוקע מיט איהר מסחר, צדקות און מעשים טובים! פאַר וואָס זאָגט איהר: די טויטע שטאָדט?

— ווייל איך מיין טאַקי די טויטע שטאָדט! איך רעד פון אַ שטאָדט, וואָס באַלד אין דער התחלה, ווען זי האָט זיך געבויט, איז זי געהאַנגען אויף אַ האָהר, און היינט, אַז די האָהר האָט זיך איבער געריססען, הענגט זי אין דער לופט. אויף גאָר נישט האַלט זי זיך. און ווייל זי האַלט זיך אויף גאָר נישט און שוועבט אַרום אין לופט, איז זי געוואָרען אַ טויטע שטאָדט... ווילט איהר, וועלל איך אייך פערצעהלען פאַר וואָס און ווי אַזוי.

— אַדרבא... זעהר אינטערעסאַנט!

עס פאַלט דערווייל צו די נאַכט... דער הימעל ווערט אין אַ זייט בלוטיג, פייערדיג; דאָרט געהט אונטער די זונן. פון דער צווייטער זייט דאַגעגען, פון אַ קלאָרען, לייכטען נעפיל שווימט אַרויס די לבנה, ווי אַ כלה'ס פנים פון אונטער אַ ווייסען שלייער. די בלאַססע שטראַהלען, וואָס זי זייעט אויף איבער דער ערד, ציטטערן און מישען זיך אוים מיט די ציטטערדיגע שאָטטען פון דער טרויריג שטיללער נאַכט...

עס ווערט אונהיימליך.

מיר פאָהרען אַריין אין אַ וואַלדיל. דער לבנה'ס שטראַהלען אַב'ינען זיך צו אונז דורך די ציטטעריגע בלעטער...

אונטען, צווישען אַראָבגעפאַללענע בלעטטער און צווייגען, טאַנצען אַרום קליינע לייכט־ראָדליך, ווי זילבערנע מטבעות. עפּים אַ כשוף שטעקט אין דער בעלייכטונג, אין שטילל רוישענדיגען וואַלד...

איך וואַרף אַ בליק אויפ'ן אורח, ער האָט שוין, דאַכט זיך, גאָר איין אַנדער פנים... עס איז אַזוי טרויעריג און ערנסט; דער בליק, דאַכט זיך, איז אַזוי ערליך און פראָסט...

וואָלל דאָס אַלץ אמת זיין?

תא... איך וועלל הערען!

— פון דער ערשטער רגע אָן — פֿערצעהלט דער יוד, — האָט די שטאָדט גע־האַנגען אויף אַ האָהר, ווייל מען האָט זי באַלד אין אָנהייב געשטעלט אויף איין אָרט, וואו עס טאָר, על פי דין, קיין יודישע שטאָדט נישט זיין! ערשט, אַז עס האָט זיך צונויפגעזאַממעלט דאָס ערשטע מנין, האָט מען געמאַכט איין אסיפה... עס איז געבליבען, מען זאָלל זיך צו רעכענען צו׳ן איינער פון די שטאָדט אין דער סביבה. אויף דעם סמך האָט מען דערווייל געבויט אַ מקוה, אַ שוהל, דערנאָך — אַ מרחץ, געקויפט נאָך אַ שטיקל ערד אויף אַ הייליג אָרט...

און, אַז מען האָט שוין אַלץ אָבגעטהון, האָט מען געשיקט שתדלנים, וואו אהין מען דאַרף, מען זאָלל דאָס אַלץ בעשטעטיגען...

— מיט׳ן קאָפּף אַראָב?

— וואָס געהט בייי אונס נישט אַזוי? עס קאָנן דען אַנדערש זיין?...

— ווייס איך...

— סיי ווי סיי — אַ מעשה שהיה! און עס איז גאָר נישט אַזוי קרום געוועזען ווי איהר מיינט...

געוועזען איז אַ יוד איין עושר, אַ גביר! דער גביר איז געווען, פֿערשטעהט איהר, ווי דער סדר עולם איז, אַ שטיקל, און אָפשר אַ שטיק קרוב למלכות... אַ תקיף... האָט מען אַלץ געמאַכט אויף זיין נאָמען. זיין שוהל, זיין מרחץ, זיין מקוה, — אפילו זיין הייליג אָרט... פּאָליציע האָט געשוויגען; איך זאָג דאָך אייך — אַ תקיף!

אַז עס וועט קוממען דאָס פּאַפּיער פון הויכען אָרט, וועט ער איבער שרייבען אויף קהל, וועט אויפהאָרען דאָס לאַיהרין געלד.

— און דערנאָך האָט דער גביר געזאָגט: עלי כתיב?

— ניין, מיין ליעבער האַר, דעמאָלט זענגען נאָך אַזוינע גבירים אין דער מאָדע נישט געוועזען... מען האָט בכלל פון „עלי כתיב" נאָך נישט געוואוסט... נור, האָרט וואָס עס קאָנן זיך פּאַסירען, וואָס עס מאַכט זיך אַ מאָל אויף דער וועלט!

נישט דער גביר, נור דער שתדלן האָט אָנגעמאַכט די גרויסע צרה... אויפ׳ן וועג, האָט ער זיך מישב געוועזען, און איז ענטלויפען! מיט׳ן געלד, מיט די פּאַפּיערען... און איבערגעלאָזט דעם פריש געבאַקענעם קהל, איין עגונה מיט לעבע־דיגע יתומים...

— האָט מען געשיקט אַ צווייטען?

— אַזוי געשווינד? איידער מען איז געוואָהר געוואָרען, אַז ער איז ענטלויפען, איידער וואָס, איידער ווענן, איז דערווייל דער גביר געשטאָרבען און איבערגעלאָזט, צווישען אַנדערע, אַ יורש אַ יתום קטן... פֿאַר 21 יאָהר טאָר ער דאָך נישט אָבשרייבען!

— אַיילט מען זיך נישט ?

— געוויסס... אַז ער וועט אַלט ווערען איינאונצוואַנציג יאָהר, וועט מען שיקקען אַ נייען שתדלן אונ אֶפשר צוויי...

— אונ מען האָט עס פֿערשריבען לזכרון אין פנקס?...

— אָט! אָט!... האָט טאַקי דער פנקס געדענקט אונ דער עולם פֿערגעססען!

טהייל זאָגען, אַז דער פנקס איז פֿערברענט געוואָרען; דער גבאי האָט געהאַלטען דען פנקס אונ הבדלה געמאַכט, אונטערגעצונדען אַ ביסל בראָנפֿען אונ ואיננו...

קהל דערוויל, קיין עין הרע, וואַקסט; יודעלאַך, ברוך השם, מעהרען זיך. עס קוממען צו פֿון אַנדערע קהלות אויך; דער ברענגט איין איידעם, דער אַ שנור, מיט איין וואָרט עס צעוואַקסט זיך. אונ, ווי להכעיס, דען גבירים יורשים פֿאַללען! די אַלמנה האָט חתונה האָט פֿאָהרט אָב, איין זוהן נאָכען צוויטען זוכען פרנסה אין דער פֿרעמד... אויף שבעה ימים זיך צו לאָפֿען. געבליבען איז נור דער יתום קטן... קהל מאַכט איהם איין אַפּטרופּס, מאַכט איהן חתונה, גיט איהם צו אַ געניטען שותף—

— דער מאַכט איהם אוים איין אוי׳ער!

— כדת משה וישראל!

אונ צרות האָט ער פֿון שותף, גרעססערע פֿון ווייב; אַ פֿאַלשע וועקסעלע האָט ער אויך אונטערגעשריעבען, מאַכט ער אויך פליטה... אַ גרויסער באַנקראָט... היימישע, פֿרעמדע, עס ווערט אַ געוואַלט, אַ גערויש, עס שפּאַרט אָן אין סאָנד, עס קומט אַ קאָמאָרניק... געלד איז נישט געווען, מטלטלין האָט דאָס ווייב בעהאַלטען,— געמט זיך דער קאָמאָרניק צו דער שוהל מיט׳ן בית עלמין!

אַ דונער האָט אַריינגעשלאָגען אין שטאָדטיל! אַ דונער פֿון ריינען הימעל אָהן אַ פיצל וואָלקען, וואָרען, פֿערשטעהט איהר, דאָס אַלץ איז געווען ביז׳ן דער לעצטער דגע בסוד סודות...

פלוצים, גאָר פלוצים, אויף אַ מאָל איז מען געוואָהר געוואָהרען, אַז קהל הענגט, ווי איך האָב אייך געזאָגט, אויף אַ האָהר!

וואָס בלייבט צו טהון? פֿאָהרט מען צו אַדוואָקאַטען... וואָס קאָננען זיי ראַטען אין אַזאַ פֿאַלל? מען זאָלל צו לאָזען אַ ליציטאַציע, דער קאָמאָרניק זאָלל אַלץ פֿערקויפֿען, אונ קהל זאָלל אָבקויפֿען! וועט קאָסטען, וועט קאָסטען! קהל איז דאָך אָבער דערוויל נאָך קיין קהל נישט, מען האָט דאָך די פּאַפּיערען פֿערלוירען אויפ׳ן וועג? זאָלל מען אויפֿשטעללען איין אַנדערען גביר, אונ אויף זיין נאָמען קויפֿען. דער עיקר — מען זאָלל נישט וואַרטען, ביז דער גביר וועט, חס ושלום, אָבקוממען אָדער אַוועק קוממען, רחמנא ליצלן.

אין פלוג, דאכט זיך, נישט קיין שלעכטע עצה.. היזק האבען געלד איז קהל געוואונט... איז אבער שוין דעמאלט געוועזען נישט איין גביר, נור עטליכע שתדלנים — גאר א מאססע! אויף וועמען זאלל מען פערשרייבען? וועמען נעמט מען פאר א שתדלן? אללע וויללען, אללע קאננען זיך בעלידיגען...— מאכט מען איין אסיפה אונ מען קלערט.. .אונ קלערען קלערט מען אזוי לאנג, ביז עס ווערט א מחלוקת. אונ ביי אונז, אז עס מאכט זיך א מחלוקת, הארט עס אזוי געשווינד נישט אויף...אמאל דאכט זיך — אט, שוין שלום, דאס פייער זינקט איין, נא דיר! קומט א שלום-מאכער אונ גיסט צו בוימעל, פלאקקערט ווייטער אויף, אונד -- עד היום הזה!

דער יוד ווישט זיך אב דען בלאססען שטערן אונ פערצאהלט ווייטער:

— דערווייל איז געשעהען א מעשה. טאקי — מויל אונ אויערן אויפצושטעללען! כמעט נישט צו גלייבען...

— נור, — גיט ער צו מיט א שמייכעל — עס איז דאך נאכט אונ די חיה, וואס שפאציערט ביי נאכט אין היממעל (ער וויזט אויף דער לבנה) הייסט „אמונה"... ביינאכט, בפרט אין אזא שטיללע נאכט, לאזט זיך אלץ גלייבען...

— געוויסס, בין איך איהם נישט וויללענדיג מודה.

— אונ די מעשה איז טאקי א שרעקליכע.

דער קאמארניק האט ארויפגעשטעלט א פוס אויפ'ן הייליגען ארט... די מתים דערהארען, ווערען, א פנים, באז... עס רוקקען זיך אב מצבות פון קברים... די מתים קוממען ארויס... איהר גלויבט?

— איך בין, חס ושלום, — זאג איך, — קיין אפיקורס נישט; אין השארת הנפש גלייב איך... נור...

— וואס „נור", רב קרוב, וואס „נור"?

— איך האב געמיינט, אז נור די נשמה בלייבט... די נשמה, וואס פליהט אין היממעל ארייין; אבער דער גוף, וואס געהט אין קבר ארייין, דער גולם, דער פוילט... סיי ווי סיי, אהן דער נשמה, ריהרט ער זיך נישט... קאנן נישט אויפשטעהן...

— גוט געזאגט, — לויבט מיך דער יוד — אויף מיר אזא יאהר!

איך האב, — זאגט ער, — הנאה, אז איהר זענט א יודע ספר... דאך, פערגעססען האט איהר, ר' קרוב, אן עולם הדמיון פערגעססען! די נשמה, זאגט איהר, געהט אין היממעל אריין... גוט... נור וואו אהין געהט זי? איינע אין גן עדן, די צווייטע אין גיהנם אריין... אין גן-עדן אריין געהט די נשמה פון צדיק, אין גיהנם אריין די נשמה פון רשע! דעם קומט פאר זיין גוטס — לויתן, שור הבר, יין המשומר... אונ יענעם, פאר זיין רשעות — הייסע סמאלע... עס רעדט זיך נור אזוי! נור דאס הייסט: שכר ועונש. פאר וואס קומט שכר ועונש? ווייל א מענש, כל זמן ער לעבט, האט א בחירה. וויל ער — טהוט ער גוטס, וויל ער — טהוט ער

שלעכטס, און, אַזוי ווי ער בעט זיך אויס, אַזוי, האַ? שלאָפֿט ער...

ווי איז אָבער דער דין, אַז אַ מענש איז קיין מענש נישט, זיין לעבען איז קיין לעבען נישט, און טהוט נישט, נישט קיין גוטס, נישט קיין שלעכטס, ווייל ער קאָן נישט טהון, ער האָט קיין ברירה נישט צו טהון און פֿערשלאָפֿט אַ לעבען, און קומט עס איבער ווי אין איין עולם הדמיון? וואָס קומט אַזאַ נשמה? גיהנם? פֿאַר וואָס? זי האָט קיין פֿליעג אויף דער וואַנד נישט געטייט... גן עדן? פֿאַר וועלכער דרשה, זי האָט קיין האַנד אין קאַלט וואַססער אַריין נישט געטהון...

— וואָס ווערט טאַקי פֿון אַזאַ נשמה?

— גאָר נישט! זי לעבט ווייטער אין עולם הדמיון... זי שיידט זיך נישט אָב פֿון גוף... נור פֿריהער האָט זיך דעם בעל דבר געחלומט, אַז ער לעבט, אויף דער ערד, און היינט חלומט זיך איהם, אַז ער לעבט, אין דער ערד!

אין אונזער שטאָדטיל איז כמעט קיינער קיינמאָל נישט רעכט געשטאָרבען, ווייל עס האָט קיינער נישט רעכט געלעבט! נישט קיין גוטע, נישט קיין שלעכטע, קיין רשעים, קיין צדיקים... פשוטע שלאָף־מיצליך אין עולם הדמיון... לעגט זיך אַזאַ שלאָף־מיצל אין קבר אַריין, בלייבט עס שלאָפֿמיצל, נור אין איין אַנדערע דירה, — ווייטער נישט...

דריבער איז דאָס גאַנצע שטאַרבען ביי אונז אַ ריינע קאָמעדיע! וואָרען, אפילו ביים לעבען, לעגט עמיצין אַ פֿעדער אונטער דער נאָז, וועט ער זי אַוועק יאָגען? און אַ איינגעגעסענע פֿליעג טרייבט ער אַוועק? גלאַט, מען ווערט פטור פֿון אַ פֿיערטער ציצה, מען איז יוצא מיט דריי, צו מיט פֿיער פסול׳ע, ווי ערגיץ אַ מנהג איז! אויך ווערט מען לויז פֿון דאגת פרנסה... אָבער ווייטער?

דער זעלבער חלום, דער אייגענער עולם הדמיון... אין אַסך שטאָדט איז אַזוי... און, עס טרעפֿט ערגיץ, ווי ביי אונז האָט געטראָפֿען, אַז אַ מת קריעכט אַרויס פֿון אַ קבר, הייבט ער גאָר נישט אָן צו גערענקען, אַז ער האָט אַמאָל ודוי געזאָגט, געגוסעט און איז געשטאָרבען... קוים פֿאַלען איהם, ביים אויפֿהעבין, די שאָר־באַליך אַראָב פֿון די אויגען, געהט ער גלייך אין בית המדרש, אין מרחץ אַריין, צו אַהיים עססען קולישע... ער ווייסט פֿון גאָר נישט!

איך ווייס נישט צו די לבנה איז שולדיג צו איך אַליין בין עפּיס געוועזען נישט ווי אַללע מאָל, — איך האָר, גלויב, און פֿראָג נאָך:

— נו, זעננען אַ ל ל ע, אַללע מתים אויפֿגעשטאַנגען...

— ווער ווייסט? מען פֿיהרט עפּיס ביכער? אֶפשר זענען געוועזען שטיללע אַפּיקורסים, וואָס האָבען געקלערט, אַז עס איז תחית המתים, און זעננען, להכעים, געבליבען ליגען... נור אַ קהל מתים, איין עדה איז אויפֿגעשטאַננען! אויפֿגעשטאַננע

און ענטלויפֿען פֿאַר'ן קאַמאַרניק אין נאָהנטען וואַלד אַריין.

— פֿאַר וואָס אין וואַלד אַריין?

— אין שטאָדט אַריין האָבען זיי נישט געקאָנט... עס איז דאָך געווען ביי טאָג, און על פּי דין, טאָר מען זיך נישט ווייזען ביי טאָג אין תּכריכים... אַ שטאָט מיט מעוברת'ע ווייבער... זיי קאָננען זיך נאָך, חס ושלום, פֿערקוקען און געווינגען גרייטע מתים...

— רעכט... און דער קאַמאַרניק...

— איהר פֿראַגט אויף איין ערל... ער האָט נישט געזעהען אַ וואָרט... אָפּשר שכּור געוועזען... גאָר נישט... ער האָט זיינס געטהון, פֿערשריבען...

— און פֿערקויפֿט?

— נאָך נישט... דערווייל איז נאָך קיין קונה ניט דאָ...

— און די מתים?

— אָט... די מתים!

ער רוהט זיך אָב אַ רגע און פֿערצאָהלט ווייטער:

— קוים איז צוגעפֿאַללען די נאַכט, זעננען די מתים צוריק אין שטאָדט אַריין... יעדערער געהט צו זיך אַהיים, גנב'עט זיך אַריין דורך אַ טהיר, אַ פֿענסטער, צו דורך אַ קוימען... חאַפּט זיך צו צו דער אַלמער... אַרויסגענוממען מלבושים, אָנגעטהון זיך, אָבגעגעניצט, און געלעגט זיך וואו עס איז שלאָפֿען...

צו מאָרגענס איז שוין געוועזען אַ פֿוללע שטאָדט מתים...

— און די לעבענדיגע האָבען געשוויגען?

— מען האָט עס נישט בעמערקט!... פֿערנוממען געוועזען מיט מחלוקת... יעדען איז דער קאָפּף פֿערדרעהט, אַללע פֿעריאַחמערט! און צוריק געשמיעסט, ווי אַזוי דערזעהט מען עס אַ חלוק צווישען אַ לעבענדיגען מיט אַ בר מנן אין תּכריכים? עס איז נישט אַזוי לייכט!

אַז אַ זוהן האָט דען פֿאָטער דערזעהען, האָט ער דריי מאָל אויסגעשפּיגען: פֿוּ, פֿוּ, פֿוּ, „און מיר האָט זיך געחלומט, אַז איך האָב קדיש געזאָגט, ירושה גענוממען... אַללע בייזע חלומות צו מיינע שונאים'ס קאָפּף!"

איין אַלמנה דערזעהט איהר מאַנן, וואַרפֿט זי איהם אַריין אַ מתנת־יד, גענאַרט האָט ער זי, דער אַבֿפֿראַש... חוזק מאַכט ער! און זי, אַ נאַררישע יודענע, האָט איהם נאָך נייע תּכריכים געמאַכט!

— און אַז זי האָט דערוויל חתונה געהאַט?

— ווער חתונה געהאַט? אין מחלוקת האָט מען אונטערגעצונדען און פֿערברענט די שוהל, מיט'ן בית המדרש מיט דער חופּה... הכּל כּאשר לכּל...

דערביי זענען כמעט אַללע געוועזען „פּאָרסוּר"...

— אונ וואָס ווייטער?

— גאָר נישט... די מתים זענען לעבענדיג געוואָרען, די לעבענדיגע האָבען אָנגעהויבען אויסצושטאַרבען, פון ענגעניש, פון דער לופט... דער עיקר, פאַר הונגער...

— אַ הונגער איז געווען?

— ווי ערגיץ! ביי אונז יאָ... די מתים האָבען זיך געזעצט אויף זייערע אָרטער אין מנינים אונ אויף זייערע אָרטער אין דער היים ביי דער שיסעל אויך... מען האָט נישט געוואוסט, נור עס האָבען פלוצים לאָפּפּעל פערפעהלט, — פון איין שיסעל עסט מען, האָט פערפעהלט לאָפּפּעל... אַ בעל-הבית'טע ווייסט, אַז זי האָט אַזוי פיעל לאָפּפּעל ווי מענשען... קלערט זי, אַ גנבה! פרומע זאָגען: אַ כשוף... צו, אַז מען ווערט געוואָהר, אַז אומעטום פעהלט אונ אַז דאָס עססען גענוגט נישט, — האָט מען שוין געזאָגט: אַ הונגער יאָהר אונ מען האָט געהונגערט, אונ מען הונגערט נאָך...

אונ אין אַ קורצע צייט האָבען די מתים גובר געוועזען די לעבענדיגע... זיי זענען היינט קהל אונ פיהרען קהל! זיי זענען נישט פרה ורבה, דאָס נישט, נור אַז עמיץ שטאַרבט, גנב'ענען זיי איהם אַראָב פון דער מטה, נעמען ארוים פון קבר אונ עס געהט נאָך אַ מת אַרום אין שטאָדט...

אונ וואָס פעהלט זיי? זאָרגען, זאָרגען זיי נישט, פאַר'ן טויט — קיין פחד נישט... עססען עסט מען אַבי אַ ברכה צו מאַכען, בענשען צו קאָננען... אָבער מען דאַרף עס נישט, מען בענקט נישט דערצו, הוא הדין — טרינקען... הוא הדין וואהנען; הונדערט מתים קאָננען וואהנען אין איין שטוב, — מען דאַרף קיין לופט נישט!

אונ מען האָט קיין צער נישט! וואָרען פון וואַננען האָט אַ מענש צער, פון וויססען — יוסף דעת יוסף מכאוב, אַ בר מנן — זיין דאגה! ער וויל נישט וויססען אונ דאַרף נישט וויססען... שלעפט זיך אַרום אין עולם הדמיון...

זיי האַלטען זיך דעריבער טאַקי פון דער ווייטענס פון אַללע לעבענדיגע זאַכען... זיי האָבען קיין שאלות, קיין ספקות, קיין הארץ ווייטאָג, עס פוילט קיינעם קיין לעבער נישט!

— ווער כיינט איהר איז ביי אונז רב? אַ מאָל איז געוועזען אַ לעבענדיגער

מענש, אַ טהוער; היינט אַבר מנן! געהט אַרום אויף'ן עולם הדמיון און זאָגט נאָך דעם חיי אָדם ווי פֿון אַ חלום אַרוים...

ווער זענגען די דיינים זיינע? זיינס גלייבען... האַלב פֿערפֿוילטע מתים...

און די לייט פסקינען שאלות פֿאַר לעבענדיגע ווי פֿאַר טויטע; אַלץ ווייסען זיי, אַלץ טהוען זיי... זיי מאַכען ברכה, זיי געהען מיט מציצה, זיי בענשען חתן־כלה...

ווער שטעלט זיך פֿאַר'ן עמוד? אַ מת! אַ זקן ורגיל אַ מת: ער האָט אַ פנים פֿון אַ מת, אַ קול פֿון אַ מת; עס טרעפֿט, אַ האָהן גיט פלוצים אַ קריי — ענטלויפֿט ער אַוועק פֿון עמוד!

און די גבירים, די בעלי טובות, די רעדעל־פֿיהרער, קהל־פֿערזאָרגער, דאָס גאַנצע קלאַפפערגעצייג וואָס איז? טויטע, לאַנג געשטאָרבענע, לאַנג בעגראָבענע!

און דריבער איז אַזאַ עפּוש אין שוהל, אין באָד, אין גאַסס... סאַמע מתים...

— און איהר, רב קרוב, איהר וואָס זענט?

— איך? אין בין האַלב טויט, אָנטפֿערט דער יוד. —

ער שפרינגט אַראָב פֿון וואָגען און ווערט נעלם צווישען די ביימער...

אויף דער גרענעץ.

ביי דער גרעניץ, צווישען יאָ און ניין, זיין און נישט זיין. האָט זיך בעגעגענט דער אַוועק־געהענדיגער זוממער מיט'ן קוממענדיגען ווינטער.

— וואָס זעהסט דו עס אַזוי שלעכט אויס? — קריגט דער ווינטער רחמנות אויף זיין געגנער, וואָס שטעהט פֿאַר איהם מיט געבויגטע פּיס, מאַטטע, האַלב־פֿערלאָשענע מאַטטע אויגען און אַ פֿאַרמיטען פנים.

— דו ווערסט אויך נישט בעססער אויסזעהען — אָנפֿערט דער זוממער מיט אַ זיפֿץ.

— אַלץ האָט זיין ענד, — פֿילאָזאָפֿירט דער ווינטער.

— דאָס ראָדעל דרעהט זיך, שטיממט דער זוממער צו.

זיי שווייגען אַ ווילע, דערנאָך פֿראָגט דער ווינטער:

— און דאַרט וואָס האָרט זיך?

— נישט רוהיג — אָנפֿערט דער זוממער — נישט רוהיג...

— די ביימער?

— זיי אויך! דער שוואַרץ יאָהר ווייסט זיי, וואָס זיי סודען זיך! טאָג און נאַכט נור געשאָקקעלט זיך, געשושקעט. דאָס פלאַטטערן פון די לייכטזיננינגע בלאָטטער געפאָלט מיר אויך נישט; נור, די ווערען אויך געפאָהרליך, יד אַחת, אַ פנים! אויך אין איין רודערן זיך...

— פוילען זאָללען זיי! רופט דער ווינטער.

און עס הייבט זיך אויף אַ ווינד און יאָגט איבער דער וועלט... פון זיין אָטהעם ווערען די בלאָטטער טרוקקען, פויל, און פאַללען מיעד אַראָב פון די צווייגען... אויך דינגע צווייגליך פאַללען. עס קנאַקט, אַ שוואַכע צווייג רייסט זיך אָב פון בוים, פאַלט אַרונטער און וואַלגערט זיך אַרום אויף דער ערד מיט די פוילע בלאָטטער צוזאַממען.

— און די טייכען? פראָגט דער ווינטער.

— האַלטען מיט! רוישען און מורמלען... זיי איז אויך ענג אויף דער וועלט... איין פאַליע שטופט אונטער די צווייטע, איין וואַלל ברומט צו צום צווייטען: ריהרט אייך, ריהרט אייך! אַרויס אויפ'ן זאַנד, אויפ'ן פרייען זאַנד, צום פרישען גרינעם גראָז... ווער גרענעץ, וואָס גרענעץ!

משוגעים... אַ פאַליע וויללי גאָר אַרויף אין דער הייך! מען שטופט זי אונטער, מען הייבט זי אויף די אַקסעל... זעה וואָס דאָרט איז און דערציילי...

טהייל מאָל זיעדט עס און קאָכט ווי אַ גיהנם...

— קייטען! גיט דער ווינטער אַ בעפעהל... און געשמיעדט ווערען די פרייע טייכען... פריהער ציהט זיך איבער זיי אַ דינגע, קאַלטע הויט, נור זי וואַקסט, די הויט, ווערט דיקקער און האַרטער, דריקט אַלץ צו, דערשטיקט אַלץ... שטילל ווערט אַרום... מען האָרט שוין קיין רוישען, קיין מורמלען...

רוהיג, שטייף, טויט...

פייגעל פליהען אַוועק פאַר שרעק, עס ווערט נאָך שטיללער, טרויעריגער...

— און די אַלטע מכשפה וואָס מאַכט? די ערד!

— זי לעבט... פוצט זיך... מאַכט חנ'דליך, רייסט אָב מענשען-אויגען פון הימעל, זיי זאָללען בעססער קוקען אויף איהר שאָנהייט, אויף איהר חן...

— תכריכים! בעפעהלט דער ווינטער, און די ערד ווערט פערדעקט מיט ווייסע, ווייסע תכריכים און שטאַרבט אין זיי.

זי שטאַרבט אָב — אויף אַ צייט.

נְשָׁמוֹת.

עס האָט זיך אַללאַה פערגלוסט, האָט ער הימעל און ערד בעשאַפען; דען הימעל פאַר זיך און זיינע מלאָכים; פאַר מענשען, חיות, בהמות און עופות, די ערד.

און געשווינד האָט ער עס געמאַכט; אין קוים זעקס טאָג אַרויסגערופען אַ וועלט פון גאָר נישט. דען זיבענטען טאָג איז ער מיעד געוואָרען און אַללאַה האָט זיך אָבגערוהט...

פון דעמאָלט אָן אָבער האָט ער שוין קיין נייעס בעשאַפען. פון דעמאָלט אָן רוהט ער, זיצט פערלעגט די האַנד און האָט אפילו קיין חשק נישט, אַ נייַ קאָרנדיל זאַנד צו בעשאַפען.

קאָנטיג, ער איז מיט זיין מייסטערווערק נישט צופריעדען!

שרעקליך איז דאָך צו זיצען אייביג מיט פערלעגטע האַנד... „אייביג" האָט קיין שעור, קיין גרעניץ... עס ווערט איהם אָפט לאַנגווייליג! דעמאָלט נעמט ער דען אַלטען האַממער, מיט וועלכען ער האָט אויסגעשמעדיט די וועלט, און שפּיעלט זיך, מיט איין אויסגעשמיכעל אויפ'ן פּנים, מיט ערד און ליים.

ער שלאָגט זיי טהייל צוזאַממען אויף האַרטע און פינסטערע שטיקקער; האַר־טע ווי דאָס מזל פאַר אָרימע לייט, פינסטערע — ווי דער אייביגער „מאָרגען" און שפע־טער... אַז ניט — צושלאָגט ער און צורייבט זיי אויף שטויב, אַש, און די ווינטען צו יאָגען עס אויף אַללע וועלטען...

ער בויגט אויס די האַנד און וואַרפט ערגיץ אין אַ רינשטאָק אַריין אַ שטיק ערד; עס ווערט אַ זומפ, אַ שליים, עס וואַקסען און שפּראָצען הינדס־שוואָמען — אַ שטיללער גן עדן פאַר שטוממע וואָרם...

און דעמאָלט האָ־ט זיך אַ ווילד פריילּיך געזאַנג אין אַללע הימלען: אַללאַה בעשאַפט... אַללאַהס רחמנות איז גרויס... טאָגליך מאַכט ער אַ נייַ גן עדן...

אַ ביטערער שמייכעל פערקרימט די גאָטליכע ליפּען; ער שלײַדערט דען האַממער אַוועק.

• •

קלוג איז אַללאַה! אַ זיידענע פאָרהאַנג האָט ער פערצויגען צווישען ביידע וועלטען, צווישען זיין וועלט און אונזער וועלט, און האָט, איינמאָל פאַר אַללע

מאָל, אָבגעטהיילט דאָס רײנע, הײליגע לעבען דאָרט, פֿון אומרײנען פֿינסטערן לעבען דאָ... די פֿאַרהאַנג איז די גרעניץ; די זונן, די לבנה מיט אַללע שטערן זענען די יאָגער בײ דער גרעניץ. זײ היטען עס זאָלל פֿון אונטען קײן טראָפּען, קײן שטויב נישט אַרויף!

אומזיסט רײסט זיך דער שטורם אין מדבר און יאָגט דאָס ברענענדיגע זאַנד אין דער הײך; קײן אײנציג קאָרנדיל וועט צום וואָלקען נישט דערלאַנגען... אומזיסט טרײבט ער דען וואַלל איבערן ים; זײ וועללען דען הימעל מיט'ן קאָכענדיגען שוים נישט בעשפּריצען...

און וואָס געשיהט, אַז אַ שטויב רײסט זיך פֿאָרט אַלץ האָכער און האָכער?

צו ווערט עס אין דער הײך פֿערברענט, אָדער אין פֿײער גערײניגט און דורכגעלאָזט?

ווער ווייסט?

און דאָך קוממען מאַנכע אַרויף, און איך, געלויבט איז דײן נאָמען, אַללאַה! איך בין אײנער פֿון זײ... מיך האָט ער אויסגעוועהלט; פֿון אַללע מײנע, מײנע ברידער, פֿון גאַנצען שטאַמם אויסגעוועהלט...

שווערטער ווי בליצען, פֿערד ווי אָדלער, האָט ער זײ געגעבען, און די הערשאַפֿט איבערן וואונדערליכען סטעפּ, — מיר האָט ער דען הימעל געאָפֿענט!

און פֿליה איך צום הימעל, און קוממט מיר אַקעגען אַ יאָגער, — אַ שטערן אַ שטרענגער, בעריהר איך מײן האַרפֿע, עס קלינגען די סטרונעס, ער ווײכט... און דער יאָגער דער שטרענגער.

אין די אויגען בײ דעם יאָגער בעוויײזט זיך אַ טרעהר. איך געה פֿערבײ, שפּיעל און פֿליה מיר אַלץ האָכער און האָכער... מיך גריססען מלאָכים ושרפים, מיך גריססען אַללע, איך בין דאָרט אַ גאַנצער בן בית...

טאַקי אַ בן בית, איך געה אַרום אין פּאַלאַץ און קאָנן מיר דאָרט אָנקוקען די כלים, די כסא הכבוד. און דער עיקר — אַללאַה'ס שפּיעלצײג, וואָס ליגט צוּוואָרפֿען אויפ'ן שלחן הפנים — אויף אַללאַה'ס שרײב-טיש...

נור דאָס אַלץ איז געוועזען אַמאָל... הײנט — אויס שפּיעלצײג...

פֿון עלעגאַנטען שפּיעלצײג זענען נשמות געוואָרען, נשמות פֿאַר מענשען.

איהר גלויבט נישט? איהר פֿראַגט, וואו איז דער אוצר פֿון נשמות, פֿון וועלכען איהר האָט אַזוי פֿיעל געהאָרט און מחמד אַללײן האָט פֿערצאָהלט?

ער איז דאָ דער אוצר, און אָנגעפּאַקט איז ער מיט אַללערלײ מינים פֿון נשמות:

גוטע נשמות, ריינע נשמות, נשמות דעבטיליערטע, ווי בוימאָל געלייטערטע, און נשמות גאָר פון עקסטען פּאַסס...

עס זעננען פערהאַנען נשמות פון גרויסע לייט, וואָס קוקען אויף אַללעם פון דער הייך און זעהען דעריבער ווייטער... למשל: נשמות פון צדיקים — —

באַ! אַזאַ נשמה איז קיין קלייניגקייט! אַז אַזאַ נשמה קומט אַראָב, פליהט זי אַרום אין גאָטס וויינגאָרטען ווי אַ ביהן, נאָגט אויס דען זאַפט פון אַללע פיינסטע בלומען, אָדער, ווי די געלערטע זאָגען: די לאָגיק פון די פאַקטען! און קלוג איז אַזאַ נשמה ווי דער טאָג און געוואָהרענט, און בעהיט. אַרומפליהענדיג, וועט זי קיינמאָל זיך נישט אָנריהרען אין אַ שטאָבענדיגען דאָרן, נישט צולעגען די פיינע ליפּלעך צו׳ן אַ ברעננענדיג, פערסמט געוויקס... ריין קומט זי און ריין געהט זי פון דער וועלט... דעריבער געפינט זי דאָ איבעראַל נור ערליכקייט און יושר. אַלץ, אויף וואָס זי וואַרפט אַ בליק, איז שכ׳לדיג, פיין און גלייך!

עס זעננען פערהאַנענע נשמות פון גראָססערע לייט, נשמות פון גאונים, וואָס געהען דער וועלט פאָראויס, וואָס פיהרען די וועלט, וואָס שלעפּען זי, די פוילע וועלט אַלץ ווייטער און ווייטער...

די זונן איז אונטערגעגאַנגען, לבנה און שטערן האָט אַ וואָלקען איינגעשלונגען, מיט קופּערנע וואָלקען האָט זיך דער הימעל פערפּאַנצערט, און אין וויסטען סטעפּ בלאָנקען זיך די קאַרוואַנען אָהן אַ וועג...

אַ קאַלטער ווינד בלאָזט און פייפט, געפרוירען ווערט דאָס בלוט אין די גלידער... פינסטער ווערט די נשמה, דער עולם וויל זיך וואַרפען אויף דער ערד, איינגראָבען זיך אין זאַנד... ער ווייסט נישט וואו אַהין און נאָך וואָס...

נור דער גאון לעבט... זיין ליכט האָט קיין וואָלקען פערשטעלט! ער ווייסט דען וועג, ער ווייסט דען ציעל! ער געהט פאָראויס ווי אַ פייערדיגע זייל, ער שלעפּט מיט זיך... ער פיהרט פון דער פינסטערניש אין דער ליכט אַריין, פון מצרים קיין כנען...

אָהן נשמות, אָהן אָטהעם, מיט פערברענטע ליפּען פאַר דאָרשט, — שלעפּט זיך; דער עולם נאָך...

און דער דור-המדבר געהט... מען פאַלט פאַר דאָרשט, פאַר הונגער, פאַר מיעדקייט... זאָלל נור איינער, איינער דערגרייכען, דערזעהען און גליקליך זיין!

עס טרעפט אָבער, אַז די נאַכט איז צו לאַנג, דער מדבר אָהן אַ גרעניץ, די פיס — געשוואָללען פון איביגען געהען, די קניען געבויגען... דער עולם קניעט אַנידער, ווי אַ פעמאַטטערט קאָמעל; ער קאָ נ נישט ווייטער געהען... גיב האָטש וואַססער פון שטיין; זאָלל האָטש מן פון הימעל פאַללען... שלו... דעמאָלט ווערט דער גאון בייז... ער האַפּט דען גרויסען גולם אָן ביי האָהר און שלעפּט

איהן ווייטער מיט געוואַלט... דער עולם ציטטערט פאַר דעם הייליגען כעס, וואָס ברענט אין גאון'ס אויגען, פאַר דער שוים אַרום זיינע ליפּען, פאַרן רויטיגען דונסט אַרום זיינע נאָזלאָכער...

דערנאָך אָבער ווערט דער עולם־גולם אין כעס, הייבט מיט די געוואַלטיג לאַנגע האַנד דעם גאון הויך, הויך איבער זיך, און שליידערט איהן פון דאָרט אַראָב אין קאַלליך־אויבען אַריין, אין אַ ליים־גרוב, אָדער אַזוי ערגיץ אויף אַ מיסט...

שולדיג, נאַטירליך, איז דער ערב־רב... נור אַזוי איז, אַזוי געשיהט אינם גאַנג אין מדבר...

היינט שאַנע נשמות... די קליינע ליכטיגע נשמות, די ברענענדיגע פליגעליך, פערשיעדען־פאַרביגע זוממער־פייגאַליך...

קומט אַ שטיללער פאַרנאַכט, שוועבען זיי אום היפּען אַרום אין דער וואַרימער, שטיללער לופט... דאָס זעננען קיין שטערן נישט, זיי לייכטען נישט; זיי וואַרימען נישט... מיט זונן און שטערן, וועלכע זיי ווילען זיך אויפבלאָזענדיג, אימיטירען, געהערען זיי זיך גאָר נישט אָן; אין זייערע וועגען געהען זיי נישט. זיי זעננען איבערהויפט צו קליין און צו לייכט, זיי זאָללען קאָננען האָבען אַ וועג פאַר זיך... זיי ווערען געטראָגען פון לייכטסטען בלאָז, פון לייכטסטען הויך... דאָך שאָן זעננען זיי, איבערהויפט צווישען טאָג און נאַכט... דער בעל־בתי־שער עולם, געהט דעמאָלט אַרוים, אָבצורוהען זיך פון דער שווערער אַרבייט, צו אָטעמען מיט אַ פריערע לופט און ציהט זיך אוים די מידע גלידער אויף דער גרינער לאָנקע... דער בעל־בתישער עולם האָט ווילד הנאה פון די פונקען... קוקען אַזוי ווייט, ווייט ביז צום הימעל איז צו שווער; און דאָס — פינקעלט פאַר די אויגען... און דעם בעל־בתישען עולם ווערט דערפון מאָדנע ווייך און לייטזעליג אויפ'ן האַרץ... טרעהרען בעוויזען זיך אין די אויגען... זיי פיהלען זיך בעססער, פיינער, קוקענדיג אויף די פונקען, אפילו — רחמנות'דיגער... דעמאָלט זעננען זיי גרייט עפּים צו געבען אין מויל אַריין אַ הונגעריגע יתומה, מיט אַ זיידען טיכעל אויסצווישען איין אַלמנה די טרעהרען פון די אויגען... זיי ווערען בעססער, ווייכער, זיי זעננען אַללע זינד מוחל, זיי ווערען אומשטאַנד אַרומצוהאַפּען פאַר גרוים ליעבשאַפט און קושען די גאַנצע וועלט, בפרט די העלפט, די שאָנערע העלפט...

וויכטיגער זעננען פיללייכט די אָריגינעללע נשמות, אינדיווידועללע נשמות!

אַ מענש, וואָס בעקומט אַזאַ נשמה, איז טאַקי גאָר איין אַנדערער מענש! דאַכט זיך די זעלבע הויט ווי ביי אַללע מענשען, אויגען ווי אַללע האָבען, אַ נאָז — אַ בעל־בתישע, קיין מעשה נישט פון אַ נאָז, און דאָך איז דאָס גאָר איין אַנדערער מענש!

גאָר עפּים אַנדערש! דאָס איז איין אָדלער, וואָס פליהט איינזאַם אַרום איבער

שפּיצען פֿון די העכסטע בערג, פֿון פֿעלזען און גלעטשער!

עס איז נישט לייכט אַזאַ נשמה צו בעקוממען! דער גאַנצער גוף מוז פֿריהר, נאָך אין דער מוטטערס לייב קונציג געאָנדערט ווערען, די נערוועןפֿערפּלאָנטיט.. אַזאַ מענש זעהט פֿאַר דאָס די פֿאַרב פֿון יעדען קלאַנג! ביינאַכט — ווי די לבנה קרעכצט, ווי איהרע שטראַהלען סודען זיך. ער פֿיהלט בחוש דען ריח פֿון שאָטטען, וואָס וואַלגערן זיך ערגיץ אונטער אַ חורבה און שפּיערט דען טעם פֿון דער זאַך אַלליין — „אַן און פֿאַר זיך"...

דעריבער פֿיהלען די לייט גאָר אַנדערש ווי אַללע מענשען.. בלומען קלויבען געהט מען אויפֿ'ן בית עלמין און צווישען זינגענדיגקלינגענדיגע וויינטרינקער פֿיהלען זיי אַ ניי־געבוירענען שמערץ, וואָס האָט נאָך קיין נאָמען נישט...

היינט נשמות פֿון אויפֿטהוער, ערפֿינדער, שפּיץ־דיי־שפּיץ־נשמות!

דאָס איז שאַרף ווי טערקישער פֿעפֿער, שפּיציג ווי אַ נאָדעל־שפּיץ און בלאָנ־דעדיג ווי געוואָרפֿענע בלאַנקע שפּיזען!

מיט איין שאַרפֿען בליק שטיכט עס דורך די ערד און זעהט, וואו וואַססער שפּריצט, וואו גאָלד בעהאַלט זיך, וואו עס ליגט עפּיס, וואָס לאָזט זיך אַרויסציהען און פֿערקויפֿען אויפֿ'ן מאַרק... אַ ציה מיט דער נאָז, און דערשמעקקען און דער־פֿיהלען אַללע אוצרות, פֿון אַ שפּאַלט אַרויס, פֿון אַ ריץ! און האָבען נאָך שמאָלע, לאַנגע האָנד, אַלץ אַרויסצושלעפּען אויף דער ליכטיגער שיין, און שכל — אַלץ צו מאָנאָפּאָלאָזירען, פּאַטענטירען...

גאָר דער עיקר אָבער זעננען די געלעהרטע נשמות... און נשמות דוקא קליינענקע. אַז איך בין געווען אין אוצר, האָב איך זיי קיינמאָל נישט געזעהען, נור געפֿיהלט האָב איך זיי; אַ מאָדנער ריח האָב איך דערפֿיהלט און דער מלאך האָט מיר געזאָגט, אַז דאָס איז דער שוויים פֿון חכמים...

אַזאַ קליין נשמה'לע, אַז עס קומט אַראָב אויף דער וועלט, פֿערקריעכט זיך עס אין אַ שטילל ווינקעלע... ווייט פֿון דער וועלט, אָבגעזונדערט פֿון מענשען און מענשליכע אינטערעססען, זיי האָבען קיין עסק נישט מיט דער וועלט!

אינ'ם קליינעם ווינקעלע איז דער חכם גרויס... דאָרט זעהט ער, קוקט, בע־טראַכט, בעשנאַפּט, האָרכט, פֿיהלט, בעשמעקט און וועגט יעדעס פּינטעלע — אַ זאַמדקערנדיל, אַ פֿליגעלע, אַ פֿליטערל, אַ טראָפּען... דאָרט טאַפּט ער דען דפק פֿון אַ פֿער'חלש'טער פֿליעג, מאָסט אויס דען שאָטטען, וואָס איין שטויב וואַרפֿט אויפֿ'ן צווייטען... באַ! איך זאָלל אייך ווערלען פֿערצאָהלען אַלץ, וואָס אַ געלערנ־טער טהוט אין זיין ווינקעלע!... ימים טינט [illegible]לט איך געברויכט...

גענוג, עס איז געווען אַמאָל אַ גוטע צייט, אַ גליקליכע צייט... פֿולל איז געוועזען דער אוצר, און אָפֿפֿען איז ער געשטאַנגען... אַ מלאך זיצט ביים טיש און

פערשרייבט אין אַ פּנקס הוצאָה והכנסה פון נשמות... און אַ יונגער, לעבעדיגער מלאך; מילך און בלוט! די האַנד פליהט, די פעדער סקריפּיט; נשמה אַריין, נשמה אַרוים!

אַרוים פליהען די נשמות דורך אַ פענסטערל רעכטס. לינקס — קוממען זיי צוריק. אַרוים פליהען קלאָרע, אַלבאַסטער־ נשמות... גאַנצע מאַססען פליהען, ווי די פונקען איבער אַ שמיעדעריי...

צוריק קוממען נשמה׳לעך טרויעריגע, פערפינסטערטע, פער׳חשך׳טע, מיט אָבגעפליקטע, פייכטע פליגעליך... אייגעליך רויטע פון וויינען; פנימליך בלאַססע פאַר בושה...

און עס שטעהט נישט אַ רגע... פון אַללאַה׳ס פּאַלאַץ, פון כסא הכבוד יאָגט אַ בת־קול נאָך אַ בת־קול:

— נשמות! — רופט עס — נשמות! נשמות פאַר דער ערד, נשמות פאַר מענשען! פערפינסטערט זעננען זיי דאָרט, זיצען די האַנד פערלעגט... די מרה שחורה וואַקסט... נשמות! נשמות! לעבענדיגע, הייסע נשמות!

היינט איז טהוי איינפאַך טהוי... אַ שיהלער פון צווייטען קלאַסס וועט אייך ערקלערען, וואָס טהוי איז. עס איז אונטערגעגאַנגען די זונן, די לופט ווערט אָבגעקיהלט, דער נעפיל ציהט זיך צוזאַממען, און אויף די נאַך קיהלערע בלעטער און גראָזען בלייבט די פייכטיגקייט העגנגען אין געשטאַלט פון אַ וועלט־שוויים...

פאַרצייטען איז אַנדערער טהוי געוועזען... דאָס זעננען טרעהרען געוועזען; טרעהרען, וואָס די נשמות האָבען געלאָזט פון די אויגען, אַז זיי האָבען, אינ׳ם אַראָבפליהען, דאָס ערשטע מאָל אונזער וועלט דערזעהען... זיי האָבען פאַר שרעק און רחמנות געוויינט, די נשמות!

און דער טהוי האָט טהאָל און באַרג בעדעקט... ווייל מחנות, מחנות נשמות פלעגען פליהען... אַללע האָבען נשמות בעקוממען, וואו אַ קינד איז נישט געבוירען געוואָרען... ביים פריץ, ביים פויער, ביים רב, ביים באָדער... פון רייכסטען קינד, אויף וועלכען עס האָבען בראַבאַנדער־שפּיצען געוואַרט, ביז׳ן אָרימסטען, וואָס האָט נור אויף אַ וואַרים באָרגיל מיסט געהאָפט...

קוים דערפיהלט אַ מלמד׳ס אַ פוס די קאַלטע ערד, האָט שוין געוואַרט אַ מלאך מיט אַ נשמה אונטער די אָרים...

די צייט איז אָבער, ווי אַללע גוטע צייטען, שוין לאַנג פערשוואונדען...

שטילל, קיין בת־קול רופט, עס דרימעלט דער מלאך איבערן אָפענעם פנקס, די וועגען אין אוצר אַריין זעננען בעוואַקסען מיט גראָז, די פענסטערליך — בעהאַנגען מיט שפּינוועבס...

ער דרימעלט דער מלאך... און אַלט איז ער, אַ מיעד פנים האָט ער...

א לבנה אויפ׳ן קאָפּ... אויפ׳ן שטערן פֿערדרוקטע גרויסע ברילליען...

וועקט ער זיך אַמאָל, עפֿענט אַ מאַטט אויג, און שטעקט אויס די האַנד צו דער פֿעדער, — וויל ער זיך נור די אַלטע צאָהן אויסרייניגען...

האָרט זיך אַ שאָרך, — געניצט ערגיץ אַ פֿערלאָגערטע נשמה, אַ געלעהרטע נשמה... אַ צווייטע העלפֿט אונטער... עס געניצט אַ דריטטע, אַ פֿירטע, דער גאַנצער אוצר געניצט... דער מלאך חאַפּט זיך אויף, וויל אָנשטעללען אַ בייז פּנים, וואַרפֿען אַ שאַרפֿען בליק, זאָגען אַ שאַרף וואָרט, ער עֶפֿענט דאָס מויל און — ענדיגט אויך מיט אַ גאַנץ...

. . . .

צוויי וועלטען האָט אַללאַה בעשאַפֿפֿען, וואָס קער זיך איינע אָן מיט דער צווייטער? צו איז איינע אַ מגושם׳דיגער שאָטטען פֿון דער צווייטער, אָדער די צווייטע — אַ ליכטיגער אָבגלאַנץ פֿון דער ערשטער?

דאָך דאָס איז זיכער, אַז אויבען איז אויך פֿען דע סיעקל...

פֿוילע פּרובֿטען, וועלקע בלומען... פֿערשלאָפֿען און אומגעלומפּערט... יענע זייט פּרוכת זעהט אויס ווי אַ דיקקער וואָלקען פֿאַר׳ן פּלאַצען — שוועבעל-קאָליער! די זונן שאָמט זיך אַרויס צו געהן... ווי אַ צינגערגע הקדש-שיסטעל זעהט אויס די לבנה... און די שטערן, די שטערן זעהען אויס, ווי די מעשענע נאָגעל-קאָפּליך פֿון איין אַלטער קאַנאַפּע.

און מאָרגע איז אין הימעל — פֿויל גרין אָדער וואַקסען-געל...

און שטילל און פֿויל... הייבט זיך אויף אַ האַנד, איז עס נור אַ פֿליעג אַוועקצוטרייבען, אַ פֿאָדעם פֿון שפּינוועבס זיך אַראָבנעמען פֿון שטערן... ציטטערן אַ פּאָר בלייכע ליפּפּען, לאָזט זיך הערען אַ „פּיה״, ווי פֿון אַ פֿויל בלאַט אין דער לופֿט געיאָגט... די איינציגע וואָרטער, וואָס הערען זיך אַמאָל, זענען: נאָך ווענן? נאָך וואָס?

פֿויל הייבט זיך אַמאָל אויף אַ ברעם, עס בעוויזט זיך קוים אַ ווייסעל פֿון אַ מיעד אויג, אָהן פֿאַרב, אָהן אַ גלאַנץ, און עס קוקט, נישט זעהענדיג... גלאַט אַזוי, און ווערט ווייטער פֿערשווינדען אונטער דער ברעם, וואָס פֿאַלט צוריק אַראָב בלייערן שווער.

און אַז דער מלאך פֿון אוצר ווערט מיעד פֿון ליידיג געהען, געהט צום פֿאָרהאַנג, קלאַפּט אָן ביי אַללאַה אין פֿענסטער, בעט פֿאַר עמיצען אַ נשמה, — לאָזט אַללאַה פֿערשאָמט און טרויעריג אַראָב דען קאָפּ, פֿראָגט זיך אָהן אַ קול: נאָך וואָס, נאָך ווענן?

— און ווענן מיליאָנען פֿונקען, — פֿראָגט ער זיך — זאָללען אַראָב אין זומ-

אַריין, וועט ביי זייער גלאַנץ אַ וואָרמל חאַטש איין סעקונדע גליק דערזעהען?

און ווענן טויזענדער גאונים זאָללען אַראָב, צו וועללען זיי פֿון דאָרט נישט צוריק קוממען מיט רויטע מיצליך אויף די קאָפּ, מעשענע גלאָקליך אַרום די מיצליך, פֿאַפּיערענע מעדאַלען אויף די אַיינגעפֿאַללענע בריסטען און האָלצערנע שווערדען ביי דער זייט?

און זאָלל שוין איינער און דער צווייטער קאָפּען זיי מיט די פֿיס, ווייטער שטופּען, צו וועללען זיי זיך, די פֿוילע ערד, נישט אָנשלאָגען ביים ערשטען בעסטען שטיין אויפֿ'ן וועג און צוריק פֿאַללען?

און ווענן טויזענדער דענקער, אויפֿטהוער, סיסטעמען מאַכער זאָללען אַראָב, וואָס וועט זיין?

סוחרים וועללען זיי ווערען... פֿערקויפֿען וועללען זיי די אידעען פֿאַר אמת, סיסטעמען פֿאַר אַקסיאָמאַטען, חלומות פֿאַר פֿאַקטען, און אַלץ פֿאַר געלד, פֿאַר כבוד...

און פֿון די אמת'ן, אַקסיאָמאַטען און פֿאַקטען ווערען נייע שטיינער, נייע זומפען אויפֿ'ן וועג אין דער מדבר.

— פֿערפֿושט! זיפֿצט אַללאַה.

און, אַז דער מלאך קלאַפּט ווייטער, ווערט ער בייז; חאַפּט ער, וואָס עס קומט איהם אין דער האַנד אַריין, פֿון טיש אַראָב, און וואַרפֿט איהם אַרויס פֿון פֿענסטער...

פֿון טיש־קלייניגקייטען האָבען מיר היינט נשמות..., פֿון שפּיעל־צייג... און דאָס איז שוין גוט... וויפֿיעל זאַנד פֿון שפּוק־קאַסטען ווערט פֿערשפּרייט...

פֿון אַ פּרעססּפּאַפּיער ווערט אַ בּכבוד'ער בעל־הבית... אין גאַסס לאָזט ער זיך טרעטען ווי אַ וואָרם, אין דער היים איז ער אַ שטיק אייזען, דריקט ער ווי אַ פּרעסס! פֿון אַ גלאָקקעל ווערט אַ ראש־וראשון פֿון אַ קליין חברה'לע מיט גרויסע סעודות... פֿון אַ ליכט־שנויץ — אַ מלמד, אַ לעהרער, אַמאָל אַ שרייבערל... און ווי דאָס רייבערט, און — שטינקט!

אַ זייגער האָט זיך אָבגעשטעלט. דער אומרוה איז אַרויס דורכ'ן פֿענסטער, צושפּריצט זיך אינ'ם מלאך'ס האַרטען שטערן און דערפֿון זעננען געוואָרען אונזערע ראָדעל־פֿיהרער... די קליינע נביאים'ליך, די פּיצעניקע משיח'ליך, די בעלי טובות, די שתדלנים, די עצה געבער! און דאָס בלאָזט זיך, רודערט, קלאַפּערט: טיק־טאַק! טיק־טאַק! אָט ריהר מיר, אָט נעה מיר, אָט גיב מיר זיך אַ וואָרף — טיק־טאַק, טיק־טאַק! און ליגען ליגט מען מיט'ן פּנים אין בלאָטע...

און אַז מען ליגט אין בלאָטע ליגט מען... זעהט מען קיין ליכטיגע שטראַהל, קיין העלערע פאַרב...

און מען דאַרף נישט, זאָגט מען! אין זומפ איז די וואַרימקייט מחיה, אין בלאָטע די פעטסטע פרנסה...

אַלץ וואָס בליצט און איז דערביי נישט קיין זילבערנע און נישט קיין קופערנע מטבע, איז — כשוף, פערבלענדעניש, זייפען־בלאָזען, קינדער שפיעל...

און אַ קלוגער פאָטער, איידער ער פערמאַכט אויף אייביג די אויסגעקוקטע אויגען, רופט ער צו מיט ליעבשאַפט דעם זוהן, חאַפט איהן אָן מיט די ביינעריגע האַנד און בעט זיך: שטעק נישט אַרויס די נאָז פון וואַרימען זומפ... ווערסט נאָך, חלילה, דעם קאַטער קריגען...

און אַ האַרציגע, רחמנות'דיגע מוטטער, פאַלט דער טאָכטער, דער כלה פאַר'ן בעדעקענס, אויפ'ן האַלז, קושט זי און האַלזט און בעט זיך ביי'ן איהר מיט היסע טרעהרען:

— טאָכטערשי, זאָלל זיך דיר נישט חלומ'ען פון איבערן זומפ...

און אַז סטרוז קעהרט אוים דעם הויף, און בעמערקט אַ גלאַנץ ביי'ן אַ שכן אין פענסטער, שטעלט ער זיך אָב, שפאַרט דעם בעזעם אונטער דער גאָמבע און קוקט: שיינט נישט עפּים שלעכטס אַרויס?

און דער גאַססען־עולם, אַז ער טרעפט עמיצען מיט ליכטיגע אויגען אין גאַס מאַכט ער פּליטה...

פינסטער דאַרף זיין אין זומפ...

גאָטט! וואָס איז געשעהן?

עס האָט זיך דער הימעל געשפאַלטען?

בין איך וואַך, צו זעה איך אַ חלום?

אַללאַה!

אויפ'ן כסא הכבוד זיצט אַללאַה... לעער איז דער שלחן הפנים... אויסגעגאַנ־גען די קלייניקייטען, דאָס שפּיעלצייג...

און דער מלאך קלאַפּט...

וואָס טהוט ער, אַללאַה?

ער נעמט די קרוין אַראָב פון קאָפּף! די גאָטליכע קרוין...

אַ בלוטיגער שטרייף בעווייזט זיך אויפ'ן גאָטליכען שטערן; דעם שטרייף האָט די קרוין אויסגעדריקט...

אַ בריליאַנט — אַ טראָפּפּען גאָטליכער שוויים— קוּיקעלט זיך אַראָב פֿון אַללאַהס פּנים...

און פֿרייער אָטהעמט ער אָב; ווי עמיץ, וואָס ער איז איהם אַ שווערע לאַסט אַראָב פֿון די אַקסעל!

וויל ער חרוב מאַכען די וועלט? צוריק -- תהו ובהו?

ניין! אַ גוטער, לייטזעליגער שמייכעל בליצט ווי אַ מאָרגענשטערן איבערן גאָטליכען געזיכט. פֿון די גאָטליכע אויגען שטראַהלט גנאָד, בארמהערציגקייט און — גליק!

ער שטרעקט אויס האַנד און — —

די קרוין איז אַרוים דורכען פֿענסטער!!!

. . . .

און זי האָט ווייטער געטראָפּען אויפ'ן מלאָך'ס האַרטען שטערן, און צו־שפּריצט איז געוואָרען די קרוין...

און שפּריצען פֿון בריליאַנטען, רובינען, שמאַראַגדען און אללערליי אַנדערע טהייערע שטיינער צופֿליהען זיך און פֿאַללען אַראָב אויף דער ערד, און ווערען נשמות פֿאַר מענשען...

און די נייע נשמות צופֿליהען זיך אומעטום,— אין פּאַלאַצען, אין הייזער, אין שטיבליך, אין קעללער, אין ערד־געשאָססען... אין שטאָדט, און דאָרפֿער... אין צעלטען אין דער מדבר, אין שטרוי און צווייגען ביידליך אין פֿעלד, אין גאָרטען, אין וואַלד...

און וואו עס פֿאַלט אַ שפּריץ פֿון קרוין, דאָרט אָפֿענען זיך אַ פּאָר פֿרישע, גרויסע, בליצענדיגע אויגען... אַללאַה'ס אויגען!

— —

— —

פון וואנען נעהמט זיך

דאס ווארט:

„ער שפיעלט פאר׳ן טייוועל״,

(א פאנטאזיע)

עס האט געקאנט זיין א כלי־זמר, וואס האט זיך אין א מאדעל אויף א חתונה פערליעבט. ער האט זעלטען, זעלטען שאן און טרויריג געשפיעלט, ווייל ער האט בעמערקט, אז זי הארט, פיהלט און פערשטעהט איהן.

אויף דער חתונה, וואו זי איז געוועזען, האט ער געשפיעלט שטאנדיג וויינענדיג, שטאנדיג הארץ־רייסענדיג; שטאנדיג האט זיך זיין ווייטאג געגאססען און געגאססען.

און דער עולם האט נישט פערשטאנען, וואס עס איז, און האבען דערביי „מצוה־טאנץ״ געמאכט; זי איינע האט פערשטאנען, און די ליכט אין איהרע אויגען, אדער דער פייכטער טהוי אין זיי, האט אויף זיין שפיעלען געאנטפערט.

איז אבער זי אויף דער חתונה נישט געוועזען, האט ער גלייך ווי אללע אנגעהויבען גרימפלען און רופען: שבת, שבת!

עס האט געהילעכט, געשארפיט, געריססען, די געדארים איבער געווארפען...

און דער עולם האט דעמאלט געזאגט: היינט שפיעלט ער וואהל! ער רייסט איין סטרונע נאך דער צווייטער!

דערנאך האט ער אויף איהר אייגענע חתונה געשפיעלט.

זי איז א יתומה געוועזען און ביי׳ם אל־מלא־רחמים, האט די פיעדעל אזוי יאממערליך געוויינט, אזוי געקלאמט, אזוי געקראכצט, אז... אז די מאננער האבען געוויינט ווי ווייבער, און ווייבער האבען גע׳חלש׳ט.

— דער טייוועל שטעקט אין זיין פיעדעל, האט מען געזאגט. און ערשט, אז די כלה האט אנגעהויבען חלש׳ען און ווייבער האבען זיך מיט קראמפען צולאכט, האט מען איהם די פיעדעל פון די האנד ארויס געריססען. דעמאלט ערשט האט מען בעמערקט, אז ער האט גלאזערנע אויגען...

א צייט לאנג האט ער נישט געשפיעלט. ער איז ערגיץ פערפאללען געווארען, אדער קראנק געלעגען... דערנאך האט מען איהן ווייטער אין קאפעללע געזעהן,

נור מען האָט ן קוים דערקענט... בלאַסס, אויסגעמאַגערט, מיט פֿערלאָשענע אויגען; גאָר נישט דער מענש, גאָר נישט דאָס שפּיעלען. ער האָט שוין מעהר קיין שטייגער געשפּיעלט, אַפילו נישט פּרים געהאַלטען. איין אַנדערער האָט געשפּיעלט פּרים, און ער האָט צוגעהאָלפֿען, זיצענדיג, נישט ריהרעוודיג...

איינמאָל האָט ער זי דערזעהען ביי'ן אַ „וויעטשערע". ער האָט אויסגעריססען די פֿיעדעל ביי'ם פּרים און אָנגעהויבען שפּיעלען; שפּיעלען ווי אַמאָל: דאָס אויגפֿלאַמט, דאָס האַרץ דריקט, די פֿיעדעל וויינט —

נור קיינער האָרט נישט... זי האָרט אויך נישט! זי האָט זיך צוריק פֿערמישט צווישען די ווייבער, ער זעהט זי נישט, איהר בליק אָנטפֿערט נישט —

— העי! כּלי־זמר! שרייט אַ מחותן — שפּיעלט עפּיס פֿריילינבים צו דער וויעטשערע! און ער האָט געחאַפּט די פֿיעדעל, געוואָרפֿען אויף דער ערד.

ער איז ענטלאָפֿען.

— אין דעם יונג שטעקט דער טייוועל, האָט מען געזאָגט.

פֿון דעמאָלט אָן האָט ער גאָר אויפֿגעהאָרט צו שפּיעלען אויף חתונות. דער עול פֿון פּרנסה איז אין גאַנצען אויפֿ'ן ווייב געפֿאַללען; ער איז געזעססען אין שטוגשטאַנדיג מיעד, בלאַסס, אָהן כּח.

דאָס ווייב האָט געזאָגט: אַ דבוק, און געמאַכט זיך אַ שטעלל אויפֿ'ן מאַרק מיט געקאָכטע אַרבּים.

זי דאַנקט און לויבט דעם אייבערשטען, וואָס האָט זי געשטראָפֿט מיט רחמנות, וואָס האָט איהר אַ גוטען דבוק געשיקט. איין אַנדערער שלאָגט און הרג'ט און האַקט אוים שויבען, דער דבוק איז חאָטש אַ גוטער, אַ שטיללער... וואָלט זי געהאָט געלד, וואָלט זי צו'ן אַ גוטען יוד געפֿאָהרען.

— ער איז אַזוי גוט, ריהמט זי זיך, אַז ער שעלט אפילו נישט. אַמאָל פֿלעגט איהם גיבער אַ קללה אַרוים פֿון מויל; היינט איז ער שטילל ווי אַ טויב. ער וויל אפילו נישט עססען... גיט מען איהם, עסט ער, נישט — נישט!

נור טהייל מאָל, האַלבער נאַכט, מעהרסטענטהיילס אין אַ לבנה נאַכט — הייבט זיך אויף, נעהמט אַראָב די פֿיעדעל פֿון וואַנד, און הייבט אָן שפּיעלען.

ער שפּיעלט אַמאָל וויינענדיג, אַמאָל לאַכענדיג; אַמאָל בעט ער, אַמאָל בייזערט זיך, אַמאָל רייבט ער די סטרונעס, אַמאָל גלאָט ער זיי אַזוי איידעל, אַזוי דינן, די האַרצענדיג ווייך, אַז עס צו.עהט אין אַללע אָברים...

און דער עולם זאָגט:

— ער שפּיעלט שוין פֿאַר'ן טייוועל.

די פֿרומע קאַץ.

דריי זינג־פֿויגעלעך זענען געווען אין איין שטוב און אַללע דריי איינס נאָכֿען צווייטען — האָט די קאַץ צו רעכֿט געמאַכֿט...

עס איז קיין איינפֿאַכֿע קאַץ נישט געווען, נור איין אמת, אמת פֿרומע נשמה, וואָס האָט נישט אימזיסט געטראָגען די ווייסע גוט־יודישע יופּע און געהאַט אייגאַליך, אין וועלכֿע דער הימעל האָט זיך נעשפּיגעלט...

עס איז אַ פֿרומע קאַץ, אַ טבילה־קאַץ געווען! 10 מאָל אין טאָג האָט זי זיך געוואַשען... און געגעססען האָט זי שטילל, ערגיץ אין אַ זייט, אין אַ ווינקאַלע...

אַ גאַנצע טאָג האָט זי געחאַפּט וואָס עס איז מילעכֿדיגס, און ערשט, אַז די נאַכֿט איז צוגעפֿאַללען, האָט זי געגעססען פֿלייש, כּשר מויזען־פֿלייש...

און נישט געאיילט זיך צו דער אכילה, ווי אַ גראָבֿע זאַך. נישט געחאַפּט און געשלונגען ווי פֿרעססער טהוען; נור בנעימות, שפּיעלענדיג... זאָלל דאָס מייזעל לעבען נאָך אַ רגע, נאָך אַ רגע... זאָלל עס אַ ביסעל אַרומטאַנצען, אָבציטערן, ודוי זאָגען — אַ פֿרומע קאַץ חאַפּט נישט...

אַז מען האָט אין שטוב אַריין דען ערשטען זינג־פֿויגעל געבֿרענגט, האָט אויפֿ'ן באַלד רחמנות בעקומען; עס האָט זי ביים האַרץ אָנגעחאַפּט.

— אַזאַ שיינס, — זיפֿצט זי, — אַזאַ קליינס, אַזאַ מחיה'דיג פֿייגאָלע זאָלל קיין עולם הבא נישט האָבען!

— און עס קאָנן קיין עולם הבא נישט האָבען! — איז זיכֿער די קאַץ —

ערשטענס וואַשט זיך עס דיי־טשערים, מיט'ן גאַנצ'ן לייב אין שיססעלע וואַססער...

צווייטענס, אַז מען האָט עס איינגעזעצט אין שטייג, איז עס שוין אַ חיה רעה, חאַטיש אַ יונג, זיס און פֿיין זינג־פֿייגאָלע... האַלט עס שוין מעהר פֿון דינאַמיט ווי פֿון שלחן ערוך!

היינט דאָס זינגען אַליין! דאָס אויסגעלאַססענע זינגען, דאָס צופּייפּען און דאָס קוקען גלייך אָהן אַ שום דרך־ארץ אין הימעל אַריין! דאָס רייסען זיך אַרויס פֿון שטייג, צו דער זינדיגער וועלט צו דער פֿרייער לופֿט צום אָפֿפֿענעם פֿענסטער...

צו איז נאָך אַ מאָל אַ קאַץ אין אַ שטייג געזעסען? צו האָט נאָך אַ מאָל אַ פרומע קאַץ אַזוי געפּיפּען, אַזוי זמרי־בן־סלוא׳דיג געפּיפּען?

— אונ אַ שאָד!, — וויינט דאָס פרישע הארץ אין דער פרוממער קאַץ, — עס איז דאָך אַ לעבעדיגע זאַך, אַ טהייערע נשמה, אַ פונק פון דער הייך!

דער קאַץ קוממען טרערען אין די אויגען:

— אונ דאָס גאַנצע אונגליק איז, וואָס דער זינדיגער גוף איז אַזוי שאַן, דער עולם הזה דעריבער — אַזוי לוסטיג, דער יצר הרע אַזוי שטאַרק...

ווי קאָנן אַזאַ קליין זיס פייגעלע זיך אַקעגען שטעללען דעם שרעקליכען גרויסען יצר הרע?

אונ וואָס מעהר עס לעבט, מעהר זינדיגט עס, גראָסער וועט זיין די שטראָף...

האַ!

אונ אַ היילינ פייער האָט זיך אָנגעצונדען אין דער קאַץ, דאָס פייער פון נחם בן אלעזר, בן אהרן הכהן... אונ זי איז אַרויפגעשפרונגען אויפ׳ן טיש, וואו די שטייג מיט׳ן זינגפייגאַלע איז געשטאַנגען, אונ —

עס פליהען שוין פעדערן אין צימער...

מען האָט די קאַץ געשלאָגען... די שלאָג נעהמט זי אָן פאַר ליעב... זי האָט פרום אָבגעקרעכצט, אָבגעמיאוטשעט אַ יאָממערליכען על חטא...

מעהר וועט זי שוין נישט זינדיגען...

די קלוגע קאַץ פערשטעהט, פאַר וואָס מען האָט זי געשלאָגען... מען וועט זי אויף קיין שלאָג נישט פערדיענען...

— מען האָט זי געשלאָגען — פערשטעהט די קאַץ, — דערפאַר וויל זי האָט פערפעדערט די שטוב; וויל אויפ׳ן ווייסען געשטיקטען טישטוך זעננען געבליבען פלעקען פון בלוט...

אַזאַ פסק מוז מען מקיים זיין גוט, שטילל אונ פרום, עס זאָלל קיין פעדער נישט פליהען, קיין טראָפּפען בלוט נישט פאַללען...

אונ — אַז מען האָט דען צווייטען זינג־פויגעל געקויפט אונ אין שטוב געלאָזט, האָט זי איהן שוין שטילל אונ פיין דערוואָרגען אונ מיט די פעדערן צוזאַממען איינגעשלונגען...

מען האָט די קאַץ געשמיססען...

צונד האָט ערשט די קאַץ פערשטאַנגען, אַז נישט וועגען פעדערן געהט עס, נישט וועגען פלעקען פון בלוט אויפ׳ן טישטוך...

דער סוד איז, אַז מען טאָר נישט טײדטען! אַז מען דאַרף ליעב האָבען, מוחל זיין... אַז נישט מיט אַרבע מיתות בית־דין פערבעססערט מען די זינדיגע וועלט!

מען דאַרף מחזיר למוטב זיין, מוסר זאָגען, צום האַרץ רעדען!

אַ קאַנאַרעק אַ בעל־תשובה קאָן קוממען צו׳ן אַזא מדרגה, צו וועלכער די פרוםסטע קאַץ וועט נישט דערגרייכען!

אונ די קאַץ דערפיהלט, ווי עס וואַקסט אין איהר דאָס האַרץ פאַר פרייד! אוים אַלטע, שלעכטע אונ האַרטע צייטען! אוים בלוט פערגיעסען!

רחמנות, רחמנות, אונ נאָך אַ מאָל רחמנות...

אונ מיט רחמנות איז זי צוגעגאַנגען צום דריטטען קאַנאַרעק!

— שרעק דיך נישט — מאַכט זי, מיט דער ווייכסטער שטיממע, וואָס איז אַ מאָל אַרוים פון אַ קאַציגען האַלז, — זינדיג ביסט דו, נור איך וועלל דיר קיין שלעכטס נישט טהון, וויל איך האָב רחמנות אויף דיר!

איך וועלל דיר אפילו די שטייג נישט אָפּפענען, איך וועלל דיך אפילו נישט אָנריהרען!

דו שוויגסט? — זעהר גוט! איידער פרעכע ליעדער צו זינגען איז גלייכער שווייגען!

דו צאַפּעלסט — נאָך בעססער! צאַפּעל, צאַפּעל מיין קינד, נור נישט פאַר מיר, פאַר׳ן בורא עולם צאַפּעל, פאַר זיין ליעבען נאָמען!

הלואי זאָלסט דו שוין אזוי בלייבען — שטילל, ריין אונ צאַפּעלדיג...

איך וועלל דיר העלפען צאַפּלען! פון מיין פרומע נשמה וועלל איך הויכען אויף דיר שטיללקייט, זיסקייט אונ פרומקייט... מיט מיין הויך זאָלל אַריין אמונה אין דיין לייב, יראת שמים אין דיינע ביינדאַליך, תשובה אונ חרטה אין דיין האָרצאַלע!

אונ די קאַץ פיהלט ערשט, ווי גוט עס איז מוחל צו זיין, ווי אַ פרייד עס איז יענעם אַריינצובלאָזען מיט׳ן הויך פרומקייט אונ ערליכקייט...

אונ עס וואַקסט דאָס פרימסטע האַרץ אין דער פרימסטער ווייסער קאַץ —
נור דער קאַנאַריק קאָנן אין דער קאַצען־לופט נישט אָטמען —
עס האָט איהן דערשטיקט!

פֶען דֶע סֶיעְקְל 1).

אַ בלאָה זיידען פּרוכת, וואָס מיר רופֿען „הימעל“, טהיילט אָב איין וועלט פֿון דער צווייטער.

איבערן פּרוכת איז סאַמע „רוחניות“ — הוילע גייסטער; קיין „גוף“ און קיין „כּח בּגוף“, קיין שטויב פֿאַר אַ מיליאָן!

אונטערן פּרוכת איז פֿערקעהרט — סאַמע עפּר ואֵפר, סאַמע זומפּ! סאַמע ערד. צו עס האָט זי דער האַמער, וואָס שמיעדט אוים די וועלטען, צוזאַמענגעשלאָגען אויף פֿעסטע, מאַסיווע, איינגעשפּאַרטע, פֿינסטערע שטיקקער, צו ער האָט זי מיט אַ זעץ צערשטויבט און צערשפּריצט, און זיי פֿליהען אַרום פֿראַנק און פֿריי אין די לופֿטען אין דער הייך — בלאָטע בלייבט בלאָטע!

„פֿון הויר האָהר קאָנן מען קיין שטריימעל נישט מאַכען“ און אויפֿ'ן פֿערשימעלטען זומפּ וואַקסען תּאוות ווי די הונדס־שוואָמען —

און דאָס בלאָה־זיידענע פּרוכת איז די גרעניץ צווישען בּיידע וועלטען, און די זון, די לבנה מיט אַללע שטערן — סיי די גאָלדענע, סיי די זילבערנע — זעננען די יאָגער, וואָס היטען די גרעניץ, וואָס לאָזען נישט אַרויף קיין שטויב פֿון דער בלאָטיגע ערד.

און וואָס געשיהט, אַז עס הייבט זיך טהייל מאָל אויף אַ שטויב צו הויך און וויל דוקא אין הימעל אַריין?...

טהייל זאָגען, אַז דער „עזות־מחוצף־פּנים“ ווערט פֿערברענט, און אַנדערע, אַז ער ווערט אין פֿייער געריינ־גט און — אַרויפֿגעלאָזט...

איבערן פּרוכת איז — ווי געזאָגט — סאַמע רוחניות.

רוחניות איז דער הימעל — גאָטס פּאַלאַץ.

רוחניות — די מלאָכים, זיינע לאַקעיען די זאַנפֿט־ליכטיגע — ווי די הייס בּרעננענדיגע...

1) פֿען־דע־סיעקל — דער כּוּ׳ פֿון יאָהר־הונדערט (היינט — פֿון נייצעהנטען), און וויל דער געבילדעטער ניינצעהנטער יאָהר־הונדערט האָט זיך גאָר צום סוף איבערגעדרעהט און איז בּיום־אַנטיסעמיטיש־משוגע געוואָרען, דעריבער, וואו מען זעהט אַ קראַנקישע זאַך, איין אָבגעלאָזקייט, אַ מיעדקייט, אַ שגעון, אַ נאַרישקייט, אַ ווילדקייט, אַ וואָס עס איז נישט געוועהנליך — זאָגט מען: „פֿען דע סיעקל“, דאָס בּרענגט אַלץ דער „סוף פֿון יאָהר־הונדערט“.

גייסטיג איז אויך אַלץ אין'ם פּאַלאַץ פון כסא הכבוד, וואָס פערבלענדט מיט טויזענדטער זוננען, ביז'ן פערשאָמסטען טעללערל. וואָס שטעהט אינ'ם טונקעלסטען ווינקעלע...

גייסטיג זעננען אויך אַללע טויזענדטער קליינעגקייטען, וואָס זעננען צעוואָרפען ביים „זעיר אנפין" אויפ'ן טיש.

און — איך וויל איך אויסזאָגען אַ סוד — פון אַ קורצע צייט קוממען, אָט פון די קליינעגקייטען, אונזערע נשמות אַרויס.

איהר פראָגט, וואו עס. איז אַהין געקוממען דער אוצר הנשמות?

ער איז דאָ!

דאָס איז אַ מאַגאַזין מיט טויזענדער, טויזענדער מינים סחורה — געמיינע בעססערע, גוטע, גאָר גוטע, סופּער־פּען, נעק־פּליוס־אולטרא און גאָר דאָס אייבערשטע פון דער סמעטענע.

איי, איי, וואָס פאַר אַ טהייערע נשמות עס זעננען דאָרט פערהאַנדען!

למשל: נשמות עליונים!

אַז אַזוינס חאַפּט זיך אַראָב אויף דער וועלט, פליהט עס אַרום אין גאָרטען ווינגאָרטען, ווי — להבדיל — אַ ביהן, און זויגט אויס דען האָניג פון אַללע בלומען, אָדער (ווי די געלעהרטע זאָגען) „די לאָגיק פון די פאַקטען!": אין אַללעם, וואָס עס געשיהט, דערזעהט עס נישט נור אַ שכל, טהייל מאָל אפילו אַ יושר. און עס איז בטבע אַ זאַ גוטע בריאה, אַז, קוים דערטאַפּט עס דען יושר, פּאַטשט עס בראַוואָ, און אַרום שטעהט איין עולם מיט אָפּענע מיילער און פּאַטשט נאָך.

געניאַלע נשמות, אָדער — ווי די לשון־קודש שרייבער זאָגען: „גאונים" — דאָס זעננען אַזוינע לייט, וואָס געהן פאַר'ן פינסטערן פאָלק ביי נאַכט ווי אַ פייערדיגע זייל, פאַר דאָס זעננען זיי רוהיג און וואָלקענדיג ביי טאָג. נור סיי ווי סיי האָבען זיי די זכיה — צו פיהרען די דורות איבער דער מדבר; ווייל אַ מאָל דאָס פאָבעל נישט געהן, הונגעריג און מיעד פון שווערען זאַמד, חאַפּט עס אַ געניאַלע נשמה אָן ביי די האָהר און שלעפּט.

עס טרעפט זיך אויך פערקעהרט: דאָס פאָבעל ווערט בּאָז און חאַפּט אָן די געניאַלע נשמה ביי די האָהר און וואַרפט זי אין אַ ליימענגרוב, אין אַ קאַללעך אויבען, אָדער אַזוי אין אַ בלאָטע אַריין; נור דאָס מאַכט נישט אויס, אַזוי איז דער גאַנג איבער דער מדבר!

אָט די עדעלע נשמות — דאָס זעננען אַזוינע גאָלדענע גאָר קליינע פליעגעליך; זיי לייכטען נישט, זיי וואַרמען נישט, נור שאָן זעננען זיי און אין דער פינסטער צולאָזען זיי זיך, ווי פונקען איבערן דאַך פון אַ שמיעדעריי...

אין טהייל נאַכט איז מען יוצא מיט זיי פאַר שטערן, בעלי בתים זעהען זיי

און לעגען זיך אוים אויפ'ן גראָז, מאַכען צו די אויגען און זעהען די שאָנסטע חלומות.

דעמאָלט ווערט זיי לייכט און וויך אויפ'ן האַרץ, זיי וואָלטען די גאַנצע וועלט געהאַלזט און געקושט, איין העלפט אוודאי.

אינטערעסאַנטער נאָך זעננען די אָריגינאַללע.

אַזא בריאה האָט אַ געוואָהנליכע הויט, איין איינפאַכע נאָז, פּואַסטע אויערן, אַלץ ווי גאָט האָט פאַר אַללע בעשאַפפען, נור איננערוועגדיג — אַ ביסל פערקנוידער־טע נערווען.

אַזא נשמה זעהט דען קול פון טראָמפּייט, האָרט דען טעם פון האָניג, פיהלט דען ריח פון לבנה־שטראַהלען און קאָנן אָנטאַפּען דען שאָטען פון אַ לאַנג גע־שטאָרבען מפיל־קינד!

תמוז בעדעקט זיי גאַנץ אָפּט אַ גאָנזענע הויט פאַר קאָלט, און אין מיט'ן ווינ־טער שוויצען זיי פאַר היץ, און אַ גאַנץ יאָהר עססען זיי ווערמוט פאַר האָניג שטאָק.

דער פּראָסטער עולם זאָגט: משוגע! נור מענשען, וואָס פערשטעהן, זאָגען: העע! העע! וואו נעהמט מען אַ סך אַזוינע!

עס זעננען נאָך פערהאַנדען האָהר־שפּאַלטענדיגע, שאַרף־נאָדעל־שפּיציגע נשמות.

זיי גנב'ענען אַרוים ביי דער שטיפמוטטערישע נאַטור אַללע סודות, מאַכען זיך אויף זיי פּאַטענטען און פיהרען זיי אַרוים צו פערקויפען אויפ'ן וועלט־מאַרק...

היינט — נשמות ראַקעטען!

דאָס זעננען אַזוינע נשמות, וואָס בליצען אויף, פליהען פייפענדיג דורך אין דער לופט און ווערען פערברענט, אפילו מיט ווענינ נוצען, נור פאַר דאָס מיט גרויסער פראַכט! און — וואָס פאַר בראַוואָ זיי קריגען!

איהר זעהט, אַז איך לייקען נישט אין אוצר הנשמות: פערקעהרט — איך בין מודה, אַז ווער עס קריגט אַזא נשמה, גלייך פון אוצר אַרוים, נישט קיין גלגול, וואָס האָט זיך שוין אַרומגעוואַלגערט אין איין אָקס, אַ טחויר, און גאָט ווייסט וואָס נאָך פאַר א היה — אַז דער וואָס קריגט אַזא נשמה דירעקט, איז אַ מענש; אַ מענש, וואָס, ווי עס איז, ענטלויפט ער נישט פאַר זיך אַלליין, שאָמט זיך נישט מיט'ן אייגענעם פנים און בעהאַלט עס נישט אין בלאָטע, שאָצט זיין קורץ לעבען און פערשפּיעלט עס נישט אין דריידעל, צו אין קאָרטען!...

יאָ! עס זעננען אַ מאָל געוועזען בעססערע צייטען!

דער אוצר הנשמות איז געשטאַנען אָפּפען, פראַנק און פריי! אויפ'ן טיש איז געלעגען דאָס גרויסע בוך פון הוצאה והכנסה, און דער מאַגאַזינער, — נאָך דעמאָלט אַ יונגער מלאך, מילך און בלוט, — האָט געשריעבען און געשריעבען: נשמות אַריין, נשמות אַרוים.

רעכטס פלעגען ארוים פליהען פרישע ווייסע טייבליך מיט פעדערליך ווי שניי, און לינקס פלעגען אנקוממען א ביסל אונטערגעברודיגטע, מיט מאטטע אייגעליך, איינגעבויגענע קעפליך און א ביסל אויסגעציפטע פליגעליך. און דורך א ראהר האבען זיך געהערט די בעפעהלען פון זיעבענטען הימעל, איין בעפעהל נאכען צווייטען: א נשמה — לק״ק רייוועץ, דריי — לכרך טישוויץ, זעקס — קיין האציפלאץ, א האלב שאק — קיין טייוועלסקויט, א מאל א נשמה קיין ווארשוי אויך... און נאכט אויף נאכט פלעגט ארויס א טראנספארט נשמות...

היינט איז די ראסע א פהיזישע זאך; די פייכטקייט אין דער לופט, ווייסט מען, זעצט זיך אב אין געשטאללט פון טראפען, אויף די אבגעקיהלטע בלאטער און גראזען, און דאס איז דער טהוי. —

דעמאלט איז עס טרעהרען געוועזען, טרעהרען פון די פרישע נשמות, וואס האבען אינ׳ם פליהען די פינסטערע ערד דערזעהען, און האבען זי פאר שרעק מיט די טרויעריגע פערל פערזייעט...

און אללע האבען דעמאלט געקריגען נשמות און אמת׳ע נשמות, פונ׳ם רב ביז׳ן באדער. נאך איידער א מלמד׳ס פוס האט אנגעריהרט די קאלטע פאדלאגע, האט זיך שוין א מלאך, מיט א נשמה׳לע אונטער די ארים, אויסגעגלייכט די ווייסע פליגעל, געמאכט זיך גרייט אין וועג אריין...

ליידער, — א מאל איז געוועזען!

היינט איז דער אוצר פערהאממערט, די וועגען אריין און ארויס בעוואקסען מיט גראז...

איננערוויינינג זיצט דער אייגענער מאגאזינער, נור ער האט שוין איין אנדער פנים. א קיילעכדיגע לבנה אוי׳פן קאפף, איין נאכגעלאזטע אונטערשטע ליפ אין א ציטטעריג שיטער גראה באָרדיל... מיט מעשענע ברילל׳ען, פעררוקט אוי׳פן פארמיטענעם שטערן, זיצט ער און דריממעלט; נעהמט ער א מאל די פעדער אין דער האנד, רייניגט ער אוים מיט איהר די שאקעלדיגע צאהן...

פון צייט צו צייט הייבט אן א נשמה ערגיץ אין א ווינקעלע צו געניצען, עס טהוט נאך א צווייטע, א דריטע, עס געניצט דער מאגאזין — דער מאגאזינער האפט זיך אויף, מאכט א שטרענג פנים, אפפענט דאס מויל אנצושרייען און — געניצט מיט...

איך ווייס נישט, ווי אזוי עס געהער זיך אן די וועלט מיט יענער וועלט... צו איז יענע וועלט דער אידעלער אבגלאנץ פון דער, אדער די איז נור א פערגראבטע יענע — נור "אויבען איז אויך פון־דעם־סיעקל״.

דאס פרוכת פון יענער צייט זעהט אוים ווי א חמארע פאר א וואלקען־בראך, אנגעזאפט מיט שוועבעל... די שטערן זעננען אהנליך צו די געלע מעשענע נאגעליך

אין איין אַלט מאָדאַשיער קאַנאַפּע... די לבנה זעהט אויס, ווי אַ צינערנער פּורים־טעללער אויף מחצית השקל... איין זונן וואָס האָט נאָך אַ לייטיש פּנים, נור ווער זעהט זי?

פּען־דע־סיעקל שלאָפֿט נאָך מאָרפינע ביי טאָג און שלענדערט זיך אַרום דער־גערוויערט ביי נאַכט אין אַללע גאַססען...

פּען־דע־סיעקל אין הימעל!

פּויל־גרין אָדער וואַקסען־געל — זעננען דאָרט די איינציג מאָדערנע קאָ... דען... פֿויל אַוועקמאַכען מיט דער האַנד, ווי אָבצובייגען אַ פֿאָדעם שפּינוועבס ... פּנים, איז די איינציגע בעוועגונג! ריהרען זיך אַ מאָל אַ פּאָר בלאָנעבלאָהע ליפּפּען ... איז „עט!” דאָס איינציגע וואָרט, וואָס ווערט פֿויל קוים אויסגעאָטעמט...

טהייל מאָל הייבען זיך שווערליך אויף אַ פּאָר שיטערע ברעמען, עס בעוויזען זיך אַ פּאָר מילעבדיגע לבנה'דיג־תמעוואַטע אויגען און קוקען זיך אום, נישט פֿער־וואונדערט, נישט אינטערעסירט, איין גאָטט ווייסט נאָך וואָס, און זיי פֿאַללען באַלד צוריק...

„נאָך וואָס לוינט צו אָפּעֿנען דען אוצר הנשמות!”.

„און אַז מיליאַרדען פֿונקען וועללען אַריין אין דעם זומפּ, וועט עמיץ ביי זייער גלאַנץ איין סעקונדע גליק דערזעהען?”

„און וואָס העלפֿט עס, אַז מען שיקט פֿון צייט צו צייט אַראָב געניען? זיי קומען צוריק ריינע פּורים־שפּיעלער, בעהאָנגען מיט פּאַפּיערנע מעדאַלען און נאָכשלעפּענדיג מיט אַ גדלות די האָלצערנע שווערטען!”...

„און אַז איינער פֿערגעסט נישט זיין ראָלע און קאָפּיט אַוועק די פֿינסטערע וועלט פֿון אָרט,— שלענדערט זי זיך צום ערשטען בעסטען שטיין אויפ'ן וועג און פֿערזינקט נאָך טיעפֿער אין דער בלאָטע”...

„און שיקט מען זיי ליכטיגע נשמות, נשמות מיט אידעען, פֿערטווישען זיי די אידעען אויף איבערצייגונגען, אויף פֿריהר־פֿונקטען, וואו דער מוח ווערט געפֿרוירען און פֿערגלאָזערט אויף אייביג און קאָנן שוין קיין אַנדערע געשטאַלט נישט בע־קומען”...

„פֿון די איבערצייגונגען ווערען נייע שטיינער אויפ'ן וועג”...

אַזוי טראַכט דער פּען־דע־סיעקל אין הימעל. —

און אַז דער מלאך הממונה על ההריון קלאַפּט אָן נאָך אַ נשמה פֿאַר'ן גראָס־טען גבירים בן יחיד וועגען, לאָזט כביכול אַראָב פֿערשאָמט די הייליגע אויגען; ער פֿויקט ווייטער אין דער שויבען־טהיר, „זעיר אַנפּין” ווערט אונגעדילדיג און וואַרפֿט איהם אַרויס וואָס עס איז פֿון שטוב... וואָס עס איז... וואָס עס קומט איהם אונטער דער האַנד, אונטערן פֿוס, קלייניגקייטען, וואָס עס לאָזט זיך ליכטער

אַנחאַפּען און אַרויסשליידערן דורך טהיר און פענסטער... און פון די קליינינקייטען קוממען אַרויס קליינע, דראָבנע נשמה'ליך! זיי זעננען אָפט גאַנץ שאָן, טהייל מאָל אויך נוצליך, אפילו געלעהרט נור דראָבנע... זיי זעננען אַזוי קליין, אַז די גרויסע קאָנן אין די קליינע מוחות נישט אַריין... מען מוז זי קונסטליך שפּאַלטען אויף מדינות, פּראָווינצען, אפילו דאָרפער און שטאָדט...

יעדע שטאָדט און יעדעם דאָרף טהיילט זיך ערשט אויף קלאַססען...

.„ער זאַטטער איז דעם הונגעריגען קיין חבר נישט!"

ייסע האַנד און שוואַרצע האַנד קאָננען נישט צוזאַממען כהנים דוכענען!"..

יעדעם קליינע וועלטעל האָט זיינע קליינע נביאים, דראָבנע פּאַטריאָ-ליך פּאָליטיקער... ווייל דאָס איז אַלץ קליינינקייטען פון טיש אַראָב...

— פון אַ פּרעספּאַפּיערל, ווערט אַ קליין בעל-בתיש טיראַנדעל איבער ווייב ינד; ער קאָנען נישט אַנדרעש!

פון אַ שנויץ פון אַ סטערין-ליכט ווערט אַ מלמד, אַ לעהרער, אַ „פון דאַננען דאַננען", וואָס רייבערט און קאָנן קיינעם נישט ליכטיג מאַכען אין מוח...

פון אַ האַנד-שעערל ווערט אַ רעדאַקטאָר, אַ ליטעראַט צו און אויסשניידער, פון אַ טיש-גלאָקקעל — אַ פאָרזיצענדער פון אַ קליינע צדקה-חברה, מיט גרויסע וויעט-שערים...

פאַלט אַמאַל אַרויס אַ צאָהן-באָרשטיל, ווערט פון יעדער האָהר אַ דענ-טיסטקע.

איינמאָל (פערצאָהלט מען אויף זיכער) איז אין הימעל אַ זייגער שטעהן גע-בליבען און דער אונרוה איז אַרויס דורכען פענסטער; ער האָט זיך צושפּריצט אויף טויזענדטער קהל'ס לייט, שתדלנים, מליצי-יושר, ראָדעל-פיהרער, קליינע משיח'ליך... עס רוישט און קלינגט: טיק-טאַק, טיק-טאַק, טיק-טאַק... עס דאַכט זיך מען טהוט, מען געהט און מען ריהרט זיך נישט פון אָרט...

אפילו די געלעהרטע זענען אַזוינע דראָבנע, פּיצליך נשמה'ליך ווי די שפּילקע-קאָפּליך... יעדע זיצט זיך אין איהר ספּעציאַליטאָט... קאָניגט אין איהרע אָבגע-מאָסטענע פיער שפּאַנן!

אָה! דאָרט קאָנן זי אַללעס! יעדע שפּאַרע, יעדעם שפּאָלטעל! דאָרט ווערט יעדער שטויב געמאָסטען און געוואויגען, בעשמעקט און בעטאַפּט, און פערזוכט! און אַלץ ווערט פערשריעבען לזכרון — דער טעם און דער ריח און אפילו דער שאָטטען, וואָס איין שטויב וואַרפט אויפ'ן צווייטען...

נאָך די פיער שפּאַנן, איז זי אין אַ פרעמדע מלוכה אָהן אַ „בעדעקער" און אָהן אַ פּאַספּאָרט.

דאָרט איז זי בלינד און פּלאַטערט, און שלאָגט מיט די פליגעליך ווי

ט פֿלעדער־מייזעל אין מיט׳ן שאַנעם העללען טאָג!

דאָרט איז שוין אַ פֿרעמדע וועלט, דאָרט זיצט שוין איין אַנדער שפּילקע־קאָפּ־פּיל אונ גריבעלט, אונ טאַפּט, אונ שמעקט, אונ מאָסט אויס יעדען שאָטטען פֿון יעדען שטויב...

פֿון די קליינע פֿונקען קאָנן קיין פֿייער נישט אַרויס, זיי קוממען זיך קיינמאָל נישט צוזאַממען אונ דעריבער איז אַזוי קאַלט, אַזוי נאַסס, אַזוי גראָה אונ קויטיג די גאַסס, דער מוח, דאָס האַרץ...

נור פּראַקטישע מענשען זאָגען, אַז אַזוי דאַרף זיין! אַז קויטיג גראָה אונ בלאָטיג איז — דאָס לעבען, דער אמת, דער פֿאַקט! אַז וואָס עס גלאַנצט (אונ עס איז דערביי קיין גאָלד נישט) נאַרט אָב, וואָס עס האָט קאָליערען, איז קינדער־שפּיעל, זייפֿען־בלאָזיליך, חלומות וויסטע...

אונ יעדער פּראַקטישער טאַטע, איידער ער פֿערמאַכט אויף אייביג די קלוגע, האַטש שוין האַלב־פֿערשטאַרטע אויגען, האַפּט אָן מיט דער ביינעריגער האַנד דעם איינציגען זוהן אונ בעשוואָרט איהן: הייב דעם קאָפּף פֿון דער בלאָטע נישט אויף! וועסט דיך נאָך, חס ושלום, פֿערקיהלען אונ דעם קאַטער קריגען!

אונ דעריבער פֿאַלט די האַרץ־געטרייע מאַמע אויפ׳ן האַלז פֿון דער בערעק־טער טאָכטער, אונ נעצט איהר דורך דעם שלייער מיט הייסע טרעהרען, אונ בעט זיך ביים איהר, אונ חלש׳ט: טאָכטערשי, זאָלל זיך דיר אין לעבען נישט חלומען!

אונ דעריבער לעגט דער שטרענגער פּראָפֿעססער דעם דאַרען פֿינגער אויף דער שאַרפֿשפּיציגער נאָז אונ וואָהרענט די שיהלער:

קינדער, היט אייך פֿאַר פֿאַרבען!

אונ דער סטרוזש פֿון הויז בלייבט פֿון צייט צו צייט שטעהן אין מיטען הויף, אָנגעשפּאַרט מיט דער גאָמבע אויפ׳ן בעזעם, אונ קוקט צו די לאָקאַטאָרען אין די פֿענסטער אַריין, צו גלאַנצט נישט, חלילה, ערגיץ אַ שויב...

אונ די אַללע פּראַקטישע — קלוגע מענשען, אויב זיי געהען אַרום אין מאַרק אונ טרעפֿפֿען אַ מענש מיט שטראַהלענדיגע אויגען, לויפֿען זיי זיך צוזאַממען אַ ראָ־דעל אונ קאָפּען הינטערוויילעכטס אַוועק מיט די פּיס.

. . . .

אָט — איך ליג אַזוי אונ קלער אונ דאָ שפּאַלט זיך דער הימעל אונ איך זעה, וואָס עס טהוט זיך אין פּאַלאַץ ביים זעיר־אַנפּין...

אַ מלאך פּויקט וויטער אין פֿענסטער אַריין; ער ווערט, כביכול, באָז, האַפּט אַראָב די קרוין פֿון קאָפּף אונ וואַרפֿט זי איהם פֿון פֿענסטער אַרויס...

אונ איך זעה, ווי, כביכול, דער זעיר־אַנפּין איז געבליבען זיצען אָהן דער קרוין, מיט אַ רויטען פּאַס אויפ׳ן גאָטטליכען שטערן, — דאָס האָט איהם געמאַכט די

שאַרפע ראַנד פון דער קרוין, — אונ אַ הייליגער טראָפּפען שוויים איז אַראָב גערונגען פון אונטערן רויטען פאַס...

אונ ער, ער כביכול האָט אָבגעאָטעמט פריי אונ אַ הייליגער, ערבאַרמהאָרציג־גוטער שמייכעל האָט זיך בעוויזען אויף זיין גאָטליך פנים!

אונ דערווייל האָט די קרוין אויפ׳ן האַרטען קאָפּף פון מלאך געפּלאַצט... זי האָט געפּלאַצט אונ איז צו שפּריצט געוואָרען... אונ טויזענדטער, טויזענדטער שפּריצען, פון בריליאַנטען אונ רובינען, פון שאַפּיר, אונ אָפּאַל זעננען זיך צופלויגען פון דער גאָטטליכער קרוין.

אונ עס זעננען אַראָב אויף דער וועלט טויזענדטער, טויזענדטער נשמות פון די שפּריצען פון דער גאָטטליכער קרוין! אונ זיי זעננען זיך צופלויגען אין שטאָדט אונ אין דאָרפער, אין פּאַלאַצען, הייזער, צעלטען אונ היילען! אונ ווי עס איז אַריין אַ שפּריץ פון דער גאָטטליכער קרוין, דאָרט האָבען זיך געעפענט אַ פּאָר גאָטליכע אויגען.

אונ דערפון זעננען אויפגעוואַקסען גאָר אַנדערע, אַנדערע מענשען...

מיט קלענערע מאָגען נור פאַר דאָס מיט גראָססערע הערצער אונ מוחות. אונ אין יעדען מוח האָט זיך אָבשלאָגען די גאַנצע וועלט נישט קיין דראָבנע חלק פון איהר... אונ די הערצער האָבען געשלאָגען פאַר אַללע, פאַר אַללע פון דער גאָטליכע קרוין נישט נור פאַר היימישע, פאַר אייגענע...

אונ איינער האָט דען אַנדערן אונ נאָך בעססער זיך אַלליין פערשטאַנען... אונ קיינער האָט זיך פאַר קיינעם נישט געהיטען, פאַר קיינעם נישט ענטלאָפען אונ קיינעם נישט געיאָגט...

אונ עס איז ליכטיג אונ העלל געוואָרען אויף דער וועלט אונ איינער האָט אינ׳ם צווייטען דען ברודער דערזעהען אונ דערקענט —

אונ אַ פּאָליציי איז אַרומגעגאַנגען אין אַללע גאַססען מיט אַ פויק אונ האָט גערופען: לערנט אייך, לערנט אייך, לערנט אייך! וואָס איהר וועט דערקענען, דאָס וועט איהר ליעב בעקוממען!

ליידער איז עס דערווייל נור אַ חלום געוועזען!